

การพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน
อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี
SELF-DEVELOPMENT OF BUDDHISTS PRACTICE IN DHAMMA IN WAT
AMPAWAN PHROMBURI DISTRICT, SINGBURI PROVINCE

นางสาวบุญณา สุปิยพันธุ์

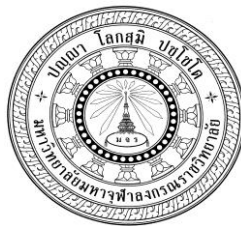
วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๘

การพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน
อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

นางสาวบุญณา สุปิยพันธุ์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๘
(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Self-Development of Buddhists Practice in Dhamma in Wat Ampawan
Phromburi District , Singburi Province

Miss.Boonnada Supiyaphun

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Master of Arts
(Social Development)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand
C.E. 2015

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อเรื่องวิทยานิพนธ์ : การพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน
อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

ผู้วิจัย : นางสาวบุญณา สุปิยพันธุ์

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การพัฒนาสังคม)

คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

: อาจารย์ พระมหาอำนาจ อัสการี, ดร., พธ.บ., M.A., Ph. D.
(Sociology)

: อาจารย์ พระมหาสม กลยาโณ,ดร., พธ.บ., M.S.W., Ph.D.
(Social Work)

วันสำเร็จการศึกษา : ๑๙ มีนาคม ๒๕๕๙

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาหลักการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา ๒) เพื่อศึกษาการพัฒนาตนเองจากการปฏิบัติธรรม ของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรม ในวัดอัมพวัน ตำบลพรหมบุรี อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี ๓) เพื่อนำเสนอผลลัพธ์ของการพัฒนาตนเองจากการปฏิบัติธรรมของพุทธศาสนิกชน ที่วัดอัมพวันตำบลพรหมบุรีอำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

การศึกษานี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methodology Research) โดยใช้ระเบียบวิธี วิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยกำหนดรูปแบบในการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้ที่มาปฏิบัติธรรม ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาตนเองจากการปฏิบัติธรรม ของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัด อัมพวัน ตำบลพรหมบุรี อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรีจำนวน ๗,๑๗๙ คน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการ วิจัย ผู้วิจัยได้สุ่มตัวอย่างมาจากผู้ที่มาปฏิบัติธรรม ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาตนเองจากการ ปฏิบัติธรรม ของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน ตำบลพรหมบุรี อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรีโดยการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างที่ได้จากการเปรียบเทียบตารางสำเร็จรูปของทาโร ยามาเน (Taro Yamane) ซึ่งมีกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๒๗๙ คน และทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) กับผู้ให้ข้อมูลหลัก ด้วยวิธีการสัมภาษณ์ จำนวน ๑๐ ท่าน การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้เครื่องมือเป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของประชากร คือ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน ๑๑ คน โดยเทคนิคการวิเคราะห์ เนื้อหาประกอบบริบท (Content Analysis Technique)

ผลการวิจัยพบว่า

การพัฒนาตนเองจากการปฏิบัติธรรม ของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน ตำบลพรหมบุรี อำเภoprหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี โดยภาพรวม ด้านการพัฒนากาย อยู่ในระดับมาก

การพัฒนาตนเองจากการปฏิบัติธรรม ของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน ตำบลพรหมบุรี อำเภoprหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี โดยภาพรวม การพัฒนาศีล อยู่ในระดับมาก

การพัฒนาตนเองจากการปฏิบัติธรรม ของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน ตำบลพรหมบุรี อำเภoprหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี โดยภาพรวม การพัฒนาจิต อยู่ในระดับมาก

การพัฒนาตนเองจากการปฏิบัติธรรม ของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน ตำบลพรหมบุรี อำเภoprหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี โดยภาพรวม การพัฒนาปัญญา อยู่ในระดับมาก

ข้อเสนอแนะ

จากการที่ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่สำรวจและเข้าร่วมปฏิบัติธรรมที่วัดอัมพวัน อำเภอ พรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี ได้เล็งเห็นว่าการสอนวิปัสสนากรรมฐานในรูปแบบสติปัฏฐาน ๔ ของที่นี่ ได้มีการสอนในแบบง่ายไปหายาก เป็นการเปิดโอกาสให้พุทธศาสนิกชนเข้าถึงการปฏิบัติธรรม และสามารถพัฒนาให้เข้าใจลึกซึ้งถึงแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา เนื่องจากพระอาจารย์ของวัดอัมพวันได้สอนตั้งแต่หลักการเริ่มต้นของการปฏิบัติธรรม ทั้งการเดินจงกรมและนั่งสมาธิ ซึ่งทำให้ผู้ที่เพิ่งมีโอกาสฝึกปฏิบัติธรรมครั้งแรกได้เรียนรู้พื้นฐานตั้งแต่เริ่มต้นและเมื่อฝึกฝนอย่างสม่ำเสมอก็สามารถพัฒนาตนเองในด้านกาย ศีล จิต และปัญญาได้เป็นอย่างดี แต่จากการสำรวจทำให้พบว่าผู้ที่สามารถนำหลักการปฏิบัติธรรมมาใช้จนเข้าใจและสามารถพัฒนาตนเองได้เป็นอย่างดีนั้นมีทั้งกลุ่มผู้ที่พบกับความสูญเสียหรือเป็นโรคร้ายไข้เจ็บ และกลุ่มที่ไม่มีความทุกข์ร้อนใจแต่อยากเข้ามาศึกษาธรรมะ สิ่งเหล่านี้ทำให้เห็นว่าการศึกษาการปฏิบัติธรรมเหมาะกับคนทุกกลุ่มทั้งที่มีความทุกข์หรือมีความสุข และที่สำคัญการปฏิบัติธรรมส่งผลให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง ซึ่งการพัฒนานั้นสำคัญที่สุดก็คือการพัฒนาตนเอง เมื่อพัฒนาตนเองจนมีศักยภาพในด้านต่างๆแล้ว ก็จะสามารถพัฒนาสิ่งที่กว้างและยิ่งใหญ่มากขึ้นก็คือการพัฒนาครอบครัว พัฒนาชุมชน พัฒนาสังคม และพัฒนาประเทศชาติสืบต่อไป หากพุทธศาสนิกชนสนใจเข้าศึกษาการปฏิบัติธรรมและนำกลับไปปฏิบัติเองได้ต่อบ้านอย่างเป็นวงกว้างก็จะส่งผลให้เกิดการพัฒนาสิ่งที่ดีมีคุณภาพขึ้นในประเทศไทยได้อย่างแน่นอน

Thesis Title : Self-Development of Buddhists Practice in Dhamma in Wat Ampawan Phromburi District , Singburi Province

Researcher : Miss. Boonnada Supiyaphun

Degree : Master of Arts (Social Development)

Thesis Supervisory Committee

Phramaha Amnuay Amsukari, B,A., M.A., Ph.D. (Sociology)

Phramaha Som Kalyano, B,A., M.S.W., Ph.D. (Social Work)

Date of Graduation : 19 March 2016

ABSTRACT

The present study aimed at 1) studying the principles of Dhamma Practice in Buddhism; 2) studying self-development from Dhamma practice of Buddhists practicing in Wat Ampawan Phromburi District, Singburi Province; and 3) presenting results from self-development from Dhamma practice of Buddhists practicing in Wat Ampawan Phromburi District, Singburi Province. This present study employed a Mixed Method with both Quantitative, with a survey, and Qualitative research methodologies. The study sample consisted of 279 out of 7,179 Buddhists practicing in Wat Ampawan Phromburi District, Singburi Province. The subjects were recruited based on the sample size of Taro Yamane. The instrument used in data collection was a questionnaire. The data were analyzed in terms of Frequency, Percentage, Mean and Standard Deviation. As for qualitative methodology, in-depth interviews were used with 10 key informants, and data were analyzed by means of content analysis.

The findings of this research showed that:

The overall opinions of people towards self-development from Dhamma practice of Buddhists practicing in Wat Ampawan Phromburi District, Singburi Province was at the great level. When considering each aspect, it was found that the opinions toward all aspects were at great levels.

As regards recommendations on self-development from Dhamma practice of Buddhists practicing in Wat Ampawan Phromburi District, Singburi Province, it is recommended that Wat Ampawan teaches meditation in form of Satipatthana (Four Foundations of Mindfulness) being taught from simple to difficult. In this connection,

it enables the Buddhists to practice and understand full meaning of the Buddhist practicing way. And also this makes those who are practitioners first learned the basic from the start and when practiced regularly, it can develop the physical, spiritual and intellectual precepts as well. But the survey found that those who practice the principles can be used to understand and improve themselves as well as those that are found with the loss or illness. And that does not upset me, but I want to study religion. These studies showed that all groups treated with either a happy or unhappy. And the practical result of learning and self-development potential in areas already. When self-development was fully developed, family, community, society and nation also will surely be developed. Finally, it will contribute to the development of Thailand as well.

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี” ครั้งนี้สำเร็จลงได้ด้วยความเมตตาอนุเคราะห์จากพระมหาอำนาจ อัสการี, ดร. ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์นิพนธ์ พระมหาสม กลยาโณ, ดร. กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ได้ให้คำปรึกษา แนะนำและข้อคิดเห็นต่างๆ มาโดยตลอดตั้งแต่ต้นจนวิทยานิพนธ์นี้เสร็จสมบูรณ์

ขอกราบขอบพระคุณ พระครูปริมาณรักษ์, รศ.ดร. ประธานกรรมการ รศ.ดร.วิชชุดา หุ่นวิไล ผู้ทรงคุณวุฒิ พระมหาอำนาจ อัสการี, ดร. และ พระมหาสม กลยาโณ, ดร. กรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

ขอขอบพระคุณ อาจารย์พระมหาจิรวัดน์ กนตวณโณ,ดร. ผศ.ดร.ณัฐพงศ์ สังวรวรรณ อาจารย์ ดร.เดชา กัปโก อาจารย์ ดร.ระพี บุญเปลื้อง และอาจารย์ ดร.มิชัย ภัทรเปรมเจริญ ที่ได้กรุณาเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือการวิจัย พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงเครื่องมือในการวิจัยเล่มนี้ให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณ พุทธศาสนิกชนที่เข้ารับการปฏิบัติธรรมที่วัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี ที่ได้กรุณาตอบแบบสอบถาม และให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์เพื่อการวิจัยในครั้งนี้

สุดท้ายนี้ ขอขอบคุณเพื่อนๆ นิสิตการพัฒนาสังคมรุ่นที่ ๓ ทุกรูป/คน ที่คอยให้คำแนะนำช่วยเหลือ และให้กำลังใจด้วยดีเสมอมา คุณค่าและประโยชน์ใดๆ อันจะพึงมีจากวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยขอน้อมถวายเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา และมอญบูชาเป็นกตเวทิตาคุณ แก่บิดา มารดา ครูบาอาจารย์ พี่ๆ น้องๆ รวมทั้งคณะญาติ ผู้มีอุปการคุณทุกท่าน ซึ่งไม่สามารถจะเอ่ยนามได้ทั้งหมด ผู้ให้กำลังใจ ผู้ให้กำลังใจสนับสนุน ประโยชน์อันใดที่จะได้รับจากการวิจัยนี้ ผู้วิจัยขอมอบให้แก่ผู้ที่สนใจงานทางด้านการพัฒนาตนเองจากการปฏิบัติธรรม ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ และขอบคุณไว้ ณ โอกาสนี้

นางสาวบุญณดา สุปิยพันธุ์

๑๙ มีนาคม ๒๕๕๙

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ซ
สารบัญแผนภูมิ	ฌ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ญ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย	๒
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๓
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๓
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๖ ประโยชน์ที่รับจากการวิจัย	๕
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖
๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา	๖
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาตน	๕๗
๒.๓ หลักการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา	๖๘
๒.๔ ข้อมูลพื้นที่วิจัย	๗๐
๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๗๒
๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๗๕
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๗๗
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๗๗
๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	๗๗
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๗๙
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๘๑
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์	๘๒

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
บทที่ ๔ ผลการวิจัย	๘๓
๔.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคล	๘๔
๔.๒ ผลการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาตนเองของ พุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี	๘๗
๔.๖ ผลการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาตนเองของ พุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี	๙๒
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๑๐๑
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๐๒
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย	๑๐๔
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๐๖
บรรณานุกรม	๑๐๗
ภาคผนวก	๑๑๑
ภาคผนวก ก แบบสอบถามเพื่อการวิจัย	๑๑๒
ภาคผนวก ข แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	๑๑๙
ภาคผนวก ค ผลการหาค่าดัชนีความสอดคล้องของแบบสอบถาม (IOC)	๑๒๒
ภาคผนวก ง ผลการหาค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Try Out)	๑๒๕
ภาคผนวก จ รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย	๑๒๘
ภาคผนวก ฉ หนังสือขอความอนุเคราะห์เชิญผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพ เครื่องมือวิจัย	๑๓๐
ภาคผนวก ช หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อตรวจสอบความ เที่ยงตรงของแบบสอบถาม (Try Out)	๑๓๖
ภาคผนวก ซ หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย	๑๓๘
ภาคผนวก ฌ หนังสือขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เชิงลึก	๑๔๐
ภาคผนวก ญ ภาพถ่ายในการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	๑๕๑
ประวัติผู้วิจัย	๑๖๒

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๔.๑	แสดงจำนวน และค่าร้อยละปัจจัยส่วนบุคคล ของผู้ตอบแบบสอบถาม ๘๔
๔.๒	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาตนเองของ พุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี โดยภาพรวม ๘๗
๔.๓	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาตนเอง ของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัด สิงห์บุรี ด้านการพัฒนากาย ๘๘
๔.๔	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาตนเองของ พุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี ด้าน การพัฒนาศีล ๘๙
๔.๕	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาตนเองของ พุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี ด้าน การพัฒนาจิต ๙๐
๔.๖	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาตนเองของ พุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี ด้าน การพัฒนาปัญญา ๙๑

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่

หน้า

๒.๑ องค์ประกอบสำคัญต่อการเสริมสร้างเครือข่าย

๗๖

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

๑. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ใช้อ้างอิงจากคัมภีร์พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พ.ศ. ๒๕๓๙ โดยได้กล่าวถึงแหล่งที่มา / เล่ม / ข้อ / หน้า ตามลำดับ เช่น ที.ปา. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐ หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค ภาษาไทย เล่ม ๔ ข้อ ๓๒ หน้า ๔๐

พระวินัยปิฎก

วิ.ม. (ไทย) = วินยปิฎก มหาวรรค (ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ปา. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปณาสก	(ภาษาไทย)
ม.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปณาสก	(ภาษาไทย)
ม.อ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปริปณาสก	(ภาษาไทย)
ส.สพ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สพายนวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
อง.เอกก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	เอกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทุก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทุกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ติก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ฉก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ฉกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธัมมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.เถร. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เถรคาถา	(ภาษาไทย)
ขุ.จู. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	จูฬนิตเทส	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.วิ.อ. (ไทย) = อภิธัมมปิฎก วิภังค์ (ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในยุคปัจจุบันมนุษย์เราชนขยายหาวิธีในการพัฒนาตนเองไม่ว่าจะเป็นการฝึกฝน อบรม ฝึกหัดความรู้ สัมผัสประสบการณ์ในด้านต่างๆ เพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาตนเองไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น ในด้านฐานะความเป็นอยู่ ฐานะทางสังคม การศึกษา การงานอาชีพ แต่การพัฒนาตนเองอย่างแท้จริง ต้องพัฒนาทั้งสติปัญญาและพัฒนาจิตใจ เพื่อให้เกิดการพัฒนาตนเองในด้านอื่นตามมา อาทิ ด้านสุขภาพกาย ด้านสุขภาพจิต ด้านอารมณ์ ด้านสติปัญญา ด้านความสัมพันธ์ในครอบครัว ซึ่งผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่าการพัฒนาตนเองยังมีอีกหนึ่งวิธีก็คือการปฏิบัติธรรม ซึ่งจะนำมาสู่การพัฒนาตนเองแบบครบวงจรในทุกด้าน ได้ผลลัพธ์ทั้งปัจจัยภายนอกและภายใน ได้รับการพัฒนาตนเองทั้งทางโลกและทางธรรม สามารถสร้างความเจริญที่ยังไม่มีให้เกิดขึ้น^๑ ที่มีอยู่แล้วก็จะยิ่งเพิ่มพูนทวี และสามารถกำจัดความเสื่อมให้จางหายไป

ส่วนที่ยังไม่เกิดขึ้นก็สามารถควบคุมไม่ให้เกิดขึ้นได้ ซึ่งคำว่าปฏิบัติธรรม นั้น หมายความว่าอย่างไรปฏิบัติธรรมก็คือ เอาธรรมมาปฏิบัติ เอาธรรมมาใช้ เอามาใช้ดำเนินชีวิตการทำงาน คือเอาธรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตจริง ทำให้เป็นชีวิตที่ดีมีความสุขนั่นเอง เมื่อปฏิบัติธรรมก็หมายถึงว่าเอาธรรมมาใช้ในชีวิตจริงหรือเอามาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิตถ้ายังไม่ได้ใช้ก็ไม่เรียกว่าเป็นการปฏิบัติ^๒

หลายคนมักจะเคยได้ยินคำถามที่กล่าวว่า เกิดมาทำไม ซึ่งคำตอบที่ได้รับก็มักจะแตกต่างกันไป บ้างก็ตอบว่าเกิดมาเพื่อชดใช้กรรม เกิดมาเพื่อสร้างคุณดี สร้างความยิ่งใหญ่ แต่ตามหลักของพระพุทธศาสนา ชาวพุทธรู้มากกว่า ๒๕๐๐ ปีแล้วว่า มนุษย์เกิดมาเพื่อฝึกฝนและพัฒนาตนเอง จากการศึกษาพุทธประวัติของพระพุทธเจ้าและเข้าใจหลักพื้นฐานของพระพุทธศาสนาดังเช่นตัวอย่างที่พระพุทธองค์ทรงเป็นมนุษย์ที่พัฒนาตนได้อย่างสูงสุด สิ่งเหล่านี้ทำให้เห็นว่ามันมนุษย์สามารถที่จะพัฒนาตนเองได้หากมีความเข้าใจและเข้าถึงหลักธรรมคำสอน และปฏิบัติธรรมด้วยตัวของมนุษย์เอง

ปัจจุบันนี้ ศาสนิกชนผู้สนใจในการปฏิบัติฝ่ายวิปัสสนา^๓ มีความมั่งงาย สงสัยอย่างยิ่งในแนวทางปฏิบัติ โดยเฉพาะผู้เริ่มต้นสนใจ เนื่องจากคณาจารย์ฝ่ายวิปัสสนาแนะแนวปฏิบัติไม่ตรงกัน ยิ่งกว่านั้น แทนที่จะอธิบายให้เขาเข้าใจโดยความเป็นธรรม ก็กลับทำเหมือนไม่อยากรับคณาจารย์อื่น สำนักอื่น ว่าเป็นการถูกต้อง หรือถึงขั้นดูหมิ่นสำนักอื่นไปแล้วก็เคยมีไม่น้อย ดังนั้น เมื่อมีผู้สงสัยท้อถอยนี้มากและเรียนถามหลวงปู่อยู่บ่อยๆ จึงได้ยินหลวงปู่อธิบายให้ฟังอยู่เสมอว่า

^๑คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, มนุษย์กับสังคม, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด นวสาส์นการพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๑๗๘.

^๒พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), ชีวิตที่ดีงาม: หลักการทั่วไปของการปฏิบัติธรรม, (โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๑.

^๓สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, วิธีปฏิบัติกรรมฐานและความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องกรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๐), หน้า ๔

“การเริ่มต้นปฏิบัติวิปัสสนาภาวนานั้น จะเริ่มต้นโดยวิธีไหนก็ได้ เพราะผลมันเป็นอันเดียวกันอยู่แล้ว ที่ท่านสอนแนวปฏิบัติไว้หลายแนวนั้น เพราะจริตของคนไม่เหมือนกัน จึงต้องมีวิถีสี่ แสง และคำสำหรับบริการ เช่น พุทโธ, สัมมาอรหัง เป็นต้น เพื่อหาจุดใดจุดหนึ่งให้จิตรวมอยู่ก่อน เมื่อจิตรวม สงบแล้ว คำบริการนั้นก็หลุดหายไปเอง แล้วถึงรอยเดียวกัน รสเดียวกัน คือมี วิมุตติ เป็นแก่น มีปัญญา เป็นยิ่ง”^๔ นี่เป็นข้อความตอนหนึ่งที่หลวงปู่ดูลย์อตุโล ได้กล่าวไว้ให้เป็นแง่คิดสำหรับนักปฏิบัติผู้ที่มีความล่งเลงสยในการปฏิบัติว่าระหว่างสมถภาวนากับวิปัสสนาอย่างไรจะเป็นการปฏิบัติที่ถูกต้องที่สุดจนนำไปสู่การบรรลุธรรมที่แท้จริง

อย่างไรก็ตาม การปฏิบัติธรรมที่เรียกว่าบวชชีพรหมณ์ในพระพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมชาวพุทธที่มีจิตศรัทธาเข้ามาปฏิบัติโดยการเข้ามาปฏิบัติในที่นี้ไม่ต้องโกนศีรษะตามแบบพระภิกษุในพระพุทธศาสนาแต่เป็นการปฏิบัติธรรมเป็นการนุ่งห่มขาวการปฏิบัติธรรมเป็นการปฏิบัติที่แต่ละคนมีจุดประสงค์ที่ต่างกันออกไปเช่นบางคนเข้ามาปฏิบัติเพื่อการสั่งสมบุญบางคนปฏิบัติเพื่อตอบแทนผู้มีพระคุณเป็นต้นการปฏิบัติธรรมไม่ว่าจะจุดประสงค์ใดก็ตามท้ายที่สุดแล้วการปฏิบัติธรรมก็มีส่วนช่วยส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้สืบทอดมั่นคงอยู่คู่ประเทศไทยและพุทธศาสนิกชนชาวไทยต่อไป

การปฏิบัติธรรมตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบันมีการปฏิบัติมาตลอดยกตัวอย่างเช่นการเข้าไปปฏิบัติธรรมในวันพระขึ้น ๑๕ ค่ำ เป็นต้น หรือแม้แต่เมื่อใดก็ตามเมื่อมีเทศกาลประเพณีทางพระพุทธศาสนาชาวพุทธศาสนิกชนก็จะพากันเข้าวัดเพื่อปฏิบัติธรรมโดยการเข้ามาปฏิบัติก็ไม่ได้กำหนดเวลาเป็นที่แน่นอนว่าการมาปฏิบัติธรรมในแต่ละครั้งจะต้องใช้เวลาเท่าไรไม่มีกำหนดส่วนมากชาวพุทธที่เข้ามาปฏิบัติธรรมไม่ว่าหญิงหรือชายไม่ได้มีการกำหนดว่าจะต้องปฏิบัติธรรมกี่วันพุทธศาสนิกชนที่เข้ามาปฏิบัติธรรมก็จะกำหนดตามความเหมาะสม การเข้าปฏิบัติธรรมในปัจจุบัน

วัดอัมพวันอำเภอรพรมบุรี จังหวัดสิงห์บุรีเป็นวัดหนึ่งที่มีพุทธศาสนิกชนเข้ามาปฏิบัติธรรมเป็นจำนวนมากต่อเนื่องยาวนานมาแล้วหลายปี ไม่ว่าจะเป็นชาวพุทธทั่วไปชาวต่างชาติมาเป็นหมู่คณะ ทั้งภาครัฐและเอกชนมีการเปิดให้พุทธศาสนิกชน เข้าร่วมการปฏิบัติธรรมหลายแห่งด้วยกัน ทั้งสำนักปฏิบัติธรรมที่อยู่ในวัดและภายนอกวัดทั่วประเทศไทย ซึ่งสามารถเลือกได้ตามความสะดวก

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาในเรื่องของการพัฒนาตนเองจากการเข้าปฏิบัติธรรมที่วัดอัมพวันตำบลพรหมบุรี อำเภอรพรมบุรี จังหวัดสิงห์บุรีของพุทธศาสนิกชนเพื่อทราบถึงการนำวิธีการปฏิบัติธรรม รวมถึงสิ่งที่ได้จากการปฏิบัติธรรม มาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาตนเองในด้านต่างๆ ของพุทธศาสนิกชนในแต่ละช่วงวัย และติดตามผลลัพธ์ของการพัฒนาตนเองที่ได้จากการปฏิบัติธรรมที่วัดอัมพวันอำเภอรพรมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

๑.๒ วัตถุประสงค์

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาหลักการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาการพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวันอำเภอรพรมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

^๔ พระราชวรคุณ (สมศักดิ์ ปณฺธิโต), หลวงปู่ผาแก้ว บันทึกคติธรรมและธรรมเทศนาของพระราชวุฒาจารย์ (หลวงปู่ดูลย์อตุโล), (กรุงเทพมหานคร : ปทุม – ภัทรา นิคมานนท์ ผู้จัดพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า ๔๒.

๑.๒.๓ เพื่อนำเสนอผลลัพธ์ของการพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ หลักการปฏิบัติธรรม ในพระพุทธศาสนามีหลักการอย่างไร

๑.๓.๒ การพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี เป็นอย่างไร

๑.๓.๓ ผลลัพธ์ของการพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี ได้ประโยชน์จริงหรือไม่

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี และกำหนดขอบเขตของการวิจัยดังนี้ คือ

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเนื้อหาเกี่ยวกับการพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี โดยศึกษาตามแนวคิดของหลักการพัฒนาดน ๔ ด้าน ได้แก่ ๑) การพัฒนากาย ๒) การพัฒนาศีล ๓) การพัฒนาจิต ๔) การพัฒนาปัญญา^๕

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านตัวแปร

ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านตัวแปรของการวิจัยไว้ ๒ ประเภท ได้แก่

๑.๔.๒.๑ ด้านตัวแปรต้น (Independent Variables) ได้แก่ สถานภาพผู้ตอบแบบสอบถามซึ่งประกอบด้วย เพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ ระยะเวลาของการเข้าร่วมปฏิบัติธรรมที่วัดอัมพวันในแต่ละครั้ง การเข้าร่วมปฏิบัติธรรมที่วัดอัมพวันมาแล้วจำนวนกี่ครั้ง และผู้มีอิทธิพลในการชักชวนให้เข้าร่วมปฏิบัติธรรมที่วัดอัมพวัน

๑.๔.๒.๒ ด้านตัวแปรตาม (Dependent Variables) เกี่ยวกับการพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี โดยศึกษาตามแนวคิดของหลักการพัฒนาดน ๔ ด้าน ได้แก่ ๑) การพัฒนากาย ๒) การพัฒนาศีล ๓) การพัฒนาจิต ๔) การพัฒนาปัญญา

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ พุทธศาสนิกชนที่เข้ารับการปฏิบัติธรรมที่วัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี มีประชากรทั้งหมดจำนวน ๗,๑๗๙^๖ คน โดยการกำหนดขนาดกลุ่ม

^๕ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), มอญอเมริกาแกปัญหาไทย, พิมพ์ครั้งที่๘, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๗), หน้า ๖๘ - ๗๗.

^๖ ศูนย์ปฏิบัติธรรมสวนเวฬุวัน วัดอัมพวัน, ตารางปฏิบัติธรรมประจำปี ๒๕๕๗, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.veruwan.com/index.php?lay=show&ac=article&id=539359249&Ntype=11> [๒ มิ.ย. ๒๕๕๘].

ตัวอย่างที่ได้จากการเปรียบเทียบตารางสำเร็จรูปของทาโร ยามาเน (Taro Yamane)^๗ โดยมีความคลาดเคลื่อน ($\pm 5\%$ = ๒๗๙ คน) ซึ่งมีกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๒๗๙ คน และมีผู้ให้ข้อมูลหลักด้วยวิธีการสัมภาษณ์ จำนวน ๑๐ ท่าน

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะศึกษาเฉพาะพุทธศาสนิกชนที่เข้ารับการปฏิบัติธรรมที่วัดอัมพวัน ตำบลพรหมบุรีอำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี เท่านั้น

๑.๔.๕ ขอบเขตด้านเวลา

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดในช่วงระยะเวลาระหว่างเดือน สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๘ จนถึงเดือน มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๙ รวมเป็นระยะเวลา ๖ เดือน

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ การพัฒนาตนเอง หมายถึง การพัฒนาศักยภาพของตนเองให้ดีขึ้นทั้งร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และปัญญาเพื่อให้มีประสิทธิภาพเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น ตลอดจนเพื่อการดำรงชีวิตอย่างสันติสุขของตน ของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

๑.๕.๒ การปฏิบัติธรรม หมายถึง เอาธรรมมาปฏิบัติ เอาธรรมมาใช้ เอามาใช้ดำเนินชีวิตการทำงาน คือเอาธรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตจริง ทำให้เป็นชีวิตที่ดีมีความสุข ของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

๑.๕.๓ การพัฒนากาย หมายถึง ให้รู้จักติดต่อเกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งหลายภายนอกปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ ไม่ให้เกิดโทษ และพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ

๑.๕.๔ การพัฒนาศีล หมายถึง การไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี และเกื้อกูลแก่กัน

๑.๕.๕ การพัฒนาจิต หมายถึง การฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคงเจริญองงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตากรุณา ขยันหมั่นเพียร อดทนมีสมาธิ และสดชื่น เบิกบาน เป็นสุขผ่องใสเป็นต้น

๑.๕.๖ การพัฒนาปัญญา หมายถึง การฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลส และปลอดพ้นจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา

๑.๕.๗ วัดอัมพวัน หมายถึง สถานที่สำหรับการปฏิบัติธรรมอำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี เป็นชื่อเดิมมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา

^๗สุจิตรา บุญยรัตพันธุ์, ระเบียบวิธีวิจัยสำหรับรัฐประศาสนศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๙), หน้า ๑๖๑.

๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๖.๑ ทำให้ทราบถึงหลักการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา

๑.๖.๒ ทำให้ทราบถึงการพัฒนาดตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน
อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

๑.๖.๓ ทำให้ทราบถึงผลลัพธ์ของการพัฒนาดตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมใน
วัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัย เรื่องการพัฒนาตนเองจากการปฏิบัติธรรมที่วัดอัมพวัน จังหวัดสิงห์บุรีของ
พุทธศาสนิกชนผู้วิจัยทำการประมวลแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังรายละเอียดต่อไปนี้

- ๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา
- ๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาตน
- ๒.๓ หลักการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา
- ๒.๔ ข้อมูลพื้นที่วิจัย
- ๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา

จากที่ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับตำราทางวิชาการของนักวิชาการ
หลากหลายท่านจึงได้ประมวลแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๑.๑ ความหมายของการพัฒนา

คำว่า “การพัฒนา” (Development) ซึ่งพจนานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน
พ.ศ.๒๕๔๒^๑ ได้แปล คำว่า “การ” หมายถึง งาน สิ่งหรือเรื่องที่ทำ และแปลคำว่า “พัฒนา” หมายถึง
ทำให้เจริญ “การพัฒนา” จึงหมายถึง “การทำให้เจริญ” ซึ่งอาจจะอธิบายความหมายแบบกว้างๆ
ได้ว่า การพัฒนา คือ การเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น

คำว่า “พัฒนา” ในความหมายของภาษาไทย เป็นการให้ความหมายที่เข้าใจกันว่า การ
ทำให้เจริญ ซึ่งสามารถนำมาพัฒนามนุษย์ในด้านสังคม เพื่อให้สังคมนั้นเจริญเติบโต มีรากศัพท์ มา
จากภาษาบาลีว่า วฑฺฒน^๒ หมายถึง เจริญ รุ่งเรือง งอกงาม เจริญขึ้น เติบโต ก้าวหน้า แก่ เฒ่า^๓
ตามทฤษฎีของพระพุทธศาสนา “การพัฒนา” จึงตรงกับคำว่า ภาวนา^๔ หมายถึง คุณชาติเป็นเครื่อง
ยังกุศลให้เกิด คุณชาติเป็นเครื่องยังให้เจริญ ความมีสำรวมใจตั้งความปรารถนา การทำให้มีขึ้น ให้
เป็นขึ้น ให้เจริญขึ้น การอบรมให้เจริญขึ้น^๕ โดยพระพุทธศาสนาแสดงหลักการภาวนาหรือการพัฒนา

^๑สุมิตร สุวรรณ, รัฐกับแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนา, (นครปฐม : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์,
๒๕๕๔), หน้า ๒๐.

^๒จันทน์ อติวัฒน์สิทธิ์, สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๘), หน้า ๑๑๗.

^๓ประยุทธ์ หลงสมบูรณ์, พจนานุกรม มคอ-ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมสาร
จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๖๒๗.

^๔จันทน์ อติวัฒน์สิทธิ์, สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์, หน้า ๑๑๗.

^๕ประยุทธ์ หลงสมบูรณ์, พจนานุกรม มคอ-ไทย, หน้า ๕๔๑.

ไว้ว่า จะต้องดำเนินไปพร้อมๆกัน ๔ ทาง คือ กาย ศิล จิต และปัญญา^๖ ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ได้อธิบายรายละเอียดของภาวนา ๔^๗ ไว้ดังนี้

๑. กายภาวนา การเจริญกาย พัฒนากาย การฝึกอบรมกาย คือ การมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ หรือทางวัตถุ ซึ่งมีคำอธิบายไว้หลายอย่าง ได้แก่ อินทรีย์สังวร แปลว่าสำรวมอินทรีย์ ๖ แต่บางแห่งแสดงไว้เพียง ๕ คือ ยกเว้นใจ ให้รู้จักติดต่อกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ทั้งห้าด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ มิให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมงอกงาม ให้อกุศลธรรมเสื่อมสูญ รวมทั้งการพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกาย นอกจากนี้บางครั้ง กายภาวนา หมายถึง กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ เรื่องที่เกี่ยวข้องกับทางกาย ได้แก่ การบริโภค การใช้สอยต่างๆ ซึ่งเป็นหลักสำคัญในทางพระพุทธศาสนา คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค

๒. สีลภาวนา การเจริญศีล พัฒนาความประพฤติ การฝึกอบรมศีล คือ การมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางสังคม คือ เพื่อนมนุษย์ ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย มีความสุจริต กาย วาจา ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดีเกื้อกูลแก่กัน ซึ่งมองได้สองด้าน คือ ด้านภายในตัวเอง กับด้านภายนอก โดยที่ด้านภายใน คือการฝึกกายวาจาให้เดินเข้าสู่ทางที่ถูกต้องปราศจากโทษ เพื่อให้เป็นพื้นฐานในการฝึกอบรมจิตต่อไป สำหรับด้านภายนอก คือ การมองในแง่ประโยชน์ของสังคม ได้แก่ การไม่เบียดเบียนกันเป็นอย่าน้อย ไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น ต่อจากนั้นเป็นศีลที่เกื้อกูลยิ่งขึ้น คือ การช่วยเหลือทางสังคม

๓. จิตตภาวนา การเจริญจิต พัฒนาจิต การฝึกอบรมจิตใจ คือ การทำจิตใจให้เจริญงอกงามขึ้นในคุณธรรม ความดีงาม ความเข้มแข็งมั่นคง และความเบิกบานผ่องใสสงบสุข มีคุณภาพจิตดี มีสมรรถภาพจิตดี มีสุขภาพจิตดี เข้มแข็งมั่นคง เจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตา กรุณา มีฉันทะ ขยันหมั่นเพียร อดทน มีสมาธิ และสดชื่น เบิกบาน เป็นสุขผ่องใส เป็นต้น

๔. ปัญญาภาวนา การเจริญปัญญา พัฒนาปัญญา การฝึกอบรมปัญญา คือ การเสริมสร้างความรู้ความคิดความเข้าใจ และการหยั่งรู้ความจริง ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง คือ เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามสภาวะหรือตามที่มันเป็น สิ่งทั้งหลายเป็นอย่างไร ก็รู้ตามที่มันเป็นอย่างนั้นแค่นั้น เกิดญาณุตถญาณทัสสนะ รู้เท่าทันเห็นแจ้งโลกและชีวิตตามสภาวะสามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลดปล่อยจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา

เกื้อ วงศ์บุญสิน ได้ให้ความหมายว่า การพัฒนา หมายถึง ความก้าวหน้าหรือการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น ตามเกณฑ์หรือเป้าหมายของการพัฒนาตามที่ได้กำหนดคุณค่าไว้ และได้สรุปความหมาย คำว่า การพัฒนา ตามทฤษฎีความทันสมัย (Modernization Theory) ไว้ดังนี้

๑. การพัฒนา คือ สภาวะที่เศรษฐกิจของประเทศหนึ่งๆ สามารถทำให้ผลผลิตมวลรวมประชาชาติสูงถึงร้อยละ ๕-๗ ต่อปี และสามารถรักษาระดับนี้ไว้ได้ เป็นสภาวะที่ประชาชนมีความอยู่ดีกินดี

^๖ ๐จ. ติก. (ไทย) ๒๐/๑๐๑/๓๓๗, ๐จ. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๗๘/๑๔๔.

^๗ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ, ๒๕๕๐), หน้า ๗๐.

๒. การพัฒนา คือ การสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยการเร่งรัดให้ผลผลิตมวลรวมประชาชาติเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง อันเป็นกระบวนการที่ส่งผลให้ระดับรายได้โดยเฉลี่ยต่อบุคคลของประเทศสูงขึ้นและประชาชนจะมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

๓. การพัฒนา คือ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการผลิตและการว่าจ้างงานที่ได้วางแผนไว้แล้วเพื่อลดสัดส่วนของภาคเกษตรกรรม ในขณะที่เพิ่มสัดส่วนของภาคอุตสาหกรรมและการบริหาร

๔. การพัฒนา คือ การสร้างสถานะที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของบุคคล ซึ่งการพัฒนานั้นจะประสบความสำเร็จได้ด้วยการลดหรือขจัดความยากจน ความไม่เท่าเทียมกันและการว่างงานในขณะที่เศรษฐกิจของประเทศกำลังเจริญเติบโต

๕. การพัฒนา คือ กระบวนการหลายมิติ ซึ่งประกอบด้วยการเปลี่ยนแปลงในด้านโครงสร้างทางสังคม ทักษะของประชาชน สถาบันต่าง ๆ ของชาติ การเร่งรัดความเจริญเติบโต การลดความไม่เท่าเทียม และขจัดความยากจน นั่นคือ การเปลี่ยนแปลงต่อระบบสังคมทั้งระบบ และมุ่งสู่การสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของปัจเจกชนและกลุ่มต่างๆ ในสังคมภายในทั้งระบบ เป็นก้าวออกจากสภาพชีวิตที่ไม่น่าพึงพอใจไปสู่สภาพชีวิตที่ดีกว่าทั้งในด้านวัตถุและความรู้สึกนึกคิด

๖. การพัฒนา คือ การสร้างความทันสมัย กล่าวคือ การที่คนในสังคมมีเหตุมีผล มีทัศนคติและความคิดที่ไม่งมงาย มีวินัยทางสังคม มีการคิดและวางแผนการพัฒนา มีความเท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจและสังคม มีการเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต การเพิ่มมาตรฐานการดำรงชีวิต การปรับปรุงสถาบันทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ ประเทศชาติมีความเป็นปึกแผ่น มีเอกราชและมีประชาธิปไตยในระดับพื้นฐาน^๘

กรมพัฒนาชุมชน กล่าวถึงการพัฒนา (Development) หมายถึง การสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าจนเกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น (Change for the Better)^๙

จันงค์ อติวัฒนสิทธิ์ อธิบายว่า ตามทฤษฎีของพระพุทธศาสนา การพัฒนาตรงกับคำว่า “ภาวนา” ซึ่งหมายถึง การทำให้เจริญองงาม (ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Development) หากพิจารณาจากรากศัพท์ คำว่า พัฒนา มาจากภาษาบาลีว่า วัฒนะ หรือ วัฒนา คำนี้หมายถึงความเจริญก้าวหน้า หรือภาวะยืนยาวนาน เช่น คำว่า อายุวัฒนะ หมายถึง ทำให้อายุยืนนานอันหมายถึง ความเป็นผู้มีสุขภาพแข็งแรงดี ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บมาเบียดเบียน และนอกจากนี้ คำว่า วัฒนะ หมายถึงรกรุ่ง ไม่มีระเปียบเลยก็ได้ เช่น คำว่า โลกวัฒนโน หมายถึงเป็นคนรกรก เป็นสิ่ง/เป็นคนในโลกไม่ต้องการ อยากรักก็ตาม คำว่า การพัฒนาในที่นี้เป็นคำที่กำหนดให้มีคุณค่า และตามหลักการของพระพุทธศาสนา การพัฒนาจะต้องดำเนินไปพร้อมๆ กัน ๔ ทาง คือ การพัฒนาทางด้านกายภาพ การพัฒนาศีลธรรมและ/หรือ การพัฒนาสังคม การพัฒนาทางด้านจิตใจ และการพัฒนาทางด้านปัญญา นอกจากนี้พระพุทธศาสนาพิจารณาว่าการพัฒนาเป็นกระบวนการพยายามที่จะดำเนินการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุง รักษา สิ่งที่ดีให้คงอยู่ ซึ่งสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการเปลี่ยนแปลงฟื้นฟู

^๘ เกื้อ วงศ์บุญสิน, ประชากรกับการพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ ๓. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๒๒-๒๓.

^๙ สุเทพ เชาวลิท, หลักการพัฒนาชุมชน, (ขอนแก่น : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๔), หน้า ๑๑๑.

และปรับปรุงทั้งตนเอง และสังคมรอบข้างให้ดีขึ้นและมีความหมายมากยิ่งขึ้น แต่ความสำเร็จหรือความล้มเหลวในกระบวนการพัฒนาขึ้นอยู่กับบุคคลเป็นส่วนสำคัญ^{๑๐}

จิตยา สุวรรณขุ ได้อธิบายการพัฒนาไว้ว่า การพัฒนา คือการเปลี่ยนแปลงที่ต้องการและได้กำหนดทิศทางและมุ่งที่จะควบคุมอัตราการเปลี่ยนแปลงด้วย สถานะการพัฒนาเป็นสถานะสมาชิกของสังคมได้ใช้ความรู้ความสามารถของตนได้เต็มที่โดยไม่มีสถานะครอบงำ เช่น ความบีบคั้นทางการเมือง ความบีบคั้นทางเศรษฐกิจ หรือความไม่สมบูรณ์ในอนามัย ทุกคนสามารถที่จะนำเอาศักยภาพของตนออกมาใช้ให้เป็นประโยชน์อย่างเต็มที่ เช่น การเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรของไทยไม่สามารถจะใช้รถแทรกเตอร์แบบอเมริกาได้ ม.ร.ว. เทพฤทธิ์ เทวกุล ได้ประดิษฐ์ “ควายเหล็ก” ขึ้นมาใช้ไถนาในสภาพแวดล้อมของสังคมไทย^{๑๑}

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้กล่าวไว้ว่า “การพัฒนา” หมายถึง การทำให้เจริญ^{๑๒} การเปลี่ยนแปลงในทางเจริญขึ้น การคลี่คลายไปในทางที่ดี การกระทำที่เป็นเหตุให้บางสิ่งบางอย่างเจริญเติบโตขึ้น หรือขยายออกเพื่อให้ดีขึ้นกว่าที่มีอยู่เดิม และการพัฒนานั้นอาจจะเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม หรือมนุษย์ก็ได้

พุทธทาสภิกขุ อธิบายว่า คำว่า “พัฒนา” หรือ วัฒนา ในภาษาบาลี แปลว่า รก คือ รกอย่างหนาแน่น เช่น ฝนบนศรีษะรก เรียกว่าพัฒนา หรือวัฒนา หรือวัฒนะ เป็นความเจริญเหมือนกัน และถ้าใครมีความประพฤติไม่มีประโยชน์ ก็เรียกว่าคนทำโลกให้รก ใช้คำเดียวกับคำว่าวัฒนะ จึงมีคำห้ามไว้ว่า น สียา โลกวัณโน อย่าเป็นคนรกโลก โลกวัณโน แปลว่าคนทำโลกให้รก ดังนั้นถ้าจะให้รกไปด้วยคนดี ของดี ก็ต้องพัฒนาทางจิต ซึ่งเป็นผู้นำของกาย^{๑๓}

พระธรรมญาณมุนี (วรรณ มนุญโญ) กล่าวว่า การพัฒนาเป็นเครื่องรักษาชีวิตทุกชนิดให้อยู่ได้ชีวิตของคนอยู่ได้ด้วยการพัฒนา การพัฒนา คือ การคุ้มครองการเปลี่ยนแปลงให้อยู่ในสถานที่เหมาะสมประการหนึ่ง เป็นการสร้างสรรค์สิ่งที่ดีที่เราต้องการให้เกิดขึ้นในปริมาณที่เพียงพออีกประการหนึ่ง คนเราย่อมอยู่กับความเปลี่ยนแปลง หน้าที่ของมนุษย์จะต้องควบคุมการเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสม เรียกว่า สร้างความเจริญ ถ้าเปลี่ยนแปลงไปไม่เหมาะสมก็เป็นความเสื่อมการพัฒนาจึงเป็นลักษณะการคุ้มครองความเปลี่ยนแปลงได้เหมาะสมตามที่เรต้องการและเป็นการสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามที่เราต้องการที่ยังไม่มีให้ขึ้นในลักษณะที่เหมาะสม^{๑๔}

พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตวณฺโณ) อธิบายว่า คำว่า พัฒนา หมายถึง การทำให้เจริญขึ้น ทำให้รุ่งเรืองขึ้น ใช้ได้ทั้งการพัฒนาวัตถุและการพัฒนาจิตใจ เช่น การพัฒนาชนบทการ

^{๑๐} จานงค์ อติวัฒน์สิทธิ, สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์, หน้า ๑๑๗-๑๑๘.

^{๑๑} จิตยา สุวรรณขุ, “สังคมวิทยา” ในวิทยาศาสตร์สังคม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักวิจัย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๑๗), หน้า ๑๘๗-๑๘๘.

^{๑๒} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๗๗๙.

^{๑๓} พุทธทาสภิกขุ, การเมืองคือธรรมะ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อรุณวิทยา, ๒๕๓๑), หน้า ๑๙๙-๒๐๐.

^{๑๔} พระธรรมญาณมุนี (วรรณ มนุญโญ), วัดช่วยชาวบ้านได้อย่างไร : การแสวงหาเส้นทางพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย, การประชุมพระสังฆาธิการ กรมการศาสนา. ๒๕๒๖, (อัคราณา).

พัฒนาประเทศ การพัฒนาสติปัญญา และการพัฒนาจิต เป็นต้น แต่ศัพท์ทางพระพุทธศาสนาที่แท้จริงที่ใช้ในการพัฒนาจิตนั้น ท่านใช้คำว่า ภาวนา หมายถึง การทำให้มีการทำให้เกิดขึ้น ทำให้เจริญ การอบรมการบำเพ็ญ เช่น คำว่า สมาธิภาวนา คือ การเจริญ การอบรม หรือบำเพ็ญสมาธิ และคำว่า วิปัสสนาภาวนา คือ การเจริญ การอบรม หรือการบำเพ็ญวิปัสสนา^{๑๕}

พระไพศาล วิสาโล อธิบายว่า การพัฒนาที่แท้จริงในทางพุทธธรรม จะต้องเอื้ออำนวยให้แต่ละคนตระหนักถึงสายสัมพันธ์ที่ตนมีต่อสังคมและธรรมชาติ อันตนจะต้องเกื้อกูลปัจจัยแวดล้อมดังกล่าวให้เป็นไปด้วยดี โดยไม่เอาผลประโยชน์ส่วนตนเป็นเกณฑ์พร้อมกันนั้น การพัฒนาจะต้องมีธรรมะเป็นพื้นฐาน อำนวยให้เกิดคุณค่าในทางมนุษยธรรมเมตตา กรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และความยุติธรรม^{๑๖}

พระเทพสาครมณี (แก้ว สุวณฺณโชโต) กล่าวสรุปไว้ว่า “การพัฒนา” เป็นการกระทำทำให้เจริญ กระทำให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น มีศิลปะในการกระทำอะไรลงไป ต้องมีสิ่งที่สวยงามงดงามตามระเบียบ มีเหตุมีผลอยู่ในนั้น ทำให้มันก้าวหน้ายิ่งขึ้น พยายามทำให้มันก้าวหน้า พยายามทำให้มันเจริญ อันนี้เรียกว่า มีศิลปะในการพัฒนา^{๑๗}

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี ให้ความหมายของคำว่า พัฒนา หมายถึง การกระทำให้เกิดขึ้น คือ เปลี่ยนจากสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่งที่ดีกว่า^{๑๘}

วิทยากร เชียงกูล กล่าวไว้ว่า การพัฒนาที่แท้จริงควรหมายถึงการทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนมีความสุข ความสะดวกสบาย ความอยู่ดีกินดี ความเจริญทางศิลปวัฒนธรรม และจิตใจและความสงบสันติ ซึ่งนอกจากจะขึ้นอยู่กับได้รับการปรับปรุงปัจจัยทางวัตถุเพื่อสนองความต้องการของร่างกายแล้ว ประชาชนยังต้องการพัฒนาทางด้านการศึกษาสีงามสิ่งแวดล้อมที่ดี การพักผ่อนหย่อนใจ และการพัฒนาทางวัฒนธรรมและจิตใจด้านต่างๆ ด้วย ความต้องการทั้งหมดนี้บางครั้งเราเรียกกันว่าเป็นการพัฒนา “คุณภาพ” เพื่อให้เห็นว่าการพัฒนาไม่ได้ขึ้นอยู่กับปริมาณสินค้าหรือการเพิ่มรายได้เท่านั้น หากอยู่ที่การเพิ่มความพอใจความสุขของประชาชนมากกว่า^{๑๙}

^{๑๕} พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตวณฺโณ), *การพัฒนาจิต*, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒.

^{๑๖} พระไพศาล วิสาโล, *พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคม*, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๓), หน้า ๑๘-๑๙.

^{๑๗} พระเทพสาครมณี (แก้ว สุวณฺณโชโต), *อดีตเจ้าคณะจังหวัดสมุทรสาครและเจ้าอาวาสวัดสุทธาวาสวราราม, อนุสรณ์ในงานเคลื่อนศพสู่วิหารหลังใหม่*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๒๙), หน้า ๑๕๕.

^{๑๘} ยุวัฒน์ วุฒิเมธี, *หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท*, (กรุงเทพมหานคร : ส.ส.น.ไทยอนุเคราะห์ไทย, ๒๕๒๖), หน้า ๑.

^{๑๙} วิทยากร เชียงกูล, *การพัฒนาเศรษฐกิจสังคมไทย : บทวิเคราะห์*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ฉบับกระแ, ๒๕๒๗), หน้า ๑๗-๑๘.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ให้ความหมายว่า “การพัฒนา” คือการเปลี่ยนแปลง ที่มีการกำหนดทิศทาง หรือการเปลี่ยนแปลงที่ได้วางแผนไว้แน่นอนล่วงหน้า ซึ่งทิศทางที่กำหนดขึ้นจะต้องเป็นของดีสำหรับกลุ่มหรือชุมชนที่สร้างขึ้น^{๒๐}

อมร รักษาสัตย์ และชัตติยา กรณสูต ให้ความหมายการพัฒนาว่า หมายถึง “การเคลื่อนย้ายจากความด้อยพัฒนาให้หลุดพ้นจากความยากจน ซึ่งจะแสวงหาและบรรลุถึงได้อย่างแท้จริง โดยวิธีการวางแผนเพื่อการพัฒนา กล่าวคือ การพัฒนาเป็นการปรับปรุงเงื่อนไขที่ไม่พึงปรารถนาต่างๆ ในสังคม”^{๒๑}

Brookfield ได้ให้ความหมายของการพัฒนา โดยเน้นด้านเศรษฐกิจว่า หมายถึง ความก้าวหน้าที่ยั่งยืนสวัสดิการ เป็นต้นว่า การลดความยากจนและลดการว่างงาน การลดความไม่เสมอภาคทางเศรษฐกิจ คำว่า พัฒนา ในความหมายของกลุ่มมาร์กซิสต์ (Marxist) ซึ่งเน้นด้านเศรษฐกิจ มองในแง่ที่ว่า การพัฒนาของประเทศทุนนิยมอุตสาหกรรมยุโรปตะวันตก ในความเป็นจริงต้องอาศัยประเทศด้อยพัฒนาหรือประเทศโลกที่สามซึ่งในแง่นี้ประเทศโลกที่สามไม่เป็นประเทศอุตสาหกรรมจะกลายเป็นประเทศบริวารที่ต้องพึ่งพาประเทศที่จะเจริญก้าวหน้ากว่า ทำให้เศรษฐกิจของประเทศโลกที่สามถูกรวบงำ^{๒๒}

Constantina กล่าวถึงการพัฒนา (Development) คือขบวนการที่ต่อเนื่อง ซึ่งแสดงความสามารถของมนุษย์ในการควบคุมการดำรงชีพของเขาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ซึ่งเขาได้รวบรวมแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาว่าต้องมุ่งเน้นไปยัง

๑. ความสามารถในการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตในอนาคต
๒. ความสามารถของตัวบุคคลในการช่วยเหลือตนเอง
๓. ความสามารถในการควบคุมตัวเอง^{๒๓}

Garcia กล่าวถึง การพัฒนาในแง่ของการพัฒนาสังคมว่าเป็นกระบวนการที่เป็นองค์ประกอบทางเศรษฐกิจ และไม่ใช่เศรษฐกิจที่มีการกระทำอย่างต่อเนื่อง และมีการเปลี่ยนแปลงหลายๆ ด้าน ทั้งในด้านปริมาณ (Quantity) และคุณภาพ (Quality)^{๒๔}

ฮูเกเวลท์ (Hoogvelt) เชื่อว่า การพัฒนาเป็นกระบวนการหนึ่งของการเปลี่ยนแปลง และการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจภายใต้การแบ่งโลกออกเป็นโลกที่พัฒนาและไม่พัฒนา ซึ่ง Hoogvelt อธิบายว่า การพัฒนามีอยู่ ๓ ฐานะ ได้แก่

^{๒๐}สัญญา สัญญาวิวัฒน์, **การพัฒนาชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๓), หน้า ๑๑๑.

^{๒๑}อมร รักษาสัตย์ และชัตติยา กรณสูต, **ทฤษฎีและแนวความคิดในการพัฒนาประเทศ**, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม), (พระนคร : โรงพิมพ์ชุมชนสหกรณ์การเกษตรและซื้อแห่งประเทศไทย, ๒๕๑๕), หน้า ๑๑๑.

^{๒๒}พิชญ์ สมพอง, **สังคมวิทยาว่าด้วยการพัฒนา**, (กรุงเทพมหานคร : กิ่งจันทร์การพิมพ์, ๒๕๒๙), หน้า ๑๘.

^{๒๓}Constantino, Renato, **The Challenge of the Churches**, (Paper presented during the First Gregorio Aplipay Lecture on Nationalism, Manila, Philippines, May 18, 1984). P. 112.

^{๒๔}Garcia Jr, Mannal P, **Development : A Literature Survey of Concepts and Theories**, (Laguna : UPLB, 1982), P. 111.

๑. การพัฒนาในฐานะที่เป็นกระบวนการ ในความหมายนี้หมายถึงกระบวนการวิวัฒนาการของความเจริญเติบโตและการเปลี่ยนแปลงของสังคมมนุษย์รวมทั้งขององค์ทางวัฒนธรรมด้วย การพัฒนาในฐานะนี้เกี่ยวกับทฤษฎีวิวัฒนาการทั้งแนวเก่า แนวใหม่ ความแตกต่างทางสังคม การผสมผสานและการปรับตัวด้วยการทำให้ดีขึ้น ตลอดจนขั้นตอนของวิวัฒนาการทางสังคม

๒. การพัฒนาในฐานะที่เป็นการปฏิสัมพันธ์ ในฐานะนี้เป็นการมองการพัฒนาว่าเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงและความเจริญเติบโตของสังคมด้วยการติดต่อสัมพันธ์กับสังคมต่างๆ Hoogvelt ได้อธิบายถึงการพัฒนาของสังคมที่ค่อยพัฒนาด้วยการติดต่อสัมพันธ์ทางการค้า ระบบพาณิชย์ ระบบอาณานิคม อาณานิคมยุคใหม่ การแปลงสภาพโครงสร้างของสังคมดั้งเดิมด้วยการเป็นสมัยใหม่ภายใต้ลัทธิอาณานิคม การแพร่กระจายทัศนคติ ค่านิยม สถาบันต่างๆ ภายใต้ลัทธิอาณานิคม และการขาดตอนของกระบวนการวิวัฒนาการ

๓. การพัฒนาในฐานะที่เป็นการปฏิบัติการ การพัฒนาในฐานะนี้ถือว่า การพัฒนาจะต้องมีการวางแผนอย่างรอบคอบและตรวจสอบกระบวนการแห่งความเจริญเติบโตและการเปลี่ยนแปลงโดยมีเป้าหมายให้เลือกสำหรับการพัฒนาหลายๆ เป้าหมาย รวมทั้งรูปแบบของการพัฒนา เป็นต้น^{๒๕}

บลูคฟีลด์ (Kindleberger) กล่าวถึงการพัฒนาทางเศรษฐกิจว่า เป็นการขยายตัวทางเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงทางเทคนิค การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างระบบเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงระบบการเมือง การเปลี่ยนแปลงระบบสังคม การเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษา และการเปลี่ยนแปลงระบบการบริหารให้สอดคล้องกับความต้องการของประเทศ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ ใช้ค่านิยมของแต่ละสังคมเป็นตัวกำหนดแนวทางการพัฒนาว่าจะเป็นไปในทิศทางใด ตัวอย่างเช่น คนไทยบางส่วนมีความเชื่อหรือมีค่านิยมว่าเทคโนโลยี เป็นสิ่งที่แสดงถึงความเจริญหรือแสดงว่าประเทศไทยเป็นประเทศพัฒนา ดังนั้น จึงพยายามที่จะนำเทคโนโลยีใหม่ๆ เข้ามาใช้ภายในประเทศให้มาก เป็นต้น^{๒๖}

Misra ให้ความหมาย การพัฒนา ว่าเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่มนุษย์ต้องการทำให้ดีขึ้นตามความคิดของตน กระบวนการนั้นจะไม่ใช่สภาวะการณ์ใดสภาวะการณ์หนึ่งกระบวนการจะอ้างอิงถึงค่านิยมต่างๆ เป็นพื้นฐาน และค่านิยมต่างๆ นั้น ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนา^{๒๗}

Roger and Burdge ให้ความหมายการพัฒนา (Development) ว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งแนวการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนี้จะช่วยปรับปรุงโครงสร้าง องค์การทางสังคมดีขึ้น^{๒๘}

^{๒๕} พิชญ์ สมพอง, สังคมวิทยาว่าด้วยการพัฒนา, หน้า ๑๘-๑๙.

^{๒๖} พิชญ์ สมพอง, สังคมวิทยาว่าด้วยการพัฒนา, หน้า ๑๘.

^{๒๗} Misra, R.P. and Jonjo, M. (ed.), *The Changing Perspective of Development Problems In Misra*, (Hong Kong: Maruzen Investment (Hong Kong), 1981), P. 111.

^{๒๘} Roger, Everette M. and Burdge Rabel J, *Social Change In Rural Societies*, New (Jersey: Prentice – Hall, 1972), P 23.

Freire กล่าวถึง การพัฒนา ว่าเป็นการมีเป้าหมายที่ถูกต้อง ซึ่งมีความสำคัญมากและเป็นสิ่งจำเป็นจนอาจกล่าวได้ว่าเป็นหนทางเพิ่มขึ้นที่มีค่า^{๒๙}

Riggs ให้ความเห็นของการพัฒนา (Development) ว่าเป็นการเจริญขึ้นของระดับองค์การทางสังคม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าเป็นการทำลายรูปแบบของโครงสร้างทางสังคมแบบเก่า และการเปลี่ยนแปลงจะเริ่มจากการจัดระบบในส่วนบนขององค์การแล้วแผ่ขยายซึ่มลงสู่ส่วนล่าง และดำเนินเรื่อยไปจนครอบคลุมองค์การอย่างกลมกลืน^{๓๐}

Streeten ให้ความเห็นว่า การพัฒนา ได้แก่ การมีความก้าวหน้า (Progress) ในมิติต่างๆ ซึ่งมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน คือ

๑. ผลผลิต (Output) และรายได้ (Income)
๒. สภาพะของการผลิต (Conditions of Production)
๓. ระดับความเป็นอยู่ (Level of Living) ซึ่งได้แก่ ภาวะโภชนา ที่อยู่อาศัย เป็นต้น
๔. ทศนคติ (Attitude) ต่อการทำงาน
๕. สถาบันต่างๆ (Institutions) และนโยบาย (Policy)

T.R. Batten ผู้เชี่ยวชาญด้านพัฒนาชุมชนของอังกฤษได้ให้ความหมายของคำว่าพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้น^{๓๑}

สรุปได้ว่า คำว่า “การพัฒนา” หมายถึง การทำให้เจริญขึ้น ทำให้รุ่งเรืองขึ้น ใช้ได้ทั้งการพัฒนาวัตถุและพัฒนาจิตใจ เช่น การพัฒนาชนบท การพัฒนาประเทศ การพัฒนาสติปัญญา และการพัฒนาจิต เป็นต้น ซึ่งตามหลักการของพระพุทธศาสนา การพัฒนาจะต้องดำเนินไปพร้อมๆ กัน ๔ ทาง คือ การพัฒนาทางด้านกายภาพ การพัฒนาศีลธรรมหรือการพัฒนาสังคม การพัฒนาทางด้านจิตใจ และการพัฒนาทางด้านปัญญา นอกจากนี้พระพุทธศาสนายังพิจารณาว่าการพัฒนาเป็นกระบวนการพยายามที่จะดำเนินการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุงรักษาสิ่งที่ดีให้คงอยู่ ซึ่งสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการเปลี่ยนแปลงฟื้นฟู และปรับปรุงทั้งตนเอง และสังคมรอบข้างให้ดีขึ้นและมีความหมายมากยิ่งขึ้น แต่ความสำเร็จหรือความล้มเหลวในกระบวนการพัฒนาขึ้นอยู่กับบุคคลเป็นส่วนสำคัญ ถ้าจะให้รักไปด้วยคนดี ของดี ก็ต้องพัฒนาทางจิต ซึ่งเป็นผู้นำของกาย การพัฒนาที่แท้จริงในทางพุทธธรรม จึงต้องเอื้ออำนวยให้แต่ละคนตระหนักถึงสายสัมพันธ์ที่ตนมีต่อสังคมและธรรมชาติ อันตนจะต้องเกื้อกูลปัจจัยแวดล้อมดังกล่าวให้เป็นไปด้วยดี โดยไม่เอาผลประโยชน์ส่วนตนเป็นเกณฑ์ พร้อมกันนั้นการพัฒนาจะต้องมีธรรมะเป็นพื้นฐานอำนวยให้เกิดคุณค่าในทางมนุษยธรรม

^{๒๙}Freire, P. *Education : The Practice of Freedom*, (London : Writers and Readers Publishing Cooperative, 1972), P 110.

^{๓๐}Riggs, Fred W. “Modernization and Political Problems: Some Developmental Prerequisites” *Development Nations: Guest for A Model (Beling and Toten)*, (New York: Van Nostran Reinhold, 1970), P. 110.

^{๓๑}T.R. Batten, *Community and Their Development*, (London: Oxford University Press, 1959), P. 2.

๒.๑.๒ ความสำคัญของการพัฒนา

การพัฒนา (Development) นั้นมีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับทุกๆ คน อีกทั้งมีบทบาทที่สำคัญมากในทุกๆ ประเทศ ไม่ว่าจะเป็นประเทศขนาดเล็ก ขนาดใหญ่ เป็นชาติที่มีความอ่อนแอทางเศรษฐกิจและการเมืองหรือประเทศมหาอำนาจก็ตาม การพัฒนามีความจำเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะประเทศที่ด้อยพัฒนาแล้ว การพัฒนาจะเป็นบทบาทสำคัญยิ่งในการแก้ไขปัญหาวิกฤติทางเศรษฐกิจ (Economic Crisis) เช่น ภาวะเงินเฟ้อ (Inflation) การถดถอยทางเศรษฐกิจ (Economic Recession) และการว่างงาน (Unemployment)

การพัฒนาเป็นคำที่ใช้กันกว้างขวาง และโดยทั่วไป ทำให้ความหมายแตกต่างกันออกไป แล้วแต่ผู้ให้จะให้ความหมาย การพัฒนาเน้นไปในเรื่องใดบ้าง จากความหมายต่างๆ ที่นักวิชาการหลายท่านให้ความหมายนั้น สรุปแล้วจะครอบคลุมและมุ่งไปยังเศรษฐกิจ (Economics), สังคม (Sociology), มานุษยวิทยา (Humanity), การวางแผน (Planning)^{๓๒}

สืบเนื่องจากสภาพธรรมชาติที่มนุษย์เป็นสัตว์สังคม หมายถึง มนุษย์โดยธรรมชาติย่อมอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ไม่อยู่อย่างโดดเดี่ยว แต่มีข้อยกเว้นที่มนุษย์อยู่โดดเดี่ยวตามลำพัง เช่น ฤๅษี การอยู่รวมกันเป็นกลุ่มของมนุษย์อาจมีได้หลายลักษณะและเรียกต่างกัน เป็นต้นว่า ครอบครัว (family) เผ่าพันธุ์ (tribe) ชุมชน (community) สังคม (society) และประเทศ (country) และเมื่อมนุษย์อยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ย่อมเป็นธรรมชาติอีกทีในแต่ละกลุ่มจะต้องมี “ผู้นำกลุ่ม” และ “ผู้ตาม” คือประชาชนหรือคนในกลุ่ม รวมทั้งมี “การควบคุมดูแลกันภายในกลุ่ม” หรือ “การจัดระเบียบภายในกลุ่ม” ซึ่งอาจเรียกว่า การบริหารหรือการพัฒนาภายใน ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยและความสุข และในบางกรณีการควบคุมดูแลอาจเกี่ยวข้องกับภายนอกด้วย เช่น กรณีการติดต่อประสานงาน การต่อสู้ หรือการทำสงครามกับกลุ่มอื่น สภาพเช่นนี้ได้มีวิวัฒนาการตลอดมา โดยผู้นำกลุ่มขนาดใหญ่ เช่น ในระดับประเทศอาจเรียกว่า “นักบริหาร” หรือ “ผู้บริหาร” ขณะที่การควบคุมดูแลหรือการจัดระเบียบนั้น เรียกว่า การบริหาร ที่กล่าวมานี้ เป็นมุมมองในแง่ของนักบริหาร แต่ถ้าในมุมมองของนักพัฒนา อาจเรียกผู้บริหารและการบริหารนั้นว่า นักพัฒนาและการพัฒนาตามลำดับ ด้วยเหตุผลเช่นนี้ มนุษย์จึงไม่อาจหลีกเลี่ยงจากการพัฒนาได้ง่าย และทำให้กล่าวได้อย่างมั่นใจว่า “ที่ใดมีกลุ่ม ที่นั่นย่อมมีการพัฒนา”

ในมุมมองของนักพัฒนา สภาพของกลุ่มในยุคเริ่มแรกซึ่งธรรมชาติและทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ อิทธิพลของธรรมชาติจะมีต่อมนุษย์ที่รวมกันอยู่ในกลุ่มมาก โดยการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพของมนุษย์จะอยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ อีกทั้งธรรมชาติและผู้นำเป็นตัวกำหนดแนวทางการพัฒนา ซึ่งครอบคลุมวิธีการประกอบอาชีพด้วย ลักษณะการพัฒนาและการประกอบอาชีพในยุคนี้ไม่ซับซ้อนและจำนวนประชากรก็มีไม่มาก

ต่อมาเมื่อจำนวนมนุษย์ที่รวมตัวกันอยู่ในกลุ่มมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ทำให้กลุ่มมีขนาดใหญ่ขึ้น เปลี่ยนเป็นชุมชน และเป็นประเทศ ในเวลาเดียวกัน ทรัพยากรธรรมชาติเริ่มเสื่อมโทรม ผู้นำและผู้ตาม คือ ประชาชนพยายามเอาชนะธรรมชาติ ได้ใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน (folk wisdom) และการลองผิดลองถูก (trial and error) เพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาและการประกอบอาชีพ

^{๓๒} การพัฒนาชนบท, (ออนไลน์), แหล่งที่มา : <http://www.web.agri.cmu.ac.th>, [๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๖]

เมื่อกลุ่มมีขนาดใหญ่และมั่นคงขึ้นเป็นประเทศ ธรรมชาติและทรัพยากรธรรมชาติได้ถูกนำมาใช้เป็นจำนวนมาก บางส่วนเสื่อมสลายถูกทำลายและสิ้นสภาพไปเป็นจำนวนมาก ประกอบกับผู้นำ และผู้ตามหรือประชาชนมีการศึกษาสูงขึ้น มีความรู้ความสามารถ ประสบการณ์และความชำนาญ เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมเพิ่มมากขึ้น นำวิชาความรู้ที่เป็นศาสตร์ (science) หรือความรู้ที่เป็นระบบ ข้อมูลข่าวสาร และเทคโนโลยีมาใช้เพิ่มขึ้นยิ่งไปกว่านั้น จำนวนประชากรได้เพิ่มมากขึ้น เกิดการแข่งขันกันระหว่างกลุ่ม ระหว่างประเทศ หรือหลายๆ ประเทศเพื่อเร่งปริมาณและเวลาในการทำงานและการผลิต เป็นต้น เหล่านี้ ทำให้ผู้นำประเทศต้องค้นหาแนวทางการพัฒนาต่างๆ เพื่อเอาชนะธรรมชาติ พึ่งพาธรรมชาติน้อยลง หรือไม่ต้องอยู่ภายใต้อิทธิพลของธรรมชาติ ตัวอย่างเช่น เดิมมนุษย์อยู่ภายใต้อิทธิพลของธรรมชาติทุกปีจะเกิดน้ำท่วม ต่อมามนุษย์มีวิชาความรู้มีความสามารถ และมีเทคโนโลยีสูงขึ้น ได้สร้างเขื่อนป้องกันน้ำท่วม และยังสามารถนำธรรมชาติไปใช้ประโยชน์มากขึ้น เช่น มนุษย์นำน้ำจากน้ำตกไปผลิตเป็นพลังงานไฟฟ้า และมีหน่วยงานที่คอยเฝ้าระวังและเตือนภัยเกี่ยวกับธรรมชาติ เช่น กรมอุตุนิยมวิทยา เป็นต้น สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น (human component) ถือว่าเป็นการประดิษฐ์คิดค้นหรือสร้างผลผลิตใหม่ (innovation) เพื่อนำมาใช้แทนสิ่งที่ธรรมชาติสร้างขึ้น (natural component) หรือใช้แทนทรัพยากรธรรมชาติ (natural resource) ที่นับวันจะลดน้อยลง

ที่กล่าวมานี้ ถือว่าเป็นวิวัฒนาการของแนวคิดพื้นฐานของการพัฒนาของมนุษย์ (ผู้นำและผู้ตาม) ที่ล้วนเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ โดยเริ่มต้นจากหนึ่ง การพัฒนาในสภาพที่มนุษย์อยู่ภายใต้อิทธิพลของธรรมชาติ และวิวัฒนาการมาเป็นสอง การพัฒนาที่มนุษย์พยายามเอาชนะธรรมชาติ จากนั้น จึงเป็นสาม การพัฒนาที่มนุษย์เอาชนะธรรมชาติได้ และนำธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ ทั้งหมดนี้เป็นการพัฒนาเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ดีขึ้น (better change) ช่วยเพิ่มอัตราเร่งในการทำกิจกรรมหรือการผลิตให้รวดเร็วขึ้น (better speed) และทำให้สภาพความเป็นอยู่ของมนุษย์ดีขึ้น (better life) กว่าเดิมทั้งในด้านคุณภาพและปริมาณ^{๓๓}

๒.๑.๓ แนวคิดหลักเกี่ยวกับการพัฒนา

การพัฒนาเป็นวาทกรรมอย่างหนึ่ง (a discourse) ซึ่งได้รับความสนใจจากนักวิชาการอย่างกว้างขวาง โดยมีการศึกษา วิจัย วิเคราะห์ และวิพากษ์วิจารณ์ในหลาย^{๓๔} ขณะเดียวกันการพัฒนาเป็นกระบวนการ (process) ที่ได้รับ การตีค่าในระดับสูงส่งผลให้สิ่งที่ตรงกันข้ามกับกระบวนการ การนี้ไม่ได้รับการตีค่ากลายเป็น “ความด้อยพัฒนา” สิ่งที่ตรงกันข้ามกับแนวคิด “การพัฒนา” ที่อาจมีคุณค่าสูงยิ่งยากที่จะประเมินคุณค่า หลายอย่าง เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น แต่เพราะการพัฒนาเป็นกระบวนการที่สัมพันธ์กับค่านิยมสมัยใหม่ สิ่งที่ตรงข้ามกับความสมัยใหม่จึงได้รับการประเมินค่าในระดับต่ำหรืออาจจะไม่มีค่าควรแก่การศึกษาและใช้ประโยชน์เลยก็ได้ ซึ่งการพัฒนาไม่ว่าจะในระดับใดก็ตาม มีแนวคิดที่สำคัญ ๕ ประการ คือ

^{๓๓} วัชร วัชรนิภาวรรณ, การบริหารการพัฒนาชนบทเปรียบเทียบ : การบริหารการพัฒนาชนบทตามแนวทางแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ความจำเป็นพื้นฐานและโครงการอีสานเขียว, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส. พริ้นติ้งเฮาส์, ๒๕๓๔), หน้า ๑๑๔.

^{๓๔} ชัยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, วาทกรรมการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : วิชาสา, ๒๕๔๒), หน้า ๗.

๑. การพัฒนาเป็นกระบวนการ (Process) การพัฒนาเป็นกระบวนการศึกษาวิเคราะห์ ปัญหา และความต้องการของมนุษย์ รวมทั้งศึกษาแนวทางในการแก้ปัญหา และความต้องการของมนุษย์ทุกด้านอย่างเป็นบูรณาการและอย่างมีประสิทธิภาพ โดยจะเริ่มตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน และระดับประเทศชาติในที่สุด

๒. การพัฒนาเป็นวิธีการ (Method) การพัฒนาประกอบด้วยวิธีการในการจัดการระบบทรัพยากรต่างๆ และทักษะที่จำเป็นสำหรับการดำเนินการ เพื่อให้การพัฒนามีความต่อเนื่อง วิธีการพัฒนานี้รวมเอาการสร้างองค์การพัฒนา และเสริมสร้างทักษะและความรู้ของประชาชนในสังคมโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในแต่ละท้องถิ่น

๓. การพัฒนาคือการเคลื่อนไหว (Movement) การพัฒนามีลักษณะเคลื่อนไหวไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่การพัฒนาจึงมีความเกี่ยวข้องกับการระดมความร่วมมือทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการระดมความร่วมมือจากกลุ่มบุคคลที่เป็นเป้าหมายของการพัฒนา ซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลด้อยโอกาสในการแสดงความคิดเห็น สะท้อนปัญหาความต้องการร่วมตัวและตระหนักรู้ถึงปัญหาความต้องการพื้นฐานร่วมกัน รวมทั้งร่วมกันคิดและแก้ปัญหาต่างๆ เหล่านั้น ขณะเดียวกันการพัฒนามีความจำเป็นที่จะให้กลุ่มบุคคลภายใต้โครงการพัฒนาต่างๆ เข้าใจบริบททางสังคมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมของตนรวมทั้งปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน กลุ่มบุคคลจะต้องมีการกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ เปลี่ยนแปลงความคิดเห็นและทัศนคติไปในทางก้าวหน้าและสร้างสรรค์และพัฒนาทักษะความรู้ที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาด้วย

๔. การพัฒนาคือการจัดทำโครงการหรือโปรแกรม (Project or Program) โครงการหรือโปรแกรม เป็นการปฏิบัติการอย่างหนึ่งของการพัฒนาสังคม โครงการพัฒนาต่างๆ ทำให้วัตถุประสงค์ของการพัฒนาเป็นจริงขึ้นมาได้ โครงการพัฒนาที่ได้รับผลสำเร็จจะต้องได้รับความร่วมมือจากบุคคลกลุ่มต่างๆ โดยเฉพาะกลุ่มเป้าหมายของการพัฒนา ซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลที่เป็นเป้าหมายของการพัฒนาประกอบด้วย บุคคลทุกระดับชั้น นับตั้งแต่กลุ่มผู้นำ กลุ่มผู้ปฏิบัติงานด้านต่างๆ จนถึงกลุ่มรักษาความสะอาดและรักษาความสงบเรียบร้อยในองค์กร

๕. การพัฒนาคือการให้โอกาส (Opportunity) การให้โอกาสแก่บุคคลในการพัฒนาชีวิต สังคม ชุมชน และสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่จำเป็น คนที่จะได้รับโอกาสมากยิ่งขึ้น คือคนยากจน หรือคนด้อยโอกาส ยิ่งด้อยโอกาสมากที่สุดยิ่งควรได้รับโอกาสมากขึ้นเท่านั้น ซึ่งจะช่วยให้การได้รับสิทธิมากขึ้นในเรื่องความยุติธรรมทางสังคม (Social Justice) และการพัฒนาคุณภาพของคน

๒.๑.๓.๑ แนวคิดและกระบวนทัศน์ใหม่เกี่ยวกับการพัฒนา (New Development Paradigm)

กระบวนทัศน์ (Paradigm) หมายถึง “ทฤษฎีพื้นฐานอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างอันกำหนดแบบแผนการคิดและการปฏิบัติในประชาคมหนึ่งๆ เมื่อใดทฤษฎีพื้นฐานดังกล่าวเปลี่ยนแปลงจะทำให้แบบแผนการคิดและการปฏิบัติที่เกี่ยวข้องเปลี่ยนแปลงไปด้วย (Paradigm shift)”^{๓๕}

^{๓๕} ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน, (ออนไลน์), แหล่งที่มา : <http://www.lecture.cs.buu.ac.th>, (สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๙ มิถุนายน ๒๕๕๖)

เรื่องราวเกี่ยวกับการพัฒนาและความหมายของการพัฒนา มีการเปลี่ยนแปลงของ กระบวนทัศน์ที่เต็มไปด้วยความขัดแย้งและเกิดวิาทะในการช่วงชิงอำนาจในการนิยามความหมายมา ตั้งแต่การเริ่มก่อกำเนิดของทฤษฎีแรกแห่งการพัฒนา (The First Theory of Development) ใน สมัยของประธานาธิบดี Harry Truman ของจักรวรรดินิยมอเมริกาภายหลังจากการยุติลงของ สงครามโลกครั้งที่สอง ตามมาด้วยการต่อสู้ระหว่างสองลัทธิ คือ เสรีนิยมและสังคมนิยม รวมทั้ง นโยบายสี่เป้าหมาย (Point Four Programme) เพื่อถ่วงดุลอำนาจ ช่วงชิงและครอบงำประเทศ อ่อนแอให้เป็นฐานกำลังในการต่อสู้กับปฏิปักษ์ สงครามระหว่างลัทธิได้ดำเนินติดต่อกันมาจนกระทั่ง เกิดการล่มสลายของลัทธิสังคมนิยมโซเวียต รวมทั้งการเปลี่ยนท่าที แนวทาง และนโยบายทางการ เมืองของพันธมิตรหลายๆ ประเทศ การล่มสลายของลัทธิเศรษฐกิจการเมืองของประเทศที่เป็น ปฏิปักษ์ทำให้เกิดการแพร่กระจายและขยายตัวของแนวคิดเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก (Main Stream Economy) ประเทศบริเวณและกึ่งบริวารซึ่งเปรียบเสมือนประเทศอาณานิคมยุคใหม่ (New Colony) ของจักรวรรดินิยมอเมริกา ได้นำเอาแนวคิดแบบเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก รวมทั้งแนวคิดแบบปฏิฐาน นิยมไปกำหนดแนวทางในการพัฒนาประเทศจนประจักษ์ต่อมาว่า แนวคิดดังกล่าวหาได้สอดคล้องกับ วัฒนธรรม รวมทั้งวิถีการดำรงชีวิต (Mode of Living) ของผู้คนส่วนใหญ่ในสังคมของตนแม้แต่น้อย โดยแนวคิดดังกล่าวได้ก่อให้เกิดการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนบุคคลอย่างไร้ขอบเขต รวมทั้งเป็น สาเหตุให้เกิดการทำลายล้างระบบนิเวศ ระบบศีลธรรม วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมอย่างไม่ยั้งคิด จนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกระบวนทรรศน์ใหม่ รวมทั้งการก่อกำเนิดของ กระบวนทรรศน์ใหม่ในการพัฒนาขึ้น

๒.๑.๓.๒ กระบวนทรรศน์ใหม่ในการพัฒนา (New Development Paradigm)

กระบวนทรรศน์ใหม่ในการพัฒนา (New Development Paradigm) หมายถึง “กระบวนความคิดและการปฏิบัติที่ทุกฝ่ายเข้ามาเรียนรู้ร่วมกันโดยการทำงานด้วยกัน ใช้ความ พยายามร่วมกันและไม่มาเป็นปกปักษ์ต่อกัน”

วิธีการส่งเสริมให้คนมีความรักกันและมีความรู้ร่วมกัน มีการค้นคว้าวิจัยจนได้เครื่องมือ ที่เรียกว่า (AIC) ซึ่งเป็นวิธีการและเทคนิคในการเอาคนที่ทำงานร่วมกันทั้งหมดในระบบเข้ามา ประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) ซึ่งจะดำเนินการใน ๓ ขั้น คือ^{๓๖}

ขั้นที่ ๑ คือ A : Appreciation

ขั้นที่ ๒ คือ I : Influence

ขั้นที่ ๓ คือ C : Control

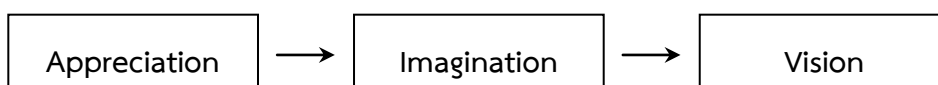
ขั้นที่ ๑ คือ A : Appreciation คือ “การทำให้ทุกคนเกิดการยอมรับและชื่นชมคน อื่นโดยไม่รู้สึกหรือแสดงการต่อต้านหรือวิพากษ์วิจารณ์”

ในกระบวนการขั้นนี้ ทุกคนจะมีโอกาสแสดงออกอย่างทัดเทียมกันด้วยภาพ ข้อเขียน และคำพูด ว่าเขาเห็นสถานการณ์ในปัจจุบันเป็นอย่างไร และเขาอยากจะทำอะไรสำเร็จในอนาคต เป็นอย่างไร ซึ่งจะทำให้ทุกคนมีโอกาสใช้ข้อเท็จจริง เหตุผล และความรู้สึก ตลอดจนการแสดงออกใน

^{๓๖} ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน, (ออนไลน์), แหล่งที่มา : <http://www.lecture.cs.buu.ac.th>, (สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๙ มิถุนายน ๒๕๕๖)

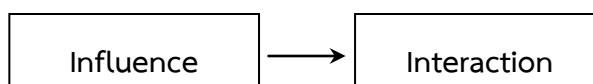
ลักษณะต่างๆ ตามข้อเท็จจริง เมื่อทุกคนได้แสดงออกโดยได้รับการยอมรับจากคนอื่นๆ จะทำให้คนมีความรู้สึกที่ดี มีความสุข มีความอบอุ่น และเกิด “พลังร่วม” ขึ้นในระหว่างคนที่มาประชุมด้วยกัน

ในช่วงของการแสดงออกว่าแต่ละคนอยากเห็นความสำเร็จในอนาคตเป็นอย่างไร เป็นการใช้จินตนาการที่ไม่ถูกจำกัดด้วยปัจจัยและสถานการณ์ต่างๆ ในปัจจุบัน จึงทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ การมองการณ์ไกล การมองภาพกว้างและการคิดสิ่งแปลกใหม่ได้ดีกว่าการคิดจากสภาพปัญหาหรือข้อขัดข้องที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน นั่นคือ การใช้ “จินตนาการ” (Imagination) ซึ่งจะมีพลังมากขึ้นกลายเป็น “วิสัยทัศน์ร่วม” (Shared Vision) หรือ “อุดมการณ์ร่วม” (Shared Ideal) ซึ่งได้แก่ “สิ่งที่มุ่งมาดปรารถนาร่วมกันหรือเป้าหมาย” นั่นเอง

ขั้นที่ ๒ คือ I : Influence คือ การใช้ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ที่แต่ละคนมีอยู่มาช่วยกันกำหนดวิธีการสำคัญหรือยุทธศาสตร์ (Strategy) ที่จะทำให้บรรลุวิสัยทัศน์ร่วมหรืออุดมการณ์ร่วมของกลุ่มได้อย่างดีที่สุด ในขั้นนี้ ทุกคนมีโอกาสดัดเทียมกันที่จะให้ข้อคิดเห็นว่า วิธีการสำคัญที่จะทำให้บรรลุวิสัยทัศน์ร่วมหรืออุดมการณ์ร่วมนั้นประกอบด้วยอะไรบ้าง

เมื่อทุกคนแสดงความคิดเห็นแล้ว จะนำ “วิธีการ” ที่เสนอแนะทั้งหมดมาจัดหมวดหมู่แยกแยะ และพิจารณาร่วมกัน จนกระทั่งได้ “วิธีการสำคัญ” ที่กลุ่มเห็นพ้องต้องกันว่า จะนำไปสู่ความสำเร็จตามที่กลุ่มต้องการ ซึ่งในการพิจารณาเลือกวิธีการสำคัญนั้น สมาชิกกลุ่มจะมี “ปฏิสัมพันธ์” (Influence หรือ Interaction) ซึ่งกันและกันสูง รวมถึงการถกเถียงโต้แย้งกันด้วย ทั้งนี้เพื่อให้ได้วิธีการที่กลุ่มเห็นร่วมกันว่าดีที่สุด เนื่องจากเป็นการถกเถียงโต้แย้งในระดับวิธีการดังกล่าว มี “เป้าหมาย” หรือ “อุดมการณ์” ร่วมกัน ฉะนั้น กลุ่มยังมีแนวโน้มที่จะรักษาความสามัคคีไว้ได้โดยไม่ยากนัก

ขั้นที่ ๓ คือ C : Control คือ การนำ “วิธีการสำคัญ” มากำหนดเป็น “แผนปฏิบัติการ” (Action Plan) อย่างละเอียดว่า ทำอะไร มีหลักการและเหตุผลอย่างไร มีกำหนดเวลาอย่างไร ใครรับผิดชอบเป็นหลัก ใครต้องให้ความร่วมมือ จะต้องใช้งบประมาณค่าใช้จ่ายเท่าไร จากแหล่งใด จะมีรายได้จากการดำเนินงานดังกล่าวหรือไม่ ถ้ามีประมาณเท่าไร และรายละเอียดอื่นๆ ตามที่เห็นว่าควรระบุไว้

ในขั้นนี้ สมาชิกกลุ่มแต่ละคนจะเลือกเองว่า สมควรใจจะเป็นผู้รับผิดชอบหลักในเรื่องใด จะเป็นผู้ให้ความร่วมมือในเรื่องใด จะเป็นผู้ร่วมคิดแผนปฏิบัติการข้อใด เป็นการกำหนด “ข้อผูกพัน” (Commitment) ให้ตนเองเพื่อ “ควบคุม” (Control) ให้เกิดการกระทำอันจะนำไปสู่การบรรลุผลที่เป็นเป้าหมายหรืออุดมการณ์ร่วมกันของกลุ่มในที่สุด

นอกจากการเข้ารับผิดชอบหรือไม่ความร่วมมือตาม “แผนปฏิบัติการ” ที่กลุ่มร่วมกันกำหนดขึ้นแล้วสมาชิกกลุ่มในแต่ละคนยังอาจกำหนด “ข้อผูกพันเฉพาะตัว” (Personal

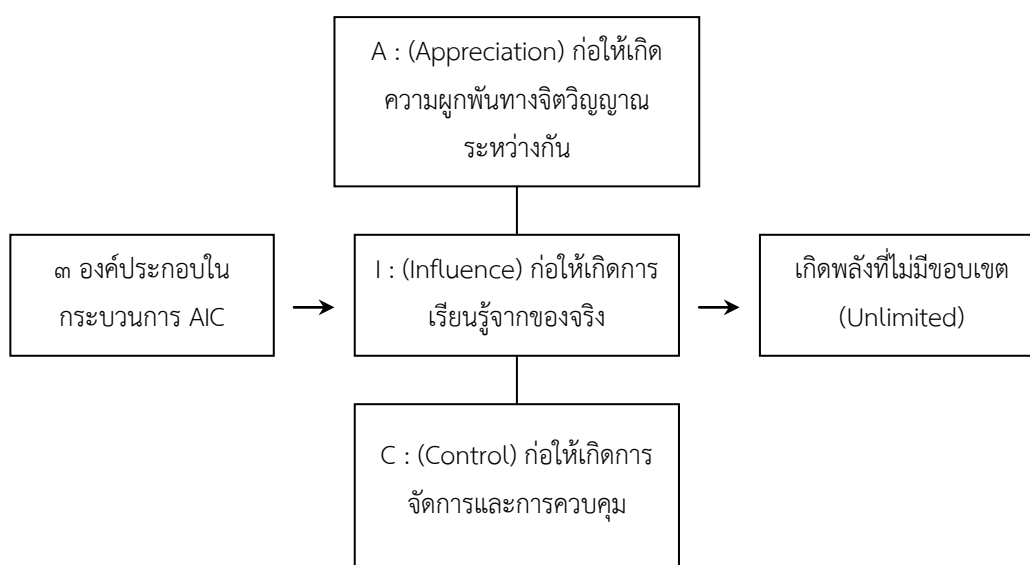
Commitment) ได้อีกด้วย เพื่อเป็นการใช้พลังในส่วนของตัวเองแต่ละคนให้เกิดผลในทางสร้างสรรค์มากที่สุด

กระบวนการ AIC จะสร้างพลังสร้างสรรค์ขึ้น เมื่อฝ่ายต่างๆ เข้ามาทำกิจกรรมร่วมกัน ด้วยความรักความเมตตา ตัว A (Appreciation) คือ ธรรมะอย่างสูง ได้แก่ ความรักและความเมตตา คนอื่น ต้องรับฟัง อุดหนุน และยอมรับฟังความคิดเห็นของคนอื่น ซึ่งตรงกับหลักของพระพุทธศาสนา ฉะนั้น “A” ทำให้เกิดพลังความดีเข้ามา อาจเรียกว่าเป็น “การพัฒนาทางจิตวิญญาณ” (Spiritual Development) พอคนที่เข้ามาร่วมกิจกรรมมีความรักความเมตตาต่อกัน ก็เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน จากการทำงานด้วยกัน ที่เรียกว่า “Interactive learning through action” จึงให้การพัฒนาประสบความสำเร็จ เพราะทำให้เกิด “การเรียนรู้” ที่แท้จริง ซึ่งมีพลังมาก ปกติแล้วคนมักจะเรียนรู้กันยาก

เพราะฉะนั้น “การพัฒนา” ต้องการ “การเรียนรู้” อย่างมากของทุกฝ่าย นั่นคือ ต้องมี “I” (Influence) ได้แก่ การเรียนรู้ร่วมกันให้เกิดพลัง และต้องมี “C” (Control) ซึ่งได้แก่ “การจัดการ” (Management) และ “แผนปฏิบัติการ” (Action Plan) ที่กำหนดว่าใคร จะทำอะไร อย่างไร เมื่อใด มีค่าใช้จ่ายเท่าไร จะได้เงินจากไหน ถ้าไม่พอจะทำอย่างไร เป็นต้น

กระบวนการ AIC

การที่จะผลักดันกระบวนการคนใหม่ในด้านการพัฒนาให้มีบทบาทในทางปฏิบัตินั้น จะต้องใช้กระบวนการให้ทุกฝ่ายเข้ามาร่วมกันทำงานและเรียนรู้ร่วมกันด้วยความรัก ทุกฝ่ายในที่นี้ หมายถึง เบญจภาคี คือ

๑. ชุมชน ได้แก่ องค์กรประชาชน สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา อาสาสมัคร และประชาชนทั่วไป
๒. รัฐ ได้แก่ รัฐบาล และหน่วยงานของทางราชการ

๓. นักวิชาการ ได้แก่ สถาบันการศึกษา ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญ และผู้ชำนาญการ ต่างๆ

๔. องค์กรเอกชน ได้แก่ มูลนิธิ สมาคม องค์กรสาธารณประโยชน์ องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรการกุศล สื่อมวลชน ตลอดจนชมรม และกลุ่มต่างๆ

๕. องค์กรธุรกิจ ได้แก่ บริษัท ห้างร้าน และนักธุรกิจ

ปัจจุบันสังคมไทยเกิดปัญหาสังคมขึ้นมากมาย เช่น อาชญากรรม โสเภณี ความยากจน ซึ่งเชื่อมโยงไปกับเรื่องความเสื่อมเสียทางศีลธรรม สรุปแล้วเรียกว่า เป็นวิกฤตการณ์ทางสังคม (Social Crisis) มีสาเหตุทั้งที่เกิดขึ้นในสังคมไทยเอง และสาเหตุจากกระแสโลกที่เปลี่ยนแปลงไป กรณีดังกล่าวเป็นปัญหาของประเทศต่างๆ ทั่วโลก การที่จะแก้ไขได้ต้องเปลี่ยนกระบวนความคิดหรือวิธีคิดใหม่ โดยให้หมึกกำลังกันทุกส่วนเข้ามาเชื่อมโยงกันทำงาน เพราะเราจะแก้ปัญหาที่ละเรื่องไม่ได้ ต้องทำพร้อมกันทุกเรื่อง โดยมีครอบครัวและชุมชนเป็นหลักและอาศัยเครื่องมือ วิธีการทำงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย โดยใช้กระบวนทัศน์ใหม่ในการพัฒนา (New Development Paradigm) เพื่อก่อให้เกิดแนวทางใหม่แห่งความร่วมมือในการพัฒนาของทุกฝ่าย ทั้งทางราชการ ชุมชน องค์กรเอกชน สาธารณะประโยชน์หรือองค์กรพัฒนาเอกชน สถาบันวิชาการ สถาบันทางศาสนา และภาคธุรกิจ ในอันที่จะพัฒนาทางเศรษฐกิจ จิตใจ สิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรมไปพร้อมกัน เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างสมดุลและยั่งยืน โดยระดมทรัพยากรกำลังและทรัพยากรทั้งหมดมาเชื่อมโยงกันในการดำเนินงานสร้างสรรค์สังคม

สรุปได้ว่า การพัฒนาคือกระบวนการแปรเปลี่ยนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีขึ้น และสอดคล้องสัมพันธ์กับค่านิยมสมัยใหม่ที่มุ่งเน้นประสิทธิภาพและการใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยการพัฒนา มีลักษณะเป็นทั้งกระบวนการวิธีการเคลื่อนไหว การจัดทำโปรแกรม รวมถึงการให้โอกาสด้วย

๒.๑.๔ ประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับการพัฒนา

การพัฒนาเป็นแนวคิดที่มีรากฐานมาจากความสนใจ ซึ่งเกิดขึ้นจากการสังเกตปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งอธิบายไว้อย่างชัดเจนว่าสังคมและวัฒนธรรมของมนุษยชาติมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาด้วยสาเหตุต่างๆ หลายประการ ดังต่อไปนี้ คือ

๑. การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางกายภาพ (Physical Environment)

๒. การเปลี่ยนแปลงทางด้านประชากร (Population Change)

๓. การอยู่โดดเดี่ยวและการติดต่อกัน (Isolation and Contact)

๔. โครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรม (Social and Cultural Structure)

๕. ระดับของความรู้และเทคโนโลยี (Knowledge and Technology)

ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างอื่น เช่น การเล็งเห็นความจำเป็นในการเปลี่ยนแปลง หรือนโยบายของผู้นำประเทศ

จากปรากฏการณ์ทางสังคมที่ผ่านมา เราจะพบว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นเรื่องตามธรรมชาติที่เกิดขึ้นโดยไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ การพิจารณาเรื่องการเปลี่ยนแปลง

จึงต้องทำความเข้าใจทั้งในด้านทิศทางของการเปลี่ยนแปลง (Direction) ขนาดของการเปลี่ยนแปลง (Magnitude) ระยะเวลาที่เกิดการเปลี่ยนแปลง (Time) สาเหตุที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือต่อต้านการเปลี่ยนแปลง (Change & Resistance to Change)

สิ่งที่ต้องทำความเข้าใจในเบื้องต้น คือ ความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรมนั้น กินความครอบคลุมไปถึงการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ก้าวหน้าหรือถดถอยก็ได้ แต่ที่เป็นพื้นฐานแนวคิดที่สำคัญของการพัฒนา ก็คือ ทิศทางของการเปลี่ยนแปลง (Direction for Change) ในลักษณะที่ก้าวหน้าหรือการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นเท่านั้น

คำว่า “พัฒนา” เกิดขึ้นและนำมาใช้ครั้งแรกในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ โดยนักเศรษฐศาสตร์ได้นำมาใช้เรียกการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมในยุโรป ซึ่งเกิดการเปลี่ยนแปลงจากการใช้แรงงานคนและสัตว์มาเป็นพลังงานจากเทคโนโลยี เช่น เครื่องจักร เครื่องยนต์ต่างๆ อาชีพของคนในสังคมเปลี่ยนจากเกษตรกรรมเป็นการประกอบอาชีพทางด้านอุตสาหกรรม วิธีการผลิตเปลี่ยนจากเพื่อการยังชีพเป็นวิธีการผลิตเพื่อการค้า ที่อยู่อาศัยเปลี่ยนจากชนบทเป็นเมือง สิ่งแวดล้อมเปลี่ยนจากสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติเป็นสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น หลังจากนั้น คำว่าพัฒนา ก็ได้แพร่กระจายออกไปทั่วโลก โดยความหมายกว้างๆ ทั่วไปแล้ว หมายถึง การกระทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่งที่ดีกว่าเดิมอย่างเป็นระบบ

องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนามีอยู่สามส่วน คือ ผู้กระทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เจตนา วัตถุประสงค์ วิธีการรวมทั้งกระบวนการต่างๆ ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และเป้าหมายของกระทำที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ความเข้าใจชัดเจนในแต่ละองค์ประกอบเหล่านี้ จึงจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการศึกษาวิชาการที่ว่าด้วยการพัฒนา

คำถามที่มักเกิดขึ้นบ่อยครั้งในศาสตร์ที่ว่าด้วยการพัฒนา ก็คือ การพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นของสังคมนั้นแท้ที่จริงแล้วเป็นการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นของใคร เกิดขึ้นจากการกระทำของใคร และมีจุดมุ่งหมายรวมทั้งเจตนาที่แท้จริงอย่างไร จึงต้องการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น

จากการศึกษาเชิงวาทกรรม (Discourse Studies) พบว่า มีการแอบแฝงซ่อนเร้นความต้องการที่แท้จริงของผู้ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าจะเป็นอุดมการณ์ แนวคิด ทฤษฎี หลักการ วิธีการ นั่นคือ การพัฒนาที่ผ่านมาในอดีตเป็นเพียงการบิดเบือน ซ่อนเร้นฉันทมติเชิงวิชาการที่แท้จริงของพัฒนาศาสตร์ โดยพยายามใช้วาทกรรมครอบงำระบบความคิด รวมไปถึงการชักนำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของสังคมและวัฒนธรรมเป้าหมายให้เปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ผู้สร้างวาทกรรมต้องการ นอกเหนือไปจากนั้น ยังมีข้อคิดเห็นทางวิชาการที่น่าสนใจอย่างยิ่งว่า ภายใต้เงื่อนไขที่บริสุทธิ การพัฒนาที่แท้จริงไม่มีทางที่จะเกิดขึ้นได้ ถ้าหากไม่สามารถควบคุมการเปลี่ยนแปลงเชิงลบของสังคมซึ่งเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นควบคู่กันไปพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงในทางบวกหรือการพัฒนา

อย่างไรก็ตาม โดยแก่นแท้แห่งศาสตร์นั้น การพัฒนา (Development) มีความหมายเป็นสองนัย ก็คือ

๑. ในความหมายอย่างแคบ การพัฒนา หมายถึง การประดิษฐ์คิดค้นหรือริเริ่มทำสิ่งใหม่ๆ ขึ้นมาและนำมาใช้เป็นครั้งแรก เช่นการคิดค้นกระแสไฟฟ้า การประดิษฐ์เครื่องคอมพิวเตอร์

๒. ในความหมายอย่างกว้าง การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นของระบบต่างๆ ในสังคมที่ได้รับการยอมรับจากคนในสังคมนั้น โดยมีหลักที่ใช้ในการพิจารณาโดยมีจุดเน้นอยู่ที่ลักษณะของการพัฒนา คือ

๑. การเปลี่ยนแปลงในด้านปริมาณ คุณภาพ และสิ่งแวดล้อม ทุกด้านให้ดีขึ้นหรือเหมาะสมกว่าสภาพที่เป็นอยู่เดิม

๒. มีลักษณะเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างมีลำดับขั้นตอนต่อเนื่องกันไป

๓. มีลักษณะเป็นพลวัตร ซึ่งหมายความว่าเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องไม่หยุดยั้ง

๔. มีลักษณะเป็นแผนและโครงการ คือ เกิดขึ้นจากการเตรียมการไว้ล่วงหน้าว่าจะเปลี่ยนแปลงใคร ด้านใด ด้วยวิธีการใด เมื่อใด ใช้งบประมาณและสิ่งสนับสนุนเท่าใด ใครรับผิดชอบ

๕. มีลักษณะเป็นวิชาการ ซึ่งหมายถึง การกำหนดขอบเขตและกลวิธีที่นำมาใช้ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามเป้าหมายที่กำหนด เช่น การพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาชนบท การพัฒนาอุตสาหกรรม การพัฒนาชุมชน การพัฒนาการศึกษา

๖. มีลักษณะที่ให้น้ำหนักต่อการปฏิบัติการจริงที่ทำให้เกิดผลจริง

๗. การเปลี่ยนแปลงนี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากมนุษย์ โดยมนุษย์ และเพื่อมนุษย์ หรืออาจจะเกิดขึ้นเอง

๘. มีเกณฑ์หรือเครื่องชี้วัด ซึ่งสามารถจะบอกได้ว่าการเปลี่ยนแปลงไม่ว่าจะเป็นด้านคุณภาพ ปริมาณ และสิ่งแวดล้อมดีขึ้นมากหรือน้อยเพียงใด ในระดับใด^{๓๗}

การพัฒนาเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตลอดประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ แต่การพัฒนาอย่างเป็นระบบเริ่มจากหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ กล่าวคือ หลังจากสงครามโลกครั้งที่สองสงบลง เกิดประเทศใหม่ๆ ขึ้นมาหลายประเทศ ขณะเดียวกันประเทศเก่าแก่หลายประเทศยังคงมีความล่าช้าทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง และบางประเทศที่ตกเป็นเมืองขึ้นของประเทศมหาอำนาจก็ได้รับเอกราช หลุดพ้นจากเป็นประเทศอาณานิคม ประเทศเหล่านี้ไม่มีความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ และสังคม^{๓๘} โดยที่ประเทศเหล่านี้ถูกเรียกว่าเป็นประเทศกำลังพัฒนา ดังนั้น จึงมีความพยายามหลายวิธีการเพื่อจะพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และคุณภาพชีวิตของผู้คนในประเทศเหล่านั้น ความพยายามที่จะพัฒนาได้มีขึ้นอย่างเป็นระบบระหว่างทศวรรษ ๑๙๕๐-๑๙๖๐ และต่อเนื่องมาจนถึงทศวรรษ ๑๙๖๐-๑๙๗๐

ในช่วงเวลาดังกล่าวนั้น ก็มีประเทศอภิมหาอำนาจในโลกสองประเทศ คือประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศสหภาพโซเวียต ทั้งสองประเทศนี้พยายามเผยแพร่อุดมการณ์ของตนเกี่ยวกับระบบการเมืองการปกครองและระบบเศรษฐกิจไปยังประเทศกำลังพัฒนา รวมทั้งพยายามแข่งขันเพื่อเป็นมหาอำนาจในโลก ทั้งสองประเทศนี้มีความแตกต่างกันโดยสิ้นเชิงในระบบการเมืองการปกครองและระบบเศรษฐกิจ สหรัฐอเมริกาเป็นประเทศทุนนิยม มีรูปแบบการปกครองเป็นแบบ

^{๓๗} ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน, (ออนไลน์), แหล่งที่มา : <http://www.lecture.cs.buu.ac.th>, (สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๙ มิถุนายน ๒๕๕๖)

^{๓๘} Myrdal, Gunnar, *Asian Drama*, (London : Allen Lane, The Penguin Press, 1968), P. 98.

ประชาธิปไตย ส่วนประเทศสหภาพโซเวียตมีระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม และระบบการปกครองแบบเผด็จการคอมมิวนิสต์

ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม และระบบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตย เจริญรุ่งเรืองในยุโรปตะวันตก โดยมีประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นผู้นำ สำหรับการพัฒนาแบบทุนนิยม นั้น ประเทศสหรัฐอเมริกาได้จัดตั้งแผนการพัฒนาที่เรียกว่า Marshall Plan ซึ่งแผนการพัฒนาดังกล่าวนำไปสู่การเกิดขึ้นมาของธนาคารโลก (World Bank) สถาบันกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (International Monetary Fund หรือ IMF) สถาบันทางการเงินทั้งสองแห่งเป็นแหล่งเงินทุนที่สำคัญโดยการจัดสรรเงินกู้ให้แก่ประเทศต่างๆ ที่กำลังพัฒนาทั้งหลายหรือโครงการพัฒนา

โครงการพัฒนาต่างๆ ในประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่รัฐบาลจะเป็นผู้ริเริ่มและควบคุม ในอดีตการพัฒนามักจะมุ่งไปในเรื่องการพัฒนาและการฟื้นฟูระบบเศรษฐกิจภายในประเทศ กล่าวคือ มุ่งส่งเสริมและเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรและอุตสาหกรรมและมุ่งสร้างงานให้คนที่ยากจนได้มากขึ้น แต่ผลประโยชน์ต่อการพัฒนาโดยภาพรวมจะตกอยู่ในกลุ่มบุคคลผู้มีอำนาจทางการเมืองและทางเศรษฐกิจซึ่งเป็นคนส่วนน้อย ขณะที่คนส่วนใหญ่ที่ด้อยโอกาสจะไม่ได้รับผลประโยชน์จากโครงการพัฒนาต่างๆ เท่าที่ควร และคนส่วนใหญ่ก็ยังคงมีสภาพชีวิตไม่แตกต่างจากเดิม รวมทั้งคุณภาพชีวิตก็ไม่ได้ได้รับการพัฒนาให้ดีขึ้นมากนัก เพราะฉะนั้นโครงการพัฒนาทั้งหลายในประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่จะมีคนส่วนน้อยเท่านั้นที่ได้รับประโยชน์อย่างแท้จริง กล่าวคือ ในทางเศรษฐกิจคนส่วนน้อยไม่ก็กลุ่มจะรวยเพิ่มขึ้น ขณะที่คนส่วนใหญ่อยากจนลง และในทางสังคมคนส่วนใหญ่อีกยังคงด้อยโอกาสไม่ได้รับความยุติธรรมในสังคม และคุณภาพชีวิต ก็ยังไม่ได้มีการพัฒนาอย่างทั่วถึง ข้อนี้ถ้ากล่าวได้ว่า แผนการพัฒนาต่างๆ ในอดีต ดูเหมือนจะสร้างความไม่เสมอภาค (Inequality) ในหมู่ประชาชน รวมถึงความไม่เสมอภาคระหว่างชาติต่างๆ ในโลกอีกด้วย

สรุปได้ว่า การพัฒนาเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาและต่อเนื่องมานานแล้ว นับตั้งแต่ประวัติศาสตร์แรกเริ่มของมนุษยชาติ โดยเฉพาะช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ที่โลกถูกแบ่งออกเป็น ๒ ฝ่าย นำโดยประเทศมหาอำนาจคือสหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียต ซึ่งมีอุดมการณ์ทางการเมืองที่แตกต่างกัน ส่งผลให้ระบบการพัฒนาด้านอื่นๆ มีความแตกต่างกัน และบรรดาประเทศพันธมิตรของแต่ละฝ่ายต่างก็ได้รับอิทธิพลตามไปด้วย แม้ว่าจะมีความแตกต่างกันในแนวทางปฏิบัติ แต่ทุกโครงการหรือกิจกรรมล้วนมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ให้ดีขึ้น

๒.๑.๕ ระดับของการพัฒนา

การพัฒนา อาจจัดแบ่งออกเป็น ๓ ด้านใหญ่ๆ ได้แก่

๑. การพัฒนาทางเศรษฐกิจ หมายถึง การพัฒนาด้านการผลิต การจำหน่ายจ่ายแจก การแลกเปลี่ยน การลงทุนเพื่อทำให้ประชาชนไม่ยากจน เป็นต้น

๒. การพัฒนาทางสังคม หมายถึง การพัฒนาด้านจิตใจ แบบแผน พฤติกรรม รวมตลอดทั้งความสัมพันธ์ของคนในสังคมเพื่อแก้ปัญหาต่างๆ ในสังคม เป็นต้น

๓. การพัฒนาทางการเมือง หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง สร้างกระบวนการปกครองให้เป็นประชาธิปไตย และประชาชนในประเทศมีสิทธิเสรีภาพตามกฎหมาย เป็นต้น

พร้อมกันนั้น ยังได้จัดกลุ่มการให้ความหมายคำว่า การพัฒนา ออกเป็น ๕ กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่หนึ่ง มีความเห็นว่า การพัฒนา หมายถึง ความเจริญเติบโต (Growth) อันเป็นการเพิ่มของผลผลิต (Output) ซึ่งกระทำโดยระบบสังคม (Social system) ร่วมกับสิ่งแวดล้อม (Environment) เช่น การผลิตข้าวเพิ่มขึ้น การสร้างถนน สะพาน เขื่อน หรือบ้านเรือนให้ประชาชนได้มีโอกาสใช้สิ่งเหล่านี้มากขึ้น

กลุ่มที่สอง มีความเห็นว่า การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงระบบการกระทำ (Development is change in the with performs) เช่น มีการเปลี่ยนแปลงระบบสังคม ระบบการเมือง และระบบบริหาร เป็นต้น

กลุ่มที่สาม มีความเห็นว่า การพัฒนา หมายถึง การเน้นที่วัตถุประสงค์เป็นหลัก ถ้าเป็นการบริหารจัดการก็ต้องบริหารจัดการด้วยวัตถุประสงค์ (Management by objectives) คือ การปฏิบัติงานมุ่งไปที่วัตถุประสงค์นั่นเอง การพัฒนาตามความเห็นของกลุ่มนี้จึงขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ว่า ผู้กำหนดวัตถุประสงค์จะได้ระบุไว้อย่างไร มีอะไรบ้างที่ต้องการ ปัญหาต่อมาก็คือ วัตถุประสงค์ที่กำหนดขึ้นนั้นมีเหตุผลหรือได้รับความเห็นชอบและการสนับสนุนจากบุคคลที่เกี่ยวข้องมากน้อยเพียงใด ซึ่งถ้าวัตถุประสงค์ของประเทศประชาชนในประเทศก็น่าจะเป็นผู้มีส่วนรับรู้สนับสนุนหรือได้รับประโยชน์จากการพัฒนานั้นด้วย อย่างไรก็ตามวัตถุประสงค์ของประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลายจะมีการกำหนดไว้กว้างๆ เช่น เป็นการสร้างความเจริญก้าวหน้าในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง เป็นต้น

กลุ่มที่สี่ มีความเห็นว่า การพัฒนา หมายถึงการเปลี่ยนแปลงโดยการวางแผนเพื่อนำไปใช้ในการดำเนินงาน ตามความเห็นของกลุ่มนี้เน้นว่าการพัฒนาอยู่ที่การมีแผน และการนำแผนไปดำเนินการเพื่อกำหนดหรือก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามความมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์นั้นๆ

กลุ่มที่ห้า มีความเห็นว่า การพัฒนา หมายถึงความทั้งในแง่ปริมาณและคุณภาพ โดยคุณลักษณะทั้งสองแง่ไม่อาจแยกออกจากกันได้อย่างเด็ดขาดคือทั้งปริมาณและคุณภาพต้องควบคู่กันไปเสมอในแง่ของปริมาณ ผลของการพัฒนาสามารถมองเห็นได้เป็นวัตถุ จับต้องและวัดผลได้ง่าย เช่น เงินเดือนเพิ่มขึ้น รายได้เพิ่มขึ้น มีถนนหนทาง โรงเรียน มหาวิทยาลัย หรือโรงพยาบาล ส่วนในแง่คุณภาพจับต้องไม่ได้วัดผลได้ยาก เช่น การพัฒนาให้ประชาชนมีความซื่อสัตย์สุจริต รู้จักเสียสละเพื่อส่วนรวม มีความอดทน ขยันหมั่นเพียร รักระเบียบวินัยและความสะอาด เป็นต้น และเป็นความจริงเสมอว่า การพัฒนาส่วนใหญ่จะเน้นในแง่ของปริมาณทั้งสิ้น เพราะสามารถที่จะวัดได้ ยิ่งสังคมเจริญมากขึ้นเท่าไร การพัฒนาจำต้องใช้ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านที่รู้เฉพาะเรื่องของสาขาที่ตนชำนาญ โดยขาดความสนใจในความเป็นมนุษย์ในวงกว้างออกไป การวัดผลการพัฒนาจึงเน้นไปที่ความสำเร็จในด้านสาขาวิชาชีพของตนเป็นส่วนใหญ่ เช่น นักเศรษฐศาสตร์จะวัดผลสำเร็จของตนด้วยการเพิ่มผลผลิต รายได้ประชาชาติ เพิ่มการส่งสินค้าออก เพิ่มการอุตสาหกรรม และเพิ่มการลงทุน เป็นต้น โดยคำนึงถึงมนุษย์น้อยมาก^{๓๙}

^{๓๙} ส. ศิวรักษ์, ศาสนากับการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทประชาชนจำกัด, ๒๕๑๙), หน้า ๘-๕๑.

๒.๑.๖ ลำดับของการพัฒนา

การพัฒนาเริ่มต้นมาจากการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในประเทศต่างๆ ที่อยู่ในทวีปยุโรป ตั้งแต่ศตวรรษที่ ๑๕ เป็นต้นมา เมื่อประเทศได้พัฒนาทำให้ภูมิภาคนี้เจริญรุ่งเรืองและกลายเป็นศูนย์กลางการเปลี่ยนแปลงของโลกการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ได้แก่

๑. มีการปฏิวัติวิทยาศาสตร์และการฟื้นฟูศิลปวิทยาการ ที่ส่งผลต่อแบบแผนการคิด ค่านิยม ทศนคติและการปฏิบัติในทุกด้าน

๒. การสำรวจและตั้งอาณานิคมที่สำคัญได้แก่ การค้นพบทวีปอเมริกา หรือการตั้งอาณานิคมในแอฟริกาและเอเชีย ซึ่งนำมาซึ่งการสร้างความมั่งคั่งให้ประเทศในยุโรปและเป็นปัจจัยสำคัญให้กลายเป็นมหาอำนาจของโลก

๓. การปฏิวัติอุตสาหกรรมและยุคแสงสว่างแห่งปัญญาที่ได้เปลี่ยนการผลิตจากการใช้แรงงานคนและสัตว์มาเป็นการใช้เครื่องจักรกลทำให้สามารถผลิตได้จำนวนมากสนองต่อบกตลาดขนาดใหญ่และประชากรที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว พร้อมกับได้สร้างหลักความเชื่อในเหตุผล หลักการประชาธิปไตยและการปกครองด้วยกฎหมายขึ้นมา

๔. การปฏิวัติทางการอนามัยและสาธารณสุขทำให้ประชากรเพิ่มขึ้น ซึ่งการเปลี่ยนแปลงกล่าวมานี้ได้นำไปสู่การเจริญเติบโตและความมั่งคั่งในประเทศตะวันตกอย่างมากมาย

อย่างไรก็ตามภายหลังสงครามโลกครั้งที่สองจบสิ้นลง ประเทศในยุโรปต่างบอบช้ำจากผลของสงครามและประเทศในอาณานิคมต่างทยอยกันประกาศอิสรภาพจะมีเพียงประเทศสหรัฐอเมริกาเพียงประเทศเดียวที่ได้ผลกระทบจากสงครามโลกน้อยที่สุด อเมริกาจึงเริ่มผลักดันให้มีการจัดตั้งธนาคารโลก และกองทุนการเงินระหว่างประเทศขึ้นมา และเริ่มแสดงความสนใจในปัญหาความยากจนในประเทศโลกที่สาม ดังคำกล่าวของประธานาธิบดีทรูแมนสหรัฐในวันที่เข้ารับตำแหน่งว่า “กว่าครึ่งหนึ่งของประชากรโลกมีชีวิตอย่างทุกข์ยาก มีอาหารไม่เพียงพอ ต้องป่วยไข้ ชีวิตทางเศรษฐกิจล้าหลังและหยุดนิ่ง ความยากจนของผู้คนเหล่านี้เป็นอุปสรรคและการคุกคามต่อตนเองและดินแดนที่เจริญรุ่งเรืองกว่า” ด้วยเหตุนี้ทฤษฎีตะวันตกภายใต้การนำของสหรัฐได้ใช้การบีบบังคับด้วยกำลังและการแรงจูงใจด้วยความคิด การช่วยเหลือเงินทุน ทั้งนี้เพื่อดำรงไว้เพื่อรักษาความได้เปรียบและความมั่นคงของสหรัฐไว้

ทฤษฎีการพัฒนาประเทศตามแนวของตะวันตกที่นำมาใช้ในการพัฒนาในกลุ่มประเทศโลกที่สามมีแนวคิดที่สำคัญได้แก่

๑. **ทฤษฎีลำดับขั้นการพัฒนา** ซึ่งเสนอโดยวอลต์ รอสโตว์ นักเศรษฐศาสตร์ชาวสหรัฐว่า การพัฒนาสู่ความทันสมัยมีลำดับขั้น ๕ ขั้น คือ

๑.๑ ขั้นสังคมประเพณี ได้แก่สังคมเกษตร มีเทคโนโลยีจำกัดแต่สามารถต่อไปได้โดยใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

๑.๒ ขั้นระยะผ่าน ได้แก่การใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีพัฒนาการผลิต ส่งเสริมการลงทุน

๑.๓ ขั้นทะยาน เป็นการก้าวสู่ภาวะทันสมัย แต่ก็ยังอยู่ในภาวะไม่แน่นอน

๑.๔ ขั้นมั่นคง ซึ่งผลจากการพัฒนาจะผลักดันให้เศรษฐกิจเติบโตต่อไป

๑.๕ ขึ้นการบริโภคจำนวนมาก เป็นการรองรับผลของการพัฒนา ประชาชนสามารถบริโภคได้อย่างล้นเหลือ เช่น ประชาชนในสหรัฐอเมริกา

๒. ทฤษฎีเสรีนิยมใหม่และกระบวนการโลกาภิวัตน์ โดยเสนอว่าทั้งโลกจะต้องปฏิบัติเหมือนกันได้แก่ การเปิดเสรีทางการเงิน การเปิดเสรีทางการค้าและการลงทุน การแปรรูปรัฐวิสาหกิจ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อรองรับการเติบโตของระบบเศรษฐกิจโลกหรือระบบทุนนิยม

อย่างไรก็ตามท่ามกลางกระแสของการพัฒนาเหล่านี้ ก็ยังมีนักวิชาการในประเทศโลกที่สามพยายามสร้างทฤษฎีการพัฒนาตนเองขึ้นมา เช่น ทฤษฎีพึ่งพา ทฤษฎีอาณานิคมแผนใหม่ ซึ่งชี้ให้เห็นถึงภาวะและสาเหตุของความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นธรรมและเท่าเทียมของประเทศตะวันตกและประเทศโลกที่สาม แต่ก็ถูกกระบวนการขัดขวางจากประเทศตะวันตกโดยเฉพาะสหรัฐอเมริกามาตลอดจนกระทั่งถึงทุกวันนี้

แนวทางการพัฒนาที่เน้นการเจริญเติบโตและการสั่งสมความมั่งคั่งตามแนวของตะวันตกมีสัญญาณบ่งชี้ว่าเดินทางมาถึงทางตัน ซึ่งแสดงออกเป็นวิกฤติที่ปะทุกลายเป็นวิกฤติโลก ๗ วิกฤติได้แก่

๑. วิกฤติความยากจน ที่ประชากรราวครึ่งโลกต้องเผชิญชะตากรรมอย่างยากจะจินตนาการ ไม่เว้นแต่ในประเทศพัฒนาแล้ว และเป็นสาเหตุสำคัญของความไม่มั่นคงไร้เสถียรภาพในสังคมและโลก ตลอดจนการก่อการร้ายต่างๆ

๒. วิกฤติช่องว่างในสังคม ช่องว่างระหว่างระหว่างคนรวยกับคนจนมีมากขึ้นรวมถึงช่องว่างระหว่างประเทศ ทำให้ความปรองดอง ความไว้วางใจกันลดลง ก่อให้เกิดการผูกขาด การแก่งกำไร ระบบเศรษฐกิจและการเงินปั่นป่วน

๓. วิกฤตินี้สาธารณะ ซึ่งทำให้ประเทศต่างๆมีความสามารถในการผลักดันการพัฒนา และการให้บริการสาธารณะที่จำเป็นลดลง

๔. วิกฤติสิ่งแวดล้อม ซึ่งปัญหาที่สำคัญได้แก่ปัญหาโลกร้อน ดินเสื่อม การสูญเสียป่าไม้ แหล่งประมงและความหลากหลายทางชีวภาพ

๕. วิกฤติพลังงาน น้ำมันซึ่งเป็นพลังงานหลักทรอยหรือลงไปมาก ด้านการผลิตคาดว่าจะสูงสุดในอีก ๑๐-๒๐ ปีข้างหน้า ซึ่งจะก่อให้เกิดผลกระทบอย่างใหญ่หลวงต่อเศรษฐกิจโลก และอาจนำไปสู่สงครามแย่งชิงน้ำมันที่รุนแรง

๕. วิกฤติวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งคาดหวังว่าจะเป็นทางออกและเครื่องมือแก้ปัญหาทั้งปวงของมนุษย์ กลับกลายเป็นตัวก่อวิกฤติเสียเอง เช่น เทคโนโลยีทางทหารที่สามารถฆ่าผู้คนและทำลายสิ่งแวดล้อม และก่อให้เกิดปัญหาจริยธรรมอย่างร้ายแรง

๗. วิกฤติจริยธรรมและจิตวิญญาณ แสดงออกที่ความละโมภ การใฝ่อำนาจและความรุนแรง การบริโภคล้นเหลือ การผลิตเพลีนในอบายมุข ความเหงาซึมเศร้า

วิกฤติการพัฒนาดังที่กล่าวมาข้างต้น นำไปสู่การแสวงหาทางออกของการพัฒนา โดยในทศวรรษที่ ๑๙๗๐ กลุ่มนักวิทยาศาสตร์ที่ใช้ชื่อว่า Club of Rome ได้เผยแพร่หนังสือที่สำคัญชื่อ ความจำกัดของความเติบโต (Limit to Growth) ที่แสดงให้เห็นว่าความเติบโตที่ต่อเนื่องมานั้นมีความจำกัด ต่อมาใน ค.ศ.๑๙๗๒ องค์การสหประชาชาติได้จัดประชุมว่าด้วยสิ่งแวดล้อมมนุษย์เป็นครั้งแรก ที่กรุงสตอกโฮล์ม ส่งผลให้มีการจัดตั้งโครงการสิ่งแวดล้อมสหประชาชาติ (United Nations

Environment Programmed-UNEP) ขึ้นมาและเกิดองค์กรเอกชนขึ้นมากมาย เพื่อทำการเคลื่อนไหวกระตุ้นให้สังคมเห็นปัญหาทางสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะสารเคมีที่ตกค้างในสิ่งแวดล้อม จนขยายสู่สังคมอย่างกว้างขวาง และในทศวรรษ ๑๙๘๐ แนวคิดว่าด้วยการพัฒนาอย่างยั่งยืนจึงปรากฏขึ้นมา และในช่วงนี้ขบวนการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมต่างๆ ได้เติบโตขึ้น มีการผลักดันให้หลายรัฐบาลออกกฎหมายในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ซึ่งผลสำเร็จที่สำคัญได้แก่ ในปี ค.ศ. ๑๙๘๗ ได้มีพิธีสารมอนทรีออล ว่าด้วยสารที่ทำลายชั้นโอโซนในบรรยากาศ มีหลายประเทศลงนามว่าด้วยการลดเลิกผลิตสาร CHC (Chlorofluorocarbons) และในปีเดียวกัน ได้มีรายงาน บรันด์แลนด์ (Brand Land Report) กล่าวถึงการพัฒนาอย่างยั่งยืนเป็นครั้งแรก โดยให้ความหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืนว่า “เป็นการพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของปัจจุบันโดยไม่ยอมให้คนรุ่นต่อไป ต้องสูญเสียความสามารถในการสนองความต้องการตน”

ในทศวรรษ ๑๙๙๐ ปัญหาสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาอย่างยั่งยืน ได้กลายเป็นระเบียบวาระโลก ในปี ค.ศ. ๑๙๙๒ องค์การสหประชาชาติได้จัดประชุมสุดยอดโลก (Earth Summit) ขึ้นเพื่อถกปัญหาสำคัญด้านโลกร้อน ป่าไม้และความหลากหลายทางชีวภาพ และที่สำคัญทำให้รัฐบาลทุกประเทศกำหนดยุทธศาสตร์ชาติในการพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยต้องไปจัดทำแผนปฏิบัติการเรียกว่า AGENDA ซึ่งคล้ายแผนแม่บทสำหรับปฏิบัติการทั่วโลกเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน จากการประชุมครั้งนี้ได้รับการมองว่าเป็นการประชุมที่ประสบความสำเร็จที่มีหลักการเกี่ยวกับสิทธิและความรับผิดชอบของรัฐแต่ละรัฐเกี่ยวกับเรื่องนี้ รวมทั้งการป้องกันความเปลี่ยนแปลงของอากาศและการทำลายอย่างถอนรากถอนโคนของความหลากหลายทางชีวภาพของพืชสกุลต่างๆ โดยมีตัวแทนตัวประเทศกว่า ๑๕๐ ประเทศได้ร่วมกันลงนามในสัตยาบันนี้^{๔๐}

๒.๑.๗ ทฤษฎีการพัฒนาระแสหลัก

๑. ทฤษฎีความทันสมัย (Modernization Theory)

ความทันสมัย (Modernization) เป็นแนวคิดที่สลับซับซ้อนมากอย่างหนึ่ง และไม้อาจจะศึกษาได้จากเพียงแห่งใดแห่งหนึ่ง และความทันสมัยเป็นแนวคิดที่ได้รับความนิยมจากนักวิชาการหลายสาขา ขณะเดียวกันก็ได้กลายเป็นเป้าหมายของการพัฒนาประเทศของประเทศกำลังพัฒนาด้วยเช่นกัน ในยุคแรกของการพัฒนา ความทันสมัยได้รับการตีค่าในระดับเดียวกับความเป็นตะวันตก (Westernization) หรือความเป็นอเมริกัน (Americanization) ดังนั้น การพัฒนาที่มุ่งเรียนรู้วิถีชีวิตแบบอเมริกันหรือแบบยุโรปตะวันตกซึ่งเป็นกลุ่มประเทศที่มีความรุ่งเรืองทางเทคโนโลยี เศรษฐกิจการเมือง และตรงกับค่านิยมความทันสมัยของ Wilbert E. Moore^{๔๑} ว่า ความทันสมัยหมายรวมเอาการเปลี่ยนแปลงทุกอย่างของสังคมตามประเพณีไปเป็นแบบสังคมที่มีการพัฒนาเทคโนโลยีให้สัมพันธ์สอดคล้องกับองค์การทางสังคมซึ่งเป็นลักษณะของชาติที่มีความเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจและความมั่นคงทางการเมือง

^{๔๐} สุภวรรณ พันธุ์จันทร์, การพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ต้องทำอย่างจริงจัง, (ออนไลน์), แหล่งที่มา : <http://www.socialscience.igetweb.com> (สืบค้นเมื่อวันที่ ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗)

^{๔๑} More, Wilbert E. *The Impact of Industry*, (Englewood Cliffs, N.J. : Prentice-Hall, 1965), P.44.

๑.๑ หลักการของทฤษฎีความทันสมัย

การพัฒนาให้ทันสมัยต้องดำเนินการไปพร้อมกันอย่างน้อยใน ๓ เรื่องใหญ่ คือ

๑. ความทันสมัยทางเศรษฐกิจ (Economic Modernization) หมายถึง การที่ระบบเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงจากแบบการผลิต การจำหน่ายและการบริโภคตามประเพณีดั้งเดิมไปสู่ระบบการผลิตที่ใช้เครื่องจักรกลและเทคโนโลยีสมัยใหม่ และระบบเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงจากเกษตรกรรมเป็นอุตสาหกรรม โดยมีการพึ่งพาเทคโนโลยีสมัยใหม่ ความทันสมัยทางเศรษฐกิจสัมพันธ์ กับความทันสมัยทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งมีการเน้นการบริโภคของมวลชนและการเพิ่มรายได้ให้แก่ประชาชนในชาติในระดับสูงขึ้น รวมทั้งการกำจัดความยากจน ความทันสมัยทางเศรษฐกิจและรายการเพิ่มผลผลิตซึ่งจะช่วยให้สังคมพัฒนาตามไปด้วย

๒. ความทันสมัยทางสังคมและวัฒนธรรม (Social and Cultural Modernization) รวมเอาความทันสมัยของระบบเศรษฐกิจ ความเสมอภาคทางสังคม และความเป็นประชาธิปไตยในสังคมการเมือง และความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในระบบการศึกษา เป็นต้น

S.C. Dube กล่าวว่า ความทันสมัยทางวัฒนธรรมเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในขอบเขตของวัฒนธรรม กล่าวคือ เป็นกระบวนการที่ระเบียบ สังคมตามแบบอย่างประเพณีหรือกิจประเพณีเปลี่ยนแปลงไปสู่ความพึงพอใจ โดยเทคโนโลยีสัมพันธ์กับโครงสร้างทางสังคม และสัมพันธ์กับค่านิยมและบรรทัดฐานต่างๆ ในสังคม ความทันสมัยทางวัฒนธรรมเป็นความพยายามที่จะปรับตัวเข้ากับกระแสสมัยนิยม (Fashions) ศิลปะ และวิถีชีวิต ซึ่งเป็นที่นิยมกันอย่างแพร่หลาย (Popularism) ในช่วงขณะนั้นๆ ความทันสมัยทางวัฒนธรรมนั้นอาจจะไม่ใช่สิ่งที่ดีหรือมีคุณค่าอย่างแท้จริงก็ได้ และอาจเป็นสาเหตุของความทุกข์ทรมานของมนุษย์ก็ได้ ความทันสมัยทางสังคมและวัฒนธรรมอาจจะรวมถึงการปฏิรูประบบราชการบริหารราชการแผ่นดิน การปฏิรูปกฎหมายการพัฒนาอาชีพ การส่งเสริมการแสดงความสามารถ และการแข่งขันอย่างยุติธรรม การเปิดโอกาสให้มีการเคลื่อนย้ายทางสังคม (Social Mobility) โดยอิสระ การกระจายอำนาจการปกครองไปสู่ระดับท้องถิ่น การสร้างหน่วยงานที่เป็นที่เชื่อถือได้ของประชาชน^{๔๒}

๓. ความทันสมัยทางจิตวิทยา (Psychological Modernization) มีความเกี่ยวข้องกับลักษณะทางจิตวิทยาของมนุษย์ โดยมีความสัมพันธ์กับทัศนคติ บุคลิกภาพ ประสิทธิภาพ และคุณสมบัติประจำตัวของมนุษย์ ดังนั้น ความทันสมัยทางจิตวิทยา จึงหมายถึงบุคคลที่ทันสมัย คือบุคคลที่มีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ เปลี่ยนแปลงวิธีการคิด ความรู้สึกและการกระทำบางอย่างการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจจะไม่สามารถบรรลุถึงได้ ถ้ายังไม่พัฒนาทัศนคติของบุคคลให้ทันสมัยเสียก่อน Gunner Myrdal^{๔๓} ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของบุคคลที่ทันสมัยที่จำเป็นต้องพัฒนาให้เกิดมีขึ้นในตัวบุคคลเพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองที่ดี ดังต่อไปนี้

๑) ความมีประสิทธิภาพ

^{๔๒}Dube, S.C. Modernization and Its Adaptive Demands on Indian Society in M.S. Gore, I.P. Desai and Suma Chitnis (eds), *The Papers in Sociology of Education in Indian*, (New Delhi : National Council of Educational Research and Training, 1967), P.56.

^{๔๓}Myrdal, Gunnar, *Asian Drama*, (London : Allen Lane, The Penguin Press, 1968), P.147.

- ๒) ความขยัน
- ๓) ความเป็นระเบียบ
- ๔) ความตรงต่อเวลา
- ๕) ความซื่อสัตย์
- ๖) ความมีเหตุผลในการตัดสินใจ
- ๗) การเตรียมตัวพร้อมสำหรับการเปลี่ยนแปลง
- ๘) การตื่นตัวต่อสถานการณ์ต่างๆ ที่กำลังเกิดขึ้นในโลกอย่างมีสติ
- ๙) ความกล้าในการลงทุน
- ๑๐) การรู้จักพึ่งตนเองและการควบคุมตนเอง
- ๑๑) การร่วมมือกับบุคคลอื่น
- ๑๒) ความตั้งใจที่จะหวังผลในระยะยาวมากกว่าระยะสั้น
- ๑๓) การรู้จักคาดคะเนในเรื่องการค้า การคลัง การผลิตทางธุรกิจการทำงานต่างๆ เป็นต้น

ต้น

การที่บุคคลจะพัฒนาตนเองให้ทันสมัยนั้น ส่วนมากยังขึ้นอยู่กับตัวบุคคล ซึ่งจะต้องได้รับแรงกระตุ้นเพื่อปรับปรุงตนเอง^{๔๔} ดังเช่น McClelland^{๔๕} กล่าวว่า กระบวนการสร้างความทันสมัยของตัวบุคคลขึ้นอยู่กับแรงกระตุ้นเพื่อให้ได้รับผลสำเร็จในสิ่งที่ดียิ่งขึ้น และแรงกระตุ้นที่จะได้รับผลสำเร็จ คือ ความปรารถนาที่แสดงออกมาพร้อมๆ กันเพื่อที่จะทำบางสิ่งบางอย่างให้เป็นประโยชน์เพื่อสิ่งนั้นเองด้วย ขณะเดียวกันนักวิชาการบางท่านมีความเห็นเช่นเดียวกันว่า ความทันสมัยนั้น เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงสังคมที่ยังไม่เจริญก้าวหน้าให้มีระบบเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และมีเทคโนโลยีระดับสูงเช่นเดียวกับกลุ่มประเทศในกลุ่มยุโรปตะวันตก และอเมริกาเหนือ

จากที่กล่าวมาจึงมีแนวคิดให้ประเทศกำลังพัฒนานำเอาแนวคิดและทฤษฎีความทันสมัยมาใช้ในการพัฒนาประเทศ ทั้งนี้ ตั้งอยู่บนพื้นฐานความเชื่อที่ว่า

๑. ประเทศที่พัฒนาแล้วสามารถก้าวเข้าสู่ความทันสมัยได้ด้วยตัวเอง แต่ประเทศที่กำลังพัฒนาไม่สามารถที่จะดำเนินการได้สำเร็จด้วยตัวเองทั้งหมด อาจทำได้เพียงบางส่วนจึงทำให้เกิดภาวะไม่เท่าเทียมกันทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง

๒. กระบวนการสร้างความทันสมัยของประเทศกำลังพัฒนาต้องดำเนินไปตามขั้นตอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งขั้นตอนของการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม ต้องเริ่มต้นด้วยการยอมรับเทคโนโลยีที่ทันสมัยในแต่ละขั้นเสียก่อน

๓. ความทันสมัยทางเศรษฐกิจและสังคมต้องเป็นความทันสมัยในเชิงโครงสร้างแบบสังคมอุตสาหกรรม และการเกิดชุมชนเมือง (Urbanization) กับการพัฒนาอุตสาหกรรม (Industrialization)

^{๔๔} Adivadhanasit, C. Modernization in Buddhist Perspectives, *Philosophical Journal of Madras University*, (1977), P.89.

^{๔๕} McClelland, David C. *The Changing Values for Progress*, (Illinois : Unpubcishgo Paper, Harvard University, 1964), P.87.

๔. ความทันสมัยทางสังคมและวัฒนธรรมจะต้องประกอบด้วยการพัฒนาการเมืองแบบประชาธิปไตยโดยเลียนแบบอย่างตามยุโรปตะวันตกและอเมริกาเหนือ ทางด้านวัฒนธรรมนั้นจะต้องพัฒนาจิตสำนึกของบุคคล สร้างค่านิยมแบบมีเหตุผล มากกว่าค่านิยม ตามอารมณ์หรือกระแส และกำหนดรูปแบบของการเป็นแบบมีระบบ (Bureaucracy)

๕. ทักษะคนดี บุคลิกภาพและคุณสมบัติต่างๆ ของมนุษย์ที่ทันสมัยต้องดำเนินการในลักษณะแบบใหม่ซึ่งอาจจะเลียนแบบอย่างตะวันตกก็ได้ หรืออาจจะนำหลักการที่มีอยู่ในสังคมตะวันออก อันเป็นหลักการที่มีคุณค่าสูงส่งมาใช้ในการพัฒนาจิตใจก็ได้

๖. ผู้มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาความทันสมัย คือ ผู้เชี่ยวชาญทางเทคโนโลยีสมัยใหม่ ผู้เชี่ยวชาญ และข้าราชการทั่วไปที่เป็นนักวิชาการ (Technocrat) ทางด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง การบริหาร ทั้งในประเทศและต่างประเทศ

๗. รัฐต้องมีบทบาทสำคัญในการวางแผนเพื่อผลักดันให้เกิดภาวะความทันสมัยด้านต่างๆ

๑.๒ ข้อจำกัดและปัญหาทฤษฎีความทันสมัย

ทฤษฎีความทันสมัยประกอบด้วยแนวคิดและหลักการที่ได้รับอิทธิพลจากระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมและระบบการเมืองการปกครองแบบเสรีประชาธิปไตยของกลุ่มประเทศยุโรปตะวันตก และอเมริกาเหนือ ทฤษฎีนี้มีอิทธิพลสูงมากระหว่างประเทศต่างๆ ในโลก จนเป็นที่ยอมรับขององค์การสหประชาชาติ และได้เกิดองค์กรระหว่างประเทศที่สำคัญหลายองค์กร องค์กรที่สำคัญอย่างน้อยมีสององค์กร คือ ธนาคารโลก (World Bank) และกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (International Monetary Fund) หรือ IMF

อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาในแง่ข้อจำกัดและปัญหาจะกล่าวได้ว่า การพัฒนาตามทฤษฎีความทันสมัยก่อให้เกิดปัญหาบางประการ ดังนี้

๑. การพัฒนาความทันสมัยทางเศรษฐกิจก่อให้เกิดมลภาวะในสังคมหลายประการ และก่อให้เกิดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเป็นเหตุให้ต้องเกิดโครงการแก้ปัญหาหลายอย่างอันเกิดจากกระบวนการพัฒนา และส่งผลให้ต้องเสียงบประมาณค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น

๒. ความทันสมัยไม่สามารถศึกษาได้จากเพียงด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียวและไม่สามารถทำได้จากมิติใดมิติหนึ่งที่ผ่านมามีความทันสมัยมักจะเน้นไปที่การพัฒนาเศรษฐกิจ และการเมือง แต่ไม่ให้ความสำคัญในมิติของสังคมและวัฒนธรรม ดังนั้น การศึกษา ความทันสมัยสามารถศึกษาได้จากระดับการดำรงชีวิต ความกระตือรือร้น การรู้หนังสือ การมีส่วนร่วม ร่วมทางการเมือง และความสามารถในการปรับตัว^{๔๖} และการพัฒนาความทันสมัยโดยการดำเนินการอย่างรอบด้านครอบคลุมทุกมิติของชีวิต สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม

๓. ความทันสมัยว่าโดยสาระแล้วไม่เป็นอย่างหนึ่งอย่างเดียวกับการเลียนแบบตะวันตก (Westernization) หรือเป็นแบบยุโรป (Europeanization) ความเข้าใจคลาดเคลื่อนดังกล่าวจึงทำให้ประเทศกำลังพัฒนามักจะเลียนแบบวิธีการต่างๆ จากตะวันตกหรือจากอเมริกาตาม

^{๔๖}Rogers, E. *Modernization Among the peasant: The impact of Communication*, (New York : Holt, Rinehart and Winston, 1969), P.65.

ความเป็นจริงการเลียนแบบตะวันตกถูกนำมาใช้เพื่ออธิบายลักษณะบางอย่างที่เป็นอิทธิพลของฝรั่งเศสในประเทศซีเรียและเลบานอน และอิทธิพลของอังกฤษในอียิปต์และจอร์แดน^{๔๗}

สรุปได้ว่า การพัฒนาให้เกิดความทันสมัยจะต้องมีการวางแผน และดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอนต่อเนื่อง และพร้อมเพรียงกัน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม และจิตวิทยา เพื่อให้สังคมเกิดการพัฒนาย่างสมบูรณ์ ถูกต้องตามแบบแผน แต่หากการพัฒนาขาดความสมดุล ย่อมส่งผลให้เกิดปัญหาทางสังคมตามมา

๒.๑.๘ ทฤษฎีการพัฒนาระแสรอง

๑. ทฤษฎีการพึ่งพา

ทฤษฎีการพึ่งพา มีหลักการสำคัญอยู่ว่า การพัฒนาไม่สามารถถือเป็นเกณฑ์ได้ โดยการพัฒนาเฉพาะด้านใดด้านหนึ่ง เช่น ด้านเศรษฐกิจ การพึ่งพาอาศัยกันและกันเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจและการเมืองในทุกระดับ ความเจริญทางเศรษฐกิจจะมั่นคงยั่งยืนได้ต้องอาศัยการพัฒนาสังคม การเมืองและวัฒนธรรมให้มั่นคงยั่งยืนด้วยในโลกปัจจุบันการพึ่งพาอาศัยกันและกันเป็นสิ่งสำคัญมาก การขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติในที่แห่งหนึ่งจำเป็นต้องได้รับการทดแทนจากแหล่งทรัพยากรธรรมชาติในที่อีกแห่งหนึ่ง ความยากจนในที่แห่งหนึ่งจำเป็นต้องได้รับการช่วยเหลือจากผู้ที่มีร่ำรวยจากที่แห่งหนึ่งสาระสำคัญของทฤษฎีนี้ มีดังนี้^{๔๘}

๑. ประเทศพัฒนาแล้วมีบทบาทเป็นศูนย์กลางหรือเป็นประเทศแม่ประเทศกำลังพัฒนาอยู่ในฐานะประเทศบริวารที่ต้องพึ่งพิงหรือขึ้นอยู่กับประเทศศูนย์กลางประเทศศูนย์กลางมีบทบาทครอบงำประเทศบริวารด้วยการดึงเอาทรัพยากรธรรมชาติไปจากประเทศบริวาร ตลอดจนเข้าไปผูกขาดกิจการธุรกิจบางอย่างในรูปของบริษัทข้ามชาติ และควบคุมด้านเงินทุนโดยการให้กู้และให้ความช่วยเหลือต่างๆ โดยมีเงื่อนไขผูกติดกับข้อผูกมัดที่ต้องพึ่งพา ประเทศศูนย์กลาง

๒. ประเทศกำลังพัฒนาจำต้องอาศัยเทคโนโลยีและเครื่องจักรกลต่างๆ จากประเทศที่พัฒนาแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพึ่งพาปัจจัยทางด้านการผลิต ทำให้ประเทศพัฒนาแล้ว มีอิทธิพลเหนือประเทศกำลังพัฒนา ประเทศกำลังพัฒนาจึงขาดอิสรภาพในการกำหนดนโยบายการพัฒนาประเทศ นักธุรกิจผู้ประกอบการในประเทศกำลังพัฒนาต้องพึ่งพาเงินทุนและเทคโนโลยีจากประเทศศูนย์กลางจึงจะสามารถดำเนินธุรกิจได้

๓. การพึ่งพาอาศัยกันเพื่อความอยู่รอดเป็นธรรมชาติของมนุษย์ โดยความเชื่อดังกล่าว ประเทศกำลังพัฒนาจึงมีการร่วมมือกันกับประเทศพัฒนาแล้วและกับประเทศกำลังพัฒนาด้วยกันเพื่อแลกเปลี่ยนสินค้าหรือผลผลิตต่างๆ และเพื่อให้มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทางด้านต่างๆ เช่น ทางด้านนโยบายภาษีสินค้า และเทคนิคทางด้านวิชาการต่างๆ เพื่อช่วยให้ประเทศกำลังพัฒนาสามารถดำเนินการพัฒนาตามโครงการต่างๆ ได้

^{๔๗} Lerner, Daniel, *The Passing of Traditional Society*, (Illinois : The Free Press of Glencoe, 1985) , P.233.

^{๔๘} จานงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, *ประวัติแนวความคิดทางสังคม*, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๔.

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาประเทศตามทฤษฎีนี้กำลังถูกวิจารณ์อย่างหนัก กล่าวคือหากยึดเอาทฤษฎีการพึ่งพาเป็นกรอบสำหรับการพัฒนา ประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลายจะเป็นเพียงเมืองขึ้นของประเทศพัฒนาแล้วโดยทางพฤตินัย ดังนั้น ประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลายจะต้องหยุดพึ่งพาประเทศภายนอกรวมทั้งการพึ่งพาการจำหน่ายสินค้าโดยอาศัยตลาดภายนอก แม้กระทั่งระบบการทำงานในประเทศกำลังพัฒนาก็ไม่ควรจะมีการแบ่งงานมากเกินไป เพราะจะทำให้เกิดการพึ่งพากันสูงมาก ทฤษฎีการพึ่งพาอาจจำเป็นต้องนำมาใช้ในระยะเวลาแรกเท่านั้นแต่ไม่ควรนำมาใช้ในระยะยาว

๒. ทฤษฎีอื่น ๆ

๑. ทฤษฎีความพอใจในความต้องการพื้นฐาน (Theory of Satisfaction of Basic Needs)^{๔๔}

การที่ผู้รู้ได้หันมาใช้วิธีการใหม่ๆ ในการมองปัญหา ประกอบกับแนวคิดในเรื่องทฤษฎีพึ่งพาทำให้กรอบการพิจารณาและการอ้างอิงของทฤษฎีการพัฒนาแบบเดิมถูกวิพากษ์วิจารณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความคิดเกี่ยวกับความเจริญเติบโต แนวความคิดเกี่ยวกับการทำให้ทันสมัยและการพัฒนาแบบเก่าที่เริ่มมาตั้งแต่ ค.ศ. ๑๙๖๐ โดยผู้สนใจในเรื่องการพัฒนาได้หันมาให้ความสำคัญกับความพอใจเรื่องความต้องการพื้นฐานตามแนวทางของจาซอบ ไวนอร์ (Jacob Viner) เกี่ยวกับวิธีการที่ให้ความสำคัญกับมนุษย์ (Humanitarian approach) ซึ่งถูกปฏิเสธมาแล้วเมื่อ ๒๐ ปีก่อน เพราะไม่มีใครเชื่อว่าจะเป็นไปได้

แนวความคิดในเรื่องความต้องการพื้นฐานนี้ ถือว่าเป็นกลยุทธ์มากกว่าที่จะเป็นวิธีการวิเคราะห์แนวความคิดนี้จะตีความหมายข้อมูลที่หามาได้ในแนวทางที่แตกต่างไปจากวิธีที่เคยทำมาก่อนและเป็นแนวความคิดที่เกิดวิพากษ์ตัวเอง (Self-criticism) ขององค์การสหประชาชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง องค์การแรงงานระหว่างประเทศและธนาคารโลก แนวความคิดนี้เป็นรูปร่างขึ้นมาได้โดยความพยายามของผู้รากลุ่มหนึ่ง ซึ่งประชุมกันที่เมืองโคโคโยค (Cocoyoc) ในประเทศเม็กซิโก ในปี ค.ศ. ๑๙๗๔ โดยถือว่าเป็นโครงการหนึ่งของกลยุทธ์ในการพัฒนาแบบดั้งเดิม จากประสบการณ์หลายปีในการทำงานตามโครงการดังกล่าว ทำให้เกิดความแน่ใจว่ากระบวนการทางเศรษฐกิจที่ใช้อยู่นี้นั้น มีอาจทำให้ประเทศโลกที่สามสามารถพัฒนาให้ทันประเทศอุตสาหกรรมทั้งหลายได้ จากความแน่ใจดังกล่าวขององค์การระหว่างประเทศได้นำไปสู่การยอมรับว่า ไม่มีทางที่จะอุดช่องว่างระหว่างความร่ำรวยกับความยากจนได้ จึงควรลดวัตถุประสงค์ลงมาสู่ระดับที่ทำให้ประชากรส่วนใหญ่ที่ยากจนพอมีปัจจัยทางวัตถุที่จำเป็นเพื่อการดำรงชีวิตก่อน ดังนั้น กลยุทธ์ใหม่จึงมุ่งสู่ความพอใจในความต้องการพื้นฐาน ทั้งนี้ เพราะกลไกการตลาดที่มีอยู่นั้นสนองตอบเฉพาะความต้องการที่ได้มาจากการมีอำนาจซื้อเท่านั้น ไม่ได้สนองตอบความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ซึ่งเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปว่า ประกอบด้วย อาหาร สุขภาพอนามัย ที่อยู่อาศัย การศึกษา สภาพการทำงาน และความมั่นคงทางสังคม

กลยุทธ์ของการพัฒนาดังกล่าวช่วยให้มีความสำนึกถึงสิทธิพื้นฐานของมนุษย์อันสอดคล้องกับหลักแห่งความมีศักดิ์ศรีของมนุษย์และช่วยทำให้มีผลในแง่สร้างสรรค์อีกหลายๆ อย่างที่ถูกมองข้ามไปบ่อยๆ ตามความเห็นของผู้สนับสนุนแล้ว กลยุทธ์นี้ไม่จำกัดตัวเองอยู่ที่การแก้ไข

^{๔๔} ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน, (ออนไลน์), แหล่งที่มา : <http://www.lecture.cs.buu.ac.th>, (สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๙ มิถุนายน ๒๕๕๖)

บางส่วนเท่านั้น เช่น ถ้ามาตรการช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาอยู่ที่โครงการช่วยเหลือประชากรส่วนที่ยากจนที่สุด การช่วยเหลือควรจะต้องคำนึงถึงความต้องการของประชากรที่เกี่ยวข้องด้วย โดยให้เขาได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้วย ซึ่งเป็นกลยุทธ์ที่มุ่งถึงความพอใจในความต้องการพื้นฐาน

ผู้รู้ส่วนหนึ่งมีความเห็นว่า กลยุทธ์แห่งความต้องการพื้นฐานนี้จะต้องไม่เป็นที่เข้าใจอย่างอิสระแยกจากความสัมพันธ์ระหว่างประเทศแบบพึ่งพา หากจะมีการนำเอาไปใช้จริงๆ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ก็คือ ถ้าใช้กลยุทธ์ใหม่นี้เป็นทางเลือกเพื่อใช้แทน ระบบเศรษฐกิจระหว่างประเทศแบบใหม่ (New International Economic Order) ซึ่งเรียกร้องให้มีโดยประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลายนั้น หรืออาจเปลี่ยนเป็นศูนย์บริการระหว่างประเทศของผู้ยากจน (International care service for the poor) การกระทำดังกล่าวอาจแก้ปัญหาความยากจนไปได้ แต่จะเป็นไปได้มากน้อยแค่ไหนเพียงใดนั้นยังเป็นปัญหายากที่จะบอกได้ เพราะกลยุทธ์อันนี้มีได้กล่าวถึงปัญหาหรือสาเหตุ ตลอดจนแนวทางแก้ไขในเรื่องเกี่ยวกับความทุกข์ยาก การแสวงหาประโยชน์และความแปลกแยก (Alienation) ต่างๆ ทั้งหลายทั้งมวลที่มีอยู่ ดังนั้น กลยุทธ์ความต้องการพื้นฐานจึงอาจเป็นส่วนหนึ่งของกลยุทธ์ทั้งหมดที่จะนำมาใช้ในการพัฒนาเพื่อให้เกิดความเท่าเทียมกันและความเป็นธรรมระหว่างมนุษย์ในประเทศต่างๆ ในโลกนี้ ในด้านต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในแง่ของการแบ่งปันทรัพยากร เทคโนโลยี และผลผลิตทั้งหมด

๒. ทฤษฎีโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ (Structural Theory of International Relation)^{๕๐}

นักวิชาการทางยุโรปได้ให้ความสนใจทฤษฎีพึ่งพาและทฤษฎีความพอใจในความต้องการพื้นฐาน ต่อมาได้มีการพัฒนาวิธีการทางทฤษฎีใหม่ๆ ขึ้นในแนวทางที่สอดคล้องกับความคิดของคาล มาร์กซ์ เช่น ซาเมอร์ อีน (Samir Ain) และอาร์กฮิรี เอมานูเอล ผู้ที่ได้พัฒนาแนวคิดเกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนที่ขาดความเสมอภาค นักวิชาการสำคัญยิ่งคนหนึ่ง คือ โจฮาน กัลตุง ได้กล่าวถึง มิติใหม่สำหรับทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ โดยการนำเอาทฤษฎีความขัดแย้งกับทฤษฎีการรวมตัวกัน มาพิจารณาหาหลักฐานและเหตุผลเพื่อกำหนดเป็นวิธีการทางโครงสร้างขึ้นมา เรียกว่า ทฤษฎีโครงสร้างทางจักรวรรดินิยม ซึ่งถือได้ว่าเป็นก้าวแรกที่จะนำไปสู่ทฤษฎีทั่วๆ ไปเกี่ยวกับอำนาจระหว่างประเทศและความสัมพันธ์แบบพึ่งพา

กัลตุง กล่าวว่า ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศสองประเทศสามารถแสดงให้เห็นได้ในลักษณะการพึ่งพาซึ่งกันและกัน องค์ประกอบของความพึ่งพานั้นมีอย่างน้อยต่างๆ กัน โดยอยู่ระหว่างความสมดุลสูงสุดไปจนถึงการพึ่งพาเต็มที่ ในกรณีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศอุตสาหกรรมกับประเทศกำลังพัฒนา ลักษณะการพึ่งพาแบบไม่ได้สัดส่วนนี้ เกิดจากความไม่เท่าเทียมกันในตำแหน่งหรือฐานะทางการเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และเทคโนโลยีของประเทศทั้งสอง และความพึ่งพานี้อยู่ต่อไปได้โดยอาศัยกลไกโครงสร้างอำนาจ โครงสร้างอำนาจนี้เกิดจากความไม่เท่าเทียมกันของตำแหน่งหรือฐานะแห่งอำนาจเช่นกัน ตามความเกี่ยวข้องกันดังกล่าวนี้ ศูนย์กลางของประเทศในศูนย์กลาง (Centers of the central nation) สามารถอาศัยความสนับสนุนจากศูนย์กลางของประเทศขอบนอก (Centers of the peripheral nations) เปรียบเทียบกับขอสะพานที่เชื่อมไว้ด้วยผลประโยชน์

^{๕๐} ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน, (ออนไลน์), แหล่งที่มา : <http://www.lecture.cs.buu.ac.th>, (สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๙ มิถุนายน ๒๕๕๖)

ร่วมกัน ผลที่ตามมาขอความสัมพันธ์ดังกล่าว ทำให้เกิดการกระจายผลประโยชน์ที่ไม่เสมอภาค ความสูญเสียที่เกิดจากกระบวนการดังกล่าวมักจะเป็นของประเทศที่อ่อนแอกว่า และทำให้ศักยภาพในการพัฒนาของฝ่ายนั้นต่ำลง ทั้งยังทำให้ความสัมพันธ์นั้นต้องพึ่งพาอาศัยประเทศศูนย์กลางมากยิ่งขึ้นต่อไป^{๕๑}

กัลตุง กล่าวต่อไปอีกว่า การแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยใช้กลยุทธ์แห่งการร่วมมือกัน (Integration Strategy) นั้นจะเป็นไปได้ก็แต่เฉพาะกรณีที่มีความสัมพันธ์พึ่งพาซึ่งกันและกันในลักษณะสมดุลโดยประมาณเท่านั้น ในทางตรงกันข้าม เพื่อที่จะแก้ไขความสัมพันธ์แบบพึ่งพาที่ไม่ได้สัดส่วนนี้ประการหนึ่งที่ทำได้ก็คือ การเปลี่ยนโครงสร้างแบบพึ่งพาในระดับชาติและระดับระหว่างประเทศ เมื่อเป็นเช่นนี้ การแก้ไขหรือกลยุทธ์ของการพัฒนาก็ย่อมทำได้โดยมีขั้นตอน ๒ ระยะ คือ ระยะแรก เป็นระยะของการไม่คบหาสมาคมระหว่างประเทศคู่กรณีที่มีความขัดแย้งกัน การไม่เกี่ยวข้องกันนี้จะช่วยลดตอสาของความขัดแย้งและยอมให้คู่กรณีได้เสริมสร้างตัวเอง ทั้งในแง่ของชื่อเสียงเกียรติภูมิ ความพอเพียงในการช่วยตัวเอง จนกระทั่งความขัดแย้งนั้นกลับเข้าสู่ภาวะสมดุล กล่าวคือ มีอำนาจต่อรองเท่าเทียมกัน ระยะที่สอง ควรเริ่มต้นได้ซึ่งเป็นระยะของการคบหาสมาคม มีการติดต่อ เจรจา ซื้อขายแลกเปลี่ยนกันระหว่างประเทศดังกล่าว^{๕๒}

เดเตอร์ สิงหาต และผู้รู้อื่นๆ อีกหลายคน ถือว่า ขั้นตอนส่วนแรกของวิธีการดังกล่าวนี้ คือ ระยะที่หนึ่งสามารถรวมกันได้กับทฤษฎีความพอใจในความต้องการพื้นฐาน และเมื่อรวมกันได้แล้วสามารถที่จะขยายออกไปเป็นทฤษฎีการพัฒนาอโตเซนเตรด ซึ่งบางครั้งอาจจะเรียกร่องให้ประเทศกำลังพัฒนาปิดตัวเองโดยไม่ยุ่งเกี่ยวกับตลาดโลก กล่าวคือ ไม่ส่งสินค้าไปขายและไม่ซื้อสินค้าใดๆ จากประเทศอื่นในตลาดระหว่างประเทศเหมือนบางประเทศกำลังทำอยู่ อันเป็นการเผชิญหน้ากับความคิดในการดึงดูดทุกประเทศให้เข้าร่วมในตลาดโลกซึ่งเป็นวิธีการสำคัญอันหนึ่งในทฤษฎีสัมัยเก่าและทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๕๓}

สรุปได้ว่า การพัฒนาเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพของสังคมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีทั้งในระบบความเป็นอยู่ของคนในสังคม ค่านิยมและการกระจายโอกาสที่ดีของบุคคล การพัฒนาสังคมจึงเป็นการปรับปรุงภาวะความเป็นอยู่ของคนในสังคมให้ดีขึ้น โดยยึดหลักความร่วมมือของรัฐและประชาชน ให้ประชาชนเกิดความริเริ่ม วางแผนและลงมือปฏิบัติงานด้วยตนเองใช้ทรัพยากรในสังคมให้เกิดประโยชน์แก่สังคมมากที่สุด

๒.๑.๙ การพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาแบบยั่งยืน เป็นแนวความคิดที่ได้รับความนิยมมากในปัจจุบัน ตามที่ UNFPA ได้รวบรวมคำอธิบายเกี่ยวกับการพัฒนาแบบยั่งยืนดังนี้ การพัฒนาแบบยั่งยืนเป็นการพัฒนาที่กระจายประโยชน์ของความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจได้อย่างทั่วถึง ตลอดจนเป็นการพัฒนาที่ปกป้องสิ่งแวดล้อมในระดับท้องถิ่นและในระดับโลกโดยรวมเพื่อชนรุ่นหลัง และเป็นการพัฒนาที่ทำให้

^{๕๑} ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน, (ออนไลน์), แหล่งที่มา : <http://www.lecture.cs.buu.ac.th>, (สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๙ มิถุนายน ๒๕๕๖).

^{๕๒} เรื่องเดียวกัน, (สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๙ มิถุนายน ๒๕๕๖).

^{๕๓} อ้างแล้ว

คุณภาพชีวิตดีขึ้นอย่างแท้จริง แนวคิดดังกล่าวเป็นการจัดประกายแห่งการรักษามรดกทางทรัพยากรทางธรรมชาติ การทำให้คุณภาพของชีวิตมนุษย์ดีขึ้น ในลักษณะเศรษฐกิจแบบยั่งยืนเป็นเศรษฐกิจที่ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศและรักษาทรัพยากรธรรมชาติไว้ได้ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงในเชิงคุณภาพในระบบของเศรษฐกิจในภาวะที่มีดุลยภาพทางระบบนิเวศวิทยา ประเด็นนี้น่าจะพิจารณาว่า ความยั่งยืนนั้นอยู่ที่ระดับ (Level) ของการนำเอาทรัพยากรทางธรรมชาติไปใช้ ยิ่งในสภาวะปัจจุบันที่การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจที่เน้นในเรื่องคุณภาพจึงเป็นปัญหาว่าเท่าที่ทรัพยากรมีอยู่ ณ ปัจจุบัน และการนำไปใช้เพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์นั้นทำอย่างไรจึงจะเกิดการเปลี่ยนแปลงน้อยที่สุด จากประเด็นนี้น่าจะนำไปสู่ประเด็นอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจสิ่งแวดล้อม^{๕๔}

องค์การสหประชาชาติ จำกัดความว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นการพัฒนาที่สนองความต้องการของคนปัจจุบัน โดยไม่ทำให้คนรุ่นต่อไปในอนาคตต้องประนีประนอมยอมสูญเสียสิ่งที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของเขา^{๕๕}

ในหนังสือ Global Ecology Handbook ซึ่งมี Walter H. Corson เป็นบรรณาธิการ ได้นิยามการพัฒนาที่ยั่งยืนไว้ว่า เป็นการกำหนดนโยบายที่สนองความต้องการของคนในปัจจุบัน โดยมิได้ทำลายทรัพยากรที่จำเป็นและเป็นที่ต้องการของคนในอนาคต

การพัฒนาที่ยั่งยืน จึงเป็นกระบวนการสร้างสังคมที่ยั่งยืน อันเป็นสังคมที่ประชาชนในปัจจุบันได้รับสนองความต้องการของตน โดยไม่ทำให้สัตว์จำพวกอื่นและผู้คนในรุ่นต่อไปในอนาคตต้องยอมสูญเสียหรือยอมลดความต้องการของตนเองหรือไม่มีโอกาสได้บริโภคสิ่งที่จำเป็นบางอย่างในอนาคต การพัฒนาที่ยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้ก็โดยอาศัยการพัฒนาจิตสำนึก การตระหนักถึงสิทธิของสัตว์โลกที่จะอยู่ร่วมกับมนุษย์และคำนึงถึงความคงอยู่ของทรัพยากรธรรมชาติมิให้ถูกทำลายทั้งในระดับผู้กำหนดนโยบายและในระดับประชาชนทั่วไปต้องมีจิตสำนึกร่วมกัน การคงอยู่ของธรรมชาติจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมนุษย์จะต้องคำนึงถึงความสำคัญของระบบนิเวศที่มีต่อสิ่งมีชีวิตต่างๆ ซึ่งล้วนแต่จะต้องอาศัยธรรมชาติสิ่งแวดล้อมเช่นเดียวกัน และธรรมชาติสิ่งแวดล้อมบางอย่างเมื่อถูกทำลายจะไม่สามารถกลับตัวขึ้นมาใหม่ได้มีแต่เราสูญเสียไป การพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องดำเนินการในรูปของการศึกษา ยอมรับในระดับบุคคลได้ ตระหนักถึงความสำคัญของสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ และจะต้องเป็นการพัฒนาแบบบูรณาการ

ด้วยเหตุนี้ **พระธรรมปิฎก** จึงกล่าวว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืนนี้มีลักษณะเป็นการพัฒนาที่เป็นบูรณาการ (Integrated) คือ ทำให้เกิดเป็นองค์รวม (Holistic) หมายความว่า องค์ประกอบทั้งหลายที่เกี่ยวข้องกันจะต้องมาประสานกันครบองค์ และมีลักษณะอีกอย่างหนึ่ง คือ มีดุลยภาพ (Balance)”^{๕๖}

^{๕๔} เกื้อ วงศ์บุญสิน, **ประชากรกับการพัฒนา**, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๗๐.

^{๕๕} World Commission on Environment and Development Our Commission Future Oxford, (Oxford University press 1987), P.43.

^{๕๖} กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, **ระบบการพัฒนาสังคมที่นำไปสู่ความมั่นคงของมนุษย์**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : เทพเพ็ญวานิชย์, ๒๕๔๙), หน้า ๔๓.

การพัฒนาที่ผ่านมามุ่งไปที่การบริโภคสิ่งแวดล้อมจนทำให้เกิดปัญหาสังคมและกระทบสิ่งแวดล้อม การพัฒนามุ่งสู่ความทันสมัยไม่ใช่เป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน กระแสการพัฒนาที่ผ่านมามุ่งเน้นเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ แต่การพัฒนาคนก็มุ่งเพื่อใช้เป็นทรัพยากรทางเศรษฐกิจมากกว่าจะพัฒนาให้คนเป็นผู้ช่วยพิทักษ์และคุ้มครองโลกให้เกิดสันติสุข

กระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และกลไกการตลาด ก่อให้เกิดการเติบโต การผลิต การบริโภคที่เป็นผลเสียต่อสิ่งแวดล้อม ชีวิตมนุษย์ สัตว์ และพืชพรรณ ดังนั้น การที่มนุษย์ยังคงใช้แนวทางพัฒนาแบบเก่าซึ่งไม่คำนึงถึงข้อจำกัดในการพัฒนา อันหมายถึง ข้อจำกัดด้านสภาพ ความสามารถที่จะรองรับการบริโภค และการใช้ประโยชน์จากโลก และเมื่อทุกสิ่งทุกอย่างที่จะนำมาบริโภค และใช้ประโยชน์หมดลง อีกไม่นานทุกชีวิตบนโลกจะต้องจบสิ้น เพราะมนุษย์จะไม่สามารถอาศัยอยู่บนโลกได้อีกต่อไป การพัฒนาที่ยั่งยืนจึงเป็นแนวคิดเพื่อป้องกันมิให้โลกต้องเดินไปสู่จุดจบ^{๕๗}

๑. มาตรการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ความล้มเหลวของการพัฒนาแบบดั้งเดิมที่ผ่านมา นอกจากจะทำลายสิ่งแวดล้อม ชีวิตมนุษย์ สัตว์ และพืชพรรณแล้ว ยังพบว่าการพัฒนาเศรษฐกิจของหลายประเทศ ได้สร้างปัญหาให้กับความเป็นอยู่ของมนุษย์ และวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างมหาศาล เนื่องจากรัฐบาลไม่รับผิดชอบ ไม่ฉะฉานต่อการตอบสนองความต้องการของประชาชน ระบบราชการมีคอร์รัปชันสูงขาดประสิทธิภาพ ไม่มีความโปร่งใส ฯลฯ นานาชาติจึงได้ประชุมร่วมกันเพื่อแสวงหาแนวคิดที่เป็นกลางที่สุดมาเยียวยาภัยพิบัติที่เกิดขึ้น ผลสรุปที่ได้คือ ทั่วโลกควรปรับเปลี่ยนแนวทางการพัฒนาเสียใหม่ โดยจะต้องยกเลิกการพัฒนาซึ่งรัฐเป็นผู้ชี้แนะและออกคำสั่งแต่เพียงฝ่ายเดียว ในลักษณะรัฐประชาชาติ (Nation State) โดยปรับเปลี่ยนเป็นประชารัฐ (Civil State) ซึ่งเป็น “ความสัมพันธ์รูปแบบใหม่ระหว่างรัฐกับประชาชนในลักษณะที่เป็นประชาสังคม”

ประชาสังคม หรือ Civil Society คือ การพัฒนาที่เกิดขึ้นจากความริเริ่มของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน โดยทุกฝ่ายในสังคมต่างให้ความร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชน คำว่า “ประชารัฐ” จึงหมายถึง รัฐซึ่งมีรัฐบาล เอกชน และประชาชนร่วมมือกันในทุกเรื่องที่เป็นสาธารณะนั่นเอง ดังนั้น การที่แนวคิดเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืนจะสำเร็จลงได้หรือไม่อย่างนั้น ทุกประเทศจะต้องร่วมมือกันอย่างใกล้ชิด และที่สำคัญรัฐบาลในหลายๆ ประเทศจะต้องปรับเปลี่ยนมุมมองเสียใหม่ จากที่เคยมองว่ารัฐบาลเป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตยแทนประชาชน รัฐบาลจึงสามารถควบคุมและครอบงำประชาชนให้ปฏิบัติตามคำสั่งได้ มาเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนหรือชุมชนมีส่วนร่วม ทั้งในระดับการร่วมรับรู้การตัดสินใจขององค์กรของรัฐ และในระดับการร่วมตัดสินใจ และจะต้องมีการตกลงกันให้ชัดเจนว่าสัดส่วนของบทบาทภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนในการพัฒนานั้นควรจะเป็นลักษณะใด หรือที่เรียกว่า “ประชารัฐ” นั่นเอง และเพื่อให้การพัฒนาที่ยั่งยืนสามารถแทรกเข้าไปในทุกส่วนของสังคมโลก เมื่อเริ่มต้นทศวรรษที่ ๑๙๘๐ องค์กรสหประชาชาติ จึงเสนอให้ประเทศกำลังพัฒนาที่ประสบความล้มเหลวในการพัฒนาตามที่กล่าวมาข้างต้น เร่งปฏิรูประบบเศรษฐกิจควบคู่ไปกับการปฏิรูปการเมือง การบริหาร

^{๕๗} การพัฒนาแบบยั่งยืน กลุ่ม๕, (ออนไลน์), แหล่งที่มา : <http://www.sukhothai.ru.ac.th>, (สืบค้นเมื่อวันที่ ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๖).

การศึกษา การขจัดและลดความยากจน การส่งเสริมให้มีการบูรณาการทางการผลิต ทางเกษตร การสร้างงาน ที่พอเพียงกับการเติบโตของประชากร การพิทักษ์สิ่งแวดล้อม และการลดอัตราการขยายตัวของประชากร ฯลฯ โดยนำระบบการจัดการที่ดีมาใช้เป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาเพื่อให้การพัฒนาคุณภาพของอนาคตที่เป็นรูปธรรม วิธีการดังกล่าวนี้เรียกว่า ธรรมาภิบาล ธรรมรัฐ การสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี หรือ Good Governance โดยความหมายของ “Good Governance” นี้ แต่เดิมนานาชาติ หรือ World Bank ได้ให้คำนิยามไว้ว่า หมายถึง “ลักษณะและวิถีทางของการใช้อำนาจรัฐในการจัดการทรัพยากรทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศเพื่อการพัฒนา” ส่วน Commission on Global Governance ได้ให้คำนิยามคำว่า “Governance” ไว้ในเอกสารชื่อ Our Global Neighborhood ว่า หมายถึง ผลลัพธ์ของการจัดการกิจกรรม ซึ่งบุคคลและสถาบันทั้งภาครัฐและเอกชนมีผลประโยชน์ ได้กระทำลงในหลายทิศทาง โดยมีลักษณะเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งอาจจะนำไปสู่การผสมผสานผลประโยชน์ที่หลากหลายและขัดแย้งกันได้ ด้วยการร่วมมือกันจัดการในเรื่องนั้น

วิธีการจัดการดังกล่าว UNDP ได้นำเสนอไว้ ๗ ประการ โดยกล่าวไว้ว่า องค์ประกอบทั้ง ๗ ประการต่อไปนี้ ควรถูกกำหนดเป็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนาของประเทศโลกที่ ๓ ซึ่งได้แก่

๑. ประชาชนจะต้องยอมรับในความชอบธรรมของรัฐบาล (Legitimacy) และรัฐบาลจะต้องมีความรับผิดชอบต่อประชาชนในกิจการที่ได้กระทำลงไป (Accountability)

๒. ประชาชนจะต้องมีอิสระเสรีภาพในการรวมกลุ่ม และในการมีส่วนร่วม (Freedom of Association and Participation)

๓. จะต้องมีการอบแห่งกฎหมายที่ชัดเจน และเป็นระบบที่ก่อให้เกิดสถานะที่มั่นคงเป็นหลักประกันต่อชีวิตและการทำงานของพลเมือง รวมทั้งเป็นสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อผู้ประกอบการ และเกษตรกร นอกจากนี้ กฎหมายจะต้องปฏิบัติต่อประชาชนอย่างเสมอหน้ากัน ทั้งนี้ โดยกฎหมาย กฎ ระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ จะต้องเปิดเผยเป็นที่รู้กันล่วงหน้า ต้องมีการบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัด มีวิธีการที่ประกันการบังคับใช้กฎหมาย การตัดสินใจ ข้อขัดแย้งต้องเป็นการตัดสินใจโดยฝ่ายตุลาการที่เป็นอิสระและเชื่อถือได้ รวมถึงจะต้องมีกระบวนการในการเปลี่ยนแปลงกฎหมาย กฎ ระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ ได้ เมื่อหมดประโยชน์ใช้สอย

๔. ระบบราชการจะต้องรับผิดชอบต่อการดำเนินกิจการต่างๆ (Bureaucratic Accountability) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการจัดการงบประมาณของรัฐซึ่งจะต้องมีการควบคุม ติดตาม ประเมินผลการปฏิบัติงานทั้งของรัฐและบุคลากร เพื่อป้องกันมิให้ใช้ทรัพยากรโดยมิชอบ ทั้งนี้จะต้องมีความโปร่งใส (Transparency) ในการปฏิบัติราชการทุกระดับ

๕. จะต้องมีข้อมูลข่าวสารที่น่าเชื่อถือ โดยรัฐบาลจะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้าถึงข้อมูลข่าวสาร เช่น ด้านรายได้ประชาชาติ ดุลการชำระเงิน สภาพการจ้างงาน และดัชนีค่าครองชีพ เป็นต้น

๖. จะต้องมีการบริหารงานภาครัฐอย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล

๗. จะต้องมีความร่วมมืออย่างใกล้ชิดระหว่างรัฐบาลกับองค์กรของประชาสังคม ซึ่งหมายถึง องค์กรประชาชน (People's organization) และองค์กรอาสาสมัครเอกชน (NGOs)

องค์ประกอบที่กล่าวมาข้างต้นเป็นมิติใหม่ของการจัดการพัฒนาโดยเน้นคนเป็นศูนย์กลาง เป็นแนวทางที่ทุกส่วนในโลกจะต้องผนึกกำลังให้เป็นกระแสหลัก โดยจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านโลกทัศน์ของผู้นำทุกระดับ (ทั้งภูมิภาค ชาติ ชุมชน) ไปเป็นแบบพหุนิยมองค์รวม (Holistic Pluralism) ด้วยมิใช่เอกนิยมองค์รวม

๒. องค์ประกอบของสังคมที่การพัฒนาที่ยั่งยืน

๑. ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและ การใช้ทรัพยากร เช่น ปริมาณแหล่งน้ำและความเพียงพอของน้ำใช้ในปัจจุบัน การใช้พลังงานทดแทนอย่างอื่น ทั้งจากธรรมชาติและจากการประดิษฐ์ขึ้น ได้แก่ พลังงานน้ำ พลังงานลม พลังงานความร้อนใต้พิภพ พลังงานแก๊สชีวภาพ และพลังงานแสงอาทิตย์ และมีการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ

๒. เศรษฐกิจที่มั่นคงของชุมชน คือ มีการพัฒนาที่ทำให้ชุมชนมีเศรษฐกิจดีอย่างต่อเนื่อง และควบวงจร

๓. คุณภาพชีวิตที่ดีของประชากรในชุมชน เช่น มีการอยู่ดีกินดี อยู่ในที่มีอากาศดี ปราศจากมลภาวะ มีการจัดสรรการใช้ประโยชน์จากที่ดินอย่างถูกต้องตามศักยภาพของแต่ละพื้นที่ มีบริการสาธารณสุขอย่างทั่วถึง มีการให้การศึกษาอย่างต่อเนื่อง เป็นต้น

๓. ระบบการพัฒนาที่ยั่งยืน

เมื่อมีการพัฒนาคนและคนได้รับการพัฒนา ในฐานะที่คนนั้นเป็นปัจจัยตัวกระทำก็นำเอาการพัฒนาคนและคนที่มีการพัฒนานั้นมาเป็นแกนกลางของระบบการพัฒนาให้เป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาที่ยั่งยืนจะเกิดขึ้นเมื่อระบบความสัมพันธ์ขององค์ประกอบทั้ง ๔ ดำเนินไปด้วยดี โดยที่ทุกส่วนเป็นปัจจัยส่งผลในทางเกื้อกูลแก่กันทำให้ดำรงอยู่ด้วยกัน และในระบบนี้มนุษย์ในฐานะเป็นปัจจัยตัวกระทำ มีความสำคัญที่สุดที่จะให้ภาวะที่พึงประสงค์นี้เกิดขึ้นได้หรือไม่ ในที่นี้จะกล่าวถึงข้อคิดเกี่ยวกับการพัฒนาและการปฏิบัติต่อองค์ประกอบทั้ง ๔ เฉพาะที่เป็นแนวทางพื้นฐานบางประการ

๓.๑ มนุษย์

๓.๑.๑ มนุษย์ในฐานะเป็นมนุษย์เป็นหลักการที่ควรให้ความสำคัญสูงสุด โดยมุ่งให้การศึกษาและจัดสรรปัจจัยเกื้อหนุนอื่น เพื่อช่วยให้มนุษย์แต่ละชีวิตเจริญงอกงามเข้าถึงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ และมีชีวิตที่ดั่งงามสมบูรณ์ มนุษย์ที่ได้มีการพัฒนาในฐานะนี้ จะเป็นปัจจัยตัวกระทำที่ดีที่สุด ที่จะช่วยให้ระบบสัมพันธ์องค์รวมใหญ่บรรลุจุดหมายแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน

๓.๑.๒ มนุษย์ในฐานะทรัพยากรมนุษย์คือเป็นทุนหรือเป็นปัจจัยในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ก็พึงมีการพัฒนาให้เป็นทรัพยากรที่มีคุณภาพโดยมีสุขภาพดี ขยันอดทน รับผิดชอบ มีฝีมือ มีความรู้ความสามารถ เชี่ยวชาญ ฯลฯ พร้อมทั้งจะเป็นกำลังในระบบเศรษฐกิจและสังคมที่จัดสรรให้เกื้อหนุนและนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

๓.๒ สังคม

๓.๒.๑ ระบบการต่างๆ ทางสังคมนั้น ว่าโดยพื้นฐาน เป็นการจัดตั้งวางรูปแบบขึ้นเพื่อให้เป็นเครื่องมือและเป็นสื่อที่ช่วยให้กระบวนการแห่งเหตุปัจจัยในกฎธรรมชาติทำงานหรือดำเนินไปในทางที่จะอำนวยผลดีแก่หมู่มนุษย์ การจำแนกเป็นระบบย่อยต่างๆ เช่น ระบบเศรษฐกิจ ระบบ

การเมือง ระบบการบริหาร ตลอดจนกิจการต่างๆ ก็เพื่อให้กระบวนการแห่งเหตุปัจจัยนั้นเกิดมีกำลัง และประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นในการที่จะนำไปสู่ผลสำเร็จ เพราะฉะนั้น ระบบเหล่านั้นทั้งหมดจะต้องประสานกลมกลืนสอดคล้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวบนฐานแห่งความรู้ในความเป็นจริงแห่งกฎธรรมดาอันเดียวกัน การที่ระบบเหล่านั้นตั้งอยู่บนทฤษฎีที่ไม่เข้าถึงความจริงแท้ และอยู่บนฐานของทฤษฎีที่แบ่งแยกแตกต่างกัน ก็คือเครื่องบ่งบอกให้ทราบว่าระบบการเหล่านั้นจะไม่นำไปสู่ผลที่มุ่งหมายและจะไม่เป็นระบบที่ยั่งยืน และอาจจะเป็นตัวการที่ทำให้สังคมวิปริตเรวรนระส่ำระสายด้วยซ้ำ

๓.๒.๒ ผลสำเร็จที่เกิดจากระบบการต่างๆ ทางสังคม เช่น เศรษฐกิจเจริญเติบโตจากการพัฒนาเศรษฐกิจสำเร็จผล สภาพบ้านเมืองสงบเรียบร้อย จากการเมืองการปกครองที่ได้ผลเป็นต้น ไม่ใช่เป็นจุดหมายในตัว แต่เป็นสภาพแวดล้อมเป็นบรรยากาศและเป็นปัจจัยเกื้อหนุนเพื่อเอื้อโอกาสให้มนุษย์สามารถพัฒนาตนเข้าถึงชีวิตที่งดงามและมีอิสรภาพและสันติสุขที่แท้จริง

๓.๒.๓ จุดเน้นสำคัญของมาตรการต่างๆ ทางสังคม ก็คือการสร้างบรรยากาศแห่งการไม่เบียดเบียน ตลอดจนบรรยากาศแห่งการช่วยเหลือเกื้อกูล สังคมจึงจะต้องให้มีมาตรการพิทักษ์และป้องกันคนที่อยู่ในสถานะต่างๆ ซึ่งมีโอกาส มีกำลังความสามารถมากน้อยต่างกัน ไม่ให้เบียดเบียนข่มเหง เอาเปรียบเอารัดเอาเปรียบกัน และเอื้อโอกาสที่แต่ละบุคคลจะพัฒนายิ่งขึ้นไปทั้งในฐานะมนุษย์และในฐานะทรัพยากรมนุษย์ในระดับสังคมชั้นใด ในระดับต่างสังคมก็ฉนั้น ประชาชาติที่เปิดถึงทั่วกันแล้วจะต้องวางมาตรการร่วมกันปกป้อง มิให้มีการกดขี่บีบบังคับเอาเปรียบกันระหว่างประเทศ ไม่ว่าน้อยใหญ่พร้อมกันนั้น สังคมก็พึงมีมาตรการพิทักษ์ป้องกันไม่ให้คนเบียดเบียนทำลายธรรมชาติแวดล้อม แต่มีมาตรการส่งเสริมสนับสนุนการกระทำและกิจการที่เกื้อกูลแก่ธรรมชาติ

๓.๓ ธรรมชาติ

๓.๓.๑ ทัศนคติที่ดีของมนุษย์ต่อธรรมชาตินั้น ไม่ควรจะหยุดเพียงแค่เลิกลมตนเองแยกต่างหากจากธรรมชาติ และเลิกคิดจะพิชิตจัดการกับธรรมชาติตามชอบใจ แล้วมองตัวเองเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ และจะต้องมีชีวิตที่สอดคล้องกลมกลืนกับธรรมชาติเท่านั้นเพราะนั่นยังเป็นทัศนคติที่งมงายและเชื่องช้า แต่ควรจะก้าวต่อไปถึงขั้นแสดงศักยภาพของมนุษย์ในทางที่ตรงข้ามจากเดิม กล่าวคือก่อนหน้านี้ มนุษย์วัดความสามารถของตนด้วยการที่เอาชนะธรรมชาติและจัดการกับธรรมชาติและจัดการกับธรรมชาติได้ตามปรารถนาต่อไปนี้ มนุษย์มองเห็นแล้วว่าการทำได้อย่างนั้นไม่ใช่เป็นความสามารถที่แท้จริงอันน่าภูมิใจแต่อย่างใดเลย ความสามารถที่แท้จริงของมนุษย์ก็คือการทำให้โลก ซึ่งเคยมีการเบียดเบียนมาก เบียดเบียนกันน้อยลง ทำให้โลกที่มนุษย์และสรรพชีวิตเคยพ้ออยู่กันได้สามารถอยู่กันได้ดียิ่งขึ้นอย่างเกื้อกูลกันมากขึ้น

๓.๓.๒ ในสังคมมนุษย์มีการจัดตั้งวางสมมุติต่างๆ ขึ้น เพื่อเป็นหลักประกันความสัมพันธ์ที่จะช่วยให้มนุษย์อยู่ร่วมกันด้วยดีและคุ้มครองสังคมให้อยู่ในสันติสุขและความชอบธรรม สมมุติทั้งหลายเช่นสิทธิต่างๆ เหล่านั้น มนุษย์พึงใช้อ้างต่อกันกับมนุษย์ด้วยกันเท่านั้น จะใช้อ้างในการปฏิบัติต่อธรรมชาติไม่ได้ ในการปฏิบัติต่อธรรมชาตินั้นจะเป็นการก่อความเสียหายหรือสร้างสรรค์เกื้อกูล และผลดีผลร้ายตามกฎธรรมชาติที่แท้ก็จะส่งต่อมาถึงตัวมนุษย์และสังคมของตนในที่สุด ด้วยการใช้สมมุติเช่นสิทธิเป็นต้นนั้น จะไม่มีผลใดๆ ในธรรมชาติเลย นอกจากผลระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์ด้วยกัน

๓.๓.๓ มนุษย์ในยุคพัฒนาที่ผ่านมา ยิ่งเจริญก็ยิ่งแปลกแยกจากโลกที่แท้ของตนเอง คือโลกธรรมชาติไกลออกไปมากขึ้น แท้จริงธรรมชาตินอกจากเป็นพื้นฐานและเป็นแหล่งหล่อเลี้ยงแห่งชีวิต ด้านกายของมนุษย์แล้ว ถ้ามนุษย์วางท่าทีให้ถูกต้อง ธรรมชาติก็จะเป็นแหล่งอำนวยความสะดวกแห่งความงามความรื่นรมย์และให้ความสุขหล่อเลี้ยงแม้แต่ชีวิตด้านนามธรรมของมนุษย์ด้วย ยิ่งกว่านั้น มนุษย์ที่เข้าสู่วิถีแห่งการพัฒนาจะได้รับประโยชน์จากธรรมชาติ โดยใช้เป็นที่พัฒนาชีวิตของตนทุกด้านจนบรรลุความสมบูรณ์แห่งจิตใจและปัญญา ถ้ามนุษย์ไม่ลืมหูลืมตาที่จะรับเอาคุณค่าเหล่านี้ของธรรมชาติ มนุษย์ก็จะไม่แปลกแยกจากโลกและชีวิตของตนและประสานเกื้อกูลกันก็จะเกิดตามมา

๓.๓.๔ ในขณะที่มนุษย์ประกาศขึ้นมาว่า ต่อไปนี้เราจะอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติอย่างสันติโดยไม่เบียดเบียนทำร้ายเอาเปรียบกันแล้ว แท้ที่จริงธรรมชาติได้ตกอยู่ในภาวะเสียเปรียบแล้ว เป็นอย่างยิ่ง เพราะก่อนที่มนุษย์จะประกาศเช่นนั้น มนุษย์ได้รุกรานเอาจากธรรมชาติไปเกือบจะหมดอยู่แล้ว เป็นเหมือนคนที่จะเอาแต่ได้อย่างเดียว ถ้ามองให้ถูกต้องอย่างนี้ มนุษย์ไม่ควรจะอยู่เพียงแค่ภาวะสงบศึกกับธรรมชาติเท่านั้น แต่มนุษย์ควรจะให้แก่ธรรมชาติให้มาก ด้วยการเสริมสร้างเป็นการใหญ่ โดยยอมเสียสละให้มาก อาจจะถือว่าเป็นการที่มนุษย์สำนึกผิด แล้วทำความดีชดใช้ หรือจะถือว่ากอบกู้โดยจากเขามามากแล้วจะคืนให้แก่ธรรมชาติบ้างก็ได้

๓.๔ เทคโนโลยี

๓.๔.๑ การประดิษฐ์ การผลิต การใช้เทคโนโลยี เพื่อแก้ปัญหาและอนุรักษ์ธรรมชาติ โดยตรงมีมากมายหลายอย่าง เพิ่มขึ้นๆ เช่น การพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่เกื้อกูลไม่ทำลายธรรมชาติ เทคโนโลยีที่ประหยัดพลังงาน หรือใช้พลังงานอย่างมีประสิทธิภาพ เทคโนโลยีที่ประสิทธิภาพในการผลิตสูงโดยมีของเสียน้อย เทคโนโลยีเพื่อกำจัดของเสีย เช่น เครื่องกำจัดน้ำเสีย เครื่องกำจัดขยะ เทคโนโลยีที่เอาของเสียมาผลิตเวียโนใช้ประโยชน์ใหม่ เป็นต้น ตลอดจนการวางมาตรการบังคับควบคุมและมาตรการทางภาษี เป็นต้น ข้อนี้เป็นเรื่องใหญ่ที่ผู้รู้เฉพาะจะต้องบรรยายเป็นพิเศษต่างหาก ปฏิบัติการในเรื่องนี้มีความซับซ้อน ในบางสังคมก็ได้ผลน้อย ซึ่งนอกจากเป็นเพราะปัญหาด้านเทคโนโลยีเองแล้ว ยังโยงไปถึงความบกพร่องในการพัฒนาคน และความย่อหย่อนความรับผิดชอบหรือความเสื่อมโทรมในระบบการต่างๆ ของสังคม พูดสั้นๆ ว่าเรื่องนี้ยังจะต้องเร่งรัดแก้ไขปรับปรุงอีกมาก

๓.๔.๒ สังคมบางสังคม เช่นสังคมไทยเราเอง ขาดภูมิหลังในการสร้างสรรค์ผลิตเทคโนโลยี และแม้จนกระทั่งปัจจุบันก็ยังไม่ก้าวสู่ความเป็นผู้ผลิต การที่เริ่มต้นโดยพบกับเทคโนโลยีสำเร็จรูปและเป็นเทคโนโลยีประเภทบริโภค เทคโนโลยีจึงมีความหมายหนักไปด้านเดียวในแง่เป็นเครื่องเสริมความสะดวกสบายบำรุงบำเรอ ความสัมพันธ์แบบนี้ไม่เอื้อต่อการพัฒนาคน แต่จะสร้างความโน้มเอียงที่เป็นปัญหาน้อย ๒ ประการ คือ ส่งเสริมค่านิยมบริโภค ขอบฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย และเสริมซ้ำนัยเห็นแก่ความสะดวกสบายชอบแต่การที่ง่าย อ่อนแอ ไม่สู้สิ่งยาก แม้แต่สังคมที่มีภูมิหลังในการผลิตและพัฒนาเทคโนโลยีเองก็ยังประสบปัญหานี้จึงเป็นเรื่องที่ควรไม่ประมาท

๓.๔.๓ เนื่องจากเทคโนโลยีเป็นเครื่องขยายวิสัยแห่งอินทรีย์ของมนุษย์ ทำงานแทนมนุษย์ได้มากมาย และอีกประการหนึ่งเป็นเครื่องบำรุงบำเรออำนวยความสะดวกสบาย ถ้ามนุษย์ให้มันด้วยสติและมีโยนิโสมนสิการ โดยปฏิบัติต่อมันถูกต้อง มันก็จะเป็นปัจจัยที่เกื้อกูลยิ่งทั้งในการพัฒนาตัวมนุษย์เองและในการนำการพัฒนาที่ยั่งยืนไปสู่จุดหมายแต่ถ้ามนุษย์ลืมหูลืมตาไป โดย

ใช้แต่เทคโนโลยีทำงานให้และเสพสุขโดยใช้เทคโนโลยีบำรุงบำเรอมนุษย์จะโน้มเอียงไปในทางที่จะพึ่งพาและตกเป็นทาสของเทคโนโลยี ทั้งในแง่เอ็นทรีที่ทำงานการและในด้านความสุข คือ ขาดเทคโนโลยีแล้วทำงานไม่ได้ ดำเนินชีวิตให้ได้ผลดีไม่ได้และมีความสุขไม่ได้ ผลก็จะกลายเป็นว่าเทคโนโลยีนำมาซึ่งความเสื่อมแก่มนุษย์ มนุษย์จึงจะต้องไม่ประมาท และให้ความเจริญของเทคโนโลยีเคียงคู่กันไปกับการพัฒนาตนเอง ไม่ใช่เทคโนโลยีเจริญ แต่มนุษย์เสื่อมลงและมนุษย์เป็นทาสของเทคโนโลยี แทนที่จะเป็นเจ้านายใช้เทคโนโลยี

๓.๔.๔ เทคโนโลยีเป็นส่วนประดิษฐ์เสกสรรของมนุษย์แท้ๆ ที่มนุษย์ดึงหลุดออกมาจากธรรมชาติให้ปรากฏตัวในรูปลักษณะใหม่สิ้นเชิง จึงเป็นสิ่งแวดล้อมใหม่หรือสิ่งแวดล้อมเทียมและเกิดเป็นโลกมนุษย์ที่ต่างหากและซ้อนบังโลกแท้ของธรรมชาติ ถ้ามนุษย์ไม่ระวังตัวให้ดี เทคโนโลยีจะเป็นตัวการทำให้มนุษย์แปลกแยกจากโลกแท้ของธรรมชาติ แล้วปัญหามากมายก็จะเกิดแก่มนุษย์และโลกทั้งหมด อันนี้ก็เป็นข้อเตือนมนุษย์อีกเช่นเดียวกันที่จะให้ต้องไม่ประมาทโดยไม่ละเลยหลงลืมที่จะให้องค์ประกอบทุกอย่างของระบบการพัฒนาดำเนินไปด้วยกันในทางที่ส่งผลเกื้อกูลต่อกันและต่อระบบทั้งหมด

๓.๔.๕ การใช้การเสพการบริโภคเทคโนโลยีมี ๒ แบบ คือ เสพด้วยตัณหา โดยหลงติดในคุณค่าเทียมหรือคุณค่าฉาบทา กับการใช้ด้วยปัญญาเพื่อคุณค่าแท้ของมัน เมื่อใดมนุษย์หลงจมอยู่ในวิถีของตัณหา การพัฒนามนุษย์และกระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืนทั้งหมดก็จะล้มเหลวเนื่องจากทางเลือกแห่งทำที่ต่อเทคโนโลยีในข้อนี้ประกอบกับอิทธิพลของเทคโนโลยีที่ล่อเร้าให้มนุษย์ปฏิบัติผิดต่อมันในข้อก่อนๆ มนุษย์ในยุคปัจจุบันจึงถูกทำลายเป็นอย่างยิ่ง ว่าจะสามารถไขสิ่งที่ตนสร้างสรรค์ขึ้นมาเป็นเครื่องมือเกื้อหนุนในการพัฒนาตนไปสู่จุดหมายแห่งชีวิตดั่งงามสมบูรณ์ที่มีอิสรภาพและสันติสุขได้หรือไม่ หรือจะถูกสิ่งที่ตนเองสร้างขึ้นมานั้นแหละชักจูงออกไปจากโลกและชีวิตแห่งความเป็นจริง และถูกมันชักนำไปสู่ความพินาศในที่สุด เรื่องนี้การพัฒนามนุษย์จะเป็นเครื่องตัดสิน

การบูรณาการองค์ทั้ง ๔ เข้าด้วยกันเป็นระบบสัมพันธ์อันเดียว โดยเอากระบวนการพัฒนาตัวคนมาเป็นองค์แกนกลางที่จะทำหน้าที่เป็นปัจจัยตัวกระทำดังกล่าวมาแล้ว ให้สำเร็จเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน

เกณฑ์มาตรฐานขั้นพื้นฐานที่พระพุทธศาสนาใช้วัดการพัฒนา คือ การไม่เบียดเบียนทั้งตนเองและไม่เบียดเบียนผู้อื่น คนที่มีการพัฒนาไม่เบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น ระบบทั้งหมดที่พัฒนาถูกทางก็ไม่ก่อความเบียดเบียนเกณฑ์มาตรฐานนี้ มิใช่เป็นเพียงเครื่องวัดความถูกต้องชอบธรรมเท่านั้น แต่เป็นเครื่องวัดความสามารถยิ่งขึ้นๆ ในการที่จะสร้างผลดีหรือทำประโยชน์ให้แก่ตน โดยไม่ต้องเบียดเบียนก่อโทษแก่ผู้อื่น คือคนยิ่งพัฒนา ยิ่งมีความสามารถ ยิ่งเก่ง ก็ยิ่งทำให้โลกเบียดเบียนกันน้อยลง การบรรลุผลสำเร็จของตน โดยที่ให้ผู้อื่นเดือดร้อนเสียหาย เป็นเรื่องสามัญ ไม่ใช่ความสามารถพิเศษอะไร และไม่แสดงถึงความเป็นผู้ที่ได้พัฒนาแล้ว มนุษย์พยายามเข้าถึงความจริงของธรรมชาติ การเข้าถึงความจริงนี้ทุกระดับเป็นความสำคัญคือ เป็นการได้ปัญญาเมื่อได้ปัญญาคือความรู้ก็เอาปัญญาความรู้นั้นไปทำความสำเร็จขั้นต่อไป คือใช้ปัญญาความรู้นั้นแก้ปัญหาเข้าถึงประโยชน์ที่มุ่งหมายแต่ในขั้นนี้มนุษย์จะใช้ความรู้ทุกอย่างยื่นต่อเจตจำนงของเขาที่จะสนองแนวความคิดความต้องการอย่างไร่อมยื่นต่อเจตจำนงของเขาที่จะสนองแนวความคิดความต้องการอย่างไรบ้าง มนุษย์ในกระแสอารยธรรมปัจจุบันได้นำความรู้ไปใช้ในการที่จะเอาชนะและจัดการกับธรรมชาติ

ตามปรารถนาของตน และถือว่าอย่างนี้คือความสำเร็จ แต่ตามเกณฑ์มาตรฐานข้างต้นนี้ก็คือการสร้างโลกแห่งการเบียดเบียน ซึ่งปรากฏผลออกมาแล้วจะนำมาซึ่งความวิบัติและพินาศแก่โลกทั้งหมด โดยเฉพาะอย่างยิ่งแก่มนุษย์เอง เรียกได้ว่าเป็นการใช้ความรู้ไม่เป็น ทำให้เป็นการเบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่นในที่สุด ฉะนั้น มนุษย์จึงควรเข้าถึงความจริงของธรรมชาติ พร้อมทั้งพัฒนาความสามารถที่จะใช้ความรู้นั้นด้วยแล้วนำปัญญาความรู้นั้นไปใช้ ด้วยเจตจำนงที่จะสนองความคิดหมายที่จะทำโลกให้ดีขึ้น แทนที่จะใช้ความรู้นั้นเอาชนะธรรมชาติ ก็คิดสูงไปกว่านั้นว่าจะใช้ความรู้นั้นจัดปรับปรุงระบบความสัมพันธ์กับธรรมชาติให้ธรรมชาติอำนวยประโยชน์หรือผลดีแก่ตน โดยไม่เกิดผลเสียหายทั้งแก่ธรรมชาติและตนเอง แทนที่จะเกิดผลในทางเบียดเบียนกัน ก็เกิดผลในทางเกื้อกูลกัน อันถือได้ว่าเป็นความสำเร็จที่แท้จริง และนี่จึงจะเป็นชัยชนะที่แท้ของมนุษย์ ไม่ใช่เป็นเพียงชัยชนะในการเอาชนะธรรมชาติได้ แต่เป็นชัยชนะถึงขั้นสามารถทำให้ธรรมชาติเกื้อกูลแก่มนุษย์ได้ยั่งยืนเรื่อยไป มนุษย์ที่เข้าถึงความจริงของธรรมชาติอย่างแท้จริง จะเกิดปัญญาที่มองเห็นครอบคลุมทั่วตลอดระบบความสัมพันธ์ทั้งหมดซึ่งจะทำให้เขารู้ผลกระทบต่อกันที่จะมาถึงทุกฝ่ายจากการเบียดที่เรียกว่าเอาชนะนั้น และรู้เข้าใจว่าอะไรอย่างใดจะเป็นประโยชน์ที่แท้จริง แม้แก่ตนเอง ในระบบสัมพันธ์ที่ความเป็นไปของทุกอย่างทุกด้านส่งผลถึงกัน จึงทำให้เขาใช้ความรู้อย่างเป็นระบบ

๔. หลักการพัฒนาที่ยั่งยืน

ในการพัฒนาที่ยั่งยืน เงื่อนไขสำคัญ คือ สภาพสิ่งแวดล้อม **คณะกรรมการโลกเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา** ได้แนะนำกระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืนไว้ดังนี้^{๕๘}

๑. ระบบการเมืองการปกครองต้องอนุญาตให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจดำเนินโครงการต่างๆ เกี่ยวกับการพัฒนา

๒. ระบบการพัฒนาต้องให้ความสนใจอย่างจริงจัง ต่อความต้องการของคนยากจน

๓. กฎหมายเกี่ยวกับการพัฒนาอุตสาหกรรมจะต้องระบุงการป้องกันสิ่งแวดล้อมไม่ให้เกิดมลภาวะจากโรงงาน เป็นต้น

๔. ระบบธุรกิจต้องมีความมั่นคง และเชื่อมกับระบบการค้าโลกที่เป็นการเอื้อประโยชน์ต่อการคงอยู่แห่งสังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างบูรณาการ

๕. ระบบการเมืองการปกครองจะต้องมีความยืดหยุ่นและตอบสนองต่อความผิดพลาดต่างๆ ได้รวดเร็วพร้อมกับแก้ไขความผิดพลาดมิให้เกิดซ้ำ

การพัฒนาที่ยั่งยืน มีเป้าหมายสำคัญเพื่อให้มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อมได้ โดยไม่ทำลายหรือใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมมากเกินไป จริงอยู่สิ่งแวดล้อมทรัพยากรต่างๆ ที่มีอยู่ในธรรมชาติเป็นสิ่งจำเป็นต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจ เช่น ถ้าถูกใช้และถูกทำลายอนาคตของประเทศรวมทั้งอนาคตของเศรษฐกิจก็จะถูกทำลายไปด้วย ปัจจัยสำคัญที่จะทำให้การพัฒนาสังคมมีความยั่งยืน ก็คือ การพัฒนาจริยธรรมควบคู่กันไปเพื่อให้บุคคลเกิดจิตสำนึกจะารู้และปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสม จริยธรรมจะมีบทบาทสำคัญในการเสริมพลังรักษาสีสิ่งแวดล้อม ทำให้อาสาชนมีความปลอดภัยและมีสุขภาพอนามัยดี เคารพนับถือบุคคลอื่นและให้สมดุลมีสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน

^{๕๘} กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, ระบบการพัฒนาสังคมที่นำไปสู่ความมั่นคงของมนุษย์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : เทพเพ็ญวานิชย์, ๒๕๔๙), หน้า ๔๔-๔๕.

๕. ประชากรกับการพัฒนาแบบยั่งยืน

ประชากรของประเทศนับว่าเป็นปัจจัยหลักสำหรับการพัฒนาทางสังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเห็นได้จากนโยบายการพัฒนาประเทศ มุ่งที่จะลดภาวะการเจริญพันธุ์ แต่บางครั้งเกิดความขัดแย้งในตัว เพราะการลดภาวะการเจริญพันธุ์มีผลกระทบต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจหรือไม่ ประเด็นนี้ควรศึกษาเช่นเดียวกัน เนื่องจากโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมนั้นล้วนต้องอาศัยทุนมนุษย์ ความสัมพันธ์ทางการค้า การขยายตัวทางเศรษฐกิจและความยากจนของคนในชาติ เมื่อประชากรเพิ่มขึ้น โดยไม่มีการควบคุมนั้นจะนำมาซึ่งความยากจน หากรัฐไม่มั่งบประมาณเพียงพอที่จะมาจัดสรรสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานให้ ในขณะเดียวกันหากประชากรในประเทศได้รับการจัดสรรทางการศึกษาจากรัฐเป็นอย่างดี ส่งผลให้มีรายได้มีโอกาสที่ดีกว่าด้านอาชีพ เหล่านี้ล้วนส่งผลให้สุขภาพของประชาชนดีขึ้นและอัตราการตายของทารกก็อยู่ในระดับต่ำ มีแรงงานที่มีคุณภาพ สตรีมีฐานทางการเงิน สุขภาพดี กลายมาเป็นตัวกำหนดให้ระดับภาวะการเจริญพันธุ์คงสูงอยู่ ดังนั้นความยากจนและอัตราการเจริญพันธุ์สัมพันธ์กับโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคม อาจกล่าวได้ว่าการพัฒนาความเป็นไปได้หากมีอัตราการเจริญพันธุ์ลดลง โดยกลุ่มประเทศในโลกที่สามซึ่งควรดำเนินการไปพร้อมๆ กับนโยบายการวางแผนครอบครัว การสาธารณสุข การพัฒนาชนบทและการศึกษา^{๕๙}

๖. ผลกระทบของการเพิ่มประชากรต่อทรัพยากรและการพัฒนาแบบยั่งยืน

การขยายตัวทางเศรษฐกิจควรสัมพันธ์กับการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้น ควรพิจารณาประชากรรูปแบบการบริโภค (หรือการผลิต) และเทคโนโลยีในส่วนที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมโดยอาศัยสมการดังต่อไปนี้^{๖๐}

$I = PAT$ โดยที่

I คือ มาตรการผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

P คือ ดัชนีประชากร

A คือ การบริโภคต่อหัว

T คือ มาตรการทำลายสิ่งแวดล้อมซึ่งผลจากเทคโนโลยีที่ใช้เพื่อการบริโภค

ประชากรเป็นกระบวนการเกี่ยวกับการพัฒนาสิ่งแวดล้อมเศรษฐกิจสังคม เช่น คุณภาพชีวิตของประชากรและคุณภาพสิ่งแวดล้อม ผลกระทบดังกล่าวอาจเป็นในทางลบ ทั้งในสังคมที่มีลักษณะซึ่งประกอบด้วยประชากรที่มีรายได้สูง มีอัตราเพิ่มของประชากรในระดับสูง แต่กลับมีเทคโนโลยีในระดับต่ำ และในสังคมที่มีลักษณะซึ่งประกอบด้วยการมีอัตราการเพิ่มของประชากรในระดับต่ำ มีมาตรฐานการครองชีพสูง แต่มีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเพียงเล็กน้อยหรือไม่มีเลย ดังนั้นสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมคุณภาพลงและการสิ้นสูญของทรัพยากรจะส่งผลกระทบทั้งในทางตรงและทางอ้อมต่อกระบวนการทางประชากรอันได้แก่ การตาย การเกิดและการย้ายถิ่น

^{๕๙} เกื้อ วงศ์บุญสิน, ประชากรกับการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๗๑.

^{๖๐} เกื้อ วงศ์บุญสิน, ประชากรกับการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘) หน้า ๑๙๖.

ประชากรนับว่ามีบทบาทในการกำหนดคุณค่าทางสิ่งแวดล้อม กล่าวคือถ้าในอดีตประเทศไทยมีความเจริญเติบโตด้านประชากรน้อย ในปัจจุบันคงมีประชากรน้อยกว่านี้ ความหนาแน่นของประชากรในเขตเมือง ปัญหามลพิษคงน้อยตามไปด้วย การเพิ่มของประชากรได้มาจากผลบวกของจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นตามธรรมชาติ (ผลต่างของจำนวนเกิดและจำนวนตายกับการโยกย้ายถิ่นสุทธิ) ดังนั้นการแก้ไขปัญหามลพิษที่เพิ่มขึ้นของประชากรจึงขึ้นอยู่กับควบคุมการเจริญพันธุ์ของประชากร

หากพิจารณาในแง่ประเทศไทย นับว่ามีอัตราการเพิ่มประชากรลดลง ประกอบกับก่อนพุทธศักราช ๒๕๔๐ ประเทศไทยมีการขยายตัวทางเศรษฐกิจ โดยมุ่งเน้นในภาคอุตสาหกรรมเป็นหลัก ซึ่งได้นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างและคุณภาพ ในด้านโครงสร้างการผลิตนั้น ทำให้ตลาดแรงงานที่มาจากภาคเกษตรกรรมค่อยๆ เปลี่ยนไปในหลายประการ เช่น ในรูปแบบวิถีชีวิตและฐานแห่งวัฒนธรรม ซึ่งบัดนี้ระบบอุตสาหกรรมดังกล่าวได้มีส่วนทำลายคุณภาพชีวิตแบบสังคมจารีตส่วนในด้านสิ่งแวดล้อม โครงสร้างการผลิตดังกล่าวได้เพิ่มผลผลิตอย่างรวดเร็วเพื่อตอบสนองความต้องการด้านอุปโภคและบริโภคของประชากรที่เพิ่มขึ้น ฐานการผลิตที่ต้องอาศัยเทคโนโลยีอันทันสมัยที่มีศักยภาพในการทำลายสิ่งแวดล้อมอย่างรวดเร็วเช่นกัน บวกกับประเทศไทยในระยะเวลาที่ผ่านมา มียุทธวิธีพัฒนาประเทศเพียงด้านเดียวเป็นหลักนั่นคือ ภาคธุรกิจอุตสาหกรรมและรูปแบบการบริโภคและวิถีชีวิตที่ไม่เอื้อต่อการพัฒนาประเทศแบบยั่งยืน

โดยทั่วไปแล้วเรามักถือว่ารายได้และ GDP (Gross domestic Product) เป็นเครื่องวัดประชากรในด้านเศรษฐกิจ คือถือรายได้ของมวลรวมประชากรเป็นสำคัญ เมื่อประชากรมีรายได้เพิ่มขึ้น ก็มีกำลังการซื้อเพิ่ม เมื่อการซื้อเพิ่มขึ้นก็ไปกระตุ้นการผลิตให้เพิ่มขึ้นตามไปด้วย รวมทั้งการจ้างงาน ซึ่งเป็นตัววัดการขยายตัว ข้อนี้ปฏิเสธไม่ได้เพราะเศรษฐกิจถือว่าเป็นเส้นเลือดของสังคม แต่ไม่ควรมองข้ามความจริงเพียงด้านเดียว คือไม่ควรจำกัดแต่เพียงรูปของตัวเงิน แต่มีความจริงที่เกี่ยวกับประชากรประเทศชาติอยู่อีกด้านหนึ่งคือ ความคงอยู่ของทรัพยากรธรรมชาติ แหล่งน้ำ ป่าไม้ ที่มีความเชื่อมโยงระหว่างประชากรและการเสื่อมสูญ เมื่อผลลบทางเศรษฐกิจเกิดขึ้น นั้นหมายถึงการเร่งการย้ายถิ่นเข้าสู่เมือง นำมาซึ่งการบีบคั้นทางสิ่งแวดล้อมในเมือง ประชากรเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมนับว่าสัมพันธ์กันยิ่ง หากแต่ว่าในปัจจุบันความสัมพันธ์ดังกล่าวมักจะส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและทรัพยากร กรณีตัวอย่างประเทศไทยอาจกล่าวได้ว่าความสำเร็จทางเศรษฐกิจนั้นส่วนหนึ่งเป็นเพราะไปทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทรัพยากรถูกทำลายท่ามกลางความเติบโตทางเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมเป็นพิษ นับว่าประเทศไทยเดินสวนทางการพัฒนาที่ละเลยความยั่งยืนของทรัพยากร

๗. ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

นักเศรษฐศาสตร์ส่วนหนึ่งมีความเห็นว่า ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจมิได้เพิ่มสวัสดิการความเป็นอยู่ของประชาชน แต่กลับทำให้สวัสดิการเลวลง ประเด็นที่เป็นข้อโต้แย้งของการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วของประชากรและผลผลิตคือ จะทำให้สิ่งมีชีวิตอื่นๆ สูญพันธุ์ไป กล่าวได้ว่าสิ่งต่างๆ ในโลกนี้มีคงที่และจะเริ่มขาดแคลนเมื่อมีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจมากขึ้น อุปสงค์ต่ออาหารที่เพิ่มขึ้นของประชากรกลุ่มที่มั่งคั่งร่ำรวยเป็นเหตุให้ชาวนาต้องใช้ดินทุกตารางนิ้วอย่างมีประสิทธิภาพ แต่ความจริงมีอยู่ว่า ที่ดินมีคงที่การเพิ่มขึ้นของประชากรและผลผลิตจะทำให้ราคาของ

ผลผลิตสูงขึ้น และกระตุ้นให้เจ้าของที่ดินเพิ่มผลผลิตต่อไร่ให้สูงขึ้น Mishan ได้เสนอให้เห็นความแตกต่างระหว่างคำว่า Modernists และ Environmentalists พวก Modernists ต้องการบริโภคสินค้าและบริการให้ได้มากที่สุด ฉะนั้นพวกนี้จะชอบนโยบายทุกนโยบายที่ทำให้อัตราการเจริญเติบโตของผลผลิตอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้น พวกเขาไม่สนใจต่อคุณภาพชีวิต เช่น เสี่ยงรบกวนและความสับสนวุ่นวายของการดำรงชีวิต ส่วนพวก Environmentalists เต็มใจที่จะสละความสะดวกสบายที่ได้รับจากผลผลิตของเทคโนโลยีใหม่ๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งความสุขมากขึ้น^{๖๑}

จากทัศนะที่ให้ไว้ข้างต้นจะเห็นว่าความขัดแย้งระหว่างนักเศรษฐศาสตร์สมัยนิยมที่เร่งการผลิตกระตุ้นการบริโภค การลงทุนเพื่อตอบสนองการบริโภคกับนักอนุรักษ์นิยมที่เรียกร้องความคงอยู่ของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แต่มาถึงปัจจุบันการพัฒนาได้มาถึงจุดติดตัน สองแนวความคิดดังกล่าวควรประสานความคิดหาทางออกจากจุดวิกฤตทางการพัฒนา สิ่งจำเป็นคือ การปรับยุทธศาสตร์การพัฒนา ซึ่งจะต้องมุ่งไปยังเรื่องความมั่นคงและเสถียรภาพทางนิเวศ แต่ในขณะเดียวกันก็ไม่ละเลยเรื่องการปรับปรุงชีวิตของผู้ยากไร้ทางด้านเศรษฐกิจสังคม ซึ่งจะต้องมีพื้นฐานการพัฒนายั่งยืนยาวนาน (Sustainable Development) มียุ่สองมิติด้วยกันคือ

๑. สนองความต้องการของมวลชนผู้ยากไร้ในชนบทและในเมือง

๒. วางชีวิตทางนิเวศให้แก่กระบวนการพัฒนา เพื่อพิทักษ์รักษาสถาบันทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม^{๖๒}

๘. ความเชื่อมโยงของเหตุปัจจัยของการพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาที่ผ่านมาทำให้เกิดความไม่สมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมา^{๖๓}

๑. ความต้องการบริโภคสินค้าและบริการที่ไม่สมเหตุสมผล ฟุ่มเฟือย เป็นเหตุให้เกิดการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ในการผลิตและบริการที่เกินพอดี เกินความต้องการของการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง มีของเหลือทิ้งเป็นมลพิษสู่สิ่งแวดล้อมมาก และทำให้คุณภาพทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม ขาดสมดุล แม้จะส่งผลให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจก็ตาม

๒. การที่ชุมชนไม่เข้มแข็ง วัฒนธรรมและแนวความคิดผิดๆ มาจากต่างประเทศเกี่ยวกับความฟุ่มเฟือย วัตถุนิยม และบริโภคนิยม ทั้งยังขาดการอบรม ละทิ้งขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิม ทำให้สังคมเปลี่ยนเป็นสังคมบริโภค กอบโกย สะสม เกิดการลงทุนทางธุรกิจที่สูญเปล่าทำให้เกิดผลเสียทางเศรษฐกิจ เกิดความขัดแย้งทางสังคม และทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถูกทำลายอย่างรุนแรง

๓. การเคลื่อนย้ายทุนจากต่างประเทศ ส่งผลทั้งทางบวกและทางลบต่อระบบเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมขึ้นอยู่กับความสามารถในการแข่งขันและเครือข่ายทางธุรกิจของประเทศ วิกฤตการณ์

^{๖๑} วัฒนา สุวรรณแสง จันเจริญ, เศรษฐศาสตร์สิ่งแวดล้อมและสุขภาพ, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๑๙๗-๑๙๙.

^{๖๒} ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, เศรษฐศาสตร์สีเขียวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๑๙๗.

^{๖๓} กรอบแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน, (ออนไลน์), แหล่งที่มา : <http://www.nesdb.go.th>, (สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๙ มิถุนายน ๒๕๕๖).

ทางเศรษฐกิจปลายปี ๒๕๔๐ เป็นบทเรียนที่ชัดเจนที่แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาเศรษฐกิจที่พึ่งพิงอยู่กับทุนต่างประเทศโดยขาดรากฐานที่มั่นคงภายใน ทำให้เกิดการล่มสลายของระบบอย่างไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน นอกจากนั้นการเปิดรับการลงทุนในอุตสาหกรรมเคมีและอุตสาหกรรมที่ใช้พลังงานมาก เช่น อุตสาหกรรมเหล็กและกระดาษ โดยไม่มีกลไกหรือมาตรการที่เข้มแข็งในการตรวจสอบผลกระทบของอุตสาหกรรมเหล่านี้ ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมอย่างรวดเร็ว

๔. นโยบายการเร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐในอดีต ทำให้มีการลงทุนโครงสร้างพื้นฐานและโครงการขนาดใหญ่จำนวนมาก โดยขาดการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม มีการใช้ทรัพยากรเป็นฐานการผลิตอย่างฟุ่มเฟือย เกินอัตราการฟื้นตัวของระบบธรรมชาติ ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและความยั่งยืนของระบบนิเวศ

๕. การที่ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมอย่างรวดเร็วและรุนแรงนี้เองทำให้เกิดเสียงเรียกร้องของสังคมทั้งจากภายในและนอกประเทศผลักดันให้รัฐบาลดำเนินมาตรการใดๆ ที่มีผลในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งรวมถึงการแก้ไขกฎหมายและทบทวนนโยบายของรัฐที่เกี่ยวข้องด้วย

เมื่อมีการแก้ไขกฎหมายและปรับปรุงนโยบายของรัฐให้เกิดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้ได้มาตรฐานสากลแล้ว ก็จะทำมาซึ่งความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรและความหลากหลายทางชีวภาพ รวมทั้งการลดมลพิษและของเสียที่เกิดจากภาคการผลิต อันจะทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกลับสู่สมดุลเดิม ซึ่งจะเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสังคมและเศรษฐกิจของประเทศในระยะยาว และรักษาต้นทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไว้ได้อย่างยั่งยืนสำหรับคนรุ่นต่อไป

๖. ยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาคาความยากจนและยุทธศาสตร์เพิ่มทุนทางสังคมจะนำมาซึ่งความสามารถในการบริหารจัดการ เศรษฐกิจ สังคม และทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน เมื่อเกิดการบริหารจัดการที่ดีก็เกิดการแบ่งสรรทรัพยากรที่ใช้ในการผลิตที่ยุติธรรม และเกิดการกำกับดูแลด้านอุปสงค์ที่สมเหตุสมผลและไม่ฟุ่มเฟือย ลดความขัดแย้งในสังคม เปิดโอกาสให้สังคมเรียนรู้ พัฒนาความคิดและจิตใจ จนทำให้เกิดสังคมพึ่งและพัฒนาตัวเองได้ในที่สุด

๗. ยุทธศาสตร์เพิ่มความสามารถในการแข่งขัน นอกจากจะทำให้ประเทศสามารถควบคุมการเคลื่อนย้ายทุนจากต่างประเทศเพื่อลดความสูญเสียที่อาจเกิดกับระบบเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมของประเทศ ยังจะเป็นกลไกขับเคลื่อนให้เกิดการขยายการผลิตและการตลาดที่เหมาะสมที่จะทำให้เศรษฐกิจเติบโตแบบยั่งยืน

นอกจากนั้นการเชื่อมโยงยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาคาความยากจน ยุทธศาสตร์เพิ่มทุนทางสังคม และยุทธศาสตร์เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันจะทำให้เกิดการบูรณาการส่งผลให้ชุมชนเข้มแข็ง พอที่จะเข้าใจและภูมิใจในภูมิหลังประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมของชุมชนสามารถถักทอวัฒนธรรมและค่านิยมจากต่างประเทศเลือกสรรเฉพาะค่านิยม ประเพณีที่ดีงามและสามารถพัฒนาระบบเศรษฐกิจที่ทำการผลิตบนรากฐานทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นของตน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศให้เกิดความยั่งยืนอย่างแท้จริง

สรุปได้ว่า การพัฒนาที่ผ่านมามุ่งไปที่การบริโภคสิ่งแวดล้อมจนทำให้เกิดปัญหาสังคม และกระทบสิ่งแวดล้อม การพัฒนามุ่งสู่ความทันสมัยไม่ใช่เป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน กระแสการพัฒนาที่ผ่านมามุ่งเน้นเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ แต่การพัฒนาคนก็มุ่งเพื่อใช้เป็นทรัพยากรทางเศรษฐกิจ มากกว่าจะพัฒนาให้คนเป็นผู้ช่วยพิทักษ์และคุ้มครองโลกให้เกิดสันติสุข

๒.๑.๑๐ รูปแบบการพัฒนาของประเทศต่างๆ

รูปแบบการพัฒนาของประเทศต่างๆ จะเป็นแบบใดย่อมขึ้นอยู่กับว่าประเทศนั้น ได้รับ อิทธิพลทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และการพัฒนามาจากประเทศมหาอำนาจใด

วิรัช วิวัชนิภาวรรณ ได้แบ่งการพัฒนาต่างๆ ออกเป็น ๓ รูปแบบ คือ^{๖๔}

๑. การพัฒนาแบบเสรี (Free Development) เป็นรูปแบบการพัฒนาที่เปิดโอกาส ให้ เอกชนสร้างความเจริญและความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและสังคมกันเอง ตามแนวทางประชาธิปไตย และระบบการแข่งขันโดยเสรี (Democracy and Free Enterprise) โดยรัฐบาลจะทำหน้าที่เป็น ผู้รักษาความสงบเรียบร้อยทั้งภายในและภายนอกประเทศ เพื่อให้ประชาชนมีความร่มเย็นเป็นสุข และสามารถประกอบอาชีพได้โดยอิสระ การพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจนั้น รัฐบาลจะไม่พยายามเข้ายุ่ง เกี่ยวกับการลงทุน หรือการประกอบการ แต่จะทำหน้าที่เป็นกลางให้โอกาสแก่เอกชนทุกฝ่ายได้ทำ การแข่งขันกันโดยเสรีภายในกฎหมายของแต่ละประเทศ การพัฒนาตามรูปแบบนี้เป็นการพัฒนาที่ อาศัยความสมัครใจของประชาชนไม่มีการบังคับและส่วนใหญ่จะไม่มีแบบแผนการพัฒนาที่แน่นอน ซึ่งถ้าหากประชาชนของประเทศใดๆ ขยันขันแข็งและสามารถสร้างความเจริญทางด้านเศรษฐกิจ ได้มากเพียงใด ประเทศก็มีความเจริญมากขึ้นเพียงนั้น

การพัฒนาประเทศตามรูปแบบนี้มีปรากฏให้เห็นในประเทศค่ายโลกเสรีต่างๆ มาช้านาน แล้ว และยังใช้อยู่จนทุกวันนี้ เช่น สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน เนเธอร์แลนด์ และ เบลเยียม ซึ่งส่วนใหญ่เป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว

๒. การพัฒนาแบบบังคับ (Forced Development) ตรงข้ามกับแบบเสรี คือ รูปแบบ การพัฒนาจะมีรัฐบาลเป็นผู้กำหนด ควบคุมดูแล และดำเนินการพัฒนาเองทั้งสิ้นตัวอย่างประเทศที่มี รูปแบบการพัฒนาแบบนี้ คือ ประเทศในค่ายคอมมิวนิสต์ เช่น รัสเซีย และสาธารณรัฐประชาชนจีน

๓. การพัฒนาแบบผสมผสานหรือแบบมีแผน (Planned Development) หมายถึง การพัฒนาที่มีลักษณะแผนผสม คือมีกำหนดแผน หรือวางแผนการปฏิบัติที่แน่นอน สำหรับหน่วย ราชการ และพนักงานของรัฐ รวมทั้งยังเปิดโอกาสให้เอกชนดำเนินกิจการต่างๆ อย่างเสรีตามความ สมัครใจเองด้วย ตัวอย่างประเทศที่มีการพัฒนาตามรูปแบบนี้คือ ประเทศด้อยพัฒนาในค่ายโลกเสรี ทั้งหลาย เช่น ไทย

การพัฒนาทั้ง ๓ รูปแบบนี้ มีส่วนดีและส่วนเสียแตกต่างกัน คือ แบบเสรีรัฐบาลไม่ต้องมี ภาระในการพัฒนา เพียงแต่คอยควบคุมให้มีการแข่งขันเกิดขึ้นอย่างเสรีภายในขอบเขตที่เหมาะสม และยุติธรรม เช่น การป้องกันการผูกขาด การกักตุนสินค้าและการค้ากำไรเกินควร เป็นต้น สำหรับ

^{๖๔}วิรัช วิวัชนิภาวรรณ, การบริหารการพัฒนาชนบทเปรียบเทียบ : การบริหารการพัฒนาชนบท ตามแนวทางแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ความจำเป็นพื้นฐานและโครงการอีสานเขียว, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส. พรีนติ้งเฮาส์, ๒๕๓๔), หน้า ๑๑๙.

การพัฒนาแบบบังคับ แม้จะทำให้การพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว แต่รัฐบาลก็ต้องมีการระดมในการวางแผน การควบคุม และการปฏิบัติการพัฒนา ตามโครงการต่างๆ อย่างมากมาย หรืออาจถูกบังคับให้จำใจต้องเข้าร่วมโครงการ เช่น ระบบ โรงงานรวม และนารวม เป็นต้น แต่ทางรัฐบาลก็ยังคงสามารถปฏิบัติตามแผนพัฒนาทางเศรษฐกิจได้โดยสะดวก เพราะใช้การบังคับอย่างเต็มที่ ผู้ใดขัดขึ้นหรือหลีกเลี่ยงอาจจะได้รับโทษอย่างหนัก ซึ่งเป็นการลิดรอนสิทธิเสรีภาพของประชาชนโดยตรง^{๖๕}

ส่วนการพัฒนาแบบผสมหรือแบบมีแผนนั้น จัดว่าเป็นแบบที่ยุ่งยากและมีปัญหามากมาย ประการ เช่น ไม่สามารถวางแผนการพัฒนาส่วนของเอกชนได้อย่างแน่นอน เพราะบังคับเอกชนไม่ได้ และการพัฒนานั้นรัฐบาลจะต้องใช้วิธีจูงใจให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งถ้าประชาชนไม่ปฏิบัติตามก็ไม่มีผลกระทบ

๒.๑.๑๑ การพัฒนาในยุคอดีต

๑. การพัฒนาในยุคที่ผ่านมาเป็นการพัฒนาที่เน้นหนักในด้านเศรษฐกิจ โดยมีความเชื่อว่า หากมีการผลิตเพิ่มมากขึ้น การมีงานทำเพิ่มขึ้น การบริโภคเพิ่มมากขึ้นจะทำให้เศรษฐกิจเจริญก้าวหน้า ประชาชนมีรายได้เพิ่มมากขึ้น มีมาตรฐานการครองชีพสูงขึ้น สังคมก็จะสงบเรียบร้อย ประเทศชาติจะเจริญมั่นคงและมั่งคั่ง

๒. ความเจริญทางอุตสาหกรรมความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี ได้ทำให้มีการผลิตสินค้าประเภททุนและสินค้าอุปโภคบริโภคอย่างมากมาย เพื่อสนองความต้องการของผู้ผลิต ผู้ประกอบการ ผู้อุปโภคและบริโภค จนอาจกล่าวได้ว่ายุคปัจจุบันเป็นยุคแห่งความเจริญมั่งคั่งทางวัตถุ (material wealth)

๓. ในอดีตที่ผ่านมาถือว่าทรัพยากรธรรมชาติเป็นปัจจัยการผลิตที่จะต้องนำมาใช้ประโยชน์ในการผลิตให้มากที่สุด เพื่อสนองความต้องการของมนุษย์ และถือว่ามนุษย์เป็นนายเหนือธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มนุษย์อาจจะนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาใช้ เพื่อควบคุมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้อำนวยประโยชน์แก่มนุษย์ตามที่ต้องการ

๔. การพัฒนาที่ผ่านมา แม้จะอำนวยความสะดวกแก่มนุษย์อย่างมาก ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่สะดวกสบายขึ้น มีสินค้าอุปโภคบริโภคที่สนองความต้องการเพิ่มขึ้นอย่างมากมาย ทำให้การคมนาคม การติดต่อสื่อสารรวดเร็วขึ้นกว่าแต่ก่อนมาก จนทำให้ยุคปัจจุบันเป็นยุคแห่งข้อมูลข่าวสาร แต่การพัฒนาที่ผ่านมาก็ได้ก่อให้เกิดปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้ทำให้ปัญหาของสังคมมีมากขึ้นและรุนแรงยิ่งขึ้นอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน

๕. การเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วของประชากร ความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี และการใช้เทคโนโลยีในทางที่ผิดและมากเกินไป ได้ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติร่อยหรอและเสื่อมโทรมลง การพัฒนาที่ผ่านมาได้มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะที่ดิน ป่าไม้ แหล่งน้ำ ทรัพยากรชายฝั่งทะเล ทรัพยากรธรณีในอัตราที่สูงมากและเป็นไปอย่างไม่มีประสิทธิภาพ เป็นผลให้เกิดความร่อยหรอและเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติอย่างรวดเร็ว ทรัพยากรป่าไม้ของไทยมีสภาพเสื่อมโทรมและมีแนวโน้มลดลงตลอดเวลา ในระยะเวลา ๓๐ ปี ที่ผ่านมามีอัตราการลดลงเฉลี่ยถึงปีละ ๓.๐๒ ล้านไร่

^{๖๕} เสถียร เหลืองอร่าม, ความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาทางเศรษฐกิจและการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : แพร่พิทยา, ๒๕๑๘), หน้า ๑๒๐.

สาเหตุที่สำคัญคือ การลักลอบตัดไม้ทำลายป่า การบุกรุกเพื่อเป็นอยู่อาศัยและทำการเกษตร การทำไร่เลื่อนลอยของชาวเขาในพื้นที่ต้นน้ำลำธาร การบุกรุกพื้นที่คุ้มครอง และไฟฟ้า เป็นต้น

๖. การพัฒนาที่ผ่านมายังได้ก่อให้เกิดปัญหาภาวะมลพิษ (Pollution) หรือสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ เช่น มลพิษทางน้ำ มลพิษทางอากาศ มลพิษทางเสียง มลพิษทางดิน มลพิษทางอุทกภูมิและปัญหาสารพิษตกค้างในอาหาร

๗. ปัญหาสิ่งแวดล้อมมีผลกระทบต่อทุกคนที่อยู่บนโลกนี้ ทั้งชายหญิงและเด็ก ผลเสียหายที่เกิดขึ้นจากปัญหาสิ่งแวดล้อมมีหลายประการ การทำลายธรรมชาติ เช่น การลักลอบตัดไม้ทำลายป่าทำให้ฝนไม่ตก อากาศแห้งแล้งหรือการทิ้งของเสียและสิ่งของลงในแม่น้ำลำคลอง ทำให้เกิดน้ำเน่า ปลาและสัตว์น้ำที่อาศัยอยู่ในน้ำต้องเสียชีวิต แม่น้ำลำคลองตื้นเขิน น้ำไม่มีการระเหยกลายเป็นเมฆหรือฝน ทำให้คุณภาพชีวิตและสุขภาพอนามัยของประชาชนเสื่อมทรามลง โรคภัยไข้เจ็บมีมากขึ้น ผลผลิตทางเกษตรโดยเฉพาะอาหารลดลงมีภัยธรรมชาติเพิ่มมากขึ้นและรุนแรงยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอุทกภัยและวาตภัย สิ่งแวดล้อมที่เป็นพิษและเสื่อมโทรมลงเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดความยากจน ความไม่สงบเรียบร้อยในสังคมและการเมือง

๘. ประเทศที่พัฒนาแล้วได้ป้องกันปัญหาสิ่งแวดล้อมในประเทศของตน โดยการไปตั้งโรงงานในต่างประเทศซึ่งก่อให้เกิดภาวะมลพิษในประเทศที่ด้อยพัฒนาและกำลังพัฒนา มีการนำวัตถุดิบ เช่น แร่ธาตุและไม้จากประเทศที่กำลังพัฒนาเข้ามาเพื่อให้ประชาชนของตนมีมาตรฐานการครองชีพที่สูงแต่ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในประเทศที่กำลังพัฒนาต้องถูกทำลายลง อาศัยตลาดของประเทศที่กำลังพัฒนาซึ่งมีประชาชนมาก เป็นที่ระบายสินค้าของตนทั้งสินค้าเกษตรและสินค้าอุตสาหกรรมทำให้ประชาชนในประเทศกำลังพัฒนาตกเป็นทาสของลัทธิบริโภคนิยม (Consumerism) ทำให้เป็นหนี้เป็นสินและยากจนยิ่งขึ้น ลัทธิล่าอาณานิคม (Colonialism) ได้กลายมาเป็นลัทธิจักรวรรดินิยมทางเศรษฐกิจ (Economic imperialism) โดยประเทศที่พัฒนาแล้วหรือประเทศที่ร่ำรวยได้เปรียบร่ำรวยยิ่งขึ้นส่วนประเทศที่ด้อยพัฒนาหรือยากจน เสียเปรียบและยากจนยิ่งขึ้น เกษตรกรและผู้ที่อยู่ในชนบทยังคงถูกเอารัดเอาเปรียบต่อไป^{๖๖}

๒.๑.๑๒ ปัญหาที่เกิดจากกระบวนการพัฒนา

๑. ทางด้านธรรมชาติแวดล้อม การพัฒนาในยุคที่ผ่านมานั้นได้สร้างมลภาวะขึ้นเป็นอันมาก ก่อให้เกิดภาวะดินเสีย น้ำเสีย อากาศเสีย ทรัพยากรย่อยหรือ เช่น ป่าไม้ถูกทำลายทั้งโดยมนุษย์ตัดโค่นเองและโดยมลพิษที่เกิดจากมนุษย์ เช่น มีฝนกรด ปลาหมอตไปทีละมากๆ พืชและสัตว์สูญพันธุ์ไปปีละนับพันชนิด ดินพัง ชั้นบรรยากาศเปลี่ยนแปลงไปในทางที่เป็นอันตราย ระบบนิเวศกำลังพังทลายจากมลพิษและสารเคมีต่างๆ

๒. ในด้านสังคม เกิดปัญหาทางสังคมมากขึ้น มีการเบียดเบียนกัน เอารัดเอาเปรียบกัน ความรุนแรงเพิ่มมากขึ้น ช่องว่างทางเศรษฐกิจและสังคมขยายกว้างขึ้น มีความยากจนแร้นแค้นที่แก้ไม่ตก ปัญหาเยาวชน อบายมุข ความเสื่อมจากศีลธรรม อาชญากรรม ปัญหายาเสพติด ความขัดแย้ง

^{๖๖} ปัญหาการบริหารการพัฒนาในประเทศไทย, (ออนไลน์), แหล่งที่มา : <http://www.library.uru.ac.th>, (สืบค้นเมื่อวันที่ ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗).

ระหว่างกลุ่ม ระหว่างประเทศ สงครามใหญ่ๆ เกิดขึ้นทั่วไป โดยเฉพาะกำลังมีความหวาดกลัวกับสงครามนิวเคลียร์

๓. ชีวิตของมนุษย์เอง ก็ปรากฏว่ามีปัญหาเพิ่มขึ้นทั้งกายและทางใจ

๓.๑ ในทางกาย มีโรคร้ายแรงที่เกิดจากสภาพจิตใจเสื่อมโทรม เกิดจากธรรมชาติแวดล้อมเป็นพิษ เกิดจากสารเคมี เกิดจากความวิปริตทางสังคม เช่น ความผิดเพี้ยนทางศีลธรรมและวัฒนธรรมดังจะเห็นได้จากโรคหัวใจที่เพิ่มขึ้นเป็นพิเศษในประเทศที่พัฒนาแล้ว โรคกระเพาะ โรคตับอักเสบ โรคแพ้อากาศ ตลอดจนโรคเอดส์ เป็นต้น

๓.๒ ในทางจิตใจ เกิดปัญหามากมาย จิตใจของคนในประเทศที่พัฒนาแล้วมีแต่ความเร่าร้อนกระวนกระวาย แม้วัตถุจะพร้อมพร้อมแต่ก็ไม่มีความสุข บังเกิดความเหงา ว่าเหว ความรู้สึกแปลกแยก (Alienation) แม้จะเจริญมาก แต่โรคจิตก็ยิ่งเพิ่มมากขึ้น จำนวนคนฆ่าตัวตายเพิ่มสูงขึ้น โดยเฉพาะในประเทศที่พัฒนาแล้ว จำนวนคนฆ่าตัวตายจะเพิ่มสูงขึ้นเป็นพิเศษ^{๖๗}

๒.๑.๑๓ แนวทางการพัฒนาประเทศ

๑. ปัญหาที่ประสบในปัจจุบัน

๑.๑ ความไม่เป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ความเป็นประชาธิปไตยเป็นรูปแบบใด ต้องดูลักษณะการเมือง การปกครองในประเทศนั้น เช่น “เสรีประชาธิปไตย” เป็นแบบที่ให้สิทธิเสรีภาพแก่ปัจเจกชนทั้งการเมืองและเศรษฐกิจ “สังคมนิยมประชาธิปไตย” เป็นแบบที่ให้สิทธิแก่ปัจเจกชนมีสิทธิอิสรเสรีในการเลือกผู้ปกครองตามความต้องการของตน ส่วนทางด้านเศรษฐกิจรัฐเข้ามาแทรกแซง เพื่อความเป็นธรรมของผู้ด้อยโอกาส “ประชาธิปไตยนำวิถี” เป็นลักษณะการปกครองที่รัฐควบคุมการเมืองและเศรษฐกิจในสภาพของการเมืองการปกครองของไทยจะต้องเป็นลักษณะเฉพาะ เนื่องจากเรามีพุทธศาสนาและมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ปัจจุบันสภาพที่เป็นอยู่คือ

๑) การปกครองในระดับท้องถิ่นยังไม่ได้มีการพัฒนา การบริหารการปกครองยังถูกควบคุมโดยระบบราชการวิธีการยังไม่ยอมรับในแนวคิดที่ว่า “ประชาชนเป็นผู้รู้ดีถึงความต้องการ”

๒) การปกครองยังยึดศูนย์อำนาจที่ส่วนกลาง การบริหารการปกครองชอบใช้วิธีของเผด็จการ เช่น การสั่งปิดหนังสือพิมพ์ ซึ่งเป็นวิธีการที่ขัดต่อหลักประชาธิปไตย

๓) การเลือกตั้งยังมีการซื้อสิทธิขายเสียง ประชาชนถูกชี้นำโดยอิทธิพลทางด้านเศรษฐกิจ การเลือกตัวแทนเพื่อไปทำหน้าที่ในการบริหารหรือตรารัฐธรรมนูญยังไม่เกิดจากตัวแทนปวงชนอย่างแท้จริงประชาธิปไตยที่แท้จริงประชาชนจะต้องมีความรู้สึกรู้ว่าได้ถูกปกครองน้อยที่สุด

๑.๒ การพัฒนาระบบเศรษฐกิจเสรี

ระบบการค้าเสรีเป็นเครื่องมือของรัฐในการเปิดโอกาสให้บุคคลแข่งขันความรู้ความสามารถในการผลิตสินค้าและบริการในปัจจุบันโอกาสความเท่าเทียมของประชาชนไม่เท่ากัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องทุน ข้อมูลข่าวสาร การผลิตสินค้าจะตกอยู่กับผู้ที่มีทุนมาก มีโอกาสดี ดังนั้นจะผูกขาด

^{๖๗} ปัญหาการบริหารการพัฒนาในประเทศไทย, (ออนไลน์), แหล่งที่มา : <http://www.library.uru.ac.th>, (สืบค้นเมื่อวันที่ ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗).

การผลิตสินค้า การตั้งราคาผลสะท้อนเกิดขึ้นที่ผู้บริโภค คือประชาชนส่วนใหญ่ ต้องซื้อในราคาที่กำหนดและคุณภาพของสินค้าอาจไม่ดีเพียงพอ

๑.๓ ปัญหาสังคม

แผนพัฒนาประเทศที่ผ่านมามุ่งเน้นการพัฒนาด้านเศรษฐกิจให้ความสำคัญน้อยในด้านการพัฒนาสังคมสิ่งแวดล้อม และการศึกษา ปัญหาที่ตามมา คือ ปัญหาโสเภณี การทุจริตแรงงาน อาชญากรรม เป็นต้น

๑.๔ ปัญหาการยอมรับจากนานาชาติ

แนวคิดในการลงทุนของประเทศที่พัฒนาแล้ว ไม่ยอมรับนโยบายการพัฒนาประเทศของรัฐบาลเผด็จการเพราะการลงทุนจะขาดความมั่นคง ดังนั้นการกำหนดบทบาทและท่าทีทางการทูตกับนานาชาติต้องกระทำอย่างชาญฉลาด สร้างมโนทัศน์ที่ดีต่อประเทศต่างๆ ในโลก

๑.๕ ความมั่นคงและความปลอดภัยของประเทศ

ในภาวะที่กำลังพัฒนาประชาธิปไตย กองทัพจะต้องประคับประคองการปกครองระบอบประชาธิปไตยรักษาความมั่นคงในประเทศ ในขณะที่ทั่วโลกมีการแข่งขันทางเทคโนโลยี เศรษฐกิจ ประเทศที่เจริญแล้วสามารถดูดเอาทรัพยากรธรรมชาติจากประเทศที่ด้อยพัฒนา ดังนั้นโอกาสความเสียเปรียบด้านดุลการค้า และฐานทางเศรษฐกิจของประเทศย่อมจะมีผลกระทบด้านความมั่นคงปลอดภัยของชาติจึงเป็นปัญหาต่อการพัฒนาประเทศโดยตรง

๒. แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจ

แนวโน้มโดยภาพรวมของการพัฒนาเศรษฐกิจจากการคาดการณ์ของสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ในปี ๒๕๓๗ เศรษฐกิจจะขยายตัวสูงร้อยละ ๘.๒ ปัจจัยที่เป็นแรงหนุนให้เศรษฐกิจเคลื่อนตัวมาจากปัจจัยภายใน คือ ประชาชนมีกำลังซื้อสูงมากกว่าปีที่ผ่านมา ในด้านการลงทุนในภาคเอกชนมีการขยายตัวอย่างต่อเนื่อง รัฐบาลได้เน้นการกระจายรายได้ไปสู่ภูมิภาคการส่งสินค้าออกต่างประเทศเพิ่มขึ้นเนื่องมาจากการฟื้นตัวทางเศรษฐกิจของประเทศอุตสาหกรรมผลิตทางการเกษตรจะเพิ่มขึ้น ที่กล่าวมาแล้วเป็นภาพรวมของเศรษฐกิจของประเทศไทย

๒.๑ ประเทศไทยจะพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวทางใด จากสภาพที่เป็นอยู่แนวทางที่ประเทศไทยนำมาพัฒนาด้านเศรษฐกิจ คือ

ก. ทฤษฎีแนวนีโอคลาสสิก (Neo-classical growth Theory) เป็นแนวพัฒนาเศรษฐกิจของบุคคลมีรายได้สูงเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง และความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในอัตราสูง

ข. ทฤษฎีการสร้างความทันสมัย (Modernization Theory) สร้างความทันสมัยในเขตการเมืองเป็นสำคัญ และแปลงสภาพของภาคเกษตร-ชนบท จากดั้งเดิมให้ทันสมัยขึ้น เมื่อเศรษฐกิจขยายตัวการกระจายผลประโยชน์ไปสู่ชนบทอย่างทั่วถึง (Trickle down)

ค. การพัฒนาชนบทแบบผสมผสาน (Integrated rural Development) การพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวนี้อาจมุ่งการส่งออกเป็นสำคัญ ซึ่งจะเป็นแนวทางพัฒนาแบบกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมใหม่

๒.๒ แนวโน้มในอนาคต ประเทศไทยจะเลือกทางพัฒนาเศรษฐกิจตามด้านใด

แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจที่ผ่านมาจะเห็นว่าทำให้เกิดปัญหา โดยเฉพาะปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจคนจนมากกว่าคนรวย การสร้างโอกาสมีเฉพาะกลุ่มเล็กของประเทศ

ประมาณร้อยละ ๒๐ เมื่อปัญหาเป็นเช่นนี้ ประเทศไทยจะแก้ปัญหาอย่างไรในอนาคต ประเทศไทยมีแนวโน้มเป็นอุตสาหกรรมมากขึ้นแต่ปัจจัยและสิ่งแวดล้อมของประเทศยังมีทางเลือกที่จะตัดสินใจเลือกแนวทางได้ แนวทางที่จะเหมาะสมกับประเทศไทยในการพัฒนาเศรษฐกิจคือใช้แนวทางพัฒนาแบบสมดุล (Balance development strategy) เป็นแนวทางที่ภาคเกษตรในเมือง เป้าหมายของการพัฒนาอุตสาหกรรมคือการสนับสนุนการพัฒนาเกษตรชนบท การปรับปรุงคุณภาพชีวิตของคนในชาติ โดยเฉพาะผู้ยากจน ผู้ด้อยโอกาสและผู้ไร้อำนาจการต่อรองทางเศรษฐกิจ

๒.๓ วิธีการในการพัฒนาเศรษฐกิจ

ในอนาคตวิธีการที่จะส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย คือ

ก. สร้างงานสร้างอาชีพในชนบทเพิ่มรายได้แก่คนในชนบทและเน้นการลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ

ข. กระจายการพัฒนาเมืองศูนย์กลางไปสู่ภูมิภาค การพัฒนาเมืองศูนย์กลางในภูมิภาคทำให้เกิดงาน อาชีพ และรายได้รวมทั้งการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจ

ค. การผลิตภาคเกษตร ต้องให้สอดคล้องกับภาวะการตลาดและการอุตสาหกรรมแปรรูปสินค้าในอนาคต

ง. พัฒนาความร่วมมือระหว่างกลุ่มเศรษฐกิจในภูมิภาคต่างๆ เช่น กลุ่มความร่วมมือทางเศรษฐกิจในภูมิภาคอาเซียน APEC (Asian Pacific Economic cooperation) กลุ่มการค้าเสรีอาเซียน AFTA (Asian Free Trade Area) และกลุ่มการค้าเสรีอเมริกาเหนือ NAFTA (North American Free Trade Area) ภาครัฐจะต้องดำเนินนโยบายให้ชัดเจน เพื่อผลประโยชน์และการพัฒนาเศรษฐกิจ รวมทั้งการส่งเสริมการผลิตสินค้า เพื่อให้สามารถแข่งขันกับกลุ่มประเทศต่างๆ ได้

จ. ส่งเสริมการนำเอาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาใช้ในการเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตสินค้า

๓. การพัฒนาความสมดุลของสิ่งแวดล้อม

ผลจากแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมที่ผ่านมาไม่มีความสมดุลการพัฒนาเน้นไปในด้านเศรษฐกิจ ดังนั้น จึงทำให้เกิดปัญหาตามมา โดยเฉพาะด้านสิ่งแวดล้อมจะเห็นว่าทรัพยากรธรรมชาติถูกนำมาใช้ เพื่อให้สนองการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ เช่น ป่าไม้ แร่ การนำทรัพยากรมาใช้ขาดการวางแผนในด้านปริมาณและการทดแทน แนวทางที่จะพัฒนาความสมดุลของสิ่งแวดล้อม การแก้ไขพหุมลพิษต่างๆ การตัดไม้ทำลายป่าดำเนินการดังนี้

๓.๑ สนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมกับรัฐในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

๓.๒ จัดควบคุมดูแลให้สามารถปฏิบัติตามแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เช่น แผนจัดอุทยานแห่งชาติ เขตป่าสงวนพันธุ์สัตว์ป่า ป่าชายเลน แหล่งปะการัง

๓.๓ ลดความขัดแย้งของการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การทำแผนเขตพื้นที่ทำเกลือสินเธาว์ กำหนดเขตพัฒนาทรัพยากรแร่ในเขตป่าสงวน

๓.๔ จัดตั้งระบบข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การให้เกิดความเสมอภาคในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ปรับอัตราการใช้สำหรับภาคเอกชน และผู้ใช้น้ำในชลประทาน

๔. การพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

ปัจจุบันเทคโนโลยีมีความสัมพันธ์กับสภาพชีวิตของคนไทยมากขึ้น โดยเฉพาะในด้านอุตสาหกรรมการพัฒนาเทคโนโลยีเป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องดำเนินการ ความหมายของการพัฒนาเทคโนโลยี คือ การพัฒนากำลังความสามารถทางเทคโนโลยีให้สูงขึ้นจนถึงระดับสามารถพึ่งตนเองได้

๔.๑ แนวทางการพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในประเทศไทยจะต้องดำเนินการดังนี้

๑) ส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษา ค้นคว้า และวิจัยเกี่ยวกับงานเทคโนโลยีที่เกิดผลประโยชน์ต่อประเทศชาติ เช่น การศึกษาเทคโนโลยีในการพัฒนาพันธุ์พืชทางการเกษตร หรือพันธุ์สัตว์เศรษฐกิจ

๒) พัฒนากำลังคนด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี คือจะต้องมีแผนในการพัฒนาคนให้มีความรู้ความสามารถด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โดยผลิตนักวิทยาศาสตร์ที่มีความสอดคล้องกับความต้องการของประเทศ

๓) ต้องมีการร่วมมือระหว่างรัฐและเอกชนในการพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

๔) พัฒนาความพร้อมของชุมชนให้สามารถใช้ผลวิจัยและพัฒนาเกี่ยวกับอุตสาหกรรมและการเกษตรได้อย่างเหมาะสม

๕) การรับเทคโนโลยีใหม่ต้องกลมกลืนเทคโนโลยีเก่า คือชุมชนจะต้องมีพื้นฐานความรู้ในเรื่องนั้นด้วย เช่น เทคโนโลยีในการผลิตซีเมนต์บล็อกในการก่อสร้าง ผู้ที่จะรับเทคโนโลยีจะต้องมีพื้นฐานในเรื่องนี้เป็นอย่างดี

๕. การพัฒนาจิตใจและพฤติกรรม

การพัฒนาจะต้องให้มีความสมดุลตามแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เกิดความไม่สมดุลในระยะที่ผ่านมา จะเน้นด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ ส่วนด้านสังคมและจิตใจและพฤติกรรมไม่เด่นชัด การพัฒนาความเจริญทางวัตถุต้องควบคู่กับความเจริญด้านจิตใจ ยิ่งความเจริญทางเทคโนโลยีมากเท่าไร สังคมสับสนมากขึ้น ภาวะทางด้านจิตใจจะสับสนมากขึ้น

แนวทางการพัฒนาจิตใจและพฤติกรรมมีดังนี้

๑. ส่งเสริมให้บ้าน วัด โรงเรียน หรือองค์กรที่เกี่ยวข้องกับศีลธรรม มีบทบาทในการพัฒนาจิตใจมากขึ้น

๒. ส่งเสริม และให้ความสำคัญต่อสถาบันครอบครัว ให้มีบทบาทในการสร้างความรักความอบอุ่น รวมทั้งการปลูกฝังพฤติกรรมอันดีงามแก่สมาชิกในครอบครัว

๓. จัดสวัสดิการสำหรับผู้ด้อยโอกาส ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ทางเศรษฐกิจ เช่น การจัดสวัสดิการสงเคราะห์ การให้ทุนอุดหนุน การช่วยเหลือให้แก่ผู้ทุพพลภาพ รวมทั้งการสร้างโอกาสแก่ชีวิตสำหรับบุคคลเหล่านั้น

๔. ประสานงานระหว่างรัฐกับชุมชน จัดกิจกรรมสาธารณประโยชน์ ในรูปแบบการสาธารณสุข การประชาสัมพันธ์ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม รวมทั้งการพัฒนาด้านความเป็นอยู่

๖. การพัฒนาชนบท

ปี ๒๕๒๔ รัฐบาลได้กำหนดนโยบายการพัฒนาชนบทให้ยึดถือปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบัน โดยเน้นการทำงานร่วมกัน ระหว่าง ๔ กระทรวงหลัก คือ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงมหาดไทยและกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

๖.๑ หลักการสำคัญในการพัฒนาชนบท คือ เพิ่มขีดความสามารถของประชาชนในการ “ช่วยเหลือตนเอง” และ “การมีส่วนร่วม” ในการพัฒนาหมู่บ้านตนเอง โดยเน้นหลักการ ดังนี้

๑) ให้ความสำคัญพื้นที่ยากจนเป็นหลัก

๒) พัฒนาการกินอยู่ รวมทั้งการให้บริการพื้นฐานแก่ประชาชนในเขตยากจน เช่น ด้านสาธารณสุข การศึกษา

๓) พัฒนาให้ประชาชนรู้จัก “การพึ่งตนเอง”

๔) ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา

๖.๒ แนวทางการพัฒนาชนบท เนื่องจากมีปัจจัยหลายอย่างที่ทำให้เกิดช่องว่างของความแตกต่าง ระหว่างชนบทกับในเมือง การพัฒนาชนบทมีแนวทางดังนี้

๑) พัฒนาศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ในชนบทจะต้องให้ความรู้ ให้การศึกษาฝึกอบรม วิชาชีพ เฉพาะ โดยเน้นด้านเฉพาะบุคคล กลุ่มคน และความสัมพันธ์ของกลุ่มในชนบท เป็นการพัฒนาที่มีจุดมุ่งหมายในการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น

๒) การพัฒนาระบบบริหารการพัฒนาชนบท การพัฒนาชนบทจะได้ผลจะต้องพัฒนาแบบบริหารการพัฒนาชนบท โดยเน้นระบบความร่วมมือกันทุกหน่วยงาน ทุกระดับให้ประสานกัน เช่น จากหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด และจัด “ระบบการทำงานที่เสริมสร้าง” การช่วยเหลือตนเอง

๓) พัฒนาระบบสื่อสารเพื่อการพัฒนาชนบท หลักสำคัญในการพัฒนาการสื่อสารเพื่อการพัฒนาชนบท คือ การให้ข่าวสารที่ถูกต้องและการสร้างความสำเร็จในการแก้ปัญหา^{๖๘}

สรุปได้ว่า แนวทางการพัฒนาประเทศ มองอนาคตในข้างหน้าความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีขยายตัวมากขึ้น คลื่นของความเป็นอุตสาหกรรมจะเริ่มมีบทบาทสำคัญต่อประเทศ ซึ่งจะมีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่และด้านจิตใจของคนไทย ปัญหาพื้นฐานที่ยังไม่สามารถแก้ไขได้อย่างเป็นรูปธรรม เช่น ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ การพัฒนาการค้าเสรี ความมั่นคงของประเทศ ดังนั้นแกนที่สำคัญและจำเป็นในการพัฒนาประเทศคือ การพัฒนาเศรษฐกิจให้มีขีดความสามารถในการผลิตและการแข่งขันสูงขึ้น การพัฒนาสิ่งแวดล้อมให้เกิดความสมดุลในระบบนิเวศ การพัฒนาเทคโนโลยีที่เหมาะสม การพัฒนาทางด้านจิตใจ รวมทั้งการพัฒนาชนบทให้เป็นระบบ และเกิดผลอย่างมีประสิทธิภาพ ที่กล่าวนี้คือความสำคัญ และแนวทางในการพัฒนาประเทศในอนาคต

^{๖๘} ตอนที่ ๕ แนวทางการพัฒนาประเทศ, (ออนไลน์), แหล่งที่มา : <http://www.dnfe&nfe.go.th>, (สืบค้นเมื่อวันที่ ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๕๖).

๒.๑.๑๔ มิติแห่งการพัฒนา

๑. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

ความจำเป็นในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เกี่ยวข้องกับปริมาณและคุณภาพอัตราการเพิ่มของมนุษย์ไม่สอดคล้องกับทรัพยากรที่มีอยู่ คุณภาพของคนที่อยู่ชนบท และในเมืองต่างกันรวมทั้งการกระจายด้านทรัพยากรมนุษย์ไม่สมดุล เช่น นักวิชาการมักจะอยู่อย่างหนาแน่นในเขตเมือง แนวทางของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ คือ ความพยายามที่จะพัฒนาขีดความสามารถศักยภาพของคนให้สามารถช่วยเหลือตนเองได้

๒. การพัฒนาเทคโนโลยี

สภาพปัจจุบัน เทคโนโลยีมีความสำคัญต่อการพัฒนาหลายด้าน แนวทางที่จะส่งเสริมการพัฒนาเทคโนโลยีรัฐและเอกชนต้องสนับสนุนให้มีการศึกษาวิจัยด้านต่างๆ การคิดค้นวิธีการในการเพิ่มผลผลิตรวมทั้งให้มีการพัฒนาเทคโนโลยีมาใช้ในการด้านอุตสาหกรรม เกษตรกรรม การพลังงาน สิ่งแวดล้อมและการป้องกันประเทศ

๓. การพัฒนาชนบท

ความหมายของการพัฒนาชนบท คือ ยุทธวิธีที่กำหนดขึ้น เพื่อปรับปรุงเศรษฐกิจสังคมและกลุ่มคนในชนบท เหตุผลในการพัฒนาชนบท ได้แก่ปี ๒๕๒๓ มีการสำรวจสภาพชีวิตของคนในชนบทไทยยังขาดมาตรฐานในการดำรงชีวิต เช่น ความยากจน โภชนาการ อานามัย ที่อยู่อาศัย รายได้ ดังนั้น จึงได้กำหนดแผนพัฒนาชนบทขึ้นโดยมีรูปแบบในการพัฒนา ๒ ลักษณะ คือ การพัฒนาจากเบื้องต้น คือ รัฐเป็นผู้ดำเนินการเป็นส่วนใหญ่และการพัฒนาจากฐานล่างคือ แนวทางและแผนการกำหนดขึ้นโดยประชาชนในชนบท

๔. การพัฒนาเศรษฐกิจ

ในช่วงก่อนเริ่มใช้แผนพัฒนาฯ แนวการผลิตจะเป็นผลผลิตด้านเกษตรกรรมระดับความเจริญเติบโตรวดเร็ว ภายหลังมีการใช้แผนพัฒนาฯ แนวโน้มด้านการผลิตเป็นภาคอุตสาหกรรม และการส่งออก

๕. การพัฒนาทางการเมืองการปกครอง

การปกครองไทยในช่วงปี พ.ศ. ๒๔๓๕ ปกครองโดยมีพระมหากษัตริย์เป็นคฤรัลธิเทวราชทำหน้าที่บริหารปกครองบ้านเมืองต่อมาได้มีการพัฒนาหลัง ปี ๒๔๓๕ มีการพัฒนารัฐชาติ (National state) เริ่มรวมศูนย์อำนาจปลุกฝังให้ประชาชนมีความผูกพันกับรัฐ หลังปี พ.ศ. ๒๔๗๕ มีการปฏิวัติเปลี่ยนระบอบการปกครองเป็นแบบประชาธิปไตย ได้มีการพัฒนาระบบการเมืองการปกครอง การบริหาร และการจัดระเบียบราชการมาโดยลำดับให้ความรู้ประชาชนเกี่ยวกับประชาธิปไตย ปลุกฝังการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาการปกครองบ้านเมืองเป็นลำดับ^{๒๙}

^{๒๙} ตอนที่ ๕ แนวทางการพัฒนาประเทศ, (ออนไลน์), แหล่งที่มา : <http://www.dnfe&nfe.go.th>, (สืบค้นเมื่อวันที่ ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๕๖).

๒.๑.๑๕ ทฤษฎีการพัฒนาแบบ TERMS

ทฤษฎีนี้ อธิบายถึง ปัจจัยสำคัญในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง คำว่า TERMS ย่อมาจากคำดังนี้^{๗๐}

T = Technology

E = Economy

R = Resources (Man, Money and Natural Resources)

M = Management

S = Socio-Cultural System

Technology (เทคโนโลยี) ควรมีความเหมาะสมกับสภาพสังคมและวัฒนธรรมและควรจะเป็นเทคโนโลยีที่ชุมชนผลิตขึ้นมาเองหรือประยุกต์ใช้ความรู้ของชุมชนในการผลิตเทคโนโลยีอย่างเหมาะสมและกลมกลืนกับสภาพชีวิตของสังคม วิถีชีวิตและประเพณีวัฒนธรรมทั้งนี้ เพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้โดยไม่ต้องตกเป็นทาสเทคโนโลยีจากภายนอก ซึ่งต้องเสียค่าใช้จ่ายสูง

Economy (ระบบเศรษฐกิจ) ในชุมชนควรมีระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองและแบบอ้อมชูกันอย่างพอเพียงไม่ควรเป็นระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ชุมชนหลายแห่งในประเทศไทย ขณะนี้มีการดำเนินชีวิตระบบเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ แต่ไม่ได้หมายถึงปฏิเสธระบบเศรษฐกิจระบบอื่นๆ เศรษฐกิจระบบใดก็ตามที่ทำให้ประชาชนดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข โดยไม่มีการเบียดเบียนหรือแสวงหาผลประโยชน์บนความทุกข์ความเดือดร้อนของกันและกันก็ควรจะดำเนินต่อไปได้ อย่างไรก็ตาม การพัฒนาสังคมโดยภาพรวมจะให้ความสำคัญกับระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมอันเป็นกระแสเศรษฐกิจที่มีพลังสูงมาก และกำลังครอบงำประเทศต่างๆ ทั่วโลก และได้กลายเป็นกระแสคลื่นโลกาภิวัตน์ทางเศรษฐกิจโลก (Economic Globalization) ที่มีพลังอย่างรุนแรง ชุมชนจึงควรรู้เท่าทันกระแสโลกทางเศรษฐกิจ และสร้างกระแสเศรษฐกิจทางเลือกสำหรับชุมชนให้เข้มแข็ง มิฉะนั้นจะกลายเป็นเหยื่อของกระแสเศรษฐกิจโลกปัจจุบัน และชุมชนก็จะแตกสลายไม่ยั่งยืนเหมือนดังที่เกิดขึ้นในหลายแห่งของประเทศ

Resource (ทรัพยากร) หมายถึง ทรัพยากรที่เป็นทั้งมนุษย์และธรรมชาติสิ่งแวดล้อมรวมทั้งเงินและวัสดุต่างๆ ที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตกิจการต่างๆ ในชุมชน

ในบรรดาทรัพยากรธรรมชาติทั้งหลายเหล่านี้ มนุษย์เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญที่สุด ทรัพยากรอื่นๆ จะมีการนำมาใช้อย่างเป็นประโยชน์และอย่างสร้างสรรค์ก็โดยอาศัยมนุษย์ ดังนั้น ทรัพยากรมนุษย์จะต้องได้รับการพัฒนาให้มีความรู้ มีทักษะ และมีความสามารถในการปฏิบัติงานร่วมกับบุคคลอื่นได้ ขณะเดียวกันมนุษย์ก็ควรได้รับการพัฒนาให้มีคุณธรรม และจริยธรรมเพื่อประโยชน์ในการแบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยไม่มีความเห็นแก่ตัวแต่ฝ่ายเดียว

Management (การจัดการ) หมายถึง ระบบสังคมต้องมีวิธีการจัดการให้มีการนำเอาพลังความสามารถและนำเอาทุนทางสังคมต่างๆ มาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนร่วมกันส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน และส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักจัดการกับบ้านเรือนที่อยู่อาศัยสาธารณะ และจัดการ

^{๗๐} ทรงจิต พูลลาภ, เศรษฐกิจชุมชนศรีปทุม : บุรณาการการพัฒนาตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและทฤษฎีใหม่, (กรุงเทพมหานคร : เนติกุลการพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๕๖-๕๗.

กับการประกอบอาชีพของชุมชนอย่างมีเหตุผล และดำเนินการธุรกิจรวมทั้งการศึกษาในชุมชนและการป้องกันปัญหาต่างๆ ในชุมชนร่วมกันอย่างเป็นระบบอีกด้วย

Socio-Cultural System (ระบบสังคมและวัฒนธรรม) หมายถึง การมีระบบสัมพันธ์ภาพในสังคม และคุณค่าทางวัฒนธรรมที่เน้นบุคคลและชุมชนเป็นศูนย์กลางโดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์กรทางสังคม เช่น ครอบครัว การศึกษา และกลุ่มองค์กรอื่นๆ ต้องมีความเข้มแข็ง และบทบาทสนองความต้องการของคนส่วนใหญ่ โดยที่คนส่วนน้อยก็ได้รับการดูแลช่วยเหลือโดยไม่ถูกมองข้าม บุคคลควรได้รับการส่งเสริมให้มีสัมพันธ์ภาพที่ดีกับชุมชนและกับสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ ศาสนา และประเพณีอันดีงาม ควรได้รับการส่งเสริมให้มีความเข้มแข็งสามารถเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจของผู้คนในชุมชนได้อย่างแท้จริง

ทฤษฎี TERMS ดังกล่าวมานี้ได้รับการพัฒนาและมีสาระแฝงเข้าไปอยู่ในระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงด้วยเช่นกัน

สรุปได้ว่า “การพัฒนา” คือการเปลี่ยนแปลงที่มีการกระทำให้เกิดขึ้นหรือมีการวางแผนกำหนดทิศทางไว้ล่วงหน้า โดยการเปลี่ยนแปลงนี้ต้องเป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น ถ้าเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ไม่ดีก็ไม่เรียกว่าการพัฒนา ขณะเดียวกันการพัฒนามิได้หมายถึงการเพิ่มขึ้นปริมาณสินค้าหรือรายได้ของประชาชนเท่านั้น แต่หมายความรวมไปถึงการเพิ่มความพึงพอใจและเพิ่มความสุขของประชาชนด้วย

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาตน

จากที่ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับตำราทางวิชาการของนักวิชาการหลากหลายท่านจึงได้ประมวลแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาตน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๒.๑ ความหมายของการพัฒนาตน

การพัฒนาตน ตรงกับภาษาอังกฤษว่า self-development แต่ยังมีคำที่มีความหมายใกล้เคียงกับคำว่าพัฒนาตน และมักใช้แทนกัน บ่อยๆ ได้แก่ การปรับปรุงตน (self-improvement) การบริหารตน (self-management) และการปรับตน (self-modification) หมายถึงการเปลี่ยนแปลงตัวเองให้เหมาะสมเพื่อสนองความต้องการและเป้าหมายของตนเอง หรือเพื่อให้สอดคล้องกับ สิ่งที่สังคมคาดหวัง

ความหมายที่ ๑ การพัฒนาตนคือการที่บุคคลพยายามที่จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตนด้วยตนเองให้ดีขึ้นกว่าเดิม เหมาะสมกว่าเดิม ทำให้สามารถดำเนินกิจกรรม แสดงพฤติกรรม เพื่อสนองความต้องการ แรงจูงใจ หรือเป้าหมายที่ตนตั้งไว้

ความหมายที่ ๒ การพัฒนาตนคือการพัฒนาศักยภาพของตนด้วยตนเองให้ดีขึ้นทั้งร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม เพื่อให้ตนเป็นสมาชิกที่มีประสิทธิภาพของสังคม เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น ตลอดจนเพื่อการดำรงชีวิตอย่างสันติสุขของตน

๒.๒.๒ แนวคิดพื้นฐานในการพัฒนาตน

บุคคลที่จะพัฒนาตนเองได้ จะต้องเป็นผู้มุ่งมั่นที่จะเปลี่ยนแปลงหรือปรับปรุงตัวเอง โดยมีความเชื่อหรือแนวคิดพื้นฐานในการพัฒนาตนที่ถูกต้อง ซึ่งจะเป็นสิ่งที่ช่วยส่งเสริมให้การพัฒนาตนเองประสบความสำเร็จ แนวคิดที่สำคัญมีดังนี้

๑. มนุษย์ทุกคนมีศักยภาพที่มีคุณค่าอยู่ในตัวเอง ทำให้สามารถฝึกหัดและพัฒนาตนได้ในเกือบทุกเรื่อง

๒. ไม่มีบุคคลใดที่มีความสมบูรณ์พร้อมทุกด้าน จนไม่จำเป็นต้องพัฒนาในเรื่องใดๆ อีก

๓. แม้บุคคลจะเป็นผู้ที่รู้จักตนเองได้ดีที่สุด แต่ก็ไม่สามารถปรับเปลี่ยนตนเองได้ในบางเรื่อง ยังต้องอาศัยความช่วยเหลือจากผู้อื่นในการพัฒนาตน การควบคุมความคิด ความรู้สึก และการกระทำของตนเอง มีความสำคัญเท่ากับการควบคุมสิ่งแวดล้อมภายนอก

๔. อุปสรรคสำคัญของการปรับปรุงและพัฒนาตนเอง คือ การที่บุคคลมีความคิดติดยึด ไม่ยอมปรับเปลี่ยนวิธีคิด และการกระทำ จึงไม่ยอมสร้างนิสัยใหม่ หรือฝึกทักษะใหม่ๆ ที่จำเป็นต่อตนเอง

๕. การปรับปรุงและพัฒนาตนเองสามารถดำเนินการได้ตลอดเวลาและอย่างต่อเนื่อง เมื่อพบปัญหาหรือข้อบกพร่องเกี่ยวกับตนเอง

๒.๒.๓ ความสำคัญของการพัฒนาตน

บุคคลล้วนต้องการเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ หรืออย่างน้อยก็ต้องการมีชีวิตที่เป็นสุขในสังคม ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายและความต้องการของตนเอง พัฒนาตนเองได้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมโลก การพัฒนาตนจึงมีความสำคัญดังนี้

๑. ความสำคัญต่อตนเอง จำแนกได้ดังนี้

๑.๑ เป็นการเตรียมตนให้พร้อมในด้านต่างๆ เพื่อรับกับสถานการณ์ทั้งหลายได้ด้วยความรู้สึที่ดีต่อตนเอง

๑.๒ เป็นการปรับปรุงสิ่งที่บกพร่อง และพัฒนาพฤติกรรมให้เหมาะสม จัดคุณลักษณะที่ไม่ต้องการออกจากตัวเอง และเสริมสร้างคุณลักษณะที่สังคมต้องการ

๑.๓ เป็นการวางแผนทางให้ตนเองสามารถพัฒนาไปสู่เป้าหมายในชีวิตได้อย่างมั่นใจ

๑.๔ ส่งเสริมความรู้สึในคุณค่าแห่งตนสูงให้ขึ้น มีความเข้าใจตนเอง สามารถทำหน้าที่ตามบทบาทของตนได้เต็มศักยภาพ

๒. ความสำคัญต่อบุคคลอื่น เนื่องจากบุคคลย่อมต้องเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กัน การพัฒนาในบุคคลหนึ่งย่อมส่งผลต่อบุคคลอื่นด้วย การปรับปรุงและพัฒนาตนเองจึงเป็นการเตรียมตนให้เป็นสิ่งแวดล้อมที่ดีของผู้อื่น ทั้งบุคคลในครอบครัวและเพื่อนในที่ทำงาน สามารถเป็นตัวอย่างหรือเป็นที่อ้างอิงให้เกิดการพัฒนาในคนอื่น ๆ ต่อไป เป็นประโยชน์ร่วมกันทั้งชีวิตส่วนตัวและการทำงานและการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขในชุมชน ที่จะส่งผลให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

๓. ความสำคัญต่อสังคมโดยรวม ภาระกิจที่แต่ละหน่วยงานในสังคมต้องรับผิดชอบ ล้วนต้องอาศัยทรัพยากรบุคคลเป็นผู้ปฏิบัติงาน การที่ผู้ปฏิบัติงานแต่ละคนได้พัฒนาและปรับปรุงตนเองให้ทันต่อพัฒนาการของรูปแบบการทำงานหรือเทคโนโลยี การพัฒนาเทคนิควิธี หรือวิธีคิดและทักษะ

ใหม่ๆ ที่จำเป็นต่อการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานและคุณภาพของผลผลิต ทำให้หน่วยงานนั้นสามารถแข่งขันในเชิงคุณภาพและประสิทธิภาพกับสังคมอื่นได้สูงขึ้น ส่งผลให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจของประเทศโดยรวมได้

๒.๒.๔ หลักการพัฒนาตนเองเชิงการแพทย์

เน้นความสำคัญของการรักษาสภาวะแวดล้อมภายในร่างกายให้สมดุล หรือมีการเปลี่ยนแปลงอย่างเหมาะสม กับการทำหน้าที่ต่างๆ ของร่างกาย เพราะร่างกายประกอบด้วยระบบอวัยวะต่างๆ ที่ทำงานประสานกัน ถ้าทุกระบบทำงานตามปกติ จะเป็นสภาวะการเจริญเติบโต และดำรงชีวิตตามปกติของบุคคล แต่ถ้าหากระบบใดระบบหนึ่งไม่สามารถทำงานตามหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์ ย่อมเป็นอุปสรรคต่อ การดำรงชีวิต ต่อการเจริญเติบโตและการพัฒนา ทำให้เกิดปัญหาต่อบุคคลนั้น ซึ่งส่งผลให้เกิดปัญหาต่อการเรียนรู้ กระบวนการคิด อารมณ์ การทำงาน และพฤติกรรมต่างๆ ได้ เทคนิคการพัฒนาตนเองเชิงการแพทย์ที่สำคัญได้แก่

๑. ตรวจร่างกายโดยทั่วไปทั้งระบบภายในและภายนอก ด้วยการสังเกตตนเองอย่างสม่ำเสมอ และรับการตรวจจากแพทย์อย่างน้อยปีละครั้ง

๒. ปรึกษาผู้เชี่ยวชาญการสร้างภูมิคุ้มกันตนเองจากโรคภัยต่างๆ ตามที่สมควรเหมาะสมกับเพศและวัย

๓. ส่งเสริมความสมบูรณ์ของร่างกายและจิตใจด้วยวิธีการต่างๆ เช่น ฝึกนิสัยการกินที่ดี รักษาสุขภาพให้แข็งแรงโดยวิธีธรรมชาติ ไม่รอฟังยาเฉพาะเมื่อเวลาเจ็บป่วยเท่านั้น

๔. หมั่นออกกำลังกายในที่อากาศบริสุทธิ์เพื่อบริหารทุกส่วนของร่างกายอย่างสม่ำเสมอ

๕. มองโลกในแง่ดี ทำอารมณ์และจิตใจให้แจ่มใส

๖. ศึกษาหาความรู้เรื่องการผ่อนคลายความเครียดและการลดความวิตกกังวลด้วยตนเอง

๒.๒.๕ หลักการพัฒนาตนเองเชิงจิตวิทยา

แนวความคิดจิตวิทยามีหลายกลุ่ม แต่แนวคิดจิตวิทยาพฤติกรรมนิยม (Behaviorism) และจิตวิทยาปัญญานิยม (Cognitive Psychology) ให้หลักการที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาตนเองค่อนข้างมาก

๑. หลักการจิตวิทยาพฤติกรรมนิยม มีความเชื่อว่า พฤติกรรมของมนุษย์ไม่ว่าพฤติกรรมที่เป็นปัญหา หรือพฤติกรรมที่ต้องการพัฒนา ล้วนเกิดจากการเรียนรู้ คือเป็นผลของการที่มนุษย์มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม พฤติกรรมที่ไม่ปกติของบุคคล (ยกเว้นเหตุจากพันธุกรรม ความผิดปกติทางชีวเคมีและจากความบกพร่องของระบบประสาท) เป็นพฤติกรรมซึ่งเกิดจากการเรียนรู้ที่ไม่ถูกต้อง ถ้าจะปรับปรุง หรือแก้ไขก็ทำได้โดยให้การเรียนรู้เสียใหม่ การพัฒนาตนเองจึงจำเป็นต้องเข้าใจหลักการสำคัญของการเรียนรู้ เพื่อปรับพฤติกรรม โดยการควบคุมตนเอง

ทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบปฏิบัติการ (operant conditioning) เป็นแนวคิดสำคัญของจิตวิทยาพฤติกรรมนิยม ที่เป็นหลักการ เปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ในการพัฒนาหรือปรับปรุงตนเอง ซึ่งอธิบายว่า พฤติกรรมของมนุษย์เป็นผลพวง เนื่องจากการปฏิสัมพันธ์ กับสภาพแวดล้อม และ พฤติกรรมของบุคคลที่แสดงออกมาจะเปลี่ยนแปลงไปได้เนื่องจากผลกรรม (consequences) ที่

เกิดขึ้นใน สภาพแวดล้อมนั้น ผลกรรมนี้มี ๒ ประเภท คือ ผลกรรมที่เป็นตัวเสริมแรง (reinforcer) ที่มีผลให้พฤติกรรมที่บุคคล กระทำอยู่มี อัตราการกระทำเพิ่มมากขึ้น และผลกรรมที่เป็นตัวลงโทษ (punisher) ที่มีผลให้พฤติกรรม ที่บุคคลกระทำอยู่นั้นลดลง การเสริมแรง คือการทำให้ความถี่ของพฤติกรรมเพิ่มขึ้น เป็นผลเนื่องมาจากผลกรรมที่ตามหลังพฤติกรรมนั้น ผลกรรมที่ทำให้ พฤติกรรม มีความถี่เพิ่มขึ้นเรียกว่า ตัวเสริมแรง ซึ่งมี ๒ ชนิด คือ ตัวเสริมแรงปฐมภูมิ เป็นตัวเสริมแรงที่สนองความต้องการทางชีวภาพได้โดยตรง เช่น อาหาร น้ำ อากาศ ระดับอุณหภูมิ และความเจ็บปวด เป็นต้น ตัวเสริมแรงอีกตัวหนึ่ง คือ ตัวเสริมแรงทุติยภูมิ เป็นตัวที่ต้องผ่าน การสัมพันธ์ กับตัวเสริมแรงปฐมภูมิระยะหนึ่ง ก่อนที่จะมีคุณสมบัติเป็น ตัวเสริมแรงได้ด้วยตัวเอง เช่น ค่ายกย่องชมเชย เงินตรา เครื่องหมาย หรือตำแหน่ง เป็นต้น

การเสริมแรงจะดำเนินการได้ ๒ ลักษณะ คือ การเสริมแรงเชิงบวก และการเสริมแรงเชิงลบการเสริมแรงเชิงบวก เป็นการเสริมที่ที่ทำให้พฤติกรรมที่ได้รับการเสริมมีความถี่เพิ่มมากขึ้น ซึ่งคนส่วนใหญ่มักเข้าใจว่า มีความหมาย เหมือนกับ การให้รางวัล แต่ในความจริงมีความหมายแตกต่างกัน การเสริมแรงเชิงบวกเป็นการทำให้พฤติกรรมมีความถี่เพิ่มขึ้น แต่การให้รางวัลเป็น การให้แก่บุคคลที่ทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งตามโอกาสที่สำคัญ ซึ่งไม่จำเป็นว่าพฤติกรรมนั้น จะมีความถี่เพิ่มขึ้น หรือไม่การเสริมแรงเชิงลบ เป็นการทำให้ความถี่ของพฤติกรรมเพิ่มขึ้น เมื่อผลของพฤติกรรมนั้นสามารถช่วยให้บุคคล ถอดถอนสิ่งรบกวน หรือสภาพแวดล้อมที่ไม่พึงพอใจออกไปได้ การเสริมแรงลบทำให้เกิดพฤติกรรมได้ ๒ แบบ คือ พฤติกรรมหลีกเลี่ยง (escape) และพฤติกรรมหลีกเลี่ยง (avoidance) พฤติกรรมหลีกเลี่ยงเกิดขึ้นเมื่อบุคคลต้องเผชิญกับสภาพการณ์ที่ไม่พึงพอใจ แล้วสามารถแสดงพฤติกรรมเพื่อทำให้สภาพการณ์นั้นหมดไป หรือทำให้ความไม่พึงพอใจที่มีอยู่หมดไป เช่น ในกลุ่มคนที่เดินอยู่แล้วฝนตกลงมาอย่างหนัก เราจะเห็นพฤติกรรมหลีกเลี่ยงฝนหลายแบบ อาจหลบเข้าชายคาตึก หรือกางร่ม เป็นต้น พฤติกรรมหลีกเลี่ยง เป็นพฤติกรรมที่เกิดจากสิ่งเร้าที่เป็นสัญญาณว่าจะมีเหตุการณ์ที่ไม่พึงพอใจเกิดขึ้น บุคคลสามารถ แสดงพฤติกรรม บางอย่างเพื่อหลีกเลี่ยงไม่ให้เหตุการณ์นั้นเกิดขึ้น เช่น เมื่ออาจารย์นัดสอบในอีกหนึ่งสัปดาห์ข้างหน้า นักศึกษาที่กลัวจะสอบได้คะแนนต่ำ และยังไม่ได้อ่านหนังสือเลย ก็จะเริ่มอ่านหนังสือ การที่อาจารย์นัดสอบบ่อยๆ เป็นการเสริมแรงลบ ทำให้นักศึกษาอ่านหนังสือ สม่าเสมอมากขึ้นผลกรรมที่ทำให้พฤติกรรมซึ่งเคยกระทำอยู่ลดลงหรือยุติลง ได้แก่ การลงโทษ และการหยุดยั้ง การลงโทษ คือการให้ผลกรรมหลังการแสดงพฤติกรรมแล้วมีผลทำให้พฤติกรรมนั้นลดความถี่ลงหรือยุติลง ซึ่งผลกรรมนั้น ไม่จำเป็นต้อง เป็นสิ่งที่ไม่พึงพอใจ แต่ถ้าทำให้พฤติกรรมลดลงหรือหยุดไปถือได้ว่าเป็นตัวลงโทษแล้ว แต่มีข้อโต้แย้งกันว่า การลงโทษเป็นเพียง การระงับพฤติกรรมไว้ชั่วคราวเท่านั้น ไม่อาจยุติได้อย่างถาวร เพราะเพื่ออำนาจการคุกคามจากตัวลงโทษอ่อนลง พฤติกรรม ที่เคยถูกลงโทษ จะกลับคืนมาอีก การหยุดยั้ง คือการทำให้พฤติกรรมที่เคยได้รับการเสริมแรงมาก่อน ไม่ได้รับการเสริมแรงอีกต่อไป ซึ่งมีผลทำให้พฤติกรรมนั้นจะค่อยๆ ลดลงและสามารถยุติไปในที่สุด ซึ่งจะสามารถหยุดยั้งได้เร็ว หรือมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับ ประวัติในการได้รับการเสริมแรง ของพฤติกรรมนั้นว่า ได้รับตัวเสริมแรงขนาดใด สม่าเสมอมาเพียงใด และระยะเวลาในการได้รับการเสริมแรงนานเท่าใด การพัฒนาตน หรือการปรับปรุงตนเอง ตามแนวคิดวิทยาพฤติกรรมนิยม เน้นที่การควบคุมสิ่งเร้าหรือสิ่งแวดล้อม และการ

ควบคุม การกำหนดผลกระทบ ด้วยตนเอง ทั้งในการสร้างพฤติกรรมที่เหมาะสม และการลดเลิกพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม

๒. หลักการจิตวิทยาปัญญานิยม มีแนวความเชื่อว่าพฤติกรรมของมนุษย์ไม่ได้เกิดขึ้น และเปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากปัจจัยทางสภาพแวดล้อม แต่เพียงอย่างเดียว แต่จะเกี่ยวข้องกับ ๓ ปัจจัยสำคัญ ได้แก่ ๑) ปัจจัยส่วนบุคคล ซึ่งได้แก่ สติปัญญา ลักษณะทางชีวภาพ และกระบวนการอื่นๆ ภายในร่างกาย ๒) ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม และ ๓) ปัจจัยด้านพฤติกรรม ได้แก่กระทำต่างๆ ปัจจัยทั้งสามนี้ทำหน้าที่กำหนดซึ่งกันและกัน (reciprocal determinism) แต่ไม่ได้หมายความว่าจะมีอิทธิพลต่อกันและกันอย่างเท่าเทียมกัน และอาจไม่ได้เกิดขึ้นพร้อมกัน บางปัจจัยอาจมีอิทธิพลมากกว่า ซึ่งอาจต้องอาศัยระยะเวลาเป็นตัวประกอบด้วย ในการกำหนดให้เกิดผลกระทบต่อยังปัจจัยอื่น แนวคิดเกี่ยวกับการเสริมแรง จิตวิทยาปัญญานิยมไม่ได้มองการเสริมแรงเป็นเพียงแต่การทำให้พฤติกรรมมีความถี่เพิ่มขึ้นเท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่อื่นๆ อีก ๓ อย่าง คือ

๑. เป็นข้อมูลให้บุคคลให้บุคคลรู้ว่าคราวต่อไปในอนาคตควรจะกระทำพฤติกรรมใดในสภาพการณ์ใด

๒. เป็นสิ่งจูงใจให้บุคคลเกิดความคาดหวังว่าการกระทำบางอย่างจะทำให้ได้รับการเสริมแรง เป็นการเพิ่มโอกาสให้การกระทำ ดังกล่าวเกิดขึ้นในระยะต่อมา

๓. ทำหน้าที่เป็นตัวเสริมแรง คือเพิ่มความถี่ให้พฤติกรรม ต่อเมื่อบุคคลตระหนักถึงการมีโอกาสดังสูงที่จะได้รับการเสริมแรง

แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ จิตวิทยาปัญญานิยมเชื่อว่า พฤติกรรมส่วนใหญ่เกิดจาก การเรียนรู้โดยการสังเกต (observational learning) เป็นการสังเกตจากตัวแบบ ซึ่งแตกต่างจากการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงที่มีการลงมือทดลองถูก แต่ตัวแบบเพียงคนเดียว สามารถถ่ายทอดทั้งความคิดและการกระทำได้พร้อมกัน เนื่องจากคนส่วนใหญ่ก็มีสภาพแวดล้อมที่จำกัด การรับรู้ทางสังคมจึงผ่านจากประสบการณ์ของคนอื่นหรือสื่อต่างๆ เป็นส่วนมาก ตัวแบบแบ่งได้เป็น ๒ ประเภท คือ

๑. ตัวแบบที่เป็นบุคคลจริง ที่เราได้มีโอกาสสังเกตและเกี่ยวข้องกับตัวแบบนั้นโดยตรง และ

๒. ตัวแบบที่เป็นสัญลักษณ์ เป็นตัวแบบที่เสนอผ่านสื่อต่างๆ ทางวิทยุ โทรทัศน์ หรือนิยาย ความสำคัญของตัวแบบต่อการเรียนรู้หรือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม คือ

๒.๑ ทำหน้าที่สร้างพฤติกรรมใหม่ให้บุคคล ในกรณีที่ยังไม่เคยเรียนรู้พฤติกรรมนั้นมาก่อนเลย

๒.๒ ทำหน้าที่เสริมพฤติกรรมของบุคคลที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น ในกรณีที่เคยเรียนรู้พฤติกรรมนั้นมาบ้างแล้ว ตัวแบบจะเป็นแรงจูงใจให้บุคคลพยายามพัฒนาพฤติกรรมให้ดียิ่งขึ้น

๒.๓ ทำหน้าที่ยับยั้งการเกิดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ หรือทำให้พฤติกรรมนั้นลดความถี่ลง ในกรณีที่เห็นผลกระทบที่เป็นโทษจากการกระทำที่ไม่เหมาะสมของตัวแบบการเรียนรู้โดยการสังเกตจากตัวแบบ ประกอบด้วย ๔ กระบวนการ คือ

๑. กระบวนการตั้งใจ (attention) เป็นตัวกำหนดว่าบุคคลจะสังเกตอะไรจากตัวแบบ การตั้งใจสังเกตจะทำให้เกิดการรับรู้ได้อย่างแม่นยำถึงพฤติกรรมของตัวแบบ ความตั้งใจจะสูงถ้าหาก

ตัวแบบเป็นผู้มีชื่อเสียง มีลักษณะดึงดูดใจ เป็นที่นิยมและชื่นชอบกันไป หรือมีลักษณะคล้ายคลึงกับผู้สังเกต และยิ่งขึ้นอยู่กับลักษณะของผู้สังเกต เกี่ยวกับความสามารถในการรับรู้ สถิติปัญญา ระดับการตื่นตัว เจตคติ อีกด้วย

๒. กระบวนการเก็บจำ (retention) ผู้สังเกตต้องมีความสามารถในการเก็บจำลักษณะของตัวแบบได้ถูกต้อง สามารถแปลงข้อมูลจากตัวแบบเป็นสัญลักษณ์ทางภาพหรือทางภาษาได้ เพื่อจัดโครงสร้างในการเก็บจำให้ง่ายขึ้น ในขั้นนี้จะเกี่ยวข้องกับความสามารถทางภาษาและการสร้างจินตภาพในสมอง เมื่อเก็บจำไว้แล้วจะต้องสามารถเรียกกลับมาได้อีก ในกรณีที่ต้องการทดลองปฏิบัติเป็นพฤติกรรมของตนเอง

๓. กระบวนการกระทำ (reproduction) ในขั้นนี้ผู้สังเกตจะใช้ความคิดดัดแปลงพฤติกรรมที่ได้เก็บจำไว้นั้นออกมาเป็นการกระทำจริงด้วยตัวเอง ตอนแรกคงเป็นการพยายามกระทำให้เหมือนกับตัวแบบ ซึ่งจะทำให้ดีหรือไม่ย่อมขึ้นอยู่กับสิ่งที่เก็บจำ การสังเกตตนเอง การได้ข้อมูลย้อนกลับ และการเปรียบเทียบการกระทำของตนกับสิ่งที่ทำได้ เมื่อได้ทดลองทำบ่อยๆจะสามารถเรียนรู้ได้เร็วขึ้น และยังสามารถพัฒนาให้ก้าวหน้าไปโดยจินตนาการของตนเองได้อีกด้วย

๔. กระบวนการจูงใจ (motivation) แม้ผู้สังเกตจะมีความสามารถในการเก็บจำการกระทำของตัวแบบได้ดีเพียงใด แต่ถ้าขาดแรงจูงใจเขาย่อมไม่ประสงค์จะเลียนแบบหรือทำตามตัวแบบ เขาจะทำตามอย่างเมื่อมีเหตุผลที่ดีพอหรือมีแรงจูงใจบางอย่างเท่านั้น เช่น

๔.๑ ประวัติการได้รับการเสริมแรงในอดีตที่ผ่านมาเมื่อเขาทำตามแบบอย่างในเรื่องอื่นได้

๔.๒ ความเชื่อมั่นในสัญญาว่าจะได้รับการเสริมแรง เป็นความคาดหวังว่าเมื่อทำตามตัวแบบได้จะได้รับสิ่งที่ต้องการหรือพึงพอใจ

๔.๓ มีการเสริมแรงทางอ้อมจากการที่เห็นคนอื่น ๆ ได้รับสิ่งที่พอใจเมื่อทำตามตัวแบบได้ ในการพัฒนาตนหรือการปรับปรุงพฤติกรรมตนเองตามหลักการจิตวิทยาปัญญานิยม จะเน้นที่การเปลี่ยนแปลงความคิด เปลี่ยนความรู้สึก และการใช้เหตุผลในการแก้ปัญหา

๒.๒.๖ การพัฒนาตนเชิงพุทธศาสตร์

ตามแนวคิดทางพุทธศาสตร์ การพัฒนาตนเป็นการเรียนรู้และการปฏิบัติเพื่อไปสู่ความพอดี หรือการมีดุลยภาพของชีวิต มีความสัมพันธ์อันกลมกลืนระหว่างการดำเนินชีวิตของบุคคล กับสภาพแวดล้อมและมุ่งการกระทำตนให้มีความสุขด้วยตนเอง รู้เท่าทันตนเอง เข้าใจตนเองมากกว่า การพึ่งพาอาศัยวัตถุ จึงเป็นแนวทางการพัฒนาชีวิตที่ยั่งยืน หลักการพัฒนาตนตามแนวพุทธศาสตร์ ประกอบด้วยสาระสำคัญ ๓ ประการ คือ ทมะ สิกขา และภาวนา ทมะ คือการฝึกนิสัยดั้งเดิมที่ยังไม่ได้ขัดเกลาให้เหมาะสม มีขั้นตอนสำคัญ ได้แก่ ๑) การรู้จักข่มใจ ข่มระงับความเคยชินที่ไม่ดีทั้งหลายได้ ไม่ยอมให้กิเลสรบเร้า หลอกล่อ ชักนำไปสู่ความเลวร้ายได้ และ ๒) การฝึกปรับปรุงตนเองโดยทำคุณความดี ให้เจริญก้าวหน้าต่อไป

สิกขา คือการศึกษา เพื่อให้รู้แจ้ง รู้จักประโยชน์ มองทุกอย่างเป็นการเรียนรู้เพื่อปรับปรุงและพัฒนาตัวเอง เป็นกระบวนการฝึกฝนตนเองในการดำเนินชีวิต เรียกว่า ไตรสิกขา มี ๓ ประการ คือ

๑. ศีลสิกขา หมายถึงการฝึกความประพฤติสุจริตทางกาย ทางวาจาและการประกอบอาชีพ ดำรงตนในสังคมแบบสาธุชน เป็นคนดีของสังคม เป็นคนมีระเบียบ มีวินัย ปฏิบัติหน้าที่ตามปทัสถานของสังคมสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างดีงามโดยมีความรับผิดชอบเกื้อกูลต่อสังคม

๒. จิตสิกขา หมายถึงการฝึกจิต สร้างคุณภาพและสมรรถภาพทางจิตให้เข้มแข็งมั่นคง แน่วแน่ ควบคุมตนเองได้ดี มีสมาธิ มีจิตที่สงบ บริสุทธิ์ ปราศจากสิ่งที่ทำให้เศร้าหมอง อยู่ในสภาพพร้อมที่จะใช้ปัญญาอย่างลึกซึ้งและตรงตามสัจธรรม

๓. ปัญญาสิกขา หมายถึงการฝึกปัญญาให้เกิดความรู้ความเข้าใจสรรพสิ่ง รู้แจ้งตามความเป็นจริง มีจิตใจเป็นอิสระและมีปัญญาบริสุทธิ์

ภาวนา คำนี้ตรงกับคำว่าพัฒนา ซึ่งประกอบด้วย กายภาวนา ศีลภาวนา และปัญญาภาวนา เทียบได้กับการพัฒนาทางกาย พัฒนาการทางสังคม พัฒนาการอารมณ์ และพัฒนาสติปัญญา

กายภาวนา หมายถึงการพัฒนาทางกายเพื่อให้เกิดการเจริญงอกงามในอินทรีย์ ๕ หรือ ทวาร ๕ ได้แก่ช่องทางการติดต่อสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ คือ ตา หู จมูก ลิ้น และผิวหนัง การพัฒนากายเป็นการส่งเสริมให้ความสัมพันธ์ทั้ง ๕ ทางเป็นไปอย่างปกติ ไม่เป็นโทษ ไม่มีพิษภัยอันตราย เช่น รู้จักสัมพันธ์ทางตา เลือกรับเอาสิ่งดีมีประโยชน์จากการเห็นทางตามาใช้ รู้จักสัมพันธ์ทางหู เลือกรับฟังสิ่งดีมีประโยชน์ ไม่รับฟังสิ่งเลวร้ายเข้ามา เป็นต้น

ศีลภาวนา หมายถึงการพัฒนาการกระทำ ได้แก่การสร้างความสัมพันธ์ทางกายและวาจา กับบุคคลอื่นโดยไม่เบียดเบียนกัน ไม่กล่าวร้ายทำลายผู้อื่น ไม่กระทำการใดๆ ที่จะก่อความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น แต่จะใช้วาจาและการกระทำที่ดี ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลและเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดี

จิตตภาวนา หมายถึงพัฒนาจิตใจ เพื่อให้จิตมีคุณภาพดี สมรรถภาพทางจิตดี และสุขภาพจิตดี คุณภาพจิตดี คือจิตใจที่มีคุณธรรม ได้แก่ มีเมตตา กรุณา มุทิตา มีศรัทธา และมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นต้น สมรรถภาพทางจิตดี คือการมีความพร้อมในการทำงาน ได้แก่ ขันติคือมีความอดทน สมาธิคือความมีใจตั้งมั่น อธิฐานคือมีความเด็ดเดี่ยว วิริยะคือมีความเพียร สติคือมีความระลึกรู้เท่าทัน เป็นต้น ส่วนสุขภาพจิตดีเป็นสภาพจิตที่มีความสบายใจ อิ่มเอิบใจ เข้มแข็ง เบิกบาน เกิดความสบายใจได้เสมอเมื่อดำรงชีวิตหรือทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่น

ปัญญาภาวนา หมายถึงการพัฒนาปัญญา ได้แก่การรู้เข้าใจสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง รู้เท่าทันสภาวะของโลกและชีวิต ทำให้จิตใจเป็นอิสระได้จนถึงขั้นสูงสุด ส่งผลให้อยู่ในโลกได้โดยไม่ติดโลก มีอิสระที่จะเจริญเติบโตงอกงามต่อไป

พระเทพเวที เสนอวิธีการที่จะพัฒนาตนไปสู่วิถีชีวิตที่ดีงาม เรียกว่า "รุ่งอรุณแห่งการพัฒนาตน" ไว้ ๗ ประการ ดังนี้^{๗๑}

๑. รู้จักเลือกหาแหล่งความรู้และแบบอย่างที่ดี ได้แก่ การรู้จักใช้สติปัญญาในการวิเคราะห์ พิจารณาในการเลือก เริ่มจากการเลือกคบคนดี เลือกตัวแบบที่ดี เลือกบริโภคสื่อและข่าวสารข้อมูลที่มีคุณค่า เรียกว่า ความมีกัลยาณมิตร (กัลยาณมิตรตา)

^{๗๑} พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตโต), **พัฒนาตน**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๑), หน้า ๒๐.

๒. รู้จักจัดระเบียบชีวิต มีการวางแผนและจัดการกิจการงานต่างๆ อย่างมีระบบระเบียบ เรียกว่า ถึงพร้อมด้วยศีล (ศีลสัมปทา)

๓. ถึงพร้อมด้วยแรงจูงใจให้สร้างสรรค์ มีความสนใจ มีความพึงพอใจ มีความต้องการจะสร้างสรรค์กิจการงานใหม่ๆ ที่มีความดีงามและมีประโยชน์ เรียกว่า ถึงพร้อมด้วยฉันทะ (ฉันทสัมปทา)

๔. มีความมุ่งมั่นพัฒนาตนให้เต็มศักยภาพ ผู้มีความเชื่อมั่นในตนว่าสามารถจะพัฒนาได้ จะมีความงอกงามถึงที่สุดแห่งความสามารถของตน เรียกว่า ทำให้ตนให้ถึงพร้อม (อัตตสัมปทา)

๕. ปรับเจตคติและค่านิยมให้เหมาะสมกับการดำเนินชีวิตที่ดีงาม เอื้อต่อการเรียนรู้ ทำให้สติปัญญางอกงามขึ้น เรียกว่า กระทบความเห็นความเข้าใจให้ถึงพร้อม (ทิวฐิสัมปทา)

๖. การมีสติ กระตือรือร้น ตื่นตัวตลอดเวลา หมายถึง การมีจิตสำนึกแห่งความไม่ประมาท เข้าใจการเปลี่ยนแปลงของชีวิตและสภาพแวดล้อม เห็นคุณค่าของเวลาและใช้เวลาอย่างคุ้มค่า เรียกว่า ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท (อัปปมาทสัมปทา)

๗. รู้จักแก้ปัญหาและพึ่งตนเอง จัดการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ มีความคิดวิจารณ์ตามเหตุปัจจัยด้วยตนเอง เรียกการคิดแบบนี้ว่า โยนิโสมนสิการ (โยนิโสมนสิการสัมปทา) การพัฒนาตนเองตามแนวพุทธศาสตร์ เน้นที่การพัฒนาจิตใจ ทำให้สงบ บริสุทธิ์ โดยการทำสมาธิ หรือวิปัสสนา

๒.๒.๗ เทคนิคการพัฒนาตน

๑. การควบคุมตนเอง

การควบคุมตนเอง คือการที่บุคคลเป็นผู้ดำเนินการในการพัฒนาหรือปรับปรุงพฤติกรรมด้วยตนเองทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นการเลือก เป้าหมาย หรือวิธีการดำเนินการทั้งหมดเพื่อที่จะให้บรรลุเป้าหมายนั้น ถ้าบุคคลใดมีทักษะในการควบคุมตนเองได้ดี สิ่งเร้าภายนอก จะมีอิทธิพลต่อบุคคลนั้นน้อยมาก และในทางกลับกัน คนที่มีทักษะในการควบคุมตนเองอยู่ในระดับต่ำ สิ่งเร้าภายนอก จะมีอิทธิพลต่อ พฤติกรรมของบุคคลนั้นได้มากในชีวิตประจำวันของคนเราล้วนเคยควบคุมตนเองโดยวิธีใดวิธีหนึ่งมาแล้ว เช่น

๑.๑ ใช้วิธีการยับยั้งทางร่างกาย เช่น การกัดริมฝีปากตัวเองเพื่อไม่ให้หัวเราะ ปิดตาตัวเองเพื่อไม่ให้เห็นบางสิ่งบางอย่างที่ไม่ชอบ ทำให้หลีกเลี่ยงผลกระทบที่ไม่พอใจได้

๑.๒ เปลี่ยนเงื่อนไขของสิ่งเร้าหรือสัญญาณที่เกี่ยวกับพฤติกรรมที่จะหลีกเลี่ยง เช่น ไปตากอากาศที่ชายทะเลเพื่อหลีกเลี่ยงสัญญาณต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน ซึ่งอาจช่วยให้แสดงพฤติกรรมที่ต้องการบางอย่างได้มากขึ้นด้วย

๑.๓ หลีกเลี่ยงกระทำบางอย่าง เช่น การงดอาหารกลางวันเพื่อจะรับประทานอาหารมื้อค่ำที่จัดเป็นพิเศษ

๑.๔ เปลี่ยนแปลงการตอบสนองทางอารมณ์ บางครั้งจำเป็นต้องแสดงพฤติกรรมขัดกับความรู้สึกที่แท้จริง เพื่อหลีกเลี่ยงผลกระทบที่ไม่พึงพอใจ เช่น เมื่อหัวหน้างานทำเป็น ต้องทำหน้าตาเฉย หัวเราะไม่ได้เด็ดขาด

๑.๕ ใช้เหตุการณ์บางอย่างเพื่อควบคุมพฤติกรรมตนเอง เช่น การตั้งนาฬิกาปลุกเพื่อช่วยให้ตื่นทันเวลา

๑.๖ ใช้อาหารหรือสิ่งกระตุ้นต่างๆ ควบคุมการกระทำของตนเอง เช่น การดื่มสุราเพื่อลืมเรื่องความทุกข์ ดื่มกาแฟเพื่อจะอ่านหนังสือหรือขับรถได้นานขึ้น

๑.๗ เสริมแรงหรือลงโทษตัวเอง โดยสัญญากับตนเองว่าถ้าสอบได้ B หรือ A จะซื้อของราคา ๕๐๐ บาทให้ตัวเองชิ้นหนึ่ง หรือถ้าสอบได้เกรดไม่ดี จะงดการดูละครโทรทัศน์ ๑ เดือน

๑.๘ ทำสิ่งอื่นแทนสิ่งที่กำลังทำอยู่ เช่น ออกกำลังกายแทนการนอนอยู่เฉย อ่านหนังสือเรียนแทนการดูละครน้ำเน่าเทคนิคการควบคุมตนเอง มีแนวคิดพื้นฐานจากทฤษฎีการเรียนรู้แบบปฏิบัติการ ซึ่งมีความเชื่อว่า พฤติกรรมของบุคคล ถูกควบคุม โดยเงื่อนไขและผลกรรม ถ้าเงื่อนไขนำไปเปลี่ยนแปลงหรือผลกรรมเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมก็จะเปลี่ยนแปลงไปด้วย เงื่อนไขสำคัญในการควบคุมตนเอง คือ บุคคลนั้นจะเป็นผู้จัดการกับเงื่อนไขและผลกรรมของพฤติกรรมด้วยตนเอง แทนการที่บุคคลอื่นจะจัดการให้ในการควบคุมตนเองมักจะเกี่ยวข้องเนื่องกับการเลือกแสดงพฤติกรรมที่มีเงื่อนไขผลกรรมที่ขัดแย้งกันอยู่ ซึ่งการขัดแย้งของเงื่อนไข ผลกรรมมีอยู่ ๔ แบบ ดังนี้

๑. หลีกเลี่ยงการแสดงพฤติกรรมที่จะได้รับผลกรรมทางบวกทันที เพื่อว่าจะไม่ได้รับผลกรรมทางลบในอนาคต เช่น หลีกเลี่ยงการกินอาหารที่ชอบจำนวนมาก เพื่อว่าจะได้ไม่อ้วนใน ๒-๓ ปีข้างหน้า หรือหยุดการสูบบุหรี่เพื่อว่าจะได้ไม่เป็นมะเร็งปอด หรือหลีกเลี่ยงการล่าสัตว์ทางเพศเพื่อจะได้ไม่ติดเชื้อเอดส์

๒. แสดงพฤติกรรมที่จะได้รับผลกรรมทางลบทันที เพื่อจะได้รับผลกรรมทางบวกในอนาคต เช่น การทำงานหนักเพื่อมีฐานะดีขึ้น นักกีฬาฝึกซ้อมอย่างหนักเพื่อจะชนะในการแข่งขัน

๓. ไม่แสดงพฤติกรรมที่ได้รับผลกรรมทางบวกเล็กน้อยทันที เพื่อว่าจะได้รับผลกรรมทางบวกที่มากกว่าในอนาคต เช่น การไม่ออกไปเที่ยวสนุกสนานในคืนวันศุกร์ เพื่อใช้เวลาอ่านหนังสือที่ทำให้ผลการเรียนดีขึ้น หรือมีโอกาสดีกษาต่อ

๔. แสดงพฤติกรรมที่ได้รับผลกรรมทางลบแต่น้อยทันที เพื่อหลีกเลี่ยงผลกรรมทางลบจำนวนมากในอนาคต เช่น การไปให้หมอฟัน ขูดหินปูน ตรวจฟัน ทำความสะอาดฟัน ซึ่งมักเป็นสิ่งที่ไม่น่าพึงพอใจ แต่การกระทำนั้น ทำให้ไม่เกิดการปวดฟัน ที่รุนแรงในอนาคตจากการขัดแย้งกันในเงื่อนไขของผลกรรมที่กล่าวมานี้ จะเห็นว่าในการพัฒนาตนนั้น บุคคลจะต้องกระทำพฤติกรรมบางอย่าง เพื่อควบคุมพฤติกรรมอีกอย่างหนึ่งซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้

ในการควบคุมตนเองมีเทคนิควิธีที่ใช้ได้หลายวิธี เช่น การควบคุมสิ่งเร้า การเตือนตนเอง การเสริมแรงตนเองและการลงโทษตัวเอง การทำสัญญากับตัวเอง การเปลี่ยนการตอบสนอง

๒. การควบคุมสิ่งเร้า

เป็นกระบวนการจัดการกับเงื่อนไขสภาพแวดล้อมหรือสิ่งเร้าที่ควบคุมพฤติกรรม หรือการเปลี่ยนแปลงสิ่งเร้า เพื่อทำให้พฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ หรือเพื่อให้พฤติกรรมที่พึงประสงค์เกิดขึ้น โดย * กำจัดสิ่งเร้าที่ควบคุมพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์นั้น เช่น ถ้าจะประหยัดรายจ่ายฟุ่มเฟือย และเราทราบว่าทุกครั้งที่ไปเดินในห้างสรรพสินค้าเราจะเพลิดเพลินกับการซื้อของที่ไม่จำเป็น สามารถควบคุมได้โดยไปให้น้อยลงหรือลดการไปเดินในห้างสรรพสินค้าเสีย*

กำหนดสิ่งเร้าที่เฉพาะเจาะจงเพื่อให้เกิดพฤติกรรมที่พึงประสงค์* เปลี่ยนแปลงสิ่งเร้าใหม่ที่เหมาะสมกับพฤติกรรม ในกรณีพฤติกรรมที่เป็นอยู่ถูกควบคุมด้วยสิ่งเร้าที่ไม่เป็นที่ยอมรับ

๓. การเตือนตนเอง

การเตือนตนเองประกอบด้วยกิจกรรม ๒ ส่วนคือ การสังเกตตนเอง และการบันทึกพฤติกรรมตนเอง ใช้ได้กับทั้งพฤติกรรมภายนอกและพฤติกรรมภายใน การเตือนตนเองจะได้ผลเป็นเพราะบุคคลได้บันทึกพฤติกรรมของตนเอง เมื่อเห็นข้อมูลที่ตนเองบันทึกไว้ ก็อาจพูดกับตนเองภายในใจว่า เราเป็นคนดี เป็นคนเก่ง หรือทำได้ตามเป้าหมายแล้วนะ ซึ่งการพูดเช่นนี้ทำหน้าที่เป็นการเสริมแรงพฤติกรรมได้ แต่ถ้าหากพบว่าพฤติกรรมที่ตนสังเกตและบันทึกไว้นั้นต่ำกว่าเป้าหมายที่ควรเป็น ก็อาจเกิดความรู้สึกผิด จึงมีการพูดเตือนตนเองภายในใจ และกระทำพฤติกรรมให้ดีขึ้นเพื่อหลีกเลี่ยงความรู้สึกผิดนั้น การดำเนินการเตือนตนเองมีขั้นตอนดังนี้

- เลือกและกำหนดพฤติกรรมเป้าหมายให้ชัดเจน
- สังเกตและบันทึกพฤติกรรมของตนเอง ให้ชัดเจนว่าพฤติกรรมเป้าหมายเกิดขึ้นหรือไม่
- ประเมินผลและวิเคราะห์ข้อมูลจากการสังเกตและบันทึก

๔. การเสริมแรงและการลงโทษตัวเอง

วิธีการนี้จำเป็นต้องอาศัยการสังเกตและการบันทึกพฤติกรรมในวิธีการเตือนตนด้วย ซึ่งมี ๒ ขั้นตอน คือ พิจารณาพฤติกรรมที่ควรได้รับการเสริมแรงหรือรับการลงโทษ และเกณฑ์ในการเสริมแรงหรือการลงโทษ เสริมแรงเมื่อพฤติกรรมเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด และลงโทษเมื่อไม่เป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด

๕. การทำสัญญากับตนเอง

การทำสัญญากับตนเองเป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยในการควบคุมตนเอง คือข้อตกลงกับตนเองที่เขียนเป็นลายลักษณ์ ระบุขั้นตอนที่ดำเนินการและเมื่อบรรลุเป้าหมายจะให้อะไรกับตนเอง การทำสัญญากับตน ก็เหมือนกับการทำสัญญาอื่นๆ คือ จะต้องมีความที่ระบุในสัญญาว่าจะให้เวลาเท่าไร ซึ่งอาจให้เวลา ๒-๓ นาที เป็นสัปดาห์ เป็นเดือน เป็นปี การเขียนสัญญาควรเขียนเฉพาะสิ่งที่รู้ว่าสามารถเปลี่ยนแปลงได้ เมื่อบรรลุตามสัญญา ก็เปลี่ยนไปสู่พฤติกรรมเป้าหมายขั้นต่อไป ซึ่งในสัญญาควรประกอบด้วย

- กำหนดพฤติกรรมเป้าหมายที่ชัดเจน
- บอกถึงสิ่งที่บุคคลต้องกระทำเพื่อที่จะบรรลุเป้าหมายนั้น
- บอกถึงการเสริมแรงตนเองเมื่อบรรลุเป้าหมาย และการลงโทษตนเองเมื่อไม่สามารถทำได้ตามสัญญา

- กรณีที่มีผู้อื่นมาเกี่ยวข้องด้วย บุคคลนั้นควรทำหน้าที่ให้ผลกรรมบางอย่างต่อการกระทำของตน

- กำหนดวันเวลาที่จะมีการทบทวนสัญญา เพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเป้าหมายและผลกรรม

๖. การเปลี่ยนการสนองตอบ

เป็นวิธีการควบคุมตนเองอีกวิธีหนึ่ง บุคคลจะแสดงการสนองตอบอย่างอื่น หรือการกระทำพฤติกรรมอื่นที่สามารถระงับหรือแทนที่การสนองตอบที่ไม่เหมาะสม เช่น การคิดถึงเรื่องที่

สนุกสนานเพื่อไม่ให้เกิดความวิตกกังวล การทำร่างกายให้ผ่อนคลายเพื่อควบคุมความเครียด เป็นต้น การทำสมาธิ อาจจัดอยู่ในวิธีการนี้ได้ เป็นการทำให้จิตใจและร่างกายผ่อนคลาย สามารถระงับพฤติกรรมบางอย่างได้

หากต้องการใช้เทคนิคการพัฒนาตนด้วยวิธีการควบคุมตนเอง ควรมีขั้นตอนดังนี้

๑. กำหนดพฤติกรรมเป้าหมายด้วยตนเอง เริ่มต้นด้วยบุคคลจะต้องกำหนดพฤติกรรมเป้าหมาย ที่ต้องการเปลี่ยนแปลงแก้ไข ด้วยตนเองให้ชัดเจน

๒. สังเกตและบันทึกพฤติกรรมของตน การสังเกตและบันทึกพฤติกรรม จะต้องกระทำด้วยตนเอง และบันทึกเป็นระยะ ๆ

๓. กำหนดเงื่อนไขการเสริมแรง หรือการลงโทษตนเอง เป็นการกำหนดเงื่อนไขในการที่จะได้รับการเสริมแรง หรือการลงโทษ หลังจากที่ได้ทำ พฤติกรรมเป้าหมาย การกำหนดเงื่อนไขของการเสริมแรง หรือการลงโทษนี้ ควรกระทำด้วยตนเอง เพราะสอดคล้องกับ ความต้องการของตน อันจะนำไปสู่เป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๔. เลือกเทคนิคด้วยตนเอง การเลือกเทคนิคด้วยตนเอง จะช่วยให้สามารถเลือกเทคนิค เพื่อควบคุมพฤติกรรมได้เหมาะสมกับตน

๕. ใช้เทคนิคการควบคุมตนเอง ตามวิธีการและขั้นตอนของเทคนิคที่นำมาใช้

๖. ประเมินตนเอง เพื่อดูการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเป้าหมาย ว่าเปลี่ยนแปลงตามเงื่อนไข และข้อกำหนดหรือไม่

๗. เสริมแรง หรือ การลงโทษตนเอง หลังจากประเมินพฤติกรรมเป้าหมายแล้ว การจะได้รับการเสริมแรงหรือลงโทษนั้นขึ้นอยู่กับ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเป้าหมายว่าเป็นไปตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้หรือไม่ ถ้าเป็นไปตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ ก็เสริมแรงด้วยการให้รางวัล แต่ถ้าไม่เป็นไปตามเกณฑ์ควรมีการลงโทษ

๘. วิธีการปรับความคิดและความรู้สึก

เป็นกระบวนการเปลี่ยนพฤติกรรมภายนอกโดยการเปลี่ยนความคิด การตีความ การตั้งข้อสันนิษฐาน หรือการเปลี่ยนตัวแปร ทางความรู้ความเข้าใจเสียใหม่ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เป็นแนวคิดของนักจิตวิทยาปัญญานิยมที่มีความเชื่อว่า

๑. ความรู้ความเข้าใจมีผลต่อพฤติกรรม

๒. ความรู้ความเข้าใจสามารถสร้างใหม่หรือเปลี่ยนแปลงได้

๓. พฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไป ส่วนหนึ่งเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงในความรู้ความเข้าใจ

๙. วิธีเจริญสมาธิเบื้องต้น

การพัฒนาตนเองทางพุทธศาสตร์ จะเริ่มต้นด้วยการเจริญสมาธิ คือการทำจิตใจให้สงบ มีคำแนะนำสำหรับผู้เริ่มต้นในการฝึกปฏิบัติ ดังนี้^{๗๒}

การนั่ง ควรนั่งหลับตาตามสบายบนพื้น บนเก้าอี้ ควรเป็นที่สะดวก ไม่กระด้าง ผู้ชาย นั่งขัดสมาธิ ผู้หญิงนั่งพับเพียบตามถนัด เท้าขวาทับเท้าซ้าย มือขวาทับมือซ้าย วางลงบนหน้าตัก นั่ง

^{๗๒} ประสิทธิ์ ทองอุ่น, จิตวิทยาและพุทธศาสตร์, (สำนักส่งเสริมวิชาการ : สถาบันราชภัฏสุรินทร์, ๒๕๔๐), หน้า ๓๔.

ตัวตรง เพื่อให้ลมหายใจเดินสะดวก อย่าเกร็งตัว นั่งตามสบาย คลายความเคร่งเครียดทั้งร่างกายและจิตใจ กำหนดสติไว้ให้มั่นคง พร้อมกับบริกรรมกำกับเพื่อให้จิตมีเครื่องยึด คือ ภาวนาว่า "พุท" เมื่อหายใจเข้า และ "โธ" เมื่อหายใจออก โดยกำหนดภาวนาในใจเท่านั้น หรือภาวนาว่า "ยุบหนอ" เมื่อหายใจเข้า และ "พองหนอ" เมื่อหายใจออก หรือกำหนดเฉพาะลมหายใจเข้าออกโดยไม่ต้องมีบทภาวนา แต่การมีบทภาวนากำกับ ย่อมมีผลดีกว่าสำหรับผู้ฝึกใหม่ๆ

การกำหนดลมหายใจ ให้ทำตามลำดับ ดังนี้

๑. ขั้นวิงตามลม คือไม่บังคับลมหายใจเข้าออกให้สั้นหรือให้ยาว ปล่อยให้เป็นไปตามธรรมชาติ โดยส่งใจกำหนดวิงตามลมไป ตามจุดกำหนดทั้งสาม คือ ปลายจมูก ทามกลางอก และท้องคอยระวังใจ คือ สติให้จับอยู่กับลมหายใจ คอบควบคุมจิตไม่ให้ดันไปข้างนอก ให้สงบนิ่งอยู่ที่ลมหายใจ จิตจะไม่ฟุ้งซ่าน

๒. ขั้นดักอยู่ที่จุดใดจุดหนึ่ง คือ เมื่อกำหนดลมหายใจเข้าออกโดยคอยตามลมไปจนจิตไม่ฟุ้งซ่านแล้ว ก็ให้เปลี่ยนมากำหนดจิตไว้ ณ จุดใดจุดหนึ่งในจุดทั้งสามตามที่กำหนดได้นัด ไม่ต้องวิงตามลมเหมือนครั้งแรก กำหนดจุดที่จิตใจสบาย ส่วนมากนิยมกำหนดอยู่เฉพาะที่ปลายจมูก กำหนดได้ง่ายกว่าจุดอื่นๆ สำหรับผู้ที่ภาวนาไม่ได้ผลดี อาจกำหนดลมหายใจด้วยการนับก็ได้ โดยส่งใจไปกับการนับอยู่ปลายจมูกแห่งเดียว การนับแบ่งออกเป็น ๒ ช่วง คือ ช่วงแรกให้นับซ้ำๆ อย่างนับให้ต่ำกว่า ๕ แต่อย่าให้เกิน ๑๐ ให้นับหายใจเข้าออกอย่างสบายๆ เป็นคู่ๆ คือหายใจเข้านับว่า ๑ หายใจออกนับว่า ๑ ต่อไปหายใจเข้านับว่า ๒ หายใจออกนับว่า ๒ เรื่อยไปจนถึงคู่ที่ ๕ แล้วตั้งต้นใหม่คู่ที่ ๑ จนถึงคู่ที่ ๑๐ เพิ่มทีละคู่ไปจนครบ ๑๐ คู่ แล้วย้อนมาที่คู่ที่ ๑ ถึงคู่ที่ ๕ ไปจนถึงคู่ที่ ๑๐ อย่างนี้เรื่อยไป ช่วงหลัง เมื่อสามารถฝึกจิตด้วยการนับอย่างช้าได้คล่องดีแล้ว ต่อจากนั้นเปลี่ยนเป็นนับเร็ว คราวนี้ไม่ต้องคำนึงถึงลมเข้าในหรือออกนอก แต่คอยกำหนดลมหายใจที่มากระทบจมูกอย่างเดียว ไม่ต้องนับเป็นคู่ ให้นับเรียงลำดับไปเร็วๆ จาก ๑ ถึง ๕ แล้วเริ่มใหม่จาก ๑ ถึง ๖ เพิ่มทีละ ๑ เรื่อยไปจนถึง ๑๐ แล้วเริ่มจาก ๑ ถึง ๕ ใหม่อีกกำหนดอย่างนี้เรื่อยไป จนกว่าแม้เมื่อใดไม่กำหนดนับแล้ว สติก็ยังแน่วแน่อยู่ในอารมณ์ คือ อยู่ในลมหายใจเข้าออกนั้น

๒.๓ หลักการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาสากลที่สำคัญศาสนาหนึ่งของโลก ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความสำคัญสาระของความเชื่อที่ถูกต้องปฏิบัติได้เป็นผลในความสงบระงับดับเวรภัย นอกจากพระพุทธศาสนาแล้วยังชี้ให้เห็นประโยชน์อันสำคัญในความรู้แจ้งเห็นประจักษ์จริง ลักษณะเด่นของพระพุทธศาสนาจึงปรากฏให้เห็นสาระที่สำคัญของชีวิตได้และยังสังคมโลกให้เกิดสุขและสันติภาพเพื่อให้ชาวพุทธได้ประโยชน์จากเข้าใจหลักปฏิบัติในศาสนาพุทธนี้

คำว่า ปฏิบัติธรรม หมายถึง การเอาธรรมมาปฏิบัติ เอาธรรมมาใช้ เอามาใช้ดำเนินชีวิต ทำการทำงาน คือเอาธรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตจริง ทำให้เป็นชีวิตที่ดีมีความสุขนั่นเอง

เมื่อปฏิบัติธรรมก็หมายถึงว่า เอาธรรมมาใช้ในชีวิตจริง หรือเอามาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิต ถ้ายังไม่ได้ใช้ ก็ไม่เรียกว่าเป็นการปฏิบัติ เพราะคำว่า "ปฏิบัติ" แต่เดิมนั้นแปลว่า "เดินทาง" มาจากภาษาบาลี ซึ่งไปตรงกับอีกคำหนึ่งคือ "ปฏิบัติ" "

“ปฏิบัติ” นั้นจะเห็นได้ในคำว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” ที่เราแปลกันว่า “ทางสายกลาง” มัชฌิมา แปลว่า สายกลาง และปฏิบัติ แปลว่า ทาง ทางคืออะไร ทางนั้น คือ ที่จะเดิน คำว่าปฏิบัติ ก็คือ ที่ๆ จะเดิน คำว่า ปฏิปทา กับคำว่า ปฏิบัตินี้เป็นคำเดียวกัน รากศัพท์อันเดียวกัน ถ้าเป็นกริยา มีรูปเป็น ปฏิปชติ แปลว่า ดำเนิน หรือเดินทาง เพราะฉะนั้น ปฏิปชติ มาเป็น ปฏิบัติ หรือเป็น ปฏิปทา ก็ตาม ก็แปลว่า การเดินทาง หรือแปลว่า ทางที่เดิน ถ้าเป็นการเดินทางก็นิยมใช้ในรูปว่าปฏิบัติ หรือไทยใช้ว่า ปฏิบัติ ถ้าเป็นทางที่เดินก็นิยมใช้ ปฏิปทา เพราะฉะนั้น เราเอาถ้อยคำสำหรับสิ่งที่เป็นรูปธรรมนั่นเอง มาประยุกต์ใช้ในทางธรรม การเดินทางตามปกตินั้น เป็นการเดินทางภายนอก เป็นการเดินทางด้านวัตถุ เอาเท้าเดิน หรือแม้มีรถแล้ว เอารถวิ่งไป ตลอดจนไปด้วยเครื่องบิน ก็เรียกว่า เป็นการเดินทาง

ชีวิตของเราเหมือนกัน ชีวิตก็เป็นการเดินทางชนิดหนึ่ง แต่เรามักเปลี่ยนคำพูดจากเดิน มาเป็น ดำเนิน ที่จริงเดินกับดำเนินนั้น ก็คือศัพท์เดียวกัน เดินก็แปลงมาจากดำเนิน แล้วเราก็มีการดำเนินชีวิตในการดำเนินชีวิตนั้น ก็เหมือนกับที่เราเอาชีวิตนี้ไปเดินทาง หรือว่าการเป็นอยู่ของเรานั้น เปรียบเสมือนทาง ถ้าเป็นอยู่อย่างถูกต้อง ก็เรียกว่าเดินทางชีวิตอย่างถูกต้อง คือ ดำเนินชีวิตได้ดีถ้าเดินทางชีวิตไม่ถูกต้อง ก็เรียกว่าดำเนินชีวิตที่ผิด ในเมื่อปฏิบัติ หรือปฏิบัตินี้แปลว่า การเดินทาง และทางที่เดิน เพราะฉะนั้น การปฏิบัติธรรมก็คือเอาธรรมมาใช้ในการเดินทางชีวิต เพื่อช่วยให้ดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง หรือเอามาช่วยในการเดินทางชีวิต เพื่อให้การดำเนินชีวิตนั้นเป็นไปด้วยดี^{๗๓}

หรืออีกนัยหนึ่ง คำว่า “**ปฏิบัติธรรม = ปฏิบัติทำ**” มาจากคำว่า “ปติ” หรือว่า “ปัตติ” คำว่า “ปัตติ” แปลว่าการเข้าถึง “ปติ” แปลว่าเฉพาะ ความหมายโดยรวมคือการปฏิบัติให้เข้าถึงเฉพาะ ดังนั้น การปฏิบัติธรรมคือการทำให้เข้าถึงเฉพาะการเข้าถึงเฉพาะในที่นี้หมายถึง เข้าถึงสิ่งสองสิ่งตามความจริง คือการเข้าถึงความรู้สึกของตนเอง และเข้าถึงสิ่งที่มาปรากฏกับความรู้สึกของตัวเอง การเข้าไปมองเห็นความรู้สึกที่ค่อย ๆ มาปรากฏ ไม่ว่าจะเป็นรูป รส กลิ่น เสียง หรือสิ่งที่มากระทบกายเกิดขึ้นมาแล้วแปรเปลี่ยนไปเรียกว่า อนิจจัง เห็นความคงอยู่ที่อยู่ไม่ได้ เรียกว่า ทุกขัง เห็นการดับไปของความรู้สึกกลายเป็นของว่าง เรียกว่า อนัตตา นี่คือการเข้าถึงเฉพาะ ซึ่งสามารถเข้าถึงด้วยสติและสัมปชัญญะ ต้องเจริญสติ ถ้าไม่เจริญสติเราก็ไม่สามารถที่จะเข้าถึงเฉพาะได้ การเข้าถึงเฉพาะจะทำให้ใจของเราเกิดความหนักแน่น ไม่รู้สึกชื่นชมยินดี ถูกตำหนิตเดียวก็นึกเสีย ๆ วางเฉยได้ ทำให้เรามองเห็นความเป็นจริงว่า สิ่งที่มาปรากฏกับความรู้สึกของตัวเองสุดท้ายกลายเป็นของว่าง ใจเลยวางเฉยได้ พอวางเฉยได้ก็เลยไม่โกรธ ไม่ทุกข์ตรม ไม่ลึงโลดใจ^{๗๔}

หลวงพ่อบราโมทย์ บราโมชโช ได้วิเคราะห์ความหมายของการปฏิบัติธรรมว่า คำว่า ปฏิบัติ ประกอบด้วย ปฏิ แปลว่าเฉพาะ บติ หรือ ปัตติ แปลว่า เข้าไปเห็น ไปตั้งอยู่ ไปเห็นอยู่แท้จริง แล้วคำว่าปฏิบัติก็คือการที่มีสติไปเห็นเฉพาะหน้านั้นเอง เห็นกายเห็นใจเฉพาะหน้า มิใช่ไปทำอะไรแปลกๆ เหนือธรรมดาเกินจริง มิใช่การเข้าไปดัดแปลงจิต แต่เป็นการพัฒนาจิตขึ้นมาให้จิตตั้งมั่นในการรู้อารมณ์ ตั้งของมั่นเองเพราะสติเกิด ถ้ามีสติแต่ไม่มีปัญญาจะไปตั้งแช่ในอารมณ์

^{๗๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), ปาฐกถา การปฏิบัติธรรมคืออะไร, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.dharma-gateway> [๒๔ ก.ค. ๒๕๕๘]

^{๗๔} พระอาจารย์มานพ อุปสโม, “**ปฏิบัติธรรม = ปฏิบัติทำ**”, นิตยสาร Secret, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๖๕ (๑๐ มีนาคม ๒๕๕๔).

ถ้าแปลการปฏิบัติว่า “ทำ” จะเป็นความหมายที่ยากมาก แต่ถ้าแปลว่า “รู้โดยเฉพาะหน้าตามรู้กาย ตามรู้ใจเฉพาะหน้า” จะไม่ยากอะไร ถ้าทำไม่ได้บรรลุอะไรเลย แต่ถ้าหยุดทำแล้วรู้อย่างเดียวจะได้มรรคผลนิพพาน^{๗๕}

ราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายของคำว่า “ปฏิบัติ” ว่าหมายถึง การดำเนินการไปตามระเบียบแบบแผน หรือกระทำเพื่อให้เกิดความชำนาญ คล่องแคล่ว หรือ การกระทำตามหลักการใดหลักการหนึ่ง หรือ กระทำตาม ความรู้ใด ความรู้หนึ่ง หรือ กฎหมายใด กฎหมายหนึ่ง หรือ ข้อความใดข้อความหนึ่ง ฯลฯ หรือ หมายถึง การดำเนินชีวิตของตน การประพฤติตน กระทำตน หรือ ทำตามกรอบ ระเบียบ วัฒนธรรม จารีต ประเพณี ศีลธรรม ฯ

ส่วนคำว่า “ธรรมะ” หมายถึง หลักธรรมคำสอนทางศาสนา อันเป็นหลักความจริง ตามธรรมชาติ ซึ่งล้วนมีอยู่ในตัวของมนุษย์ และสรรพสิ่ง อยู่แล้ว ศาสนา ได้นำเอาหลักธรรมชาติ ตั้งแต่สภาพความคิด อารมณ์ ความรู้สึก พฤติกรรม การกระทำ ซึ่งเกิดจาก กาย (วาจา) ใจ มาสร้างเป็นหลัก และสร้างเป็นชื่อเรียก เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ได้ง่ายขึ้นว่า สภาพทางใจ อย่างนั้นเรียกว่า “ความคิด ” สภาพทางใจอย่างนั้น เรียก “สมาธิ” และอื่นๆอีกมากมาย อย่างนี้เป็นต้น

ดังนั้น คำว่า “ปฏิบัติ ธรรม” ย่อมหมายถึง การ ดำเนินการ หรือกระทำ เพื่อให้เกิดความชำนาญ คล่องแคล่ว หรือ การดำเนินชีวิตของตน การประพฤติตน กระทำตน ตามหลักคำสอน ทางศาสนาฯ ไม่ว่าจะเป็นทางด้าน กาย (วาจา) ทางด้านใจ^{๗๖}

สรุปได้ว่า การปฏิบัติธรรม จึงหมายถึง การอบรมเจริญปัญญา การทำให้เกิดมีขึ้นการฝึกอบรมจิตใจ ซึ่งในทางพระพุทธศาสนา เราเรียก การปฏิบัติธรรมว่าการเจริญกรรมฐานหรือการปฏิบัติกรรมฐาน ซึ่งแปลว่า การกระทำการงาน แล้งานที่วุ่นเป็นงานทางใจ การปฏิบัติธรรมก็เป็นการทำงานทางใจ ดังนั้นสองอย่างนี้จึงเป็นสิ่งเดียวกัน การปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา มี ๒ ส่วน คือ ๑) สมถกรรมฐาน ๒) วิปัสสนากรรมฐาน

๒.๔ ข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่ในการวิจัย

๒.๔.๑ ประวัติความเป็นมา

วัดอัมพวัน อำเภอบรมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี เป็นชื่อเดิมมาตั้งแต่กรุงศรีอยุธยา อุโบสถหลังเก่าได้ชำรุดและพังลง เมื่อวันอังคารที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๑๑ ตรงกับวันแรม ๗ ค่ำ เดือน ๓ ปีจอ เวลา ๐๙.๔๕ น.

ได้รื้อถอนเมื่อวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๑๑ ตรงกับแรม ๗ ค่ำ เดือน ๑๒ เวลา ๑๐.๐๐ น. ด้วยแรงชาวบ้านและรดยกของ ป.พัน ๑๐๑ มาช่วยกันรื้ออุโบสถ เสร็จเรียบร้อยภายใน ๔ วัน

^{๗๕} หลวงพ่อปราโมทย์ ปราโมชโช, สุธพล สายพานิชย์และคณะ รวบรวม, **ประมวลธรรมเทศนาหลวง พ่อปราโมทย์ ปราโมชโช**, พิมพ์ครั้งที่๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เมตตาธรรม, ๒๕๕๒), หน้า ๔๒.

^{๗๖} ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๖), หน้า ๖๖๗.

เริ่มก่อสร้างอุโบสถ วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๑ วางศิลาฤกษ์ ๑๔-๑๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๒ สร้างเสร็จเรียบร้อยเมื่อวันที่ ๓๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๓ รวมเวลาการก่อสร้าง ๑ ปี ๔ เดือน ๑๕ วัน ผูกพัทธสีมาวันที่ ๘-๑๒ เมษายน พ.ศ. ๒๕๑๓

ศิลาจารึกในอุโบสถหลังเก่าจารึกเป็นภาษาจีนว่าคนจีนได้สร้างอุโบสถวัดอัมพวัน สมัยเหม็งเซี้ยว คนจีนได้นำเรือกำปั่นมาทำการค้าขายกับสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เมืองลพบุรี มากับฝรั่งชาติฮอลันดา จอดหน้าวัดอัมพวัน ได้สร้างโบสถ์วัดอัมพวัน สมัยเจ้าอาวาสวัดอัมพวันชื่อ พระครูญาณสังวร อายุ ๙๙ ปี สร้างโบสถ์เสร็จแล้ว ฝรั่งเพื่อนคนจีนได้ขอพระราชทาน พระหน้าปรกหินทั้งสององค์จากสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ให้คนจีนเอาไว้ในโบสถ์ จนถึงการสร้างโบสถ์หลังใหม่มาจนถึงทุกวันนี้

วัดนี้เริ่มพัฒนามาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๐ ตามลำดับ มาถึง พ.ศ. ๒๕๑๓ กรมการศาสนาได้ยกย่องให้เกียรติ เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างมาจนบัดนี้

ปูชนียวัตถุ – โบราณวัตถุ

มีพระพุทธรูปหน้าปรกหิน ๓ องค์ สมัยลพบุรี แบบหุยาน ๒ องค์ แบบเขมรคางคนहुตุม ๑ องค์ มีพระพุทธรูปสมัยเชียงแสนสมาธิเพชร เกตุดอกบัวตูม ๑ องค์ หน้าตัก ๑ ศอก ตั้พระธรรมสร้าง พ.ศ. ๒๒๐๐ จำนวน ๑ ตั้ ตั้พระไตรปิฎกลายรดน้ำ ๑ ตั้ พ.ศ. ๒๓๑๐

ในสมัยแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๓) ทำการซ่อมอุโบสถที่ชำรุดทรุดโทรมเสร็จแล้ว ได้ขอผูกพัทธสีมาใหม่โดยทำการภายในของการคณะสงฆ์ เพราะเขตที่ขอพระราชทานมีอยู่เดิมแล้ว และพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ ได้พระราชทานเรือยาว ให้กับวัดอัมพวันไว้ ๑ ลำ ชื่อว่า “ก้านตอง” บรรทุกคนได้ ๕๐ คน

๒.๔.๒ ที่ตั้งอาณาเขตของวัด

ตำแหน่งที่ตั้งวัดอัมพวันเลขที่ ๕๓ บ้าน ถนนเอเชีย กิโลเมตรที่ ๑๓๐ หมู่ที่ ๔ ตำบลสงฆ์ บ้านแบ่ง ตำบลบ้านเมืองพรหมบุรี อำเภoprหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

ที่วัดและที่ธรณีสงฆ์

ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ ๓๑ ไร่ ๒ งาน ๘๐ ตารางวา มีหนังสือแสดงกรรมสิทธิ์ที่ดินคือ โฉนดที่ ๘๘๗๗ เลขที่ ๒๒๓ มีอาณาเขตดังนี้

ทิศเหนือ ยาว ๓๘๐ เมตร จดที่ดินเลขที่ ๑๔๗ ทางสาธารณประโยชน์

ทิศใต้ ยาว ๒๕๙ เมตร จดที่ดินเลขที่ ๑๔๕ ที่มีการครอบครองสาธารณประโยชน์

ทิศตะวันออก ยาว ๑๘๕ เมตร จดทางสาธารณประโยชน์

ทิศตะวันตก ยาว ๑๙๒ เมตร จดที่ดินเลขที่ ๑๔๗ ทางสาธารณประโยชน์

ที่ธรณีสงฆ์มี ๓ แปลง มีเนื้อที่ทั้งสิ้น ๓๐ ไร่ ๔ งาน ๑๒๖ ตารางวา

แปลงที่ ๑ ที่ตำบลพรหมบุรี อำเภoprหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี มีเนื้อที่จำนวน ๑๔ ไร่ ๑๒ ตารางวา มีหนังสือแสดงกรรมสิทธิ์ คือ โฉนดเลขที่ ๔๙๐๗ นายพุก นางจุ่น โพธิ์ศรี ถวายเป็นที่ธรณีสงฆ์ เมื่อวันที่ ๑๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๗

แปลงที่ ๒ ที่ตำบลหัวป่า อำเภoprหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี มีเนื้อที่จำนวน ๑๑ ไร่ ๓ งาน ๑๒ ตารางวา มีหนังสือแสดงกรรมสิทธิ์ คือ โฉนดเลขที่ ๔๓๙๐ พันเอกสมภพ ศรีพันธุ์, นางโสภิตวรา

กลาง, นางเพ็ญศรี บุรีรัตน์-นางสาวดวงรัตน์ ศรีพันธุ์ ถวายเป็นที่ธรณีสงฆ์ เมื่อวันที่ ๑๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๓ ตามบัตรโอนโฉนดที่ดินของเลขที่กรมการทะเบียนที่ดิน

แปลงที่ ๓ ที่ตำบลพรหมบุรี อำเภอบรรพตบุรี จังหวัดสิงห์บุรี มีเนื้อที่จำนวน ๕ ไร่ ๑ งาน ๓๔ ตารางวา มีหนังสือแสดงกรรมสิทธิ์ คือ โฉนดเลขที่ ๔๙๐๑ พันเอกสมภพ ศรีพันธุ์, นางโสภิตวรากลาง, นางเพ็ญศรี บุรีรัตน์-นางสาวดวงรัตน์ ศรีพันธุ์ ถวายเป็นที่ธรณีสงฆ์ เมื่อวันที่ ๑๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๓

สภาพภูมิประเทศ

วัดอัมพวัน เป็นวัดที่อยู่อย่างราบเรียบ อยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ฝั่งตะวันออก สภาพของต้นไม้ทั่วไปนั้น ปลูกไม้ดอก - ไม้ใบ สภาพปลูกใหม่ สภาพพื้นที่เป็นที่น้ำท่วม มาบัดนี้ทางวัดได้ทำถนน - คูกันน้ำ การป้องกันน้ำไว้ได้ การปลูกสร้างต้นไม้จึงเกิดใหม่ ต้นไม้ประมาณ ๓๐๐ เศษ^{๗๗}

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

อนุชา สมจิต ได้กล่าวถึงแนวคิดเรื่องการปฏิบัติอานาปานสติภาวนาไว้ในงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลจากการปฏิบัติกรรมฐานด้วยการเจริญสติปัฏฐานสี่ฝึกสอนโดยคุณแม่ดร. สิริกรินชัย” สรุปความสำคัญได้ดังนี้การใช้อานาปานสติภาวนานี้มีผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างชัดเจนทางกายวาจาใจ กล่าวคือในด้านทางกายนั้นทำให้ความอดทนในกิจการงานต่างๆทำให้มีความสามารถในกิจกรรมมากขึ้นทำให้สามารถที่จะทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ ส่วนในด้านวาจานั้นทำให้เป็นผู้ที่มีวาจาอันสุภาพอ่อนน้อมถ่อมตนอยู่เสมอทำให้เป็นผู้มีความคิดไตร่ตรองก่อนที่จะพูดเพื่อให้เกิดประโยชน์ในการพูดให้มากที่สุดและสุดท้ายในด้านจิตเจ้านั้นทำให้มีความตระหนักถึงความสำคัญของสติมากขึ้นทำให้มีความคิดอยากทำความดีมากขึ้นทำให้เป็นผู้ที่มีอารมณ์มั่นคงทำให้เป็นผู้ที่มีอารมณ์แจ่มใสเบิกบานอยู่เสมอมองเห็นได้ว่าอานาปานสติช่วยให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้ส่งผลให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น^{๗๘}

อวยชัย โรจน์นรินทร์กิจ ได้กล่าวถึงแนวคิดเรื่องอานาปานสติภาวนาไว้ในงานวิจัยเรื่อง “ศึกษาผลของการฝึกอานาปานสติในพุทธศาสนาต่อพัฒนาการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม” สรุปความสำคัญได้ดังนี้การฝึกอานาปานสติสมาธิภาวนาในพุทธศาสนาเพื่อสร้างศรัทธาอันถูกต้องในพุทธศาสนาโดยการพิสูจน์ด้วยเหตุผลว่าสร้างเหตุที่ดีผลที่ดีตามมาสร้างเหตุที่ชั่วผลที่ชั่วตามมาดังที่ได้สร้างองค์ประกอบของเหตุผลที่ดีต่างๆขึ้นอย่างครบถ้วนในการทำจิตให้บริสุทธิ์เป็นการชั่วขณะผลที่ดีก็ตามมาอันได้แก่ความสงบความสุขทางจิตใจเป็นที่ประจักษ์ต่อผู้ฝึกอานาปานสติสมาธิในพุทธศาสนาด้วยตนเองจึงเป็นแรงเสริมให้มีความเชื่อมั่นว่ากรรมมีจริงผู้ใดทำกรรมใดไว้ย่อมได้รับผลของกรรมนั้นดังนั้นเมื่อจะทำชั่วจึงมีความละอายและเกรงกลัวต่อการทำชั่วเนื่องจากต้องได้รับผลของกรรมที่ทำ

^{๗๗} LSVคลังสมองออนไลน์ "ปีที่12",ประวัติ วัดอัมพวัน อำเภอบรรพตบุรี จังหวัดสิงห์บุรี,[ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.ubmthai.com/lekoundsmf3/index.php?topic=5325.0>[๒๗ ก.ค.๒๕๕๘].

^{๗๘} ดูเพิ่มเติมอนุชาสมจิต, “การศึกษาการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลจากการปฏิบัติกรรมฐานด้วยการเจริญสติปัฏฐานสี่ฝึกสอนโดยคุณแม่ดร.สิริกรินชัย”. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๒๖, หน้า๑๓๒.

ไว้ในขณะเดียวกันก็มุ่งที่จะสร้างเหตุที่ดีให้ครบองค์ประกอบโดยการสร้างเหตุผลไม่สร้างด้วยความมง่ายเป็นการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม^{๗๙}

โรจน์ สุวรรณสิทธิ์ ได้กล่าวถึงแนวคิดเรื่องการปฏิบัติไว้ในงานวิจัยเรื่อง “โครงการวิจัยเรื่องสมาธิช่วยการศึกษาเพียงใด” ในการใช้ภาวนาทำให้เกิดสมาธิในการฝึกอบรมในระยะเวลา ๒๐ สัปดาห์ๆ ละ ๕ วัน โดยฝึกอบรมให้นักศึกษาแพทย์ปีที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๑๓-๒๕๑๔ จำนวน ๓๒ คน เป็นชาย ๒๐ คน หญิง ๑๒ คน อายุระหว่าง ๑๙-๒๓ ปี ผลการวิจัยในด้านการเรียนพบว่า นักศึกษามีความตั้งใจเรียนมากขึ้น (ร้อยละ ๖๒) รักการเรียนมากขึ้น (ร้อยละ ๓๑) มีประโยชน์ต่อการเรียน (ร้อยละ ๖๕) มีส่วนน้อย (ร้อยละ ๖) ที่เบื่อการเรียนและเมื่อดูผลการสอบคะแนนเป็นรายบุคคล ในวิชากายวิภาคศาสตร์พบว่านักศึกษาที่ฝึกสมาธิเรียนดีขึ้นมากกว่านักศึกษาที่ไม่ได้รับการฝึกอบรม (ร้อยละ ๑๕.๖๒) ส่วนในวิชาสรีรวิทยานักศึกษาที่ฝึกสมาธิก็มีคะแนนดีกว่าหมู่ที่ไม่ได้รับการฝึกอบรมเล็กน้อยจากการทดสอบโดยใช้ Digit Symbol พบว่านักศึกษาที่อบรมสมาธิมีความจำและความคล่องแคล่วในการทำงานดีกว่ากลุ่มที่ไม่ได้รับการอบรมอย่างชัดเจนส่วนในด้านจิตใจโดยใช้แบบสอบถามพบว่าความหงุดหงิดฉุนเฉียวโกรธง่ายน้อยลง (ร้อยละ ๘๕) จิตสงบสบาย (ร้อยละ ๕๐) ในด้านสุขภาพพบว่านักศึกษาที่ได้รับการอบรมสมาธิเจ็บป่วยน้อยกว่านักศึกษากลุ่มที่ไม่ได้รับการอบรมสมาธิซึ่งความเจ็บป่วยนี้มีความสัมพันธ์กันกับความสงบสุขของจิตโดยการตรวจคลื่นสมองปรากฏว่าคลื่นสมองในขณะทำสมาธิมีความราบเรียบแตกต่างกับคลื่นสมองในขณะตื่นหรือนอนหลับ ผลของการปฏิบัติสมาธิมีผู้ที่ปฏิบัติทำให้จิตสงบถึงขั้นรู้สึกเบาสบายเป็นสุขร้อยละ ๕๐.๖ ในการฝึกอบรมอานาปานสติในผู้ที่ปฏิบัติแล้วแต่มีการพัฒนาทางด้านกายวาจาใจที่ดีขึ้น^{๘๐}

พระมหาสุธน ยสสีโล (ผลชอบ) ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องวิปัสสนากัมมัฏฐานในพระพุทธศาสนา” ผลการวิจัยพบว่า วิปัสสนากรรมฐาน เป็นกรรมฐานที่ใช้ปัญญาพิจารณาหยั่งรู้เบญจขันธ์ตามสภาพความเป็นจริงเป็นคำสอนเพื่อพัฒนาจิตหรือยกระดับจิตของปุถุชนธรรมดาให้ขึ้นสู่ระดับจิตความเป็นอริยบุคคลซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายสำคัญในทางพระพุทธศาสนา วิปัสสนากรรมฐานนี้มีหน้าที่กำจัดโมหะ คือความมืดอันปกปิดไว้ซึ่งสภาวะปกติแห่งรูปนามทั้งปวง ผู้ที่เริ่มปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานจึงจำเป็นต้องศึกษาธรรมที่เป็นภูมิเป็นอารมณ์ของวิปัสสนาให้เข้าใจแจ่มแจ้งเสียก่อน เพราะธรรมเหล่านี้เป็นพื้นฐาน เป็นอารมณ์ของจิตที่ผู้ปฏิบัติจะต้องใคร่อยู่ในสถานที่ต่าง ๆ จึงจะสามารถทำให้เกิดปัญญาและผ่านวิปัสสนาญาณไปได้ ธรรมที่เป็นภูมิหรือเป็นอารมณ์ของวิปัสสนามีขั้น ๕ อย่างตนะ ๑๒ ธาตุ ๑๘ อินทรีย์ ๒๒ อริยสัจ ๔ และปฏิจกสมุปบาท ๑๒ โยคาวจรจะต้องพิจารณาธรรมเหล่านี้ หรือธรรมหมวดใดหมวดหนึ่งเพื่อให้เกิดปัญญารู้เท่าทัน ความเป็นจริงของสังขารทั้งปวงจนจิตปล่อยวางความยึดมั่นถือมั่นในเบญจขันธ์เสียได้ อนึ่ง การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานนี้ สามารถทำให้ผู้ปฏิบัติมีจิตบริสุทธิ์หรือทำให้จิตมีคุณภาพสูงขึ้นตามขั้นแห่งโสฬสญาณ แล้วบรรลุมรรคผลนิพพานในที่สุดเพราะสามารถทำลายอวิชชา ความไม่รู้ซึ่งเป็นกิเลสอย่างละเอียดอันเป็นต้นตอของทุกข์ทั้งปวงได้เป็นสมุจเฉทปหานวิปัสสนากรรมฐานเป็นคำสอนแนวปฏิบัติ

^{๗๙} อวยชัย โรจน์นิรันดร์กิจ, “ศึกษามูลการฝึกอานาปานสติในพุทธศาสนาต่อพัฒนาการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม”, *วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๒๖, หน้า ๖๙.

^{๘๐} โรจน์ สุวรรณสิทธิ์, “โครงการวิจัยเรื่องสมาธิช่วยการศึกษาเพียงใด”, (กรุงเทพมหานคร : คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล, ๒๕๑๔), หน้า ๑๑๓.

ทางด้านจิต เพราะในร่างกายของมนุษย์เรามีใจเป็นใหญ่ ใจเป็นหัวหน้า ทุกสิ่งทุกอย่างสำเร็จจากใจ เมื่อบุคคลตั้งใจไว้ดีแล้ว ไม่ว่าบุคคลนั้นจะเป็นชนชาติใด อยู่ในประเทศใด ใช้ภาษาใด เป็นคนมีฐานะ ร่ำรวยหรือเป็นคนยากจน เมื่อปรารถนาความสุข ความสงบที่แท้จริงแล้ว ไม่ต้องไปแสวงหาที่อื่นใด ค้นหาได้ภายในจิตใจของเราเองเพราะความทุกข์หรือความสุขเกิดขึ้นจากใจ ทั้งนั้น

ดังนั้น พระพุทธเจ้าซึ่งมีพระประสงค์ที่จะให้สังคมมนุษย์พ้นจากความทุกข์และให้ได้รับความสุขสงบทั้งทางกายและทางใจ จึงได้ทรงประกาศคำสอนแนวปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานไว้ เพื่ออบรมจิตของมนุษย์ให้สงบระงับจากความชั่ว บรรลุความดีและความบริสุทธิ์ผ่องใสแห่งจิต^{๘๑}

พระครูประคุณสรกิจ (สุชาติ ชินโรโส) ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาวิธีการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนวทางของสำนักวิปัสสนาวิเวกอาศรม” ผลการวิจัยพบว่า การปฏิบัติธรรมในพุทธศาสนามีหลากหลาย แต่โดยเนื้อหาสำคัญประกอบ ด้วย ๒ ส่วนคือ ส่วนการปฏิบัติสมถะ (สมาธิ) และส่วนการปฏิบัติวิปัสสนา (การพิจารณาหลักธรรม) จุดมุ่งหมายที่แท้จริงของการปฏิบัติ คือ ปัญญาที่ได้จากการพิจารณาสังขาร ส่วนสมาธิเป็นเพียงเครื่องมือเพื่อให้ค้นพบปัญญาได้ง่ายขึ้นเท่านั้น แต่ก็มี ความจำเป็นซึ่งมากน้อยขึ้นอยู่กับบุคคล ในการปฏิบัติจริงต้องปฏิบัติร่วมกัน ไม่สามารถปฏิบัติแต่เพียงส่วนเดียวได้ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องศึกษา ควบคู่กันไป วิปัสสนากรรมฐาน เป็นกรรมฐานที่ใช้ ปัญญาพิจารณาหยั่งรู้เบญจขันธ์ตามสภาพความเป็นจริงเป็นคาสอนเพื่อพัฒนาจิตหรือยกระดับจิต ของปุถุชนธรรมดาให้ขึ้นสู่ระดับจิตความเป็นอริยบุคคลซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายสำคัญในทาง พระพุทธศาสนา วิปัสสนากรรมฐานนี้ มีหน้าที่กำจัดโมหะ คือความมืดอันปกปิดไว้ซึ่งสภาวะปกติแห่ง รูปนามทั้งปวง ผู้ที่เริ่มปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานจึงจำเป็นต้องศึกษาธรรมที่เป็นภูมิเป็นอารมณ์ของ วิปัสสนาให้เข้าใจแจ่มแจ้งเสียก่อน เพราะธรรมเหล่านี้เป็นพื้นฐาน เป็นอารมณ์ของจิตที่ผู้ปฏิบัติ จะต้องโคจรอยู่ในสถานที่ต่าง ๆ จึงจะสามารถทำให้เกิดปัญญาและผ่านวิปัสสนาญาณไปได้ ธรรมที่เป็นภูมิหรือเป็นอารมณ์ของวิปัสสนามีชั้น ๕ อายุตนะ ๑๒ ธาตุ ๑๘ อินทรีย์ ๒๒ อริยสัจ ๔ และ ปฏิจตุสมุปบาท ๑๒ โยคาวจรจะต้องพิจารณาธรรมเหล่านี้ หรือธรรมหมวดใดหมวดหนึ่งเพื่อให้เกิด ปัญญารู้เท่าทันความเป็นจริงของสังขารทั้งปวง จนจิตปล่อยวางความยึดมั่นถือมั่นในเบญจขันธ์เสียได้ อนึ่ง การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานนี้ สามารถทำให้ผู้ปฏิบัติมีจิตบริสุทธิ์หรือทำให้จิตมีคุณภาพสูงขึ้น ตามขั้นแห่งโสหสญาณ แล้วบรรลุมรรคผลนิพพานในที่สุดเพราะสามารถทำลายอวิชชา ความไม่รู้ซึ่งเป็นกิเลสอย่างละเอียดอันเป็นต้นตอของทุกข์ทั้งปวงได้เป็นสมุจเฉทปหาน วิปัสสนากรรมฐานเป็นคำ สอนแนวปฏิบัติทางด้านจิต เพราะในร่างกายของมนุษย์เรามีใจเป็นใหญ่ ใจเป็นหัวหน้า^{๘๒}

พรณราย รัตนไพฑูรย์ ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาวิธีปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนว สติปัฏฐาน ๔ ศึกษาแนวการสอนของพระธรรมธีรราชกุมาร (โชดก ญาณสิริ)” ผลการวิจัยพบว่า สติปัฏฐาน ๔ เป็นหนทางเอกที่จะนำไปสู่การรู้แจ้งสัจธรรม บรรลุนิพพานซึ่งเป็นภาวะหมดกิเลสอัน

^{๘๑} พระมหาสุธน ยสสีโล, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องวิปัสสนากรรมฐานในพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาศาสนาและปรัชญา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราช วิทยาลัย), ๒๕๔๑.

^{๘๒} พระครูประคุณสรกิจ (สุชาติ ชินโรโส เสงี่ยมจิตต์). “การศึกษาวิธีการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานตาม แนวทางของสำนักวิปัสสนาวิเวกอาศรม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย), ๒๕๓๗.

เป็นจุดหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณานสิทธิ) ใช้หลักสติปัฏฐาน ๔ คือการพิจารณากาย เวทนา จิต ธรรมเป็นกรอบในการปฏิบัติและการสอน ในภาคทฤษฎี พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณานสิทธิ) สอนให้ผู้ปฏิบัติเข้าใจทั้งหลักสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐานควบคู่กันไป แต่ในภาคปฏิบัติ ท่านปฏิบัติและสอนโดยเน้นวิธีการแบบสมถะมีวิปัสสนาในการสอนวิปัสสนานั้น พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณานสิทธิ) แบ่งเป็น ๒ ภาคคือ (๑) ภาคสมถะหรือปฏิบัติศาสนา เป็นหลักการเตรียมตัวก่อนลงมือปฏิบัติ ที่สำคัญคือการแผ่เมตตา การระลึกถึงความตาย (๒) ภาควิปัสสนาหรือปฏิเวธศาสนา ว่าด้วยวิปัสสนาญาณ ๑๖ วิสุทธิ ๗ และญาณ ๑๘ อุปกิเลส ๑๐ ในการปฏิบัตินั้น ประเด็นสำคัญอยู่ที่การมีสติกำหนดรูปรูปนามตามอริยาบถใหญ่ ๔ คือ ยืน เดิน นั่ง นอน และมีสติกำหนดรูปรูปนามตามอริยาบถย่อยหรือตามอายตนะทั้ง ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ผู้ปฏิบัติเริ่มต้นด้วยการกำหนดพิจารณาอริยาบถเดิน คือ เดินจงกรม ภาวนา ๒ ระยะเวลา ขว้างอย่างหนอ, ซ้ายอย่างหนอ เมื่อสติมั่นคง ญาณแก่กล้าแล้ว ให้ภาวนา ๖ ระยะเวลา ยกสั่นหนอ, ยกหนอ, ย่างหนอ, ลงหนอ, ถูกหนอ, กัดหนอ ต่อไปก็เป็นอริยาบถนั่งพิจารณาอาการพองยุบของท้อง พิจารณาต้นใจคือความรู้สึก พิจารณาทวารทั้ง ๕ โดยใช้วิปัสสนาญาณ ๑๖ เป็นกรอบในการตรวจสอบความก้าวหน้าทางจิต แนวการสอนและการปฏิบัติธรรมของพระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณานสิทธิ) ดำเนินตามเนื้อหาในมหาสติปัฏฐานสูตร และประยุกต์ให้เข้ากับสถานการณ์ โดยอาศัยแนวพระไตรปิฎกและแนวที่พระวิปัสสนาจารย์แห่งพม่าเป็นกรอบในการประยุกต์ เช่นเรื่องระบบหนอ คำบาลีในพระไตรปิฎก วต เช่น อญญาสิ วตโกโกณทณญะพระอญญาโกณทัณญะได้รู้แล้วหนอ ภาษาพม่าใช้คำว่า แต่ การเดินจงกรมนั้น ท่านประยุกต์มาจากพระบาลีว่า ภิกขุจจนโต คจฺฉามิติ ปชานาติ ภิกขุเมื่อเดินก็รู้ว่า กำลังเดินส่วนการกำหนดพองยุบ เป็นเพียงอุบายวิธีที่วิปัสสนาจารย์สอนให้กำหนดเพื่อให้รู้ธาตุต่าง ๆ ที่อยู่ในร่างกาย^{๘๓}

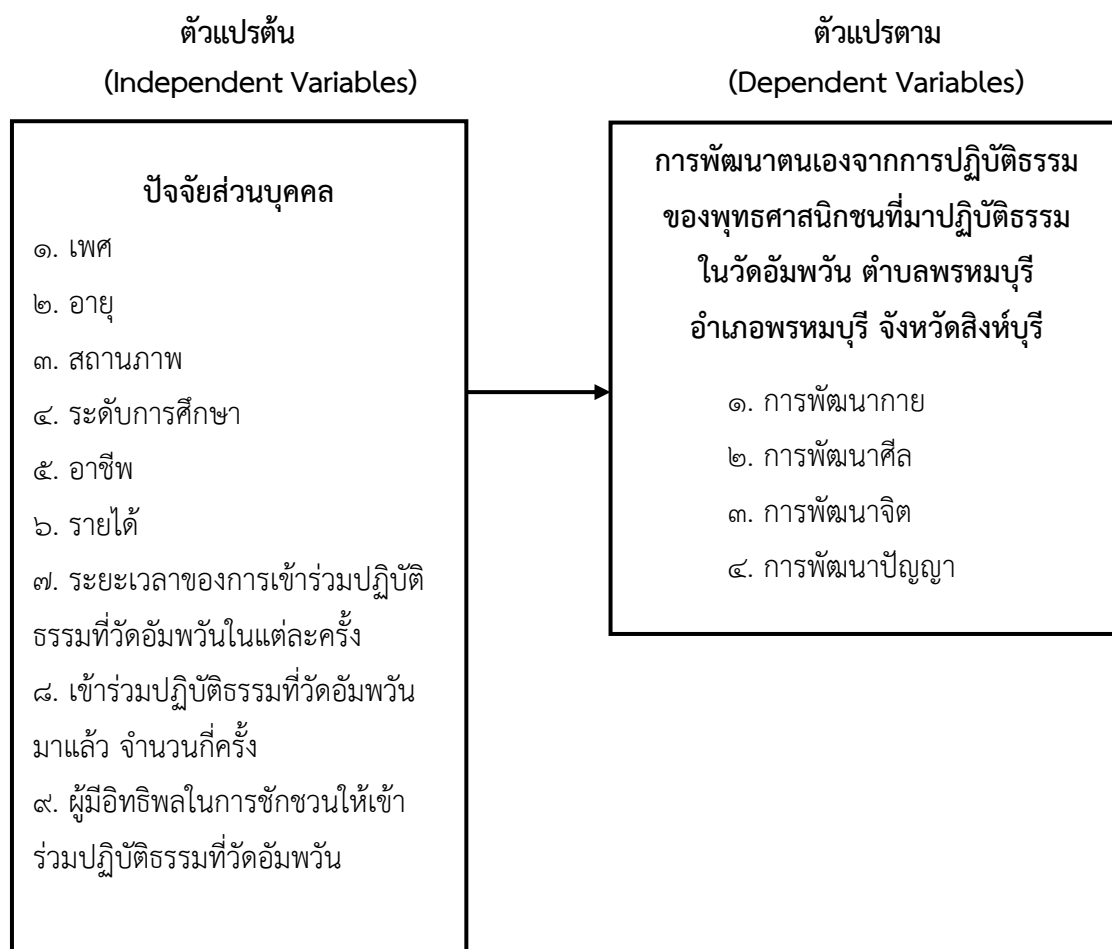
๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี” จากที่ได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้นำมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดการวิจัย ซึ่งประกอบด้วย ตัวแปรต้น (Independent Variables) ตัวแปรตาม (Dependent Variables) ดังนี้

ตัวแปรต้น (Independent Variables) ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ สถานภาพผู้ตอบแบบสอบถามซึ่งประกอบด้วย เพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ ระยะเวลาของการเข้าร่วมปฏิบัติธรรมที่วัดอัมพวันในแต่ละครั้ง การเข้าร่วมปฏิบัติธรรมที่วัดอัมพวันมาแล้วจำนวนกี่ครั้ง และผู้มีอิทธิพลในการชักชวนให้เข้าร่วมปฏิบัติธรรมที่วัดอัมพวัน

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) การพัฒนาตนเองจากการปฏิบัติธรรมของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน ตำบลพรหมบุรี อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี ทั้ง ๔ ด้าน ได้แก่ ๑. การพัฒนากาย ๒. การพัฒนาศีล ๓. การพัฒนาจิต ๔. การพัฒนาปัญญา

^{๘๓}พรณราย รัตนไพฑูรย์ “การศึกษาวิธีปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน ๔ ศึกษาแนวการสอนของพระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณานสิทธิเถร)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔).

แผนภูมิที่ ๒.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี” เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method Research) ประกอบด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ซึ่งมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาหลักการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา ๒) เพื่อศึกษาการพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี ๓) เพื่อนำเสนอผลลัพธ์ของการพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี ทั้งนี้โดยมีรายละเอียดเกี่ยวกับวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี” ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสม (Mixed Method) โดยเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structure Interview) โดยมีโครงสร้างการสัมภาษณ์ในส่วนที่เกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

๓.๑.๑ การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยการแจกแบบสอบถามการพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี เพื่อให้ได้ข้อมูลในภาพรวมของการพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

๓.๑.๒ การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interviews) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกการพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี ทั้งนี้ผู้วิจัยได้คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๑๐ ท่าน ในการสัมภาษณ์ครั้งนี้

๓.๒ ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

๓.๒.๑ ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ พุทธศาสนิกชนที่เข้ารับการปฏิบัติธรรมที่วัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี มีประชากรทั้งหมด จำนวน ๗,๑๗๙ คน^๑

^๑ศูนย์ปฏิบัติธรรมสวนเวฬุวัน วัดอัมพวัน, ตารางปฏิบัติธรรมประจำปี ๒๕๕๗, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :<http://www.veruwan.com/index.php?lay=show&ac=article&id=539359249&Ntype=11>[๒ มิ.ย. ๒๕๕๘].

๓.๒.๒ กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยได้สุ่มตัวอย่างมาจากพุทธศาสนิกชนที่เข้ารับการปฏิบัติธรรมที่วัดอัมพวัน อำเภอพรมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี โดยการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างที่ได้จากการเปรียบเทียบตารางสำเร็จรูปของทาโร ยามาเน (Taro Yamane)^๒ โดยมีความคลาดเคลื่อน ($\pm 5\%$ = ๓๗๙ คน) ซึ่งมีกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๒๗๙ คน โดยการใช้สูตรของ ทาโร ยามาเน (Taro Yamane)

$$\text{สูตร} \quad n = \frac{N}{1 + N(e)^2}$$

โดย n = ขนาดกลุ่มตัวอย่างที่คำนวณได้
 N = จำนวนประชากรที่ทราบค่า
 e = ค่าความคลาดเคลื่อนที่จะยอมรับได้ (allowable error ๐.๐๕)

$$\begin{aligned} \text{วิธีทำ} \quad n &= \frac{7,179}{1 + 7,179(0.05)^2} \\ &= \frac{7,179}{1 + 17.95} = \frac{7,179}{18.95} \\ &= 279 \end{aligned}$$

กลุ่มตัวอย่างจำนวน $n = ๒๗๙$ คน

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี” ผู้วิจัยกำหนดเลือกผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key Informants) จำนวน ๑๐ ท่านซึ่งมีคุณสมบัติสอดคล้องกับประเด็นสาระสำคัญของการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย

๑. คุณรัศมีรวี หมั่นประพฤติ	ผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรม
๒. คุณวาสนา เจริญกิตติพร	ผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรม
๓. คุณบุญญา สุขุมาลวงษา	ผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรม
๔. คุณกมลเมศวร์ ใหญ่เสมอ	ผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรม
๕. คุณอรัญ พันธ์จินดา	ผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรม
๖. รศ.ทพญ.ดร.ศรีญา ตันเจริญ	ผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรม
๗. คุณเอกลักษณ์ ศิระสากร	ผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรม
๘. คุณนันทาทร ชุ่มไพฑูรย์	ผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรม
๙. คุณณัฐชาติ สมอคำ	ผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรม
๑๐. คุณเยาวภา บุรพลชัย	ผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรม

^๒ สุจิตรา บุญยรัตพันธุ์, ระเบียบวิธีวิจัยสำหรับรัฐประศาสนศาสตร์, หน้า ๑๖๑.

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม (Questionnaire) และแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาตน ซึ่งการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ได้อาศัยรูปแบบของการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ที่อยู่ภายใต้กรอบของการพัฒนาตน ๔ ด้าน ได้แก่ ๑) การพัฒนากาย ๒) การพัฒนาศีล ๓) การพัฒนาจิต ๔) การพัฒนาปัญญา โดยมีขั้นตอนการสร้าง และการตรวจสอบเครื่องมือ ดังนี้

๓.๓.๑ ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

๑. ศึกษาการพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอรพรมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี จากเอกสารและผลงานที่เกี่ยวข้อง
๒. กำหนดกรอบแนวคิด ในการสร้างเครื่องมือการวิจัย
๓. กำหนดวัตถุประสงค์ในการสร้างเครื่องมือการวิจัยโดยขอคำปรึกษาจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์
๔. สร้างเครื่องมือ
๕. นำเสนอร่างเครื่องมือการวิจัยต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข
๖. นำเครื่องมือการวิจัยไปทดลองใช้เครื่องมือ (Try out) ใช้กับประชากรที่มีลักษณะคล้ายกับกลุ่มตัวอย่างเพื่อหาค่าสัมประสิทธิ์ความเที่ยงตรงของเครื่องมือ
๗. นำเครื่องมือที่ได้จากการไปทดลองแจก (Try out) กับประชากรที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างจริง จำนวน ๓๐ ชุด แล้วนำมาวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่น และเสนออาจารย์ที่ปรึกษา
๘. จัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ และนำไปใช้จริงเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๒๗๙ ชุด และนำไปแจกกับกลุ่มตัวอย่างจริงกับพุทธศาสนิกชนที่เข้ารับการปฏิบัติธรรมที่วัดอัมพวัน อำเภอรพรมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี
๙. รวบรวมแบบสอบถาม แล้วนำมาวิเคราะห์

๓.๓.๒ ลักษณะของเครื่องมือ

ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ได้กำหนดลักษณะของเครื่องมือที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาตนของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอรพรมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี ซึ่งมี ๒ แบบ คือ

๑) แบบสอบถาม (Questionnaire)

โดยแบ่งออกเป็น ๓ ตอนดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ ระยะเวลาของการเข้าร่วมปฏิบัติธรรมที่วัดอัมพวันในแต่ละครั้ง การเข้าร่วมปฏิบัติธรรมที่วัดอัมพวันมาแล้วจำนวนกี่ครั้ง และผู้มีอิทธิพลในการชักชวนให้เข้าร่วมปฏิบัติธรรมที่วัดอัมพวัน

ตอนที่ ๒ สอบถามเกี่ยวกับการพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี ๔ ด้าน ได้แก่ ๑) การพัฒนากาย ๒) การพัฒนาศีล ๓) การพัฒนาจิต ๔) การพัฒนาปัญญา มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale)^๓

๕ หมายถึง การพัฒนาตนเอง **มากที่สุด**

๔ หมายถึง การพัฒนาตนเอง **มาก**

๓ หมายถึง การพัฒนาตนเอง **ปานกลาง**

๒ หมายถึง การพัฒนาตนเอง **น้อย**

๑ หมายถึง การพัฒนาตนเอง **น้อยที่สุด**

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค และแนวทางการพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

๒) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In - depth Interviews)

ใช้รวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) โดยแบ่งแบบสัมภาษณ์เชิงลึกออกเป็น ๒ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลส่วนตัวของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

๓.๓.๓ การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

ในการหาคุณภาพของเครื่องมือ ผู้ศึกษาได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

๑. ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบเครื่องมือ ที่สร้างไว้

๒. หาความเที่ยงตรง (Validity) โดยการนำแบบสอบถามที่สร้างเสร็จ เสนอประธานและกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อขอความเห็นชอบและคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญ และนำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม จำนวน ๕ ท่าน

๒.๑ พระมหาจิรวัฒน์ กนตวณฺโณ, ดร. ตำแหน่งอาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒.๒ ผศ.ดร.ณัฐพงศ์ สังวรวรรณ ตำแหน่งอาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒.๓ ดร.เดชา กัปโก ตำแหน่งอาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒.๔ ดร.ระพี บุญเปลื้อง ตำแหน่งอาจารย์ประจำภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์มหาวิทยาลัยมหิดล

๒.๕ ดร.มีชัย ภัทรเปรมเจริญ ตำแหน่งอาจารย์ประจำหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

^๓ชุดิ ระบอบ และคณะ, **ระเบียบวิธีวิจัย**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๕๒), หน้า๑๐๘.

เพื่อพิจารณาทั้งในด้านเนื้อหาสาระและโครงสร้างของคำถาม ตลอดจนภาษาที่ใช้และตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้อง ระหว่างข้อคำถามและวัตถุประสงค์ (Item-Objective Congruence Index : IOC) ได้ค่าระหว่าง ๐.๖๐ - ๑.๐๐ ขึ้นไปทุกข้อ และนำแบบสอบถามที่ได้รับจากผู้เชี่ยวชาญ หาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) Index of concurrence

$$IOC = \frac{\sum R}{N}$$

$\sum R$ = ผลรวมคะแนนของผู้เชี่ยวชาญ
 N = จำนวนผู้เชี่ยวชาญ
 IOC = ค่าดัชนีความสอดคล้องหรือความตรงเชิงเนื้อหา

๓. หาค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Reliability) โดยนำแบบสอบถามที่ได้ ปรับปรุงแก้ไขแล้ว นำไปทดลองใช้ (Try out) กับนักเรียน ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย จำนวน ๓๐ คน เพื่อหาค่าความเชื่อมั่นด้วยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (coefficient) ตามวิธีการของครอนบาค (Cronbach's Alpha coefficient)^๔ ใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ ได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ ๐.๙๐๔

๔. นำแบบสอบถามที่ได้ปรับปรุงแก้ไขแล้วเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อขอความเห็นชอบและจัดพิมพ์แบบสอบถามเป็นฉบับสมบูรณ์ ในการนำไปใช้แจกกลุ่มตัวอย่าง เพื่อใช้ในการวิจัยต่อไป

๕. นำแบบสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ให้คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ตรวจสอบ

๖. นำแบบสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) มาปรับแก้ไขเพื่อนำไปสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ต่อไป

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล มีขั้นตอนดังนี้

๓.๔.๑ การเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสอบถาม

๑. ขอนหนังสือจากผู้อำนวยการหลักสูตรหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการพัฒนสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อเรียนท่านผู้อำนวยการโรงเรียนมัธยมวัดเบญจมบพิตร เพื่อขออนุญาตเข้าทำการเก็บรวบรวมข้อมูลในเขตพื้นที่วิจัย

๒. นำแบบสอบถาม จำนวน ๒๗๙ ฉบับ ไปแจก พุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน ตำบลพรหมบุรี อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง และเก็บแบบสอบถามด้วยตนเอง

๓. นำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์และประมวลผลโดยโปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ต่อไป

^๔สิน พันธุ์พินิจ, เทคนิคการวิจัยทางสังคมศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทจุฬนพัลลขิง จำกัด, ๒๕๔๗) หน้า ๑๙๑.

๓.๔.๒ การเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสัมภาษณ์

๑. ขอนหนังสือจากผู้อำนวยการหลักสูตรหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการพัฒนาศักยภาพมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อเรียนผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๑๐ ท่าน

๒. นำแบบสัมภาษณ์เชิงลึกไปทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน ๑๐ ท่าน

๓. นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท (Content Analysis Techniques)

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๕.๑ ในส่วนแบบสอบถาม ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการประมวลผลข้อมูลโดยโปรแกรมสำเร็จรูปทางการวิจัย ดังนี้

๑. วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามใช้ค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage)

๒. วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี ใช้ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

๓. นำปัญหา อุปสรรค และแนวทางการพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี ที่ได้จากแบบสอบถาม มาวิเคราะห์โดยการจัดกลุ่มตามองค์ประกอบของแบบสอบถามทั้ง ๔ ด้าน ประกอบด้วย ๑) การพัฒนากาย ๒) การพัฒนาศีล ๓) การพัฒนาจิต ๔) การพัฒนาปัญญา

๓.๕.๒ ในส่วนของข้อมูลที่เก็บรวบรวมจากแบบสัมภาษณ์เชิงลึก จะใช้เทคนิคในการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technic)

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภoprหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี” ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่รวบรวมได้จากกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๒๗๙ คน มาวิเคราะห์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปสำหรับวินโดวส์ เพื่อวิเคราะห์หาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว โดยวิธีการของเชฟเฟ (Scheffe's) ในการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้นำเสนอดังต่อไปนี้

๔.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

๔.๒ ผลการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภoprหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

๔.๓ ผลการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภoprหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

๔.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคล

ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยจำแนกตาม เพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ ระยะเวลาของการเข้าร่วมปฏิบัติธรรมที่วัดอัมพวันในแต่ละครั้ง การเข้าร่วมปฏิบัติธรรมที่วัดอัมพวันมาแล้วจำนวนกี่ครั้ง และผู้มีอิทธิพลในการชักชวนให้เข้าร่วมปฏิบัติธรรมที่วัดอัมพวัน ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม มีรายละเอียดดังในตารางที่ ๔.๑

ตารางที่ ๔.๑ แสดงจำนวน และค่าร้อยละปัจจัยส่วนบุคคล ของผู้ตอบแบบสอบถาม

(n=๒๗๙)		
ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบสอบถาม	จำนวน	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	๑๓๔	๔๘.๐
หญิง	๑๔๕	๕๒.๐
รวม	๒๗๙	๑๐๐.๐
อายุ		
๒๐ – ๓๐ ปี	๓๖	๑๒.๙
๓๑ – ๔๐ ปี	๗๐	๒๕.๑
๔๑ – ๕๐ ปี	๕๔	๑๙.๔
๕๑ – ๖๐ ปี	๕๙	๒๑.๑
๖๑ ปีขึ้นไป	๖๐	๒๑.๕
รวม	๒๗๙	๑๐๐.๐
สถานภาพ		
โสด	๙๗	๓๔.๘
สมรส	๑๔๒	๕๐.๙
หย่าร้าง	๓๑	๑๑.๑
แยกกันอยู่	๙	๓.๒
รวม	๒๗๙	๑๐๐.๐
ระดับการศึกษา		
ประถมศึกษา	๙๘	๓๕.๑
มัธยมศึกษา	๘๖	๓๐.๘
อนุปริญญา	๑๙	๖.๘
ปริญญาตรี	๖๗	๒๔.๐
สูงกว่าปริญญาตรี	๗	๒.๕
อื่นๆ	๒	๐.๗
รวม	๒๗๙	๑๐๐.๐

ตารางที่ ๔.๑ (ต่อ)

(n=๒๗๙)		
ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบสอบถาม	จำนวน	ร้อยละ
อาชีพ		
รับราชการ	๒๐	๗.๒
พนักงานรัฐวิสาหกิจ	๑๑	๓.๙
เกษตรกร/ทำไร่/ทำสวน	๔๖	๑๖.๕
นักศึกษา	๕	๑.๘
พนักงานบริษัท	๒๒	๗.๙
ธุรกิจส่วนตัว	๗๗	๒๗.๖
แม่บ้าน	๘	๒.๙
รับจ้างทั่วไป	๔๑	๑๔.๗
ไม่ได้ประกอบอาชีพ	๓๑	๑๑.๑
อื่นๆ	๑๘	๖.๕
รวม	๒๗๙	๑๐๐.๐
รายได้/เดือน		
ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท	๑๑๐	๓๙.๔
๑๐,๐๐๐ - ๑๕,๐๐๐ บาท	๑๑๑	๓๙.๘
๑๕,๐๐๑ - ๒๐,๐๐๐ บาท	๒๐	๗.๒
๒๐,๐๐๑ บาทขึ้นไป	๓๘	๑๓.๖
รวม	๒๗๙	๑๐๐.๐
ระยะเวลาของการเข้าร่วมปฏิบัติธรรมในแต่ละครั้ง		
๑ - ๓ วัน	๗๕	๒๖.๙
๔ - ๖ วัน	๙๓	๓๓.๓
๗ - ๙ วัน	๕๒	๑๘.๖
มากกว่า ๙ วัน	๕๙	๒๑.๑
รวม	๒๗๙	๑๐๐.๐
เข้าร่วมปฏิบัติธรรมจำนวนกี่ครั้ง		
ครั้งแรก	๒๔	๘.๖
๒ - ๕ ครั้ง	๗๖	๒๗.๒
๖ - ๙ ครั้ง	๑๒๕	๔๔.๘
มากกว่า ๙ ครั้ง	๕๔	๑๙.๔
รวม	๒๗๙	๑๐๐.๐

ตารางที่ ๔.๑ (ต่อ)

(n=๒๗๙)		
ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบสอบถาม	จำนวน	ร้อยละ
ผู้มีอิทธิพลในการชักชวนให้เข้าปฏิบัติธรรม		
ตนเอง	๖๒	๒๒.๒
ครอบครัว	๑๓๓	๔๗.๗
คู่รัก	๕๓	๑๙.๐
เพื่อน	๒๐	๗.๒
อื่นๆ	๑๑	๓.๙
รวม	๒๗๙	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๑ ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามเรื่อง “การพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี” จำแนกได้ดังนี้

เพศ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน ๑๔๕ คิดเป็นร้อยละ ๕๒.๐ และเพศชาย จำนวน ๑๓๔ คิดเป็นร้อยละ ๔๘.๐

อายุ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง ๓๑ – ๔๐ ปี จำนวน ๗๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๑ รองลงมาเป็นผู้ที่มีอายุ ๖๐ ปี ขึ้นไป จำนวน ๖๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๑.๕ และน้อยที่สุดคือ ๒๐ – ๓๐ ปี จำนวน ๓๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๒.๙

สถานภาพ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีสถานภาพสมรส จำนวน ๑๔๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๙ รองลงมาคือ โสด จำนวน ๙๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๔.๘ และน้อยที่สุดคือ แยกกันอยู่ จำนวน ๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๓.๒

ระดับการศึกษา ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา จำนวน ๙๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๕.๑ รองลงมาคือ ระดับมัธยมศึกษา จำนวน ๘๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๐.๘ และน้อยที่สุดคือ อื่นๆ จำนวน ๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๐.๗

อาชีพ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ทำอาชีพธุรกิจส่วนตัว จำนวน ๗๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๗.๖ รองลงมาคือ เกษตรกร/ทำไร่/ทำนา จำนวน ๔๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๖.๕ และน้อยที่สุดคือ นักศึกษา จำนวน ๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๑.๘

รายได้/เดือน ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีรายได้ ๑๐,๐๐๐ - ๑๕,๐๐๐ บาท ต่อเดือน จำนวน ๑๑๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๙.๘ รองลงมาคือ ผู้ที่มีรายได้ ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท ต่อเดือน จำนวน ๑๑๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๙.๔ น้อยที่สุดคือ ๑๕,๐๐๐ - ๒๐,๐๐๐ บาท ต่อเดือน จำนวน ๒๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๗.๒

ระยะเวลาของการเข้าร่วมปฏิบัติธรรมในแต่ละครั้ง ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เข้าร่วมปฏิบัติธรรม ๔ – ๖ วัน จำนวน ๙๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๓ รองลงมาคือ ๑ – ๓ วัน จำนวน ๗๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๖.๙ น้อยที่สุดคือ ๗ – ๙ วัน จำนวน ๕๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๘.๖

เข้าร่วมปฏิบัติธรรมมาแล้วจำนวนกี่ครั้ง ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เข้าร่วมปฏิบัติธรรมมาแล้ว ๖ – ๙ ครั้ง จำนวน ๑๒๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๔.๘ รองลงมาคือ ๒ – ๕ ครั้ง จำนวน

๗๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๗.๒ น้อยที่สุดคือ เข้าร่วมปฏิบัติธรรมครั้งแรก จำนวน ๒๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๘.๖

มีอิทธิพลในการชักชวนให้เข้าปฏิบัติธรรม ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เข้าร่วมปฏิบัติธรรมเพราะครอบครัว จำนวน ๑๓๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๗.๗ รองลงมาคือ ตนเอง จำนวน ๖๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๒.๒ น้อยที่สุดคือ อื่นๆ จำนวน ๑๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๓.๙

๔.๒ ผลการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

ผลการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของผู้ปฏิบัติธรรมที่มีต่อการพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี โดยภาพรวม และรายด้าน ได้แก่ ๑) การพัฒนากาย ๒) การพัฒนาศีล ๓) การพัฒนาจิต ๔) การพัฒนาปัญญา ทั้งหมด ๔ ด้าน แต่ละด้านมี ๕ ข้อ รวม ๒๐ ข้อ แสดงด้วยค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานโดยภาพรวมและรายด้าน ดังแสดงในตารางที่ ๔.๒ – ๔.๖

ตารางที่ ๔.๒ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี โดยภาพรวม

(n=๒๗๙)

กระบวนการสร้างเครือข่ายการพัฒนา ความเป็นเมืองของชุมชนในตำบลไร้งิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑. การพัฒนากาย	๓.๘๒	๐.๗๕	มาก
๒. การพัฒนาศีล	๓.๘๓	๐.๘๖	มาก
๓. การพัฒนาจิต	๓.๗๗	๐.๗๙	มาก
๔. การพัฒนาปัญญา	๓.๖๙	๐.๙๖	มาก
รวม	๓.๗๘	๐.๘๐	มาก

จากตารางที่ ๔.๓ ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย = ๓.๗๘

เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่าการพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี ในด้านการพัฒนาศีล อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย = ๓.๘๓ รองลงมา คือ ด้านการพัฒนากาย มีค่าเฉลี่ย = ๓.๘๒ และ ในด้านการพัฒนาปัญญา มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด = ๓.๖๙

ตารางที่ ๔.๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาตนเองของ พุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี ด้านการพัฒนากาย

(n=๒๗๙)

การพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรม ในวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี	ระดับความคิดเห็น		ความหมาย
	$\bar{X}$	S.D.	
๑. ท่านสามารถพัฒนาร่างกายตนเองให้แข็งแรง ไร้โรคภัย สุขภาพดีขึ้น และทำกิจกรรมร่วมกับครอบครัว ชุมชน และสังคมได้เป็นอย่างดี	๓.๙๔	๐.๙๗	มาก
๒. ท่านมีความประพฤติทางกายที่สะอาดบริสุทธิ์ ประกอบอาชีพสุจริตและมีความภาคภูมิใจในการดำรงชีวิต	๓.๗๘	๐.๘๘	มาก
๓. ท่านมีบุคลิกภาพที่เปลี่ยนแปลงได้รับการยอมรับนับถือ จากคนในครอบครัวและสังคม จากการฝึกฝนตนเองด้วยการปฏิบัติธรรม	๓.๘๒	๐.๙๓	มาก
๔. ท่านสามารถนำเอาศักยภาพจากการพัฒนาตนเองมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่นได้เป็นอย่างดี	๓.๗๙	๐.๙๒	มาก
๕. ท่านฝึกฝนตนเองจนสามารถพึ่งพาตนเอง ไม่สร้างปัญหาและเป็นภาระให้แก่ครอบครัวและสังคม	๓.๗๖	๐.๙๕	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม	๓.๘๒	๐.๗๕	มาก

จากตารางที่ ๔.๓ ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาตนเองของ พุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี ด้านการพัฒนากาย อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย = ๓.๗๖

เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า การพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี คือ สามารถพัฒนาร่างกายตนเองให้แข็งแรง ไร้โรคภัย สุขภาพดีขึ้น และทำกิจกรรมร่วมกับครอบครัว ชุมชน และสังคมได้เป็นอย่างดี มีค่าเฉลี่ย = ๓.๙๔ รองลงมา คือ มีบุคลิกภาพที่เปลี่ยนแปลงได้รับการยอมรับนับถือ จากคนในครอบครัวและสังคม จากการฝึกฝนตนเองด้วยการปฏิบัติธรรม มีค่าเฉลี่ย = ๓.๘๒ และฝึกฝนตนเองจนสามารถพึ่งพาตนเอง ไม่สร้างปัญหาและเป็นภาระให้แก่ครอบครัวและสังคม มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด = ๓.๗๖

ตารางที่ ๔.๔ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาตนเองของ พุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี ด้านการพัฒนาศีล

(n=๒๗๙)

การพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรม ในวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี	ระดับความคิดเห็น		ความหมาย
	$\bar{X}$	S.D.	
๑. ท่านสามารถดำเนินชีวิตโดยสุจริตทั้งทางกาย วาจา ใจ มีวินัยในตนเองและประกอบสัมมาชีพได้ดียิ่งขึ้น กว่าเดิม	๓.๗๖	๑.๐๐	มาก
๒. ท่านสามารถควบคุมตนเองได้อย่างมีสติ ไม่ประมาท ไม่มัวเมาในอบายมุข โดยปฏิบัติอยู่บนพื้นฐานของ ศีล ๕	๓.๘๖	๐.๙๘	มาก
๓. ท่านมีศีลเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต อยู่ร่วมกับ สังคมได้อย่างปกติสุข ไม่สร้างความเสื่อมเสียให้แก่ ตนเองและสังคม	๓.๘๘	๑.๐๖	มาก
๔. ท่านสามารถพัฒนาตนเองให้ชีวิตเป็นปกติสุข ไม่ เบียดเบียน เอาเปรียบผู้อื่น สามารถชี้แนะให้ผู้อื่น เว้นจากการทำความชั่วได้	๓.๘๖	๑.๐๓	มาก
๕. ท่านมีความประพฤติที่ดี ละเว้นการทำผิดศีลและมี คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น	๓.๗๗	๑.๐๒	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม	๓.๘๓	๐.๘๖	มาก

จากตารางที่ ๔.๔ ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาตนเองของ พุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี ด้านการพัฒนาศีล อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย = ๓.๘๓

เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า การพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัด อัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี คือ มีศีลเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต อยู่ร่วมกับสังคมได้ อย่างปกติสุข ไม่สร้างความเสื่อมเสียให้แก่ตนเองและสังคม มีค่าเฉลี่ย = ๓.๘๘ รองลงมา คือ สามารถ พัฒนาตนเองให้ชีวิตเป็นปกติสุข ไม่เบียดเบียน เอาเปรียบผู้อื่น สามารถชี้แนะให้ผู้อื่นเว้นจากการทำ ความชั่วได้ มีค่าเฉลี่ย = ๓.๘๖ และสามารถดำเนินชีวิตโดยสุจริตทั้งทางกาย วาจา ใจ มีวินัยในตนเอง และประกอบสัมมาชีพได้ดียิ่งขึ้นกว่าเดิม มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด = ๓.๗๖

ตารางที่ ๔.๕ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาตนเองของ พุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี ด้านการพัฒนาจิต

(n=๒๗๙)

การพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรม ในวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี	ระดับความคิดเห็น		ความหมาย
	$\bar{X}$	S.D.	
๑. ท่านฝึกฝนตนเองจนมีจิตใจใฝ่รู้ ใฝ่ศึกษา ไม่หลงติด อยู่ในกิเลสและความมัวเมาในชีวิต	๓.๘๗	๐.๙๖	มาก
๒. ท่านได้ฝึกฝนอบรมพัฒนาจิตใจตนเองให้มีจิตสำนึก ที่ดี เจริญอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย มีเมตตา มี สติ มีสมาธิ เป็นต้น	๓.๖๗	๐.๙๙	มาก
๓. ท่านฝึกฝนจิตใจจนสามารถกำหนด ระลึก ดูกิจ ไม่ ประมาทจิตใจ ให้จิตใจหลุด วิตกกังวล หรือฟุ้งซ่าน	๓.๖๙	๐.๙๓	มาก
๔. ท่านฝึกฝนกำหนดจิตใจของตนเองให้มีความปลอด โปร่ง สงบ ผ่องใส เบิกบาน มีเมตตา และมองโลก ในแง่ดีตามหลักความเป็นจริง	๓.๘๐	๐.๙๓	มาก
๕. ท่านฝึกฝนกำหนดจิตใจของตนเองจนสามารถระงับ อารมณ์โกรธ เกลียด อิจฉาริษยา เคียดแค้น และ ความมีอคติต่างๆ	๓.๘๔	๐.๙๓	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม	๓.๗๗	๐.๗๙	มาก

จากตารางที่ ๔.๕ ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาตนเองของ พุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี ด้านการพัฒนาจิต อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย = ๓.๗๗

เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า การพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัด อัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี คือ ฝึกฝนตนเองจนมีจิตใจใฝ่รู้ ใฝ่ศึกษา ไม่หลงติดอยู่ใน กิเลสและความมัวเมาในชีวิต มีค่าเฉลี่ย = ๓.๘๗ รองลงมา คือ ฝึกฝนกำหนดจิตใจของตนเองจน สามารถระงับอารมณ์โกรธ เกลียด อิจฉาริษยา เคียดแค้น และความมีอคติต่างๆ มีค่าเฉลี่ย = ๓.๘๔ และฝึกฝนอบรมพัฒนาจิตใจตนเองให้มีจิตสำนึกที่ดี เจริญอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย มีเมตตา มี สติ มีสมาธิ เป็นต้น มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด = ๓.๖๗

ตารางที่ ๔.๖ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาตนเองของ
พุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี ด้านการพัฒนาปัญญา
(n=๒๗๙)

การพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรม ในวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี	ระดับความคิดเห็น		ความหมาย
	$\bar{X}$	S.D.	
๑. ท่านสามารถพัฒนาปัญญาให้หยั่งรู้เหตุผล รู้ดีรู้ชั่ว สิ่งใดมีคุณมีโทษ ด้วยการพิจารณาตามความเป็น จริง	๓.๘๐	๑.๐๕	มาก
๒. ท่านฝึกฝนพัฒนาจนเกิดปัญญารู้เท่าทันความจริง เข้าถึงหลักธรรมคำสอนและนำมาพัฒนาตนเอง	๓.๘๐	๑.๐๙	มาก
๓. ท่านฝึกฝนพัฒนาจนเกิดปัญญา มีความกล้า มั่นใจ สามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตได้	๓.๖๒	๑.๒๐	มาก
๔. ท่านฝึกฝนจนสามารถรู้เท่าทันเหตุการณ์ มองการณ์ ไกล และแก้ไขปัญหามาได้ตรงจุดตามเหตุปัจจัยที่ เกิดขึ้น	๓.๗๐	๑.๑๒	มาก
๕. ท่านสามารถพัฒนาจนมีสติปัญญารอบรู้สภาพความ เป็นจริงแห่งชีวิต จนนำไปสู่การพัฒนาตนเอง ที่ แสดงออกได้ชัดเจนทั้งทางด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา	๓.๕๒	๑.๐๑	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม	๓.๖๙	๐.๙๖	มาก

จากตารางที่ ๔.๖ ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาตนเองของ
พุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี ด้านการพัฒนาปัญญา
อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย = ๓.๖๙

เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า การพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัด
อัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี คือ ฝึกฝนพัฒนาจนเกิดปัญญารู้เท่าทันความจริง เข้าถึง
หลักธรรมคำสอนและนำมาพัฒนาตนเอง มีค่าเฉลี่ย = ๓.๘๐ รองลงมา คือ สามารถพัฒนาปัญญาให้
หยั่งรู้เหตุผล รู้ดีรู้ชั่ว สิ่งใดมีคุณมีโทษ ด้วยการพิจารณาตามความเป็นจริง มีค่าเฉลี่ย = ๓.๘๐ และ
สามารถพัฒนาจนมีสติปัญญารอบรู้สภาพความเป็นจริงแห่งชีวิต จนนำไปสู่การพัฒนาตนเอง ที่
แสดงออกได้ชัดเจนทั้งทางด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด = ๓.๕๒

๔.๓ ผลการสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับการพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชน ที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพในส่วนของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๑๐ ท่าน โดยแยกประเด็นการสัมภาษณ์เป็น ๔ ด้าน คือ ๑) การพัฒนากาย ๒) การพัฒนาศีล ๓) การพัฒนาจิต และ ๔) การพัฒนาปัญญา สามารถสรุปผลได้ดังต่อไปนี้

๑. การพัฒนากาย

การปฏิบัติธรรมส่งผลต่อกายของดิฉันโดยตรง เพราะตอนที่เข้ามาครั้งแรก ดิฉันไม่สบาย หมอตรวจพบเนื้อร้าย ทำให้ไม่สบายกายและไม่สบายใจคู่กันไป ช่วงเวลาที่ต้องรอดูอาการและการเติบโตของเนื้อร้าย จึงตัดสินใจเข้าหาธรรมะ ด้วยการเข้าไปปฏิบัติธรรมที่วัดอัมพวัน เพราะเคยได้ยินที่บ้านพูดถึงอยู่บ่อยๆ จึงได้ไปหาข้อมูลเพิ่มเติมและตัดสินใจเข้าไปศึกษาการปฏิบัติธรรมที่นี่ แรกๆ รู้สึกว่าร่างกายมันเจ็บปวดไปหมด แต่ต้องมีความอดทน จากนั้นไม่ได้ เติบโตจนไม่ทน ก็ค่อยๆ ดีขึ้น เมื่อปวดก็ให้รู้ว่าปวด พิจารณา แล้วก็ปล่อยไป ทำแบบนี้ไปเรื่อยๆ เวลาที่อยู่ในวัดก็ใช้ร่างกายช้าๆ ค่อยๆ เดิน นั่ง นอน พิจารณายู้อยู่ตลอด อาหารก็ทานน้อยลง เพราะทานแค่ ๒ มื้อ และเป็นอาหารที่ไม่มีเนื้อสัตว์ ซึ่งทุกอย่างส่งผลดีต่อร่างกาย หลังจากได้หลักการปฏิบัติธรรมจากวัดอัมพวันมาแล้ว ก็กลับมาทำเองที่บ้าน ใช้ร่างกายแบบไม่ประมาท ว่างก็นั่งสมาธิ เติบโตจนอาหารก็เลือกรับประทานที่มีประโยชน์ต่อร่างกาย พักผ่อนร่างกายให้เพียงพอ แทบไม่ต้องใช้ยาหมอเลย สรุปว่าพอไปตรวจอีกครั้ง เนื้อร้ายนั้นค่อยๆ ฝ่อไปเอง แต่มันก็ยังมียูอยู่ แค่ไม่พัฒนากลายเป็นเนื้อร้ายขนาดใหญ่ เราจึงยังไม่ต้องผ่าตัด สิ่งเหล่านี้ทำให้เห็นว่า การปฏิบัติธรรมส่งผลดีต่อสุขภาพและร่างกายของเราได้จริงๆ เพราะเรารู้จักการใช้ร่างกายแบบไม่เอาสิ่งไม่ดีเข้าร่างกายของเราอีก และรู้ว่าต้องใช้ร่างกายอย่างไร เพื่อประคองกายไม่ให้ทรุดโทรม ซึ่งการปฏิบัติธรรมสามารถให้ผลดีต่อกายและส่งผลการพัฒนาตนเองของเราต่อไป เพราะเมื่อกายของเราแข็งแรงดี สุขภาพดี ไม่เจ็บป่วย ก็จะทำให้เราสามารถพัฒนาตนเองในด้านต่างๆ ต่อไปได้^๑

เมื่อก่อนไม่ใส่ใจในการกินข้าวเช้า เพราะรู้สึกว่าจะไม่อยากกิน กินไม่ลง จะกินลงก็แต่กาแฟ ทำแบบนี้มาตลอดเป็นระยะเวลานานหลายปี จนร่างกายค่อยๆ ชูบผอม และสุดท้ายก็ต้องเข้าโรงพยาบาลเพราะเป็นโรคเกี่ยวกับช่องท้องและลำไส้ เมื่อมาปฏิบัติธรรมที่วัดอัมพวันจากการชักชวนของเพื่อน ต้องตื่นแต่เช้า และกินข้าวเช้าทุกวัน ถึงแม้ว่าจะไม่หิว แต่ก็ต้องกิน ไม่ชอบอาหาร แต่ก็ต้องกิน เพราะเราต้องมีวินัยและปฏิบัติตามกฎของการปฏิบัติธรรม เมื่อทำแบบนี้เรื่อยๆ ทำให้เห็นว่าการกินข้าวเช้าตรงเวลา ทำให้หายปวดท้องและไม่เป็นโรคเดิมอีก จึงปฏิบัติแบบนี้ทุกวัน ทำให้สุขภาพดีขึ้นตามมาอย่างเห็นได้ชัด และการปฏิบัติธรรมสอนให้เราเห็นคุณค่าของร่างกาย ที่ต้องดูแลให้ดี ต้องไม่ประมาทต่อร่างกาย เมื่อร่างกายสุขภาพดี ไม่เป็นโรคภัยไข้เจ็บ ก็จะทำให้เรามีร่างกายสามารถพัฒนาตนเองในด้านต่างๆ ได้ดี^๒

ปฏิบัติธรรมที่นี้จึงรู้ว่าเข้มข้นจริงๆ โดยเฉพาะในเรื่องกาย เพราะต้องปฏิบัติกันถึงวันละ ๔ รอบ รอบละ ๓ ชม. ช่วงแรกปวดตัว ปวดขา ปวดเข่า ปวดหลังไปหมด ยังอดทนไม่ค่อยได้ เปลี่ยน

^๑สัมภาษณ์ คุณรัศมีรีวิ หนั่นประพฤติ, ผู้ปฏิบัติธรรม, ๒๙ มกราคม ๒๕๕๙.

^๒สัมภาษณ์ คุณวาสนา เจริญกิตติพร, ผู้ปฏิบัติธรรม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๙.

ทำทางตามใจอยู่หลายครั้ง สมาธิก็ไม่เกิดสักที แต่เมื่อปฏิบัติธรรมไปเรื่อยๆ ทุกวันๆ ความอดทนก็เริ่มมา เพราะพระท่านสอนว่าเมื่อเราเจ็บปวดกายให้กำหนดรู้ พิจารณาว่าปวดตรงไหน กำหนดและพิจารณาไปอย่างนั้น สุดท้ายก็จะหายปวด ซึ่งก็เป็นแบบนี้จริงๆ เมื่อฝึกไปเรื่อยๆ ก็สามารถกำหนดได้ สมาธิก็มา ความอดทนก็มา การปฏิบัติธรรมสำหรับผม ทำให้ผมมีความอดทนต่อความเจ็บปวดเมื่อยล้าทางด้านร่างกาย เมื่อออกมาจากวัด มาใช้ชีวิตตามปกติ ผมจึงมีความอดทนต่อการออกกำลังกายมากขึ้น ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนากายให้มีความแข็งแรงและมีสุขภาพดีมากขึ้น จากที่น้ำหนักมาก สุขภาพไม่ดีเพราะไม่ชอบออกกำลังกายและติดสบาย ทำให้ผมหันมาใส่ใจในร่างกายมากขึ้น ปัจจุบันน้ำหนักลดลงไปหลายกิโลกรัม ส่งผลให้สุขภาพดีขึ้นด้วย^๓ เดิมทีดิฉันป่วยด้วยโรคมะเร็ง และพักรักษาตัวอยู่นานหลายปี ช่วงที่พักรักษาตัวได้ฟังธรรมะและอ่านหนังสือธรรมะ เมื่อร่างกายเริ่มฟื้นตัวดีขึ้น ก็ลองเข้ามาปฏิบัติธรรมที่วัดอัมพวัน ที่นี่สอนตั้งแต่เริ่มต้นว่าการปฏิบัติธรรมสติปัฏฐาน ๔ คืออะไร เมื่อรู้ว่าเราต้องระลึกอยู่บนฐานทั้ง ๔ คือ กาย เวทนา จิต ธรรม ก็เริ่มต้นปฏิบัติอย่างจริงจัง ทั้งเดินจงกรมและนั่งสมาธิ การเดินจงกรมส่งผลดีต่อร่างกายของดิฉันมาก หลวงพ่อจรัญท่านสอนว่าให้เอามือไว้ด้านหลังตรงกระเบนเหน็บ และกำหนดจิตไว้ที่อุณาโลม และกำหนดยีนหนอ ๕ ครั้ง จากนั้นค่อยๆเดินช้าๆ ขว้างยีนหนอ ซ้ายยีนหนอ ให้จิตอยู่ในกายของเรา หากจิตออกไปคิดถึงเรื่องอื่นๆ ให้กำหนด คิดหนอ คิดหนอ จนกว่าจะหายไป ก็ฝึกแบบนี้ไปเรื่อยๆ ปรากฏว่าทำให้ร่างกายของดิฉันมีแรงขึ้นมา ไม่อ่อนแอ ปัจจุบันอายุมากแล้วก็ยังทำอยู่ ทำแบบนี้มากกว่า ๒๐ ปีแล้ว ร่างกายที่เคยทรุดโทรมจากการผ่าตัด ก็ดีขึ้น ถึงแม้จะดีไม่เท่ากับคนปกติทั่วไป แต่ก็ถือว่าประคองตัวอยู่ได้ และใช้ชีวิตในปัจจุบันได้อย่างดี ไม่เป็นภาระของลูกหลาน ยังเดินไปเที่ยว ไปตลาดได้ตามปกติ และการปฏิบัติธรรมทำให้ดิฉันไม่ประมาทต่อการใช้ร่างกายแม้สักนาทีเดียว การเลือกรับประทานอาหารก็เลือกเอาสิ่งที่ดีมีประโยชน์เข้าร่างกาย การเดินจงกรมยังช่วยให้อาหารย่อยง่ายขึ้นอีกด้วย^๔ ผมเป็นคนชอบออกกำลังกายหักโหม เดินไว ใช้ร่างกายหนัก ทำให้เกิดบาดเจ็บ และมีปัญหาที่ขาและเข่า ซึ่งสิ่งเหล่านี้มาจากความเคยชินและความประมาท แต่เมื่อได้ไปปฏิบัติธรรมกับกลุ่มเพื่อนที่วัดอัมพวันได้อยู่กับตัวเองนิ่งๆ เคลื่อนไหวร่างกายตัวเองให้ช้าลง พิจารณามากขึ้น และใช้สติมากขึ้น เพราะการเดินจงกรมต้องเดินช้า ต้องกำหนดรู้อยู่ตลอด ตรงข้ามกับพฤติกรรมส่วนตัวของผม ที่ทำทุกอย่างเร่งรีบและรวดเร็วไปหมด จนขาดการกำหนดรู้ พิจารณา และละทิ้ง ดังนั้นการปฏิบัติธรรมจึงสอนสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตของผม ทุกวันนี้ผมไม่เร่งรีบเหมือนแต่ก่อน แต่ยังออกกำลังกายเหมือนเดิม เพียงแค่เพิ่มเติมคือสติที่ต้องระลึกอยู่ตลอดเวลา จะได้ไม่พลาดทำเสียที่เกิดบาดเจ็บและเจ็บปวดที่ขาเหมือนที่แล้วมา สิ่งต่างๆ เหล่านี้คือการพัฒนาทางด้านกายของผม^๕

การปฏิบัติธรรม ทำให้ร่างกายของดิฉันแข็งแรงอยู่เสมอ ดิฉันได้รู้จักหลวงพ่ोजรัญจากคำบอกเล่าของญาติมานานหลายสิบปีแล้ว ได้แต่ไปกราบไหว้และทำบุญที่วัดอัมพวัน แต่ไม่เคยคิดที่จะเข้าปฏิบัติธรรมสักที เหตุเพราะไม่มีเวลาว่าง เป็นห่วงร้าน และเป็นห่วงหลานๆ แต่เมื่อร้านปิดตัวลงเพราะดิฉันทำไม่ไหว หลานๆก็โตพอที่จะดูแลตัวเองได้แล้ว จึงคิดที่จะไปปฏิบัติธรรม ตอนแรกก็ไม่ว่าจะช่วยเรื่องอะไรได้บ้าง แต่พอไปถึงหลวงพ่ोजรัญก็สอนการเดินจงกรม การนั่งสมาธิ โดยให้เราอยู่กับ

^๓ สัมภาษณ์ คุณเอกลักษณ์ ศิริสาร, ผู้ปฏิบัติธรรม, ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^๔ สัมภาษณ์ คุณบุญญา สุขุมลวงษา, ผู้ปฏิบัติธรรม, ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^๕ สัมภาษณ์ คุณกมลเมศวร์ ใหญ่เสมอ, ผู้ปฏิบัติธรรม, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

ปัจจุบัน ยิ่งดิ้นมาปฏิบัติธรรมตอนอายุเยอะแล้ว อาจจะทำให้ไม่มากเท่าคนอายุน้อย เลยคิดว่าถ้าเราอายุน้อยกว่านี้คงดี จะได้มีแรงและเวลาสะสมบุญไว้อย่างสบายๆ แต่ก็ยังไม่สาย ในเมื่อเรายังไม่ตาย เราก็ยังมีแรงที่จะปฏิบัติธรรมได้ต่อไป ว่าแล้วดิ้นก็ค่อยๆ ผีก็ผ่น ว่างก็ไปวัด ไม่ว่างก็ปฏิบัติอยู่กับบ้าน การเดินจงกรมช้าๆ ไปเรื่อยๆ ขว้างอย่างหน่อ ซ้ายอย่างหน่อ ทำให้ร่างกายมีพลัง เมื่อเดินไปก็รู้ตามไป ตามสภาวะธรรม ต้องรู้กายให้ได้ก่อน เริ่มที่กายเพราะกายนั้นหยาบที่สุด เดินไป นั่งไป จนเกิดเวทนา เมื่อรู้แล้ว พิจารณาแล้ว ก็ปล่อยทิ้ง ไม่มีอะไรอยู่กับเราตลอดไปหรอก แต่การปฏิบัติธรรมจะทำให้ร่างกายของเรานั้นสุขภาพดี มีกำลังวังชา ที่จะได้ทำสิ่งที่ดีและสร้างบุญในชีวิตที่เหลืออยู่ นอกจากนี้ยังทำให้รู้จักระงับความอยากทานอาหารที่ไม่เป็นประโยชน์กับร่างกายได้ด้วย เพราะไม่อยากให้โรคภัยไข้เจ็บถามหา ไม่อยากนั่งกินนอนกิน มันไม่ดี จึงต้องลุกขึ้นมาเดินจงกลมสลับกับนั่งสมาธิ ทานแต่อาหารมีประโยชน์ เพื่อที่เราจะได้พัฒนาร่างกายของเราให้มีเรี่ยวแรงอยู่เสมอ ไม่เป็นอัมพฤกอัมพาต^๖ ดิฉันเป็นนักกีฬา เคลื่อนไหวร่างกายตัวเองอย่างรวดเร็วมาโดยตลอด การเป็นนักกีฬาก็ฝึกให้เราอดทน แต่การเข้ามาปฏิบัติธรรมที่วัดอัมพวัน ก็สอนให้เราอดทนกับการอยู่นิ่งๆ อยู่กับตัวเอง ซึ่งช่วงแรกเกือบทำไม่ได้เพราะวิวใจร้อน ยังโมโหตัวเองว่า ทำไมแค่นั่งนิ่งๆ ถึงทำไม่ได้สักที แต่พอทำแบบเดิมซ้ำๆ ใช้เวลาไปเรื่อยๆ พร้อมกับฟังหลักธรรมคำสอนและวิธีการปฏิบัติธรรมสติปัญญา ๔ จากหลวงพ่ोजริฐ จึงทำให้เข้าใจการปฏิบัติธรรมมากขึ้น จึงเริ่มต้นฝึกฝนใหม่ เริ่มจากการที่เราต้องรู้จักผินใจตนเอง อยากจะกระดุกกระดิก อยากจะลุก อยากจะเปลี่ยนท่าทาง ก็ต้องข่มใจ ไม่ทำอะไรตามใจตัวเอง เมื่อฝึกได้อย่างนี้ ก็เกิดสมาธิ ถึงแม้จะเกิดความเจ็บปวดทางด้านร่างกาย แต่การปฏิบัติธรรมก็สอนให้เราอดทนต่อความเจ็บปวดนั้น เมื่อกำหนดรู้ว่าปวดตรงไหน ก็ให้กำหนดตรงนั้นและพิจารณาไปเรื่อยๆ สุดท้ายมันก็หายไปเอง เพราะเราละทิ้งมันไป ความเจ็บปวดไม่อยู่กับเรานานหรอก สัจธรรมข้อนี้จึงรู้ว่าแม้ความเจ็บปวดก็ไม่เที่ยง^๗

เมื่อก่อนเป็นคนหายใจตื้นๆ สั้นๆ รู้สึกไม่ค่อยสบายตัว แต่เมื่อได้รับคำแนะนำให้เข้าไปปฏิบัติธรรมที่วัดอัมพวัน ได้เรียนรู้และฝึกฝนตนเองการเดินจงกรม นั่งกรรมฐาน ทำให้เราได้อยู่กับลมหายใจของตัวเอง กำหนดรู้การหายใจเข้า หายใจออก เมื่อฝึกฝนไปนานเข้าจึงพัฒนาเรื่องการหายใจสามารถหายใจได้ลึก การไหลเวียนของโลหิตดีขึ้น รู้สึกสบายตัวมากขึ้น และการเดินจงกรมก็เหมือนการออกกำลังกาย เพราะทำให้ร่างกายเคลื่อนไหว แต่เป็นการเคลื่อนไหวที่มีสติ ไม่ประมาท ระลึกรู้ กำหนดรู้ พิจารณา แล้วละทิ้ง ทำแบบนี้ไปเรื่อยๆ สลับกับการนั่งสมาธิ^๘ ผมได้ไปปฏิบัติธรรมที่วัดอัมพวันมาหลายครั้งแล้ว แต่ครั้งอยู่ได้ประมาณ ๓ วัน ช่วงแรกยังไม่เห็นการพัฒนาทางด้านกายจะมีก็แต่ความปวดเมื่อยร่างกาย แต่เมื่อได้เข้าไปปฏิบัติธรรมครั้งที่ ๒ ได้รู้หลักการวิปัสสนากรรมฐานฝึกตนด้วยการฝึกจิต เอาจิตมาไว้ที่กาย เมื่อเกิดอาการเจ็บปวดตามร่างกายจากการนั่งกรรมฐาน ก็ให้กำหนดรู้ เมื่อเคลื่อนไหวร่างกายจากการเดินจงกรม ก็ให้กำหนดรู้ และพิจารณาอาการต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับกายอย่างแยบคาย แล้วก็ละทิ้งมันไป ทำแบบนี้ซ้ำไปซ้ำมา จนเกิดสมาธิ ปัจจุบันไม่ต้องไปที่วัดก็สามารถกำหนดรู้และใช้ร่างกายด้วยความไม่ประมาท ซึ่งทำให้ผมใช้ชีวิตได้อย่างเป็นปกติสุข

^๖ สัมภาษณ์ คุณนันทาทพร ชุ่มไพฑูรย์, ผู้ปฏิบัติธรรม, ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^๗ สัมภาษณ์ คุณเยาวภา บุรพลชัย, ผู้ปฏิบัติธรรม, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^๘ สัมภาษณ์ คุณณัฐชาติ สมอคำ, ผู้ปฏิบัติธรรม, ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

อุบัติเหตุก็ไม่เกิดขึ้น เพราะเรามีสติและไม่ประมาท^๙ ดิฉันเคยไปปฏิบัติธรรมที่วัดอัมพวันหลายครั้ง การปฏิบัติธรรมสอนให้เรารู้จักความเพียร และทำให้ความสัมพันธ์ทางกายกับสิ่งแวดล้อมเป็นไปอย่างปกติ มีความเจริญงอกงามในอินทรีย์ ๕ ก็คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย เช่น ตามองเห็นภาพ เราก็เลือกมองแต่สิ่งที่ดีมีประโยชน์ มองแล้วก็พิจารณา พิจารณาแล้วก็ปล่อยไป เพราะไม่มีสิ่งใดที่ยืนยันจริงถาวร สอนให้เราไม่ยึดติดอยู่กับรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัสด้วย และที่สำคัญทำให้เราหันมาดูแลสุขภาพของเราให้ได้อยู่เสมอ เพราะเมื่อเราเลือกรับแต่สิ่งที่มีประโยชน์เข้าไปในร่างกาย ร่างกายก็จะสมบูรณ์ แข็งแรง ไม่เจ็บป่วยง่าย นี่คือการพัฒนาทางกายที่ได้จากการไปปฏิบัติธรรม^{๑๐}

๒. การพัฒนาศีล

สมัยก่อนแค่รักษาศีล ๕ ก็ยากแล้ว เพราะอยู่ในสังคมบันเทิง กิจกรรมคือสังสรรค์กับพรรคพวกเพื่อนฝูง ชอบฟังเพลงและกินดื่ม ทำให้ผิดศีลอยู่บ่อยครั้ง แต่เมื่อเข้ามาปฏิบัติธรรมต้องรักษาศีล ๘ ทำให้รู้ว่าเราก็สามารถทำได้ เมื่อออกมาใช้ชีวิตประจำวันจึงให้รู้จักผิดชอบชั่วดีและยึดมั่นในศีล ๕ มากยิ่งขึ้น แค่เลิกสังสรรค์ก็สามารถลดการดื่มแอลกอฮอล์ลงได้ เมื่อลด ละ เลิก การดื่มสุราก็ทำให้เราพัฒนาตนเองได้ดี คือ สุขภาพดีขึ้น ตื่นเร็วขึ้น การงานไม่เสียหาย^{๑๑} การปฏิบัติธรรมอุดมไปด้วยการรักษาศีล เพราะขณะที่อยู่วัดต้องรักษาศีล ๘ ให้ดี เพราะเรารับศีลมาแล้ว ต้องมีสติพึงระลึกอยู่เสมอถึงศีลแต่ละข้อ ต้องปฏิบัติให้ได้ เมื่อฝึกแบบนี้ไปเรื่อยๆ การรักษาศีลก็อยู่ในตัวของเราอย่างอัตโนมัติ เวลาจะคิดจะทำอะไรก็จะนึกถึงศีลในแต่ละข้อ ซึ่งความจริงแล้วปฏิบัติตามได้ไม่ยากเลย สิ่งเหล่านี้ถือว่าการพัฒนาทางด้านศีล ซึ่งหากรักษาศีล ๕ ได้ครบ ชีวิตก็จะสุขสบาย ไม่มีเรื่องราวไม่ดีเกิดขึ้นในชีวิตอย่างแน่นอน^{๑๒} สมัยก่อนผมอยู่ในสังคมที่ชอบเฮฮาสังสรรค์ ทุกวันศุกร์เลิกงานจะต้องไปนั่งฟังเพลงและดื่มแอลกอฮอล์กับเพื่อน แต่เมื่อได้เข้ามาปฏิบัติธรรมทำให้ตระหนักและรู้ว่าการดื่มแอลกอฮอล์ นอกจากจะมีโทษต่อร่างกายแล้ว ยังเป็นการผิดศีล และนำไปสู่การผิดศีลในข้ออื่นๆ ได้ด้วย ปัจจุบันผมรู้จักการปฏิเสธในสิ่งที่จะก่อให้เกิดการผิดศีล นับว่าเป็นการพัฒนาศีลที่ได้จากการเข้ามาปฏิบัติธรรม สิ่งนี้ถือเป็นความสำเร็จที่ทำให้ผมสามารถพัฒนาตนเองได้^{๑๓} แต่เดิมรักษาศีล ๕ แต่เมื่ออายุมากขึ้นทำให้การรักษาศีลพัฒนามากขึ้น ปัจจุบันดิฉันถือศีล ๘ ทุกวันพระปฏิบัติเช่นนี้นานแล้ว เนื่องจากได้ไปปฏิบัติธรรมที่วัดอัมพวัน ต้องรักษาศีล ๘ ดิฉันจึงตั้งใจแน่วแน่ที่จะนำมาปฏิบัติต่อบ้าน และสามารถทำได้ ไม่ยากลำบากแต่อย่างใดเลย ที่สำคัญทำให้ดิฉันสบายใจ รู้สึกว่าทำให้ร่างกายและจิตใจสะอาดบริสุทธิ์ เมื่อจิตใจสบาย ร่างกายก็ดีตาม คนรอบข้างก็ไม่ลำบากที่ต้องคอยมาดูแลดิฉัน เพราะดิฉันยังสามารถดูแลตัวเองได้^{๑๔}

การปฏิบัติธรรม สอนให้ผมพัฒนาการกระทำ ซึ่งทุกอย่างสัมพันธ์กันทั้งกาย วาจา ใจ หมายถึง ไม่กระทำการใดๆ ที่เป็นการทำร้ายผู้อื่น วาจาไม่พูดส่อเสียด ทิมาแหวงใจ โกหก ประชด ประช่น ใจไม่คิดร้ายต่อใคร ไม่เบียดเบียนสัตว์ เช่น เลิกเลี้ยงนกในกรง งดทานเนื้อสัตว์ทุกวันพระ

^๙ สัมภาษณ์ คุณอรุณ พันธ์จินดา, ผู้ปฏิบัติธรรม, ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๑๐} สัมภาษณ์ รศ. ทพญ. ดร. ศรัณญา ตันเจริญ, ผู้ปฏิบัติธรรม, ๒๙ มกราคม ๒๕๕๙.

^{๑๑} สัมภาษณ์ คุณวาสนา เจริญกิตติพร, ผู้ปฏิบัติธรรม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๙.

^{๑๒} สัมภาษณ์ คุณเอกลักษณ์ ศิริสากร, ผู้ปฏิบัติธรรม, ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๑๓} สัมภาษณ์ คุณบุญญา สุขุมลวงษา, ผู้ปฏิบัติธรรม, ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๑๔} สัมภาษณ์ คุณรัศมีรวี หมั่นประพฤติ, ผู้ปฏิบัติธรรม, ๒๙ มกราคม ๒๕๕๙.

ปล่อยปลา ไถ่ชีวิตโคกระบือ สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่เพิ่มพูนขึ้นมาทางด้านศีล และนำไปสู่การพัฒนาตนเอง ในหลายด้านทั้งกาย วาจา ใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือผมทำงานในวงการบันเทิง มีสิ่งยั่วยุ มีกิเลสตัณหา ต่างๆ ต้องรู้เท่าทัน และรักษาศีล ๕ ให้ได้อยู่เสมอ ชีวิตก็จะไม่พบความสับสนวุ่นวาย^{๑๕} แต่เดิมชอบ ทำอาหาร ฆ่าปลาไปหลายตัว ชอบทานแต่ของอร่อยเนื้อสัตว์ต้องมีครบ หมู เห็ด เป็ด ไก่ แต่หลังจาก ได้ปฏิบัติธรรมทำให้ความอยากหายไปเพราะเข้าใจเรื่องศีลมากขึ้น เมื่อก่อนท้องได้ แต่ทำไม่ได้ ตอนนี้ ท้องได้ และทำได้ ที่ดินั่งดเบียดเบียนชีวิตสัตว์ ก็เพื่อรักษาศีล ๕ และเกิดความเมตตาสงสาร นอกจากทานน้อยลง ก็พูดให้น้อยลง เพราะดินั่งเป็นคนพูดตรงพูดแรง คำพูดของเราอาจไปทำร้ายคน อื่นได้ ทุกอย่างได้มาจากการไปปฏิบัติธรรมนั่นเอง^{๑๖} ศีล ๕ เป็นสิ่งที่เราท่องจำเป็นประจำตั้งแต่สมัย เป็นเด็กเรียนวิชาพุทธศาสนา แต่บางครั้งเราก็ละเลยเพราะเป็นสิ่งที่ใกล้ตัว เมื่อเข้ามาปฏิบัติธรรม ทำให้ตระหนักว่าสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ดีและควรทำอย่างเคร่งครัด เพราะหากเรารักษาศีลก็จะทำให้เรา หมดเวรหมดภัย เพราะไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับตัวเองและผู้อื่น ปัจจุบันนี้การใช้ชีวิตประจำวัน เสี่ยงต่อการผิดศีล ดังนั้นเราต้องระลึกรู้อยู่ตลอดเวลา ก็จะทำให้เกิดการพัฒนาทางด้านศีลและนำไปสู่ การพัฒนาตนเองในด้านต่างๆตามมา^{๑๗}

เรื่องการพัฒนาทางด้านศีลเห็นได้อย่างชัดเจนเพราะการไปปฏิบัติธรรมที่วัดต้องรับศีล ๘ เมื่อเรารับศีลแล้วต้องปฏิบัติและรักษาไว้ให้ได้ ทำให้มีการระมัดระวังในการใช้ชีวิตมากขึ้น แม้แต่การ นั่ง ยืน เดิน นอน ต้องสังเกตสิ่งมีชีวิตที่อยู่รอบตัว ต้องไม่ไปเบียดเบียนชีวิตเขา รวมถึงการพูดจาก็ต้อง พูดให้น้อย เพราะคำพูดที่ไม่ตั้งใจของเรา อาจสร้างความชุ่นข้องหมองใจหรือทำร้ายผู้อื่นได้ ต้องมี ความระลึกรู้ในศีลและระมัดระวังอยู่เสมอ สิ่งที่ได้ฝึกฝนจากการปฏิบัติธรรมทำให้เมื่อเราออกมาใช้ ชีวิตประจำวัน ที่มีสิ่งต่างๆมากระทบกายใจอยู่ตลอดเวลา อาจทำให้เราเผลอคิดหรือหลุดวาจาไปบ้าง แต่เมื่อผ่านการฝึกฝนมาแล้ว จะทำให้เรามีสติอยู่กับตัว จะคิด จะพูด หรือจะทำสิ่งใด ต้องอยู่บน พื้นฐานของการรักษาศีล ๕ อีกทั้งยังรู้จักจัดระเบียบชีวิต^{๑๘} คิดวางแผนและบริหารจัดการงานให้เป็น ระบบระเบียบ๘เมื่อเราเข้าปฏิบัติธรรมที่วัดอัมพวัน เหมือนเราต้องอยู่ในกรอบของศีล เพราะรับศีล ๘ มาแล้ว ทำให้เราเรียนรู้และระมัดระวัง มีความสำรวมกาย วาจา ใจ ไม่ทำอะไรตามใจตนเอง เมื่อเรา กลับมาใช้ชีวิตประจำวัน ความระมัดระวังเรื่องการรักษาศีลก็ติดมากด้วย ถึงแม้เราจะลาสิกขาแล้วก็ตาม แต่ความรู้สึกผิดชอบชั่วดีมันฝังอยู่ในใจ แม้จะรักษาศีล ๘ ไม่ได้ แต่ในชีวิตประจำวัน ศีล ๕ เราต้อง รักษาให้ได้ โดยเฉพาะอาชีพของผมเป็นที่ปรึกษากฎหมาย หากสิ่งใดผิด ผมจะไม่ทำ และไม่แนะนำให้ คนอื่นทำสิ่งผิดให้ถูกต้อง เพราะรู้อยู่แก่ใจว่าสิ่งเหล่านั้นเป็นบาป^{๑๙} การปฏิบัติธรรมทำให้เรา พัฒนาการกระทำที่แสดงต่อผู้อื่น เช่นไม่เบียดเบียน ไม่ใช้วาจาทำร้ายส่อเสียด ไม่แก่งแย่งชิงดีชิงเด่น ไม่สร้างความเดือดร้อนให้ผู้อื่น แต่ในทางตรงข้ามเมื่อเรารักษาศีลได้ครบ ความมีเมตตาต่อเพื่อน มนุษย์และสรรพสัตว์ก็จะเกิดขึ้นอย่างแน่นอน รวมถึงความมีเมตตาต่อตัวเองด้วย การพัฒนาด้านศีล

^{๑๕} สัมภาษณ์ คุณกมลเมศวร์ ไหญ่เสมอ, ผู้ปฏิบัติธรรม, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙

^{๑๖} สัมภาษณ์ คุณนันทนาทร ชุ่มไพฑูรย์, ผู้ปฏิบัติธรรม, ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๑๗} สัมภาษณ์ คุณเยาวภา บุรพลชัย, ผู้ปฏิบัติธรรม, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๑๘} สัมภาษณ์ คุณณัฐชาติ สมอคำ, ผู้ปฏิบัติธรรม, ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๑๙} สัมภาษณ์ คุณอริญ พันธ์จินดา, ผู้ปฏิบัติธรรม, ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

ต้องเริ่มทำอย่างค่อยเป็นค่อยไป จาก ๑ ข้อ ไป ๒ ข้อ สุดท้ายก็จะทำได้มากขึ้น ยิ่งทำได้มากเท่าไร ความวุ่นวายกายใจก็จะน้อยลง^{๒๐}

๓. การพัฒนาจิต

ธรรมดาเป็นคนใจร้อน เป็นผู้หญิงที่อารมณ์เหวี่ยงวีนกับตัวเอง เมื่อไม่ได้ดังใจ จิตจะหงุดหงิด เหมือนจุดไฟเผาตัวเอง แต่เมื่อเข้ามาปฏิบัติธรรมที่วัดอัมพวัน ได้ฟังธรรมะจากหลวงพ่ोजริฐ ทำให้จิตนิ่งขึ้น เพราะเราได้อยู่กับตัวเอง ได้กำหนดจิตรู้ที่กำลังคิดอะไร ได้พิจารณาสิ่งที่คิดอย่างละเอียด และสุดท้ายก็ละทิ้งไป ทำให้รู้ถึงความโกรธ ความโมโห ความเคียดแค้น เป็นอารมณ์ที่เราสร้างขึ้นเอง ซึ่งทำให้เราเป็นทุกข์ เมื่อเรารู้แบบนี้จึงฝึกจิตใหม่ พัฒนาจิตให้มีความเมตตาต่อทั้งตนเองและผู้อื่น เมื่อฝึกได้คิดได้ จิตก็สบาย ใจก็มีความสุข ซึ่งส่งผลไปสู่การพัฒนาตนเองในเรื่องการใช้ชีวิตในด้านต่างๆ โดยเฉพาะด้านความรัก เมื่อเข้าใจความรักมากขึ้น ก็ทำให้รักเป็น เมื่อรักเป็น ชีวิตก็มีความสุข จิตก็สงบขึ้น^{๒๑} การปฏิบัติธรรมฝึกจิตของเราให้อยู่กับปัจจุบัน กำหนดจิตอยู่กับลมหายใจเข้าออก ทำให้รู้ตัวอยู่ตลอดเวลา ลดการคิดมากถึงอดีตและอนาคต เรียนรู้การให้อภัยคนอื่น ไม่โกรธ ไม่น้อยใจ เพราะเมื่อนั่งสมาธิจะฝึกให้เรากำหนด สุขทุกข์ต้องกำหนดที่ล้นปี แล้วเดี๋ยวทุกอย่างก็จะดับไป สุขก็ไม่สุขตลอด ทุกข์ก็ไม่ทุกข์ตลอด เมื่อรู้แบบนี้จิตเราก็กว้าง พ้อออกจากวัด เราก็สามารถฝึกต่อได้เองที่บ้าน ที่ทำงาน และสุดท้ายก็จะพัฒนากำหนดจิตรู้หนอได้ตลอดเวลา เมื่อจิตดีสมาธิดีก็จะพัฒนาไปสู่การพัฒนาตนเองในด้านต่างๆ ของชีวิตต่อไป^{๒๒} งานของผมเป็นงานที่ต้องใช้ความคิดอยู่ตลอดเวลา เห็นอะไรก็ต้องคิด ได้ยินอะไรก็ต้องคิด และต้องมนใจให้ถึงที่สุด เพราะงานผมคือการครีเอทีฟ ที่ต้องสร้างสรรค์งานให้ออกมาให้เป็นที่น่าสนใจ ทำให้เวลานั่งก็คิด ยืนก็คิด นอนก็ยังคิด โดยไม่รู้ตัว ทำให้บางครั้งนอนหลับไม่สนิท สมอตันตันคิดไม่ออก เพราะใช้สมองคิดมากเกินไป แต่เมื่อปฏิบัติธรรม ทำให้รู้หลักการปฏิบัติคือกำหนดรู้ พิจารณา และปล่อยทิ้งไป ผมใช้หลักการนี้มาใช้จัดการความคิดของผม คือเมื่อถึงเวลาคิดงาน ก็คือคิด แต่เมื่อถึงเวลาพักผ่อนก็ต้องตัดเรื่องงานที่คิดค้างไว้ไปก่อน และนั่งสมาธิให้จิตว่างๆ นับว่าเป็นการพักสมองไปในตัว เมื่อออกจากสมาธิ ทำให้สมองปลอดโปร่ง และคิดงานออกมาได้เอง โดยไม่ต้องเค้น^{๒๓} เรื่องการพัฒนาจิตจากการปฏิบัติธรรมเป็นสิ่งที่เห็นได้ชัดเจนมาก สมัยก่อนดิฉันจะมีความกังวลใจเรื่องอาการเจ็บป่วยจากโรคมะเร็ง กลัวว่าจะเกิดขึ้นอีก หรือกลัวว่าถ้าหากเป็นขึ้นมาอีก คนข้างหลังจะเดือดร้อนไปด้วย ก็เป็นห่วงลูกหลานไม่ อยากให้พวกเขาต้องมาลำบากเพราะเรา แต่เมื่อเข้าใจวิธีการกำหนดรู้ พิจารณา และปล่อยวาง จากการปฏิบัติธรรมก็ทำให้ดิฉันค่อยๆ คลายความกลัวและความกังวลใจลงไปได้ กลายเป็นว่าเมื่อเราไม่กลัว ไม่กังวล จิตก็ไม่ห่อหุ้ม ซึ่งส่งผลดีต่อร่างกายตามมา ทำให้รู้ว่เมื่อจิตดี กายก็ดีไปด้วย ชีวิตในปัจจุบันก็สุข สบายใจ สงบ และปล่อยวางได้แล้ว^{๒๔}

การปฏิบัติธรรมสอนให้ผมมีจิตที่นิ่งขึ้น ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่คิดมาก และไม่เครียด เพราะงานของผมเป็นงานที่ต้องติดต่อประสานงานกับผู้คนเป็นจำนวนมาก ต้องบริหารจัดการตารางงานของ

^{๒๐} สัมภาษณ์ คุณรัศมีรีวี หมั่นประพฤติ, ผู้ปฏิบัติธรรม, ๒๙ มกราคม ๒๕๕๙.

^{๒๑} สัมภาษณ์ คุณวาสนา เจริญกิตติพร, ผู้ปฏิบัติธรรม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๙.

^{๒๒} สัมภาษณ์ คุณเอกลักษณ์ ศิริสากร, ผู้ปฏิบัติธรรม, ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙

^{๒๓} สัมภาษณ์ คุณบุญญา สุขุมลวงษา, ผู้ปฏิบัติธรรม, ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙

^{๒๔} สัมภาษณ์ รศ. ทพญ. ดร. ศรัณญา ตันเจริญ, ผู้ปฏิบัติธรรม, ๙ มีนาคม ๒๕๕๙.

ดารา นักแสดง พิธีกร และศิลปินในสถานี่ให้ดีที่สุด ไม่ให้เกิดความผิดพลาด ทำให้ทั้งวันจะต้องรับโทรศัพท์ ประสานงาน และแก้ไขปัญหา ไม่มีเวลาได้พักผ่อน แต่เมื่อกลับถึงบ้าน ผมได้รู้วิธีจัดการกับความเครียดและความยุ่งเหยิงในหัวสมอง วิธีนั้นก็คือการเดินจงกรมและนั่งสมาธิ ทำแบบนี้ทุกวัน เมื่อมีเวลาว่างก็ไปปฏิบัติธรรมที่วัดอัมพวัน เหมือนเป็นการบริหารจัดการให้มีความอดทน แข็งแรง นิ่ง สงบ และพร้อมรับกับทุกสถานการณ์ที่จะเข้ามากระทบจิต เพราะผมฝึกตลอดทำให้จิตระลึกละเทาทันอยู่เสมอ^{๒๕} แต่เดิมเป็นคนที่ไม่โง่ง่าย หงุดหงิดบ่อย อารมณ์ร้อน ปากร้าย รู้ตัวเองแต่จะรับอารมณ์ไม่ได้ พอได้มาปฏิบัติธรรม ก็ได้อยู่กับตัวเอง ได้พิจารณาตัวเองว่าทำไมเราถึงเป็นคนโมโหร้าย และการโมโहनั้นส่งผลเสียอย่างไรบ้าง ลูกหลานก็ไม่ค่อยกล้าเข้าหา ทำให้ว่าเหว แต่เมื่อเข้าใจตัวเองอย่างถ่องแท้ ก็ปรับตัวเองใหม่ พัฒนาตัวเองให้เป็นคนมีจิตที่นิ่งสงบเยือกเย็น ลูกหลานมีปัญหาอะไรก็รับฟังด้วยใจเมตตาและให้คำแนะนำเป็นแนวทางแก้ไขปัญหา ลูกหลานก็มาหาบ่อยขึ้น อาจมีบ้างที่จิตเดิมคือความโมโหแฉะเวียนมาหา แต่เราต้องกำหนดรู้และหายใจเข้าลึกๆ ซ้ำๆ ตั้งสติให้รู้ไว้ กำหนดดู แล้วความโมโหที่ตั้งอยู่ก็จะดับไปเอง^{๒๖} เคยไปปฏิบัติธรรมที่วัดอัมพวันมาแล้วหลายครั้ง แต่ครั้งแรกที่ได้ไป ตอนนั้นยังเป็นวัยรุ่นอายุ ๒๐ ต้นๆ ยังไม่เข้าใจเรื่องการกำหนดรู้ จึงทำให้ควบคุมอารมณ์ตัวเองไม่ได้ เวลาที่นั่งสมาธิก็จะคิดฟุ้งซ่าน จิตไม่อยู่กับเนื้อกับตัว แต่หลังจากที่ได้ไปปฏิบัติธรรมที่วัดอัมพวันบ่อยครั้งขึ้น จึงค่อยๆ เข้าใจ และสามารถฝึกจิตให้กำหนดรู้และเท่าทันอารมณ์ ความคิด ทำให้ลดความใจร้อนและการคิดฟุ้งซ่านลงไปได้อย่างเห็นผล หากเปรียบเทียบกับเหมือนกับการฝึกจิตให้ออกกำลังกาย เวลาที่เราคิดฟุ้งซ่าน ก็ต้องให้จิตเป็นตัวควบคุม กำหนดรู้ทุกเรื่องราว แล้วพิจารณาว่าคิดอะไร คิดทำไม ได้ประโยชน์หรือก่อให้เกิดโทษอย่างไร เมื่อรู้แล้ว ก็ปล่อยทิ้งไป อย่าเก็บมาคิดเสียข้ามวันข้ามคืน เพราะไม่มีประโยชน์ และสิ่งที่ได้จากการปฏิบัติธรรมจนสามารถพัฒนาจิตก็คือ เมื่อจิตนิ่ง มีสติ อยู่กับตัว ก็จะทำให้เราเป็นนักกีฬาสามารถพัฒนาตนเองจนประสบความสำเร็จได้ไม่ยากเลย ทุกวันนี้ก็สอนเด็กๆ ที่โรงเรียนให้ฝึกจิตนั่งสมาธิก่อนเรียนเทควันโด เพื่อที่พวกเขาจะได้มีสติและมีสมาธิในการฝึกซ้อมและแข่งขัน^{๒๗}

ก่อนที่จะเข้ามาปฏิบัติธรรม ไม่เคยดูกาย ดูจิตของตนเอง อะไรเกิดขึ้นก็ปล่อยไปตามกิเลส แต่หลังจากที่ได้เข้ามาปฏิบัติธรรมที่วัดอัมพวัน รวมถึงกลับไปปฏิบัติเองที่บ้าน ทำให้ในปัจจุบันสามารถรู้เท่าทันจิต เมื่อมีสิ่งใดมากระทบจิต จิตเกิดโลภะ โทสะ โมหะ ก็รับรู้ได้ ไม่หลงไปกับกิเลส เช่นเมื่อเรารู้สึกโกรธ จิตก็รู้ว่าโกรธ รู้แล้วก็พิจารณาว่าทำไมถึงโกรธ รู้แล้วก็ปล่อยทิ้ง จากที่เคยโกรธนาน ก็โกรธสั้นลง บางเรื่องราวแทบไม่โกรธเลย เพราะเราเข้าใจสภาวะธรรมมากขึ้นนั่นเอง นี่แหละที่เรียกว่าการพัฒนาจิต^{๒๘} เมื่อเราปฏิบัติได้ตามกรอบของศีล มีการสำรวมกาย วาจา ใจ ก็สามารถพัฒนาทางด้านจิตขึ้นมาได้อย่างอัตโนมัติ ทุกอย่างที่เกิดขึ้นมา ตั้งอยู่แล้ว ก็จะดับไป การปฏิบัติธรรมได้ทำให้ผมเรียนรู้การปล่อยวาง เมื่อความคิดฟุ้งซ่านเกิดขึ้นก็ตัดทิ้งได้ เมื่อเป็นเช่นนี้จิตของเราก็ไม่หนัก อีกทั้งตัวเราก็สามารถเห็นจิตของตัวเองได้ง่ายขึ้น สามารถแยกแยะรูปรนาม การเข้าไปปฏิบัติธรรมที่วัดอัมพวันตั้งแต่อายุน้อย ผมให้คำจำกัดความว่า การปฏิบัติธรรมคือต้นทุนทางด้านสติ ที่จะ

^{๒๕} สัมภาษณ์ คุณกมลเมศวร์ ใหญ่เสมอ, ผู้ปฏิบัติธรรม, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙

^{๒๖} สัมภาษณ์ คุณนันทนาทร ชุ่มไพฑูรย์, ผู้ปฏิบัติธรรม, ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๒๗} สัมภาษณ์ คุณเยาวภา บุรพลชัย, ผู้ปฏิบัติธรรม, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๒๘} สัมภาษณ์ คุณณัฐชาติ สมอคำ, ผู้ปฏิบัติธรรม, ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

ทำให้เราต่อยอดการพัฒนาตนเองขึ้นได้ในอนาคต อาจไม่เห็นอย่างทันทีทันใด แต่จะพัฒนาขึ้นอย่างช้าๆ แต่มั่นคง^{๒๙} การปฏิบัติธรรมสอนให้เราอยู่กับปัจจุบัน และยอมรับความจริงที่เกิดขึ้น การฝึกฝนการปฏิบัติธรรมจากการเดินจงกรม นั่งสมาธิที่วัดอัมพวันหลายวัน ทำให้เราได้อยู่กับตัวเอง มีเวลาพิจารณาจิตใจของตัวเอง ทำให้จิตเกิดการพัฒนาคือจิตมีความมั่นคงแข็งแรง มีคุณธรรม มีความเบิกบานทุกขณะจิต^{๓๐}

๔. การพัฒนาปัญญา

การปฏิบัติธรรมทำให้เรามีสมาธิ มีไหวพริบดีขึ้น รู้จักแยกแยะ รู้จักสังเกต คิดเป็น ปัญญาเกิด เมื่อก่อนคิดไว พุดไว ตัดสินใจไว ไม่ทันได้คิดอย่างรอบคอบ แต่พอฝึกปฏิบัติธรรมไปเรื่อยๆ ทำให้เรามีสติ คิดอย่างรอบคอบ เมื่อเจออุปสรรคก็ไม่ท้อถอย แต่ค่อยๆ คิดหาหนทางแก้ไข เพราะปฏิบัติธรรมสอนให้เราอดทน เราจึงมีความอดทนต่อปัญหาได้ และสุดท้ายปัญญาในการแก้ไขปัญหาที่จะเกิดขึ้น^{๓๑} การปฏิบัติธรรมฝึกฝนให้เรา มีสติ เมื่อมีสติ ก็จะเกิดปัญญา รู้แจ้งเห็นสมภาวะธรรม วิปัสสนากรรมฐานทำให้เราออกจากชีวิตที่มีติดบอดตามความเคยชิน ปัจจุบันนี้เวลาทำงานก็จะมีปัญหาในการแก้ไขปัญหามากขึ้น มองเห็นสังขารได้อย่างเข้าใจแจ่มแจ้งมากขึ้น เพราะเรารู้จักการพิจารณานั้นเอง ถึงแม้จะทำงานร่วมกับคนหมู่มาก แต่เมื่อมีปัญหาก็จะทำให้เราเข้าใจในความต้องการของแต่ละคน และสามารถทำงานร่วมกัน และช่วยกันแก้ปัญหาให้งานสามารถดำเนินต่อไปและสำเร็จด้วยดี^{๓๒} ผมได้เรียนรู้การใช้สติ นำทางให้เกิดปัญญา เมื่อมีสติ รู้จักคิดและแยกแยะ ก็จะเกิดปัญญา โดยใช้สติเป็นตัวควบคุมอารมณ์รัก โลภ โกรธ หลง และใช้ปัญญาในการพิจารณา สุดท้ายก็ได้คำตอบในเรื่องต่างๆ ที่คิดไม่ตก การปฏิบัติธรรมทำให้ผมมีปัญญาไตร่ตรองในการแก้ไขปัญหา และใช้ชีวิตอย่างมีระเบียบแบบแผน ไม่ไร้สาระ มีปัญญาวางแผนงานและชีวิตต่อไป^{๓๓} การปฏิบัติธรรมเชื่อมโยงทุกอย่างเข้าหากัน ทั้งกาย ศีล จิต และปัญญา เมื่อกายดี ศีลครบ จิตดี ปัญญาก็เกิด ทุกวันนี้ฉันเกิดปัญญาที่สามารถพิจารณาแยกแยะในสถานการณ์ต่างๆ ที่เข้ามาในชีวิต และพยายามทำเป็นแบบอย่างเพื่อสอนลูกหลานให้พวกเขาเข้าใจหลักการปฏิบัติธรรม ซึ่งจะนำมาสู่การพัฒนาตนเองในแต่ละด้านได้เป็นอย่างดี หากมีความตั้งใจแน่วแน่ และหมั่นฝึกฝนอยู่เป็นนิจ ปัจจุบันเมื่อลูกหลานมีปัญหาชีวิตมาปรึกษา ก็สามารถให้คำแนะนำ และให้ปัญญากับพวกเขาไปด้วย^{๓๔}

ผมอยู่ในโลกของวงการมายา แต่สิ่งนี้ก็คืองานสุจริตที่ผมรัก ดังนั้นจะอย่างไรไม่ให้เราหลงใหลไปตามภาพมายา ก็ต้องกำหนดรู้และเข้าใจสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริง และใช้ปัญญาแยกแยะภาพลวงและภาพจริงให้ได้ เพื่อที่เราจะได้ไม่หลงใหลไปตามอารมณ์ เมื่อปฏิบัติธรรมเรื่อยๆ จะมีปัญญาสามารถแยกแยะสิ่งต่างๆ ได้อย่างชัดเจน และรู้วิธีการแก้ไขปัญหาทั้งเรื่องงาน และเรื่องชีวิตส่วนตัว ซึ่งสิ่งเหล่านี้ผมพิสูจน์ด้วยตัวของผมเองมาตลอดระยะเวลา ๕ ปีที่ได้เข้าไปปฏิบัติธรรมที่วัดอัมพวัน ทำให้เกิดการพัฒนาด้านปัญญา เข้ามาแทนที่อารมณ์ และส่งผลดีต่อการพัฒนาของ

^{๒๙} สัมภาษณ์ คุณอริญ พันธ์จินดา, ผู้ปฏิบัติธรรม, ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๓๐} สัมภาษณ์ รศ. ทพญ. ดร. ศรัณญา ตันเจริญ, ผู้ปฏิบัติธรรม, ๙ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๓๑} สัมภาษณ์ คุณรัศมีรี วัฒนประพจน์, ผู้ปฏิบัติธรรม, ๒๙ มกราคม ๒๕๕๙.

^{๓๒} สัมภาษณ์ คุณวาสนา เจริญกิตติพร, ผู้ปฏิบัติธรรม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๙.

^{๓๓} สัมภาษณ์ คุณเอกลักษณ์ ศิริสาคร, ผู้ปฏิบัติธรรม, ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙

^{๓๔} สัมภาษณ์ คุณบุญญา สุขุมลวงษา, ผู้ปฏิบัติธรรม, ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙

ตัวเองอีกด้วย คือใช้ปัญญาแก้ไขปัญหามากขึ้น และใช้ปัญญาในการสร้างความเข้าใจกับคนในครอบครัว ทำให้ความสัมพันธ์กับคนในครอบครัวดีขึ้นด้วย^{๓๕} การสอนปฏิบัติธรรมของวัดอัมพวันเป็นแบบจากง่ายไปหายาก ใครที่มาฝึกที่นี่ต้องได้ศึกษาไปทุกคน เว้นเสียแต่จะท้อแท้เสียก่อน จึงอยากบอกว่าอย่าท้อแท้ เมื่อฝึกไปเรื่อยๆ จิตดี สติดี ปัญญาจะดีขึ้นตามมา อย่างเช่นดิฉันเองเกิดการพัฒนาปัญญา ถึงแม้จะเรียนมาน้อย แต่การปฏิบัติธรรมถือเป็นปัญญาชีวิต เพราะเราได้ศึกษาตัวเอง ศึกษาธรรมชาติ ศึกษาสิ่งที่มีอยู่แล้วให้เข้าใจ ก็จะเกิดปัญญาแก้ไขสิ่งต่างๆ ที่เจอได้อย่างดี เพราะเราจะรู้ตัวเอง คิดได้เอง และแก้ไขได้เอง^{๓๖} การปฏิบัติธรรมทำให้เรามีสติ เมื่อฝึกฝนจนสะสมสติได้แล้ว ปัญญาจะเกิดขึ้น เวลาที่เราคิดจะแก้ปัญหาเรื่องอะไร ก็จะใช้ปัญญาในการแก้ไข ไม่ใช่อารมณ์แก้ไขเหมือนแต่ก่อน นับว่าเป็นการพัฒนาปัญญาให้กับตัวเอง แต่ต้องใช้เวลาค่อยๆ ฝึกฝน อย่าใจร้อน อย่าเคร่งเครียดกับการปฏิบัติ ต้องปล่อยกายปล่อยจิตให้สบาย แล้วปัญญาจะเกิดขึ้นมาเองได้จริงๆ^{๓๗}

การปฏิบัติธรรมทั้งการเดินจงกรมและนั่งสมาธิ ทำให้เราสามารถพิจารณากาย เห็นการเกิดดับ เมื่อเราฝึกฝนและปฏิบัติเป็นประจำก็จะพิจารณาไตรลักษณ์ได้เอง ทุกสิ่งในโลกล้วนเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป เมื่อเรามีสมาธิ หรือปฏิบัติธรรมจนสะสมสมาธิได้มากพอ จิตก็จะมีพลัง เวลาเกิดเหตุการณ์เฉพาะหน้า ก็จะมีปัญญาแก้ไขได้ เรื่องที่คิดไม่ได้ คิดไม่ตก ปัญญาจะสามารถทำงานและคิดขึ้นมาได้เอง ดังนั้นการปฏิบัติธรรมที่มากพอ ทำให้เราได้ศึกษาตัวเอง ดีช่วยอยู่ในตัวเราและปัญญาที่อยู่ในตัวของเราก็จะพัฒนาขึ้นมาเรื่อยๆ^{๓๘} เมื่อศีลและจิตอยู่ในกาย ชีวิตก็เหมือนอยู่ในกรอบแห่งความสงบ เมื่อสติมา ปัญญาเกิด คำนี้ใช้ได้ผลจริงๆ เมื่อมีปัญญาก็จะสามารถคิด วิเคราะห์ แยกแยะสิ่งต่างๆ ได้อย่างถูกต้อง ไม่หลงผิดเข้าไปในกิเลสและความมัวหมอง ซึ่งการปฏิบัติธรรมที่วัดอัมพวันจะสอนตั้งแต่หลักการเริ่มต้น จึงเหมาะสำหรับผู้ที่ไม่เข้าใจวิปัสสนากรรมฐาน เดินจงกรมไม่เป็น นั่งกรรมฐานไม่ได้ แต่การปฏิบัติธรรมต้องไม่ใช่แต่เฉพาะทำวัดเท่านั้น เราต้องนำกลับมาฝึกฝนที่บ้านเพื่อการพัฒนาตนเองจะได้เกิดเป็นรูปธรรม^{๓๙} เมื่อเราสามารถฝึกฝนและควบคุมจิต มีสมาธิ รักษาศีลได้ครบ การพัฒนาทางด้านปัญญาก็จะเกิดขึ้น การพัฒนาปัญญาก็คือการที่เราเข้าใจสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง ไม่ยึดติดกับโลก มีปัญญาในการวางแผนงานและการใช้ชีวิตในแต่ละวัน^{๔๐}

^{๓๕} สัมภาษณ์ คุณกมลเมศวร์ ใหญ่เสมอ, ผู้ปฏิบัติธรรม, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙

^{๓๖} สัมภาษณ์ คุณนันทนาพร ชุ่มไพฑูรย์, ผู้ปฏิบัติธรรม, ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๓๗} สัมภาษณ์ คุณเยาวภา บุรพลชัย, ผู้ปฏิบัติธรรม, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๓๘} สัมภาษณ์ คุณณัฐชาติ สมอคำ, ผู้ปฏิบัติธรรม, ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๓๙} สัมภาษณ์ คุณอรัญ พันธ์จินดา, ผู้ปฏิบัติธรรม, ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๔๐} สัมภาษณ์ รศ. ทพญ. ดร. ศรัญญา ตันเจริญ, ผู้ปฏิบัติธรรม, ๙ มีนาคม ๒๕๕๙.

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ในการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอรพบุรี จังหวัดสิงห์บุรี” ผู้วิจัยได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการวิจัยไว้ ๓ ประการ ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาหลักการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา ๒) เพื่อศึกษาการพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอรพบุรี จังหวัดสิงห์บุรี ๓) เพื่อนำเสนอผลลัพธ์ของการพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอรพบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Methodology Research) ประกอบด้วยการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ พุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอรพบุรี จังหวัดสิงห์บุรี จำนวน ๗,๑๗๙ คน โดยวิธีการเปิดตารางสุ่มตัวอย่างตารางสูตร ทาโร่ ยามาเน่ ปรากฏได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๒๗๙ คน ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามทั้งหมดมาวิเคราะห์และประมวลผล โดยนำข้อมูลไปวิเคราะห์ด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ ใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ โดยใช้สถิติดังนี้ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) และใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท (Content Analysis Techniques) มีรายละเอียดดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลการพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี ผู้ทำการวิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

๕.๑.๑ สรุปข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

เพศ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน ๑๔๕ คิดเป็นร้อยละ ๕๒.๐ และเพศชาย จำนวน ๑๓๔ คิดเป็นร้อยละ ๔๘.๐

อายุ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง ๓๑ - ๔๐ ปี จำนวน ๗๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๑ รองลงมาเป็นผู้ที่มีอายุ ๖๐ ปี ขึ้นไป จำนวน ๖๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๑.๕ และน้อยที่สุดคือ ๒๐ - ๓๐ ปี จำนวน ๓๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๒.๙

สถานภาพ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีสถานภาพสมรส จำนวน ๑๔๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๙ รองลงมาคือ โสด จำนวน ๙๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๔.๘ และน้อยที่สุดคือ แยกกันอยู่ จำนวน ๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๓.๒

ระดับการศึกษา ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา จำนวน ๙๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๕.๑ รองลงมาคือ ระดับมัธยมศึกษา จำนวน ๘๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๐.๘ และน้อยที่สุดคือ อื่นๆ จำนวน ๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๐.๗

อาชีพ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ทำอาชีพธุรกิจส่วนตัว จำนวน ๗๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๗.๖ รองลงมาคือ เกษตรกร/ทำไร่/ทำนา จำนวน ๔๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๖.๕ และน้อยที่สุดคือ นักศึกษา จำนวน ๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๑.๘

รายได้/เดือน ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีรายได้ ๑๐,๐๐๐ - ๑๕,๐๐๐ บาท ต่อเดือน จำนวน ๑๑๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๙.๘ รองลงมาคือ ผู้ที่มีรายได้ ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท ต่อเดือน จำนวน ๑๑๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๙.๔ น้อยที่สุดคือ ๑๕,๐๐๑ - ๒๐,๐๐๐ บาท ต่อเดือน จำนวน ๒๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๗.๒

ระยะเวลาของการเข้าร่วมปฏิบัติธรรมในแต่ละครั้ง ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เข้าร่วมปฏิบัติธรรม ๔ - ๖ วัน จำนวน ๙๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๓ รองลงมาคือ ๑ - ๓ วัน จำนวน ๗๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๖.๙ น้อยที่สุดคือ ๗ - ๙ วัน จำนวน ๕๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๘.๖

เข้าร่วมปฏิบัติธรรมมาแล้วจำนวนกี่ครั้ง ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เข้าร่วมปฏิบัติธรรมมาแล้ว ๖ - ๙ ครั้ง จำนวน ๑๒๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๔.๘ รองลงมาคือ ๒ - ๕ ครั้ง จำนวน ๗๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๗.๒ น้อยที่สุดคือ เข้าร่วมปฏิบัติธรรมครั้งแรก จำนวน ๒๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๘.๖

มีอิทธิพลในการชักชวนให้เข้าปฏิบัติธรรม ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เข้าร่วมปฏิบัติธรรมเพราะครอบครัว จำนวน ๑๓๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๗.๗ รองลงมาคือ ตนเอง จำนวน ๖๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๒.๒ น้อยที่สุดคือ อื่นๆ จำนวน ๑๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๓.๙

๕.๑.๒ สรุปการพัฒนาดตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอรพรมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

การพัฒนาดตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอรพรมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย = ๓.๗๘ เมื่อพิจารณารายด้าน คือ การพัฒนาดตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอรพรมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี ในด้านการพัฒนาศีล ด้านการพัฒนากาย ด้านการพัฒนาคิต และด้านการพัฒนาปัญญา อยู่ในระดับมากทุกด้าน

๑. ด้านการพัฒนากาย การพัฒนาดตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอรพรมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี ด้านการพัฒนากาย อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย = ๓.๗๖ เมื่อพิจารณารายข้อ คือ ท่านสามารถพัฒนาร่างกายตนเองให้แข็งแรง ไร้โรครภัย สุขภาพดีขึ้น และทำกิจกรรมร่วมกับครอบครัว ชุมชน และสังคมได้เป็นอย่างดี ท่านมีความประพฤติทางกายที่สะอาดบริสุทธิ์ ประกอบอาชีพสุจริตและมีความภาคภูมิใจในการดำรงชีวิต ท่านมีบุคลิกภาพที่เปลี่ยนแปลงได้รับการยอมรับนับถือ จากคนในครอบครัวและสังคม จากการฝึกฝนตนเองด้วยการปฏิบัติธรรม ท่านสามารถนำเอาศักยภาพจากการพัฒนาดตนเอง มาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่นได้เป็นอย่างดี ท่านฝึกฝนตนเองจนสามารถพึ่งพาตนเอง ไม่สร้างปัญหาและเป็นภาระให้แก่ครอบครัวและสังคม อยู่ในระดับมากทุกข้อ

๒. ด้านการพัฒนาศีล การพัฒนาดตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอรพรมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี ด้านการพัฒนาศีล อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย = ๓.๘๓ เมื่อพิจารณารายข้อ คือ ท่านสามารถดำเนินชีวิตโดยสุจริตทั้งทางกาย วาจา ใจ มีวินัยในตนเองและประกอบสัมมาชีพได้ดียิ่งขึ้นกว่าเดิม ท่านสามารถควบคุมตนเองได้อย่างมีสติ ไม่ประมาท ไม่มัวเมาในอบายมุข โดยปฏิบัติอยู่บนพื้นฐานของศีล ๕ ท่านมีศีลเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต อยู่ร่วมกับสังคมได้อย่างปกติสุข ไม่สร้างความเสื่อมเสียให้แก่ตนเองและสังคม ท่านสามารถพัฒนาดตนเองให้ชีวิตเป็นปกติสุข ไม่เบียดเบียน เอาเปรียบผู้อื่น สามารถชี้แนะให้ผู้อื่นเว้นจากกระทำกรรมชั่วได้ ท่านมีความประพฤติที่ดี ละเว้นการทำผิดศีลและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น อยู่ในระดับมากทุกข้อ

๓. ด้านการพัฒนาคิต การพัฒนาดตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอรพรมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี ด้านการพัฒนาคิต อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย = ๓.๗๗ เมื่อพิจารณารายข้อ คือ ท่านฝึกฝนตนเองจนมีจิตใจใฝ่รู้ ใฝ่ศึกษา ไม่หลงติดอยู่ในกิเลสและความมัวเมาในชีวิต ท่านได้ฝึกฝนอบรมพัฒนาคิตใจตนเองให้มีจิตสำนึกที่ดี เจริญองงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย มีเมตตา มีสติ มีสมาธิ เป็นต้น ท่านฝึกฝนจิตใจจนสามารถกำหนด ระลึก ดูจิต ไม่ปรุงแต่งจิต ให้จิตใจหลุดพ้นวิถีกังวล หรือฟุ้งซ่าน ท่านฝึกฝนกำหนดจิตใจของตนเองให้มีความปลอดโปร่ง สงบ ผ่องใส เบิกบาน มีเมตตา และมองโลกในแง่ดีตามหลักความเป็นจริง ท่านฝึกฝนกำหนดจิตใจของตนเองจนสามารถระงับอารมณ์โกรธ เกลียด อิจฉาริษยา เคียดแค้น และความมีอคติต่างๆ อยู่ในระดับมากทุกข้อ

๔. ด้านการพัฒนาปัญญา การพัฒนาดตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอรพรมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี ด้านการพัฒนาปัญญา อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย = ๓.๖๙ เมื่อพิจารณารายข้อ คือ ท่านสามารถพัฒนาปัญญาให้หยั่งรู้เหตุผล รู้ตัวรู้ชั่ว สิ่งใดมีคุณมีโทษ ด้วยการพิจารณาตามความเป็นจริง ท่านฝึกฝนพัฒนาจนเกิดปัญญารู้เท่าทันความจริง เข้าถึงหลักธรรมคำสอน และนำมาพัฒนาดตนเอง ท่านฝึกฝนพัฒนาจนเกิดปัญญา มีความเฉลียวฉลาด มั่นใจ สามารถแก้ปัญหาที่

เกิดขึ้นในชีวิตได้ ท่านฝึกฝนจนสามารถรู้เท่าทันเหตุการณ์ มองการณ์ไกล และแก้ไขปัญหาได้ตรงจุดตามเหตุปัจจัยที่เกิดขึ้น ท่านสามารถพัฒนาจนมีสติปัญญารอบรู้สภาพความเป็นจริงแห่งชีวิต จนนำไปสู่การพัฒนาตนเอง ที่แสดงออกได้ชัดเจนทั้งทางด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา อยู่ในระดับมากทุกข้อ

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลการวิจัยครั้งนี้ จะกล่าวถึงการวิจัยเรื่องการพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี โดยผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเด็นการอภิปรายผล ดังนี้

๑. การพัฒนากาย

การปฏิบัติธรรมส่งผลต่อกายของดิฉันโดยตรง เพราะตอนที่เข้ามาครั้งแรก ดิฉันไม่สบาย หมอตรวจพบเนื้อร้าย ทำให้ไม่สบายกายและไม่สบายใจคู่กันไป ช่วงเวลาที่ต้องรอดูอาการและการเติบโตของเนื้อร้าย จึงตัดสินใจเข้าหาธรรมะ ด้วยการเข้าไปปฏิบัติธรรมที่วัดอัมพวัน เพราะเคยได้ยินที่บ้านพูดถึงอยู่บ่อยๆ จึงได้ไปหาข้อมูลเพิ่มเติมและตัดสินใจเข้าไปศึกษาการปฏิบัติธรรมที่นี่ แรกๆ รู้สึกว่าร่างกายมันเจ็บปวดไปหมด แต่ต้องมีความอดทน จากนั้นไม่ได้ เดินจงกรมไม่ทน ก็ค่อยๆ ดีขึ้น เมื่อปวดก็ให้รู้ว่าปวด พิจารณา แล้วก็ปล่อยไป ทำแบบนี้ไปเรื่อยๆ เวลาที่อยู่ในวัดก็ใช้ร่างกายช้าๆ ค่อยๆ เดิน นั่ง นอน พิจารณาอยู่ตลอดเวลา อาหารก็ทานน้อยลง เพราะทานแค่ ๒ มื้อ และเป็นอาหารที่ไม่มีเนื้อสัตว์ ซึ่งทุกอย่างส่งผลดีต่อร่างกาย หลังจากได้หลักการปฏิบัติธรรมจากวัดอัมพวันมาแล้ว ก็กลับมาทำเองที่บ้าน ใช้ร่างกายแบบไม่ประมาท ว่างก็นั่งสมาธิ เดินจงกรม อาหารก็เลือกรับประทานที่มีประโยชน์ต่อร่างกาย พักผ่อนร่างกายให้เพียงพอ แทบไม่ต้องใช้ยาหมอเลย สรุปว่าพอไปตรวจอีกครั้ง เนื้อร้ายนั้นค่อยๆ ฝ่อไปเอง

๒. การพัฒนาจิต

สมัยก่อนแคว้นรัชกาล ๕ ก็ยากแล้ว เพราะอยู่ในสังคมบันเทิง กิจกรรมคือสังสรรค์กับพรรคพวกเพื่อนฝูง ชอบฟังเพลงและกินดื่ม ทำให้ผิดศีลอยู่บ่อยครั้ง แต่เมื่อเข้ามาปฏิบัติธรรมต้องรักษาศีล ๘ ทำให้รู้ว่าเราก็สามารถทำได้ เมื่อออกมาใช้ชีวิตประจำวันจึงให้รู้จักผิดชอบชั่วดีและยึดมั่นในศีล ๕ มากยิ่งขึ้น แค่นี้สังสรรค์ก็สามารถลดการดื่มแอลกอฮอล์ลงได้ เมื่อลด ละ เลิก การดื่มสุราก็ทำให้เราพัฒนาตนเองได้ดี คือ สุขภาพดีขึ้น ตื่นเร็วขึ้น การงานไม่เสียหาย การปฏิบัติธรรมอุดมไปด้วยการรักษาศีล เพราะขณะที่อยู่วัดต้องรักษาศีล ๘ ให้ดี เพราะเรารับศีลมาแล้ว ต้องมีสติพึงระลึกอยู่เสมอถึงศีลแต่ละข้อ ต้องปฏิบัติให้ได้ เมื่อฝึกแบบนี้ไปเรื่อยๆ การรักษาศีลก็อยู่ในตัวของเราอย่างอัตโนมัติ เวลาจะคิดจะทำอะไรก็จะนึกถึงศีลในแต่ละข้อ ซึ่งความจริงแล้วปฏิบัติตามได้ไม่ยากเลย สิ่งเหล่านี้ถือว่าเป็นการพัฒนาทางด้านศีล ซึ่งหากรักษาศีล ๕ ได้ครบ ชีวิตก็จะสุขสบาย ไม่มีเรื่องราวไม่ดีเกิดขึ้นในชีวิตอย่างแน่นอน สมัยก่อนผมอยู่ในสังคมที่ชอบเฮฮาสังสรรค์ ทุกวันศุกร์หลังเลิกงานจะต้องไปนั่งฟังเพลงและดื่มแอลกอฮอล์กับเพื่อน แต่เมื่อได้เข้ามาปฏิบัติธรรมทำให้ตระหนักและรู้ว่าการดื่มแอลกอฮอล์ นอกจากจะมีโทษต่อร่างกายแล้ว ยังเป็นการผิดศีล และนำไปสู่การผิดศีลในข้ออื่นๆ ได้ด้วย ปัจจุบันผมรู้จักการปฏิเสธในสิ่งที่จะก่อให้เกิดการผิดศีล นับว่าเป็นการพัฒนาศีลที่ได้จากการเข้ามาปฏิบัติธรรม สิ่งนี้ถือเป็นความสำเร็จที่ทำให้ผมสามารถพัฒนาตนเองได้ แต่เดิมรักษาศีล ๕

แต่เมื่ออายุมากขึ้นทำให้การรักษาศิลปพัฒนามากขึ้น ปัจจุบันดิฉันถือศีล ๘ ทุกวันพระ ปฏิบัติเช่นนี้นานแล้ว เนื่องจากได้ไปปฏิบัติธรรมที่วัดอัมพวัน ต้องรักษาศีล ๘ ดิฉันจึงตั้งใจแน่วแน่ที่จะนำมาปฏิบัติที่บ้าน และก็สามารถทำได้ ไม่ยากลำบากแต่อย่างใดเลย ที่สำคัญทำให้ดิฉันสบายใจ รู้สึกว่าทำให้ร่างกายและจิตใจสะอาดบริสุทธิ์ เมื่อจิตใจสบาย ร่างกายก็ดีขึ้น คนรอบข้างก็ไม่ลำบากที่ต้องคอยมาดูแลดิฉัน เพราะดิฉันยังสามารถดูแลตัวเองได้

๓. การพัฒนาจิต

ธรรมดาเป็นคนใจร้อน เป็นผู้หญิงที่อารมณ์เหวี่ยงวีนกับตัวเอง เมื่อไม่ได้ตั้งใจ จิตจะหงุดหงิด เหมือนจุดไฟเผาตัวเอง แต่เมื่อเข้ามาปฏิบัติธรรมที่วัดอัมพวัน ได้ฟังธรรมะจากหลวงพ่ोजรัญ ทำให้จิตนิ่งขึ้น เพราะเราได้อยู่กับตัวเอง ได้กำหนดจิตรู้ที่กำลังคิดอะไร ได้พิจารณาสิ่งที่คิดอย่างละเอียด และสุดท้ายก็ละทิ้งไป ทำให้รู้ถึงความโกรธ ความโมโห ความเคียดแค้น เป็นอารมณ์ที่เราสร้างขึ้นเอง ซึ่งทำให้เราเป็นทุกข์ เมื่อเรารู้แบบนี้จึงฝึกจิตใหม่ พัฒนาจิตให้มีความเมตตาต่อทั้งตนเองและผู้อื่น เมื่อฝึกได้คิดได้ จิตก็สบาย ใจก็มีความสุข ซึ่งส่งผลไปสู่การพัฒนาตนเองในเรื่องการใช้ชีวิตในด้านต่างๆ โดยเฉพาะด้านความรัก เมื่อเข้าใจความรักมากขึ้น ก็ทำให้รักเป็น เมื่อรักเป็น ชีวิตก็มีความสุข จิตก็สงบขึ้น การปฏิบัติธรรมฝึกจิตของเราให้อยู่กับปัจจุบัน กำหนดจิตอยู่กับลมหายใจเข้าออก ทำให้รู้ตัวอยู่ตลอดเวลา ลดการคิดมากถึงอดีตและอนาคต เรียนรู้การให้อภัยคนอื่น ไม่โกรธ ไม่น้อยใจ เพราะเมื่อนั่งสมาธิจะฝึกให้เรากำหนด สุขทุกข์ต้องกำหนดที่ลึ้นปี แล้วเดียวทุกอย่างก็จะดับไป สุขก็ไม่สุขตลอด ทุกข์ก็ไม่ทุกข์ตลอด เมื่อรู้แบบนี้จิตเราก็กว้าง พ้อออกจากวัด เราก็สามารถฝึกต่อได้เองที่บ้าน ที่ทำงาน และสุดท้ายก็จะพัฒนากำหนดจิตรู้หนอได้ตลอดเวลา เมื่อจิตดีสมาธิดีก็จะพัฒนาไปสู่การพัฒนาตนเองในด้านต่างๆ ของชีวิตต่อไป

๔. การพัฒนาปัญญา

การปฏิบัติธรรมทำให้เรามีสมาธิ มีไหวพริบดีขึ้น รู้จักแยกแยะ รู้จักสังเกต คิดเป็น ปัญญาเกิด เมื่อก่อนคิดไว พุดไว ตัดสินใจไว ไม่ทันได้คิดอย่างรอบคอบ แต่พอฝึกปฏิบัติธรรมไปเรื่อยๆ ทำให้เรามีสติ คิดอย่างรอบคอบ เมื่อเจออุปสรรคก็ไม่ท้อถอย แต่ค่อยๆ คิดหาหนทางแก้ไข เพราะปฏิบัติธรรมสอนให้เราอดทน เราจึงมีความอดทนต่อปัญหาได้ และสุดท้ายปัญญาในการแก้ไขปัญหา ก็จะเกิดขึ้น การปฏิบัติธรรมฝึกฝนให้เรามีสติ เมื่อมีสติ ก็จะเกิดปัญญา รู้แจ้งเห็นสภาวะธรรม วิปัสสนากรรมฐานทำให้เราออกจากชีวิตที่มีติดบอดตามความเคยชิน ปัจจุบันนี้เวลาทำงานก็จะมีปัญญาในการแก้ไขปัญหามากขึ้น มองเห็นสัจธรรมได้อย่างเข้าใจแจ่มแจ้งมากขึ้น เพราะเรารู้จักการพิจารณานั้นเอง ถึงแม้จะทำงานร่วมกับคนหมู่มาก แต่เมื่อมีปัญหาก็จะทำให้เราเข้าใจในความต้องการของแต่ละคน และสามารถทำงานร่วมกัน และช่วยกันแก้ปัญหาให้งานสามารถดำเนินต่อไปและสำเร็จด้วยดี ผมได้เรียนรู้การใช้สติ นำทางให้เกิดปัญญา เมื่อมีสติรู้จักคิดและแยกแยะ ก็จะเกิดปัญญา โดยใช้สติเป็นตัวควบคุมอารมณ์รัก โลภ โกรธ หลง และใช้ปัญญาในการพิจารณา สุดท้ายก็ได้คำตอบในเรื่องต่างๆ ที่คิดไม่ตก การปฏิบัติธรรมทำให้ผมมีปัญญาไตร่ตรองในการแก้ไขปัญหา และใช้ชีวิตอย่างมีระเบียบแบบแผน ไม่ไร้สาระ มีปัญญาวางแผนงานและชีวิตต่อไป

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอรพบุรี จังหวัดสิงห์บุรี” ผู้วิจัยขอเสนอประเด็นที่ควรกำหนดเป็นนโยบายเพื่อให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้นำไปใช้ดังต่อไปนี้

- ๑) วัดควรอบรมทักษะด้านเทคนิคการ อบรมให้แก่บุคลากรผู้อบรม นำมาใช้ในการเรียนการ จัดอบรมเพื่อให้สามารถกระตุ้นและสร้างความสนใจแก่ผู้เข้ารับการอบรมได้
- ๒) วัดควรจัดวิทยากรให้ตรงกับความถนัด เพื่อให้ประชาชนที่เข้าปฏิบัติธรรมได้ประโยชน์ และ เข้าถึงการปฏิบัติจริงๆ ไม่สับสนและเบื่อหน่ายในการปฏิบัติ
- ๓) วัดควรมีพื้นที่ให้เพียงพอเพื่อรองรับผู้เข้ารับการอบรม จัดสถานที่ทั้งที่พัก ห้องน้ำให้เป็นสัดส่วน และเพียงพอ

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอรพบุรี จังหวัดสิงห์บุรี” ผู้วิจัยขอเสนอประเด็นที่ควรกำหนดเป็นข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติเพื่อให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้นำไปใช้ดังต่อไปนี้

- ๑) ควรสร้างแรงจูงใจให้แก่บุคลากร เพื่อเป็นขวัญในการทำงาน และจะได้ปฏิบัติงานอย่างเต็มที่และเต็มใจ
- ๒) ควรมีการจัดตารางการอบรม วัน เวลา สถานที่ ให้เป็นมาตรฐาน และไม่หนักเกินไปสำหรับผู้ มาปฏิบัติธรรม
- ๓) ควรเลือกใช้สื่อการสอนให้เหมาะสมกับ บทเรียนของการฝึกอบรม และเป็นประโยชน์ช่วยในการฝึกอบรม

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอรพบุรี จังหวัดสิงห์บุรี” ผู้วิจัยขอเสนอให้ผู้สนใจ ได้นำไปศึกษาวิจัยครั้งต่อไปในประเด็นดังต่อไปนี้

- ๑) ควรศึกษาวิจัยสำนักปฏิบัติธรรมแห่งอื่นๆ โดยศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อจะได้ทราบรายละเอียด ด้วยการสัมภาษณ์ (Interview) โดยแบบสัมภาษณ์รวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Information)
- ๒) ควรศึกษาการพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมหลายสำนักปฏิบัติ เพื่อทำการเปรียบเทียบผลที่ได้จากการปฏิบัติธรรม และจะได้ไปปฏิบัติเป็นแนวทางเดียวกันได้
- ๓) ควรจะมีการศึกษาเรื่อง “การพัฒนาตนเองจากสภาวะธรรมที่เกิดขึ้นขณะปฏิบัติธรรม”

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ และเอกสารทั่วไป :

คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.มนุษย์กับสังคม.มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด นวสาส์นการพิมพ์.๒๕๕๑.

จินตนา สุจจาพันธ์.การศึกษาและการพัฒนาชุมชน.พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
โอ.เอส.พรินติ้งเฮาส์, ๒๕๔๙.

ชุตี ระบอบ และคณะ.ระเบียบวิธีวิจัย.กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต,
๒๕๕๒.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต).ชีวิตที่ดีงาม: หลักการทั่วไปของการปฏิบัติธรรม.โรงพิมพ์
ธรรมสภา, ๒๕๔๐.

มองอเมริกาจากปัญหาไทย.พิมพ์ครั้งที่๘. (กรุงเทพมหานคร :มูลนิธิโกมลคีมทอง,๒๕๓๗.

พระราชวรคุณ (สมศักดิ์ ปณฺธิโต).หลวงปู่ฝากไว้ บันทึกคฤธรรมและธรรมเทศนาของพระราชวุฒา
จารย์ (หลวงปู่ดูลย์อตุโล). กรุงเทพมหานคร : ปฐม – ภัทรา นิคมานนท์ ผู้จัดพิมพ์,
๒๕๔๑.

พระอาจารย์มานพ อุปสโม. “ปฏิบัติธรรม = ปฏิบัติทำ”.นิตยสารSecret.ปีที่๓ ฉบับที่๖๕, ๑๐
มีนาคม ๒๕๕๔.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). ภาวะผู้นำ : ความสำคัญต่อการพัฒนาคน พัฒนาประเทศ.
กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๔๖.

_____. การศึกษาเครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร :
สหธรรมิก, ๒๕๔๑.

_____. นิตยสารแนวพุทธ. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๙.

_____. พระพุทธศาสนากับสังคมไทยในปัจจุบัน. กรุงเทพมหานคร : สยามสมาคม,
๒๕๑๓.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **พุทธศาสนาในเอเชีย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๑.

พระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินฺทปญฺโญ). **การสังคัมสเคราะห์ส่วนที่ยังขาดอยู่**. นนทบุรี : บริษัทพิมพ์ดี จำกัด, ๒๕๓๗.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **พุทธวิธีบริหาร**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญฺโญ). **เอกสารประกอบการบรรยายเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงฺคโล). **การบริหารวัด**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. นครปฐม : เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๔๘.

พะยอม วงศ์สารศรี. **องค์การและการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร : พรวนการพิมพ์, ๒๕๔๒.

พงษ์ศักดิ์ ปัญจพรผล. **องค์การและการจัดการ**. นครปฐม : สถาบันราชภัฏนครปฐม, ๒๕๔๒.

ไพรัตน์ เตชะรินทร์ อ่างใน อำนาจ บัวศิริ. **รวมข้อคิดเห็นและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่องบทบาทของพระสงฆ์ด้านการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๒๘.

ภาวิดา ธาราศรีสุทธิ. **การบริหารโรงเรียนประถมศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๗.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๖.

วนิช สุธารัตน์. **ความคิดและความคิดสร้างสรรค์**. กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๗.

วิโรจน์ สารรัตน์. **การบริหาร หลักการ ทฤษฎี และประเด็นทางการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ทิพย์วิสุทธิ, ๒๕๔๒.

วัชร บุนนาค. **การบริหารหลักสูตร**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๖.

วิรัช วิรัชนิการ. **การพัฒนาเมืองและชนบทประยุกต์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ฟอร์เพช, ๒๕๔๙.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. **วิปัสสนากรรมฐานและความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องกรรม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๐.

สุจิตรา บุญยรัตพันธุ์. **ระเบียบวิธีวิจัยสำหรับรัฐประศาสนศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๙.

(๒) วิทยานิพนธ์ และงานวิจัย :

โรจน์สุวรรณสิทธิ์, “โครงการวิจัยเรื่องสมาธิช่วยการศึกษาเพียงใด”, (กรุงเทพมหานคร :

คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล, ๒๕๑๔), หน้า๑๑๓.

พระศรีศักดิ์ สงวโร (แสงธง). “การวิเคราะห์จิต ๖ กับการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา”.

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

พระมหาสุชน ยสสีโล. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องวิปัสสนากรรมฐานในพระพุทธศาสนา”.

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาศาสนาและปรัชญา.บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

พระครูประคุณสรกิจ (สุชาติ ชีโนรส เสงี่ยมจิตต์). “การศึกษาวิธีการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนวทางของสำนักวิปัสสนาวิเวกอาศรม”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.**บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

พรรณราย รัตนไพฑูรย์. “การศึกษาวิธีปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน ๔ ศึกษาแนวการสอนของพระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทฺธิเถร)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

อนุชาสมจิต, “การศึกษาการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลจากการปฏิบัติกรรมฐานด้วยการเจริญสติปัฏฐานสี่ฝึกสอนโดยคุณแม่ดร.สิริกรินชัย”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต,** (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๒๖, หน้า๑๗๒.

อวยชัยโรจน์นรินทร์กิจ, “ศึกษาผลการฝึกอานาปานสติในพุทธศาสนาต่อพัฒนาการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม”, **วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต,** (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๒๖, หน้า๖๙.

(๓) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ :

ศูนย์ปฏิบัติธรรมสวนเวฬุวัน วัดอัมพวัน. **ตารางปฏิบัติธรรมประจำปี ๒๕๕๗.**[ออนไลน์]. แหล่งที่มา

: <http://www.veruwan.com/index.php?lay=show&ac=article&id=539359249&Ntype=11>[๒ มิ.ย. ๒๕๕๘].

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **ปาฐกถา การปฏิบัติธรรมคืออะไร.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา

: <http://www.dharma-gateway> [๒๔ ก.ค. ๒๕๕๘].

LSVคลังสมองออนไลน์ "ปีที่12". **ประวัติ วัดอัมพวัน อำเภอบางบาล จังหวัดลพบุรี.**[ออนไลน์].

แหล่งที่มา : <http://www.ubmthai.com/leksoundsmf3/index.php?topic=325.0>
[๒๗ ก.ค.๒๕๕๘].

(๔) สัมภาษณ์ :

สัมภาษณ์ คุณเอกลักษณ์ ศิริสากร, ผู้ปฏิบัติธรรม, ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ คุณบุญนา สุขุมาลวงษา, ผู้ปฏิบัติธรรม, ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ คุณกมลเมศวร์ ใหญ่เสมอ, ผู้ปฏิบัติธรรม, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ คุณนันทนาทร ชุ่มไพฑูรย์, ผู้ปฏิบัติธรรม, ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ คุณเยาวภา บุรพลชัย, ผู้ปฏิบัติธรรม, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ คุณณัฐชาติ สมอคำ, ผู้ปฏิบัติธรรม, ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ คุณอรรณพ พันธุมจินดา, ผู้ปฏิบัติธรรม, ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ รศ. ทพญ. ดร. ศรัญญา ตันเจริญ, ผู้ปฏิบัติธรรม, ๒๙ มกราคม ๒๕๕๙.

๒. ภาษาอังกฤษ

(I) Books :

T.R. Batten. **Community and Their Development**. London: Oxford University Press, 1959. UN. Development of Economic and Social Affairs, **Community Development and Related Service**, (New York : United Nations Republication, 1960), pp. 8 - 13.

Constantino, Renato, The Challenge of the Churches, (Paper presented during the First Gregorio Apling Lecture on Nationalism, Manila, Philippines, May 18, 1984). P. 112.

Garcia Jr, Mannel P, Development : A Literature Survey of Concepts and Theories, (Laguna : UPLB, 1982), P. 111

Misra, R.P. and Jonjo, M. (ed.), The Changing Perspective of Development Problems In Misra, (Hong Kong: Maruzen Investment (Hong Kong) , 1981), P. 111.

Roger, Everette M. and Burdige Rabel J, Social Change In Rural Societies, New (Jersey: Prentice – Hall, 1972), P 23.

Freire, P. Education : The Practice of Freedom, (London : Writers and Readers Publishing Cooperative, 1972), P 110.

Riggs, Fred W. “Modernization and Political Problems: Some Developmental Prerequisites” Development Nations: Guest for A Model (Beling and Toten), (New York: Van Nostran Reinhold, 1970), P. 110

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย
การพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน
อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

คำชี้แจง :

๑. แบบสอบถามเพื่อการวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาวิจัยการพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

๒. แบบสอบถามนี้แบ่งเป็น ๓ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามให้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค และแนวทางการพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่าน ที่ให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลตอบแบบสอบถามครั้งนี้เป็นอย่างดี จึงขอกราบขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

นางสาวบุญณา สุปิยพันธุ์

นิสิตปริญญาโท

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาการพัฒนาสังคม

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตอนที่ ๑ : สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง : โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน □ หน้าข้อความที่ตรงกับความเป็นจริงของท่าน

๑. ปัจจัยส่วนบุคคล

๑.๑ เพศ

☐ ชาย

☐ หญิง

๑.๒ อายุ

☐ ๒๐ - ๓๐ ปี

☐ ๓๑ - ๔๐ ปี

☐ ๔๑ - ๕๐ ปี

☐ ๕๑ - ๖๐ ปี

☐ ๖๑ ปี ขึ้นไป

๑.๓ สถานภาพทางครอบครัว

☐ โสด

☐ สมรส

☐ หย่าร้าง

☐ แยกกันอยู่

๑.๔ ระดับการศึกษา

☐ ประถมศึกษา

☐ มัธยมศึกษา

☐ อนุปริญญา

☐ ปริญญาตรี

☐ สูงกว่าปริญญาตรี

☐ อื่นๆ โปรดระบุ.....

๑.๕ อาชีพ

☐ รับราชการ

☐ พนักงานรัฐวิสาหกิจ

☐ เกษตรกร/ทำไร่/ทำสวน

☐ นักศึกษา

☐ พนักงานบริษัท

☐ ธุรกิจส่วนตัว

☐ แม่บ้าน

☐ รับจ้างทั่วไป

☐ ไม่ได้ประกอบอาชีพ

☐ อื่นๆ โปรดระบุ.....

๑.๖ รายได้ต่อเดือน

☐ ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท

☐ ๑๐,๐๐๐ - ๑๕,๐๐๐ บาท

☐ ๑๕,๐๐๑ - ๒๐,๐๐๐ บาท

☐ ๒๐,๐๐๑ บาทขึ้นไป

๑.๗ ระยะเวลาของการเข้าร่วมปฏิบัติธรรมที่วัดอัมพวันในแต่ละครั้ง

☐ ๑ - ๓ วัน

☐ ๔ - ๖ วัน

☐ ๗ - ๙ วัน

☐ มากกว่า ๙ วัน

๑.๘ เข้าร่วมปฏิบัติธรรมที่วัดอัมพวันมาแล้ว จำนวนกี่ครั้ง

☐ ครั้งแรก

☐ ๒ - ๕ ครั้ง

☐ ๖ - ๙ ครั้ง

☐ มากกว่า ๙ ครั้ง

๑.๙ ผู้มีอิทธิพลในการชักชวนให้เข้าร่วมปฏิบัติธรรมที่วัดอัมพวัน

☐ ตนเอง

☐ ครอบครัว

☐ คู่รัก

☐ เพื่อน

☐ อื่นๆ

ตอนที่ ๒ : การพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องระดับที่การพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี ตรงกับสภาพความเป็นจริงโดยกำหนดระดับคะแนนดังนี้

- ๕ หมายถึง การพัฒนาตนเอง **มากที่สุด**
 ๔ หมายถึง การพัฒนาตนเอง **มาก**
 ๓ หมายถึง การพัฒนาตนเอง **ปานกลาง**
 ๒ หมายถึง การพัฒนาตนเอง **น้อย**
 ๑ หมายถึง การพัฒนาตนเอง **น้อยที่สุด**

ข้อที่	การพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนหลังจากที่ได้เข้าร่วมปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี	ระดับการพัฒนาตนเอง				
		๕	๔	๓	๒	๑
	๑. การพัฒนากาย					
๑.	ท่านสามารถพัฒนาร่างกายตนเองให้แข็งแรง ไร้โรคภัย สุขภาพดีขึ้น และทำกิจกรรมร่วมกับครอบครัว ชุมชน และสังคมได้เป็นอย่างดี					
๒.	ท่านมีความประพฤติทางกายที่สะอาดบริสุทธิ์ ประกอบอาชีพสุจริตและมีความภาคภูมิใจในการดำรงชีวิต					
๓.	ท่านมีบุคลิกภาพที่เปลี่ยนแปลงได้รับการยอมรับนับถือ จากคนในครอบครัวและสังคม จากการฝึกฝนตนเองด้วยการปฏิบัติธรรม					
๔.	ท่านสามารถนำเอาศักยภาพจากการพัฒนาตนเอง มาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่นได้เป็นอย่างดี					
๕.	ท่านฝึกฝนตนเองจนสามารถพึ่งพาตนเอง ไม่สร้างปัญหาและเป็นภาระให้แก่ครอบครัวและสังคม					
	๒. การพัฒนาศีล					
๖.	ท่านสามารถดำเนินชีวิตโดยสุจริตทั้งทางกาย วาจา ใจ มีวินัยในตนเอง และประกอบสัมมาชีพได้ดียิ่งขึ้นกว่าเดิม					
๗.	ท่านสามารถควบคุมตนเองได้อย่างมีสติ ไม่ประมาท ไม่มัวเมาในอบายมุข โดยปฏิบัติอยู่บนพื้นฐานของศีล ๕					
๘.	ท่านมีศีลเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต อยู่ร่วมกับสังคมได้อย่างปกติสุข ไม่สร้างความเสื่อมเสียให้แก่ตนเองและสังคม					
๙.	ท่านสามารถพัฒนาตนเองให้ชีวิตเป็นปกติสุข ไม่เบียดเบียน เอาเปรียบผู้อื่น สามารถชี้แนะให้ผู้อื่นเว้นจากการทำความชั่วได้					
๑๐.	ท่านมีความประพฤติที่ดี ละเว้นการทำผิดศีลและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น					

	๓. การพัฒนาจิต					
๑๑.	ท่านฝึกฝนตนเองจนมีจิตใจใฝ่รู้ ใฝ่ศึกษา ไม่หลงติดอยู่ในกิเลสและความมัวเมาในชีวิต					
๑๒.	ท่านได้ฝึกฝนอบรมพัฒนาจิตใจตนเองให้มีจิตสำนึกที่ดี เจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย มีเมตตา มีสติ มีสมาธิ เป็นต้น					
๑๓.	ท่านฝึกฝนจิตใจจนสามารถกำหนด ระลึก ดูจิต ไม่ปรุงแต่งจิต ให้จิตใจหุดหู่ วิตกกังวล หรือฟุ้งซ่าน					
๑๔.	ท่านฝึกฝนกำหนดจิตใจของตนเองให้มีความปลอดโปร่ง สงบ ผ่องใส เบิกบาน มีเมตตา และมองโลกในแง่ดีตามหลักความเป็นจริง					
๑๕.	ท่านฝึกฝนกำหนดจิตใจของตนเองจนสามารถระงับอารมณ์โกรธ เกลียด อิจฉาริษยา เคียดแค้น และความมีอคติต่างๆ					
	๔. การพัฒนาปัญญา					
๑๖.	ท่านสามารถพัฒนาปัญญาให้หยั่งรู้เหตุผล รู้ดีรู้ชั่ว สิ่งใดมีคุณมีโทษ ด้วยการพิจารณาตามความเป็นจริง					
๑๗.	ท่านฝึกฝนพัฒนาจนเกิดปัญญารู้เท่าทันความจริง เข้าถึงหลักธรรมคำสอนและนำมาพัฒนาตนเอง					
๑๘.	ท่านฝึกฝนพัฒนาจนเกิดปัญญา มีความแก้ววกล้ำ มั่นใจ สามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตได้					
๑๙.	ท่านฝึกฝนจนสามารถรู้เท่าทันเหตุการณ์ มองการณ์ไกล และแก้ไขปัญหามาตรตรงตามเหตุปัจจัยที่เกิดขึ้น					
๒๐.	ท่านสามารถพัฒนาจนมีสติปัญญารอบรู้สภาพความเป็นจริงแห่งชีวิต จนนำไปสู่การพัฒนาตนเอง ที่แสดงออกได้ชัดเจนทั้งทางด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา					

ตอนที่ ๓: แบบสอบถามแสดงผลลัพธ์ของการพัฒนาตนเอง ของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัด
อัมพวัน อำเภوبرมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี ๑. การพัฒนากาย
ผลลัพธ์ของการพัฒนาตนเอง

.....

.....

.....

แนวทางการพัฒนาตนเอง

.....

.....

.....

๒. การพัฒนาศีล

ปัญหาและอุปสรรค

.....

.....

.....

แนวทางการพัฒนาตนเอง

.....

.....

.....

๓. การพัฒนาจิต

ปัญหาและอุปสรรค

.....

.....

.....

แนวทางการพัฒนาตนเอง

.....

.....

.....

๔. การพัฒนาปัญญา

ปัญหาและอุปสรรค

แนวทางการพัฒนาตนเอง

ภาคผนวก ข
แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
เรื่อง การพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมใน วัดอัมพวัน
อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

คำชี้แจง : แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาวิจัยการพัฒนาตนเอง ของ พุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อ.พรหมบุรี จ. สิงห์บุรี แบ่งเป็น ๒ ตอน ประกอบด้วย

ตอนที่ ๑ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อ.พรหมบุรี จ.สิงห์บุรี ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า จะได้รับความอนุเคราะห์จากท่าน ที่ให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลสัมภาษณ์ครั้งนี้เป็นอย่างดี บทสัมภาษณ์นี้ผู้วิจัยจะใช้เฉพาะในการศึกษาวิจัย เท่านั้นไม่มีผลกระทบใดๆ ต่อผู้ให้สัมภาษณ์ จึงขอกราบขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

นางสาวบุญณา สุปิยพันธุ์
 นิสิตปริญญาโท
 หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาการพัฒนาสังคม
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตอนที่ ๑ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้สัมภาษณ์

ผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ-สกุล อายุ ปี
การศึกษา อาชีพ/ตำแหน่ง.....
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ตั้งแต่เวลา..... น. ถึง น.
สถานที่ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน
อ.พรหมบุรี จ.สิงห์บุรี

๑. ท่านคิดว่า “การพัฒนาตนเองจากการปฏิบัติธรรม” มีผลต่อการพัฒนาทางด้าน **กาย** ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาตนเองอย่างไร?

๒. ท่านคิดว่า “การพัฒนาตนเองจากการปฏิบัติธรรม” มีผลต่อการพัฒนาทางด้าน **ศีล** ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาตนเองอย่างไร?

๓. ท่านคิดว่า “การพัฒนาตนเองจากการปฏิบัติธรรม” มีผลต่อการพัฒนาทางด้าน **จิต** ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาตนเองอย่างไร?

๔. ท่านคิดว่า “การพัฒนาตนเองจากการปฏิบัติธรรม” มีผลต่อการพัฒนาทางด้าน **ปัญญา** ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาตนเองอย่างไร?

ผู้สัมภาษณ์ (ผู้วิจัย) บันทึกข้อมูล (จดบันทึก, บันทึกเสียง, บันทึกภาพถ่าย)

ภาคผนวก ค

ผลการหาค่าดัชนีความสอดคล้องของแบบสอบถาม (IOC)

การพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี
จังหวัดสิงห์บุรี

ข้อ	รายการ	ผู้เชี่ยวชาญ/คนที่					สรุป/แปลผล	
		๑	๒	๓	๔	๕	ค่า IOC	แปลผล
	๑.การพัฒนากาย							
๑.๑	ท่านสามารถพัฒนาร่างกายตนเองให้แข็งแรง ไร้โรคภัย สุขภาพดีขึ้น และทำกิจกรรมร่วมกับครอบครัว ชุมชน และสังคมได้เป็นอย่างดี	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๑.๒	ท่านมีความประพฤติทางกายที่สะอาด บริสุทธิ์ ประกอบอาชีพสุจริตและมีความภาคภูมิใจในการดำรงชีวิต	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๑.๓	ท่านมีบุคลิกภาพที่เปลี่ยนแปลงได้รับการยอมรับนับถือ จากคนในครอบครัวและสังคม จากการฝึกฝนตนเองด้วยการปฏิบัติธรรม	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๑.๔	ท่านสามารถนำเอาศักยภาพจากการพัฒนาตนเอง มาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่นได้เป็นอย่างดี	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๑.๕	ท่านฝึกฝนตนเองจนสามารถพึ่งพาตนเอง ไม่สร้างปัญหาและเป็นภาระให้แก่ครอบครัวและสังคม	+๑	๐	+๑	+๑	+๑	๐.๘๐	ใช้ได้
	๒.การพัฒนาศีล							
๒.๑	ท่านสามารถดำเนินชีวิตโดยสุจริตทั้งทางกาย วาจา ใจ มีวินัยในตนเองและประกอบสัมมาชีพได้ดียิ่งขึ้นกว่าเดิม	+๑	+๑	+๑	+๑	๐	๐.๘๐	ใช้ได้
๒.๒	ท่านสามารถควบคุมตนเองได้อย่างมีสติ ไม่ประมาท ไม่มัวเมาในอบายมุข โดยปฏิบัติอยู่บนพื้นฐานของศีล ๕	+๑	๐	+๑	+๑	+๑	๐.๘๐	ใช้ได้
๒.๓	ท่านมีศีลเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต อยู่ร่วมกับสังคมได้อย่างปกติสุข ไม่สร้างความเสื่อมเสียให้แก่ตนเองและสังคม	+๑	+๑	+๑	+๑	๐	๐.๘๐	ใช้ได้
๒.๔	ท่านสามารถพัฒนาตนเองให้ชีวิตเป็นปกติสุข ไม่เบียดเบียน เอาเปรียบผู้อื่น สามารถชี้แนะให้ผู้อื่นเว้นจากกระทำความชั่วได้	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๒.๕	ท่านฝึกฝนตนเองจนสามารถพึ่งพาตนเอง ไม่สร้างปัญหาและเป็นภาระให้แก่ครอบครัวและสังคม	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้

ข้อที่	รายการ	ผู้เชี่ยวชาญ/คนที่					สรุป/แปลผล	
		๑	๒	๓	๔	๕	ค่า ioc	แปลผล
	๓. การพัฒนาจิต							
๓.๑	ท่านฝึกฝนตนเองจนมีจิตใจใฝ่รู้ ใฝ่ศึกษา ไม่หลงติดอยู่ในกิเลสและความมัวเมาในชีวิต	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๓.๒	ท่านได้ฝึกฝนอบรมพัฒนาจิตใจตนเองให้มีจิตสำนึกที่ดี เจริญอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย มีเมตตา มีสติ มีสมาธิ เป็นต้น	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๓.๓	ท่านฝึกฝนจิตใจจนสามารถกำหนด ระลึก ดูจิต ไม่ปรุงแต่งจิต ให้จิตใจหลุด วิตกกังวล หรือฟุ้งซ่าน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๓.๔	ท่านฝึกฝนกำหนดจิตใจของตนเองให้มีความปลอดโปร่ง สงบ ผ่องใส เบิกบาน มีเมตตา และมองโลกในแง่ดีตามหลักความเป็นจริง	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๓.๕	ท่านฝึกฝนกำหนดจิตใจของตนเองจนสามารถระงับอารมณ์โกรธ เกลียด อิจฉา ริษยา เคียดแค้น และความมีอคติต่างๆ	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
	๔. การพัฒนาปัญญา							
๔.๑	ท่านสามารถพัฒนาปัญญาให้หยั่งรู้เหตุผล รู้ตัวชั่ว สิ่งใดมีคุณมีโทษ ด้วยการพิจารณาตามความเป็นจริง	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๔.๒	ท่านฝึกฝนพัฒนาจนเกิดปัญญารู้เท่าทันความจริง เข้าถึงหลักธรรมคำสอนและนำมาพัฒนาตนเอง	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๓.๓	ท่านฝึกฝนพัฒนาจนเกิดปัญญา มีความกลัวกล้า มั่นใจ สามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตได้	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๔.๔	ท่านฝึกฝนจนสามารถรู้เท่าทันเหตุการณ์ มองการณ์ไกล และแก้ไขปัญหาได้ตรงจุดตามเหตุปัจจัยที่เกิดขึ้น	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๔.๕	ท่านสามารถพัฒนาจนมีสติปัญญารอบรู้ สภาพความเป็นจริงแห่งชีวิต จินนาไปสู่การพัฒนาตนเอง ที่แสดงออกได้ชัดเจนทั้งทางด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้

ภาคผนวก ง
ผลการหาค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Try Out)

Scale: ALL VARIABLES

Case Processing Summary

		N	%
Cases	Valid	30	100.0
	Excluded ^a	0	.0
	Total	30	100.0

a. Listwise deletion based on all variables in the procedure.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
.904	29

Item Statistics

	Mean	Std. Deviation	N
เพศ	1.5000	.50855	30
อายุ	4.9000	1.64736	30
สถานภาพ	3.3000	1.57896	30
การศึกษา	3.5667	1.73570	30
อาชีพ	4.5667	2.22344	30
รายได้	3.3000	1.48904	30
ระยะเวลาของการเข้าร่วมปฏิบัติธรรมที่วัดอัมพวันในแต่ละครั้ง	2.7667	1.50134	30
เข้าร่วมปฏิบัติธรรมที่วัดอัมพวันมาแล้วจำนวนกี่ครั้ง	3.3667	1.73172	30
ผู้มีอิทธิพลในการชักชวนให้เข้าร่วมปฏิบัติธรรมที่วัดอัมพวัน	2.4333	1.59056	30
1.การพัฒนากาย	4.3667	.61495	30
2.การพัฒนากาย	4.3667	.61495	30
3.การพัฒนากาย	4.3667	.61495	30
4.การพัฒนากาย	4.3667	.61495	30
5.การพัฒนากาย	4.3667	.61495	30

	Mean	Std. Deviation	N
6.การพัฒนาศีล	4.2333	.81720	30
7.การพัฒนาศีล	4.2333	.81720	30
8.การพัฒนาศีล	4.2333	.81720	30
9.การพัฒนาศีล	4.2333	.81720	30
10.การพัฒนาศีล	4.2333	.81720	30
11.การพัฒนาจิต	4.4667	.68145	30
12.การพัฒนาจิต	4.4667	.68145	30
13.การพัฒนาจิต	4.4667	.68145	30
14.การพัฒนาจิต	4.4667	.68145	30
15.การพัฒนาจิต	4.4667	.68145	30
16.การพัฒนาปัญญา	4.4000	.81368	30
17.การพัฒนาปัญญา	4.4000	.81368	30
18.การพัฒนาปัญญา	4.4000	.81368	30
19.การพัฒนาปัญญา	4.4000	.81368	30
20.การพัฒนาปัญญา	4.4000	.81368	30

Scale Statistics

Mean	Variance	Std. Deviation	N of Items
117.0333	270.447	16.44528	29

ภาคผนวก จ
รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

๑. พระมหาจีรวัฒน์ กนตวณโณ, ดร.
ตำแหน่งหน้าที่การงาน	ป.ธ.๙, พธ.ด.
อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒. ผศ.ดร.ณัฐพงศ์ สังวรวรรณ
ตำแหน่งหน้าที่การงาน	Ph.D.
อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๓. อาจารย์ ดร.เดชา กัปโก
ตำแหน่งหน้าที่การงาน	Ph.D.
อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๔. ดร.ระพี บุญเปลื้อง
ตำแหน่งหน้าที่การงาน	Ph.D.
อาจารย์ประจำภาควิชาชีววิทยา
คณะวิทยาศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหิดล
๕. ดร.มีชัย ภัทรเปรมเจริญ
ตำแหน่งหน้าที่การงาน	Ph.D.
อาจารย์ประจำหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

ภาคผนวก ฉ
หนังสือขอความอนุเคราะห์เชิญผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพ
เครื่องมือวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา โทร. (ภายใน) ๒๑๒๒, ๘๒๗๘, ๘๒๗๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๖๐

วันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๕๘

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

นมัสการ พระมหาจิริวัฒน์ กนฺตวณฺโณ, ดร.

ด้วย นางสาวบุญณา สุปิยพันธุ์ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๔๐๔๓๐๑ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาดนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กนิษฐ์ ศรีทอง)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

ได้รับทราบแล้วและขอขอบคุณ

(พระมหาจิริวัฒน์ กนฺตวณฺโณ)
๖ ธันวาคม ๒๕๕๘

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา โทร. (ภายใน) ๒๑๒๒, ๘๒๗๘, ๘๒๗๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๖๐

วันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๕๘

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน อาจารย์ ดร.เดชา กัปโก

ด้วย นางสาวบุญณา สุปิพันธ์ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๔๐๔๓๐๑ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพราหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โกนิจ ศรีทอง)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

ได้ตรวจแก้ไขเรียบร้อยแล้ว
เรียน ร้อยเอก
เดชา กัปโก
(ดร.เดชา กัปโก)
๕ ธ.ค. ๒๕๕๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๙๔

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๔ ธันวาคม ๒๕๕๘

เรื่อง ขออนุญาตเคราะหฺ์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน ดร.มีชัย ภัทรประมเจริญ

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย นางสาวบุณดา สุปิยพันธุ์ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๔๐๔๓๐๑ นิสิตปริญญาโทหลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้
ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มีปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรหม
บุรี จังหวัดสิงห์บุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนา
สังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเชิญท่านเป็น
ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อ
ทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

ได้ตรวจและแก้ไขเรียบร้อยแล้ว

๑๖ ธ.ค. ๒๕๕๘

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โกณัฐ ศรีทอง)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๙๔

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังนก
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
 www.mcu.ac.th

๔ ธันวาคม ๒๕๕๘

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์
 เรียน ดร.ระพี บุญเปลื้อง
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย นางสาวบุญณดา สุปิยพันธุ์ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๔๐๔๓๐๑ นิสิตปริญญาโทหลักสูตร
 พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้
 ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรม
 บุรี จังหวัดสิงห์บุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนา
 สังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเชิญท่านเป็น
 ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
 ราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อ
 ทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

วิรัตน์ วัฒนวิทย์ + 11/11/58
 12.12.58

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โกนัลท์ ศรีทอง)
 ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
 สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา โทร. (ภายใน) ๒๑๒๒, ๘๒๗๘, ๘๒๗๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๖๐

วันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๕๘

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน ผศ.ดร.ณัฐพงศ์ สังวรวรรณ

ด้วย นางสาวบุณณา สุปิยพันธุ์ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๔๐๔๓๐๑ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โกณัฐ ศรีทอง)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

16/12/58

ภาคผนวก ข
หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อตรวจสอบความ
เที่ยงตรงของแบบสอบถาม (Try Out)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/๙๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๘

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์แจกแบบสอบถามเพื่อใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ (Try Out)
นมัสการ พระภาวนาวิริยคุณ วิ. ผู้อำนวยการศูนย์วิปัสสนานานาชาติ
สิ่งที่ส่งมาด้วย ตัวอย่างแบบสอบถามที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย นางสาวบุณดา สุปิพันธ์ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๔๐๔๓๐๑ นิสิตปริญญาโทหลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้
ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาดนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรม
บุรี จังหวัดสิงห์บุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากประชาชนที่มาปฏิบัติธรรม ณ
ศูนย์วิปัสสนานานาชาติวัดมหาธาตุฯ โดยการแจกแบบสอบถาม จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรด
พิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการแจกแบบสอบถามเพื่อรวบรวมข้อมูลในการทำวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์
ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อ
ทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

นมัสการมาด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โกนิฐ ศรีทอง)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

ภาคผนวก ซ
หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/๑๒

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๒๖ มกราคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์แจกแบบสอบถามเพื่อใช้ในการทำวิทยานิพนธ์
นมัสการ ผู้อำนวยการสำนักปฏิบัติธรรม วัดอัมพวัน
สิ่งที่ส่งมาด้วย ตัวอย่างแบบสอบถามที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย นางสาวบุญณา สุปัญญา รัศมีประจักษ์ ๕๗๐๑๔๐๔๓๐๑ นิสิตปริญญาโทหลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้
ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรม
บุรี จังหวัดสิงห์บุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากประชาชนที่เข้ามาปฏิบัติธรรม
ในสำนักของท่านโดยการแจกแบบสอบถาม จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิต
ดำเนินการแจกแบบสอบถามเพื่อรวบรวมข้อมูลในการทำวิจัย ซึ่งจะประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อ
ทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

นมัสการมาด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กนิษฐ์ ศรีทอง)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

พระครูวิมลรักษ์เขต
๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙

ภาคผนวก ณ
หนังสือขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เชิงลึก

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๔ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๒๖ มกราคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อใช้ในการทำวิทยานิพนธ์
เรียน ผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรมทุกท่าน
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย นางสาวบุญณา สุปียพันธุ์ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๔๐๔๓๐๑ นิสิตปริญญาโทหลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้
ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภพรหม
บุรี จังหวัดสิงห์บุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ท่าน จึงขอความ
อนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อใช้ใน
การทำวิจัยซึ่งเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อ
ทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กนิษฐ์ ศรีทอง)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๒๖ มกราคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขออนุมัติครุภัณฑ์สำเนาเพื่อใช้ในการทำวิทยานิพนธ์
เรียน คุณ รัช นันท์ นานประเสริฐ
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสำเนาที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย นางสาวบุณดา สุปัยพันธุ์ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๔๐๔๓๐๑ นิสิตปริญญาโทหลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้
ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรหม
บุรี จังหวัดสิงห์บุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ท่าน จึงขอความ
อนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อใช้ใน
การทำวิจัยซึ่งเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อ
ทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โกนิฐ์ ศรีทอง)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๒๖ มกราคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่สัณนิษฐานเพื่อใช้ในการทำวิทยานิพนธ์
เรียน คุณวิชา เจริญ ภิฑิตพจน์
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัณนิษฐานที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย นางสาวบุณดา สุปัยพันธุ์ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๔๐๔๓๐๑ นิสิตปริญญาโทหลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้
ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนานตนเองของพุทธศาสนิกชนที่ปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรหม
บุรี จังหวัดสิงห์บุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ท่าน จึงขอความ
อนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อใช้ใน
การทำวิจัยซึ่งเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อ
ทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กนิษฐ ศรีทอง)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
 www.mcu.ac.th

๒๖ มกราคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อใช้ในการทำวิทยานิพนธ์
 เรียน คุณบุญภา สุขุมกิจวงษา
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย นางสาวบุญณา สุปียพันธ์ุ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๔๐๔๓๐๑ นิสิตปริญญาโทหลักสูตร
 พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้
 ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรม
 บุรี จังหวัดสิงห์บุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ท่าน จึงขอความ
 อนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อใช้ใน
 การทำวิจัยซึ่งจะเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
 ราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อ
 ทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กนิษฐ ศรีทอง)
 ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
 สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอบางบาล
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
 www.mcu.ac.th

๒๖ มกราคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อใช้ในการทำวิทยานิพนธ์
 เรียน คุณภพ สัมภาษณ์ ใจบุญ ใจเมตตา
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย นางสาวบุญณดา สุปัญญา รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๔๐๔๓๐๑ นิสิตปริญญาโทหลักสูตร
 พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้
 ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรหม
 บูรี จังหวัดสิงห์บุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ท่าน จึงขอความ
 อนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อใช้
 ในการทำวิจัยซึ่งเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
 ราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อ
 ทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โกนิจ ศรีทอง)
 ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
 สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๒๖ มกราคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขออนุมัติเคราะห้สัมภาษณ์เพื่อใช้ในการทำวิทยานิพนธ์
เรียน คุณ สุวัณณ พันธ์พิณ ภา
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย นางสาวบุญณา สุปียพันธุ์ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๔๐๔๓๐๑ นิสิตปริญญาโทหลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้
ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรหม
บุรี จังหวัดสิงห์บุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ท่าน จึงขอความ
อนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อใช้ใน
การทำวิจัยซึ่งจะเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อ
ทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โกนิจ ศรีทอง)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอบางบาล
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
 www.mcu.ac.th

๒๖ มกราคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อใช้ในการทำวิทยานิพนธ์
 เรียน ศศ. ทพ.ญ. กว. ศรัณยูภา หวังเจริญ
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย นางสาวบุญณา สุปียพันธ์ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๔๐๔๓๐๑ นิสิตปริญญาโทหลักสูตร
 พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้
 ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภพรหม
 บური จังหวัดสิงห์บุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ท่าน จึงขอความ
 อนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อใช้ใน
 การทำวิจัยซึ่งจะเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
 ราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุนในความเอื้อเฟื้อ
 ทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โกนิญฐ์ ศรีทอง)
 ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
 สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำปลายมาศ
 จังหวัดสุรินทร์ ๓๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
 www.mcu.ac.th

๒๖ มกราคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อใช้ในการทำวิทยานิพนธ์
 เรียน คุณเอกสิทธิ์ ศิริสากร
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย นางสาวบุญณา สุปัญญา รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๔๐๔๓๐๑ นิสิตปริญญาโทหลักสูตร
 พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้
 ทำการศึกษาวจัยเรื่อง “การพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรหม
 บูรี จังหวัดสิงห์บุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ท่าน จึงขอความ
 อนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อใช้
 การทำวิจัยซึ่งเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
 ราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อ
 ทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โกนิญฐ์ ศรีทอง)
 ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
 สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๒๖ มกราคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อใช้ในการทำวิทยานิพนธ์
เรียน คุณ นันทาพร ชูชีพหุรบ
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย นางสาวบุณณา สุปิยพันธุ์ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๔๐๔๓๐๑ นิสิตปริญญาโทหลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้
ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรหม
บุรี จังหวัดสิงห์บุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ท่าน จึงขอความ
อนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อใช้
ในการทำวิจัยซึ่งเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อ
ทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กนิษฐ ศรีทอง)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำลูกกา
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
 www.mcu.ac.th

๒๖ มกราคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อใช้ในการทำวิทยานิพนธ์
 เรียน คุณณัฐพร ทวี ฐาอคำ
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย นางสาวบุณดา สุปิยพันธุ์ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๔๐๔๓๐๑ นิสิตปริญญาโทหลักสูตร
 พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้
 ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาตนเองของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมในวัดอัมพวัน อำเภอพรม
 บุรี จังหวัดสิงห์บุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ท่าน จึงขอความ
 อนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อใช้ใน
 การทำวิจัยซึ่งเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
 ราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อ
 ทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โกณิฐ ศรีทอง)
 ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
 สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

ภาคผนวก ญ
ภาพถ่ายในการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ชื่อ	น.ส.รัศมีรวี หมั่นประพฤติ อายุ ๓๔ ปี
การศึกษา	ปริญญาโท หลักสูตรนิเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการสื่อสาร เชิงกลยุทธ์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ
อาชีพ/ตำแหน่ง	เจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์อาวุโส ฝ่ายสื่อสารองค์กร บ.อาร์เอส จำกัด (มหาชน) อาจารย์พิเศษ คณะนิเทศศาสตร์ สาขาการประชาสัมพันธ์ และการโฆษณา ม.วงษ์สวัสดิ์กุล
สัมภาษณ์เมื่อวันที่	๒๗ มกราคม ๒๕๕๙ ตั้งแต่เวลา ๑๑.๓๐ – ๑๒.๓๐ น.
สถานที่ให้สัมภาษณ์	วัดอัมพวัน อ.พรหมบุรี จ.สิงห์บุรี

ชื่อ	น.ส. วาสนา เจริญกิตติพร อายุ ๓๘ ปี
การศึกษา	ปริญญาโท คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
อาชีพ/ตำแหน่ง	พนักงานบริษัทคอนโทรลดาต้า (ประเทศไทย) จำกัด ตำแหน่ง Corporate Communications Executive
สัมภาษณ์เมื่อวันที่	๒๘ มกราคม ๒๕๕๙ ตั้งแต่เวลา ๐๗.๓๐ – ๐๘.๐๐ น.
สถานที่ให้สัมภาษณ์	วัดอัมพวัน อ.พรหมบุรี จ.สิงห์บุรี

ชื่อ	คุณเอกลักษณ์ ศิระสาคร อายุ ๓๗ ปี
การศึกษา	ปริญญาโท วารสารศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
อาชีพ/ตำแหน่ง	พนักงานบริษัทอมรินทร์ปรี้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน) ตำแหน่ง Creative Magazine
สัมภาษณ์เมื่อวันที่	๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙ ตั้งแต่เวลา ๑๒.๐๐ – ๑๒.๓๐ น.
สถานที่ให้สัมภาษณ์	วัดอัมพวัน อ.พรหมบุรี จ.สิงห์บุรี

ชื่อ	บุญนภา สุขุมาลวงษา อายุ ๗๕ ปี
การศึกษา	Secretary ที่ St.mary 's College ประเทศฟิลิปปินส์
อาชีพ/ตำแหน่ง	อดีตเลขานุการ
สัมภาษณ์เมื่อวันที่	๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙ ตั้งแต่เวลา ๐๙.๐๐ – ๐๙.๓๐ น.
สถานที่ให้สัมภาษณ์	ม.สหกรณ์เคหะสถาน ๔ เขตปทุม จ.กรุงเทพฯ

ชื่อ	กมลเมศวร์ ใหญ่เสมอ อายุ ๔๗ ปี
การศึกษา	ปริญญาตรี บริหารการตลาด มหาวิทยาลัยรามคำแหง
อาชีพ/ตำแหน่ง	ผู้จัดการฝ่ายบริหารศิลป์ สถานีโทรทัศน์ช่อง ๘
สัมภาษณ์เมื่อวันที่	๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙ ตั้งแต่เวลา ๑๔.๐๐ – ๑๔.๓๐ น.
สถานที่ให้สัมภาษณ์	วัดอัมพวัน จ.สิงห์บุรี

ชื่อ	นันทาทร ชุ่มไพฑูรย์ อายุ ๘๔ ปี
การศึกษา	-
อาชีพ/ตำแหน่ง	อดีตเจ้าของร้านขายกาแฟ
สัมภาษณ์เมื่อวันที่	๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙ ตั้งแต่เวลา ๑๑.๐๐ – ๑๑.๓๐ น.
สถานที่ให้สัมภาษณ์	วัดห้วยม่วง อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่

ชื่อ	เยาวภา บุรพลชัย อายุ ๓๒ ปี
การศึกษา	ปริญญาตรีคณะมนุษยศาสตร์ สาขาวิชาภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารธุรกิจ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย
อาชีพ/ตำแหน่ง	ผู้บริหารและครูสอนเทควันโด ที่ วีว เทควันโด คลับ จ.กาญจนบุรี
สัมภาษณ์เมื่อวันที่	๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙ ตั้งแต่เวลา ๑๕.๐๐-๑๕.๓๐ น.
สถานที่ให้สัมภาษณ์	วัดพระพุทธบาท จ.สระบุรี

ชื่อ	น.ส.ณัฐชวดี สมอคำ อายุ ๓๗ ปี
การศึกษา	ปริญญาโท วิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี
อาชีพ/ตำแหน่ง	ธุรกิจส่วนตัวด้านอสังหาริมทรัพย์
สัมภาษณ์เมื่อวันที่	๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙ ตั้งแต่เวลา ๑๓.๐๐-๑๓.๓๐ น.
สถานที่ให้สัมภาษณ์	จ.นครราชสีมา

ชื่อ	นายอรัญ พันธุมจินดา อายุ ๓๖ ปี
การศึกษา	ปริญญาโท นิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม
อาชีพ/ตำแหน่ง	ที่ปรึกษากฎหมาย
สัมภาษณ์เมื่อวันที่	๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙ ตั้งแต่เวลา ๑๓.๐๐-๑๓.๓๐ น.
สถานที่ให้สัมภาษณ์	รัฐสภา เขตดุสิต จ.กรุงเทพฯ

ชื่อ	รศ. ทพญ. ดร. ศรัญญา ตันเจริญ อายุ ๔๑ ปี
การศึกษา	ปริญญาเอกเฉพาะทางรักษารากฟัน ที่ Kagoshima University Graduate School of Medical and Dental Science ประเทศญี่ปุ่น
อาชีพ/ตำแหน่ง	หัวหน้าภาควิชาเภสัชวิทยา คณะทันตแพทย์ มหาวิทยาลัยมหิดล
สัมภาษณ์เมื่อวันที่	๙ มีนาคม ๒๕๕๙ ตั้งแต่เวลา ๐๘.๐๐-๐๘.๓๐ น.
สถานที่ให้สัมภาษณ์	คณะทันตแพทย์ มหาวิทยาลัยมหิดล

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : นางสาวบุญณา สุปิยพันธุ์
- เกิด : วันที่ ๙ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๙
- สถานที่เกิด : กรุงเทพมหานคร
- การศึกษา : พ.ศ. ๒๕๔๒ ปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต
สาขาวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ มหาวิทยาลัยรังสิต
- อาชีพปัจจุบัน : ผู้ดำเนินรายการโทรทัศน์ อาทิ รายการ Science Guide ,
รายการท่องเที่ยววิถีไทย, รายการชาววิทยุขีดชาวบ้าน,
รายการ Hello AEC, รายการ Human Guide ,
รายการสุขกายสบายใจ และเจ้าของธุรกิจนวดแผนโบราณ
และสปา
- ตำแหน่งปัจจุบัน : ผู้อำนวยการประจำคณะกรรมการมาธิการ การสาธารณสุข สนช.
- ปีที่เข้าศึกษา : ๒๕๕๗
- ปีที่สำเร็จการศึกษา : ๒๕๕๘
- ที่อยู่ปัจจุบัน : ๕๐/๑๐๑ ถ.บรมราชชนนี แขวงศาลธรรมสพน์ เขตทวีวัฒนา
กรุงเทพมหานคร
Email : ayehello@hotmail.com
Tel: ๐๙๐ - ๔๑๕ - ๑๕๑๔ ID LINE: aye.boonnada